

ZAKLJUČNO POROČILO

O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

Moderna socialna država in večja zaposlenost

2. Šifra projekta:

V5-0462

3. Naslov projekta:

Revščina in materialna deprivacija starejšega prebivalstva

REPUBLIKA SLOVENIJA
INŠTITUT ZA RAZISKOVANJE
SOCIALNEGA DELOVANJA
INŠTITUT ZA RAZISKOVANJE
SOCIALNEGA DELOVANJA

16-03-2010 6125

63113-66/08 vrednost:

13

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Revščina in materialna deprivacija starejšega prebivalstva

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

Poverty and material deprivation of the elderly

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

revščina, materialna deprivacija, starejši ljudje

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

poverty, material deprivation, elderly

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Inštitut za ekonomska raziskovanja

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

6. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

7813

dr. Nada Stropnik

Datum: 25. 2. 2010

Podpis vodje projekta:

dr. Nada Stropnik

Nada Stropnik

Podpis in žig izvajalca:

dr. Boris Majcen
Direktor IER

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- a) v celoti
 b) delno
 c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- a) da
 b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

(Obsežno raziskovalno poročilo je priloga k temu poročilu.)

Kvantitativna analiza (IER)

Kvantitativna raziskava se osredotoča na revščino in materialno deprivacijo v letu 2005 (predvsem v Sloveniji, pa tudi v drugih državah EU), ob tem pa opisuje in poskuša pojasniti spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivni percepciji revščine in dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997-2007. Vir podatkov so Anketa o življenjskih pogojih (EU-SILC 2005) in pet Anket o porabi gospodinjstev (APG 1997-1999, APG 1999-2001, APG 2001-2003, APG 2003-2005 in APG 2005-2007). Analiza zajema osebe, stare 16 let in več, pri tem pa razlikujemo med mlajšimi osebami (starimi 16-54 let) in starejšimi osebami (starimi 55 let in več).

Analizirali smo več vidikov revščine (absolutni dohodkovni položaj, obseg in globino relativne revščine, subjektivno zaznano revščino) in dohodkovno neenakost. Primerjali smo strukturo izdatkov za življenjske potrebščine (ter strukturo vseh potrošnih in nepotrošnih izdatkov) vseh in relativno revnih oseb, saj struktura izdatkov odraža življenjsko raven.

Analizirali smo absolutni dohodkovni položaj starejšega prebivalstva Slovenije: ugotovili smo strukturo virov dohodka, analizirali mediano dohodka posameznih skupin prebivalstva ter jo primerjali s subjektivno ocenjenim najnižjim mesečnim neto dohodkom, ki bi gospodinjstvu anketiranca omogočal, da bi shajalo. Na podlagi dohodkovne porazdelitve smo ugotovili zastopanost starejšega prebivalstva v posameznih dohodkovnih decilih. Z Ginijevim količnikom smo izmerili dohodkovno neenakost. Analizirali smo obseg relativne revščine, tj. delež oseb, katerih dohodek ne dosega 60% mediane ekvivalentnega dohodka. Ocenili smo tudi globino denarne revščine (vrzel revščine).

Na podlagi odgovorov na vprašanje, kako gospodinjstvo, v katerem oseba živi, shaja s svojimi mesečnimi prihodki, smo ocenili subjektivno revščino. Ugotovili smo razmeroma majhno prekrivanje oseb, ki so relativno in subjektivno (ne)revne. Iz dejstva, da s svojimi prihodki z velikimi težavami shaja le tretjina relativno revnih oseb, s težavami pa še dodatna tretjina, smo sklepali, da biti relativno reven še zdaleč ne pomeni biti reven tudi v absolutnem smislu. Obseg relativne revščine je po definiciji posledica porazdelitve dohodka in ne pove ničesar o tem, kako revni so ljudje.

Ugotovili smo različne vidike materialne deprivacije relativno revnih starejših oseb (starih 55 let in več) v Sloveniji. Materialno deprivacijo smo presojali na podlagi podatkov o finančni stiski, lastništvu trajnih potrošnih dobrin, lastnostih stanovanja ter dostopnosti zdravstvenih in zobozdravstvenih storitev. Primerjali smo materialno deprivacijo relativno revnih in nerevnih starejših oseb. Materialno deprivacijo (relativno revnih) starejših oseb smo primerjali s položajem (relativno revnih) oseb, starih 16-54 let.

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

Na podlagi podatkov petih Anket o porabi gospodinjestev smo analizirali spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivnem zaznavanju revščine ter dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997–2007. Primerjali smo rezultate za osebe, stare 16–54 let, in za starejše osebe, tudi po starostnih skupinah in generacijah. V letih 2005–2007 se je v primerjavi z leti 2001–2003 stopnja revščine vseh oseb v Sloveniji zvišala, in sicer bolj med starejšimi kot mlajšimi. Revščina se je tudi poglobila. Posebno pozornost smo namenili mejni starostni skupini (55–65 let), v kateri smo razlikovali med aktivnimi in neaktivnimi osebami.

Analizirali smo relativni dohodkovni položaj starejšega prebivalstva (oseb, starih 55 let in več) v vseh državah Evropske unije, (morebitne) materialne težave/stiske in subjektivno oceno lastnega položaja, ter rezultate primerjali s tistimi za osebe, stare 16–54 let. Analiza je presečna in temelji na datoteki EU-SILC 2005.

Z modelom binarne logistične regresije smo statistično dokazali, kateri dejavniki (poleg dohodka) določajo, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne. Preverili smo vpliv nekaterih individualnih lastnosti starejše osebe in lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi. Model je presenetljivo pokazal, da je za starejše ženske v primerjavi s starejšimi moškimi (ob enakih vrednostih vseh ostalih spremenljivk) verjetnost relativne revščine manjša. Višje stopnje tveganja revščine za ženske kot za moške tako lahko pojasnimo z dejstvom, da so ženske v povprečju starejše, imajo nižjo izobrazbo ter živijo v drugačnih gospodinjstvih kot moški.

Kvalitativna analiza (FDV)

V času demografskih sprememb in družbe staranja postaja vprašanje kakovosti življenja starejših vse bolj pomembno. V projektu "Revščina in materialna deprivacija starejših" razumemo revščino kot kompleksnejši pojem, ki ni povezan le z monetarnim vidikom, tj. nizkimi dohodki, ampak je kompleksnejši pojem, ki se v sodobni sociologiji pogosto razširjeno pojmuje kot koncept socialne izključenosti. Po razlagi nekaterih avtorjev je torej termin socialna izključenost širši od termina revščina, saj naj bi obsegal ne le šibke materialne vire ampak tudi nezmožnost participacije v ekonomskem, političnem, kulturnem in socialnem življenju, po nekaterih definicijah pa tudi izključenost iz prevladujoče usmeritve družbe (Duffy 1995).

Temeljno raziskovalno vprašanje na katerega smo odgovarjali se je glasilo: Kateri vidiki revščine in materialne deprivacije so najbolj pereči ter kakšne strategije (coping strategies) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino?

Poglobljeno raziskovanje problematike revščine in materialne deprivacije starejših ter celovit odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje je terjal kvalitativni pristop, ki je temeljil na metodološkem pristopu Grounded Theory. Sprva so bile identificirane najbolj ranljive skupine starejših s pomočjo kvantitativne analize in ekspertne presoje relevantnih akterjev na področju zagotavljanja kakovosti življenja starejših. Pri tem smo se obrnili na Zavod za oskrbo na domu Ljubljana in Zvezo društev upokojencev Slovenije. Opravljenih je bilo 30 intervjujev, ki smo jih analizirali v skladu z uveljavljenimi postopki kvalitativne analize v Grounded Theory.

Ključne ugotovitve: Kot najbolj pereč vidik so se pokazala akumulirana tveganja, ki pomenijo akumulacijo različnih vidikov revščine. V teh primerih gre predvsem za prekrivanje ekonomskih dejavnikov z zdravstvenimi težavami ter z nefunkcionalnim omrežjem socialne opore posameznika. Ugotovljenje strategije shajanja z revščino oz. socialno izključenostjo smo razdelili na pasivne in aktivne strategije. Pasivne strategije pomenijo predvsem omejevanje in zmanjševanje potreb (npr. omejevanje nujnih popravil, večjih nakupov, črpanje prihrankov). Aktivne strategije pa označujejo strategije kjer si posamezniki priskrbijo dodatne vire in resurse, s katerimi se uspešneje spopadajo s slabim socialnim in finančnim stanjem (kot so na primer iskanje dodatnih finančnih virov dohodka, samooskrba s hrano).

Na koncu smo oblikovali nekatera priporočila, s katerimi bi se dalo izboljšati kakovost življenja starejših.

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
  - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
  - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

---

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Kvantitativna analiza (IER)

Rezultati raziskave dajejo vpogled v dohodkovni položaj in materialno prikrajšanost starejšega prebivalstva, tako vsega kot tistega, ki po veljavnem kriteriju sodi med relativno revne. Pokazali smo globino problemov in prioriteta področja nadaljnega poglobljenega raziskovanja s ciljem povečanja socialne vključenosti tega segmenta prebivalstva. Naše ugotovitve in predlogi so lahko ena od podlag za pripravo ukrepov za izboljšanje položaja starejšega prebivalstva.

Poudarili smo, da imajo sedanji kazalniki tehtne metodološke pomanjkljivosti, ki omejujejo njihovo uporabnost pri ugotavljanju dejanskega ekonomskega položaja prebivalstva, identificiranju najbolj ogroženih (marginalnih) skupin (starejšega) prebivalstva ter opredeljevanju področij in načinov za ukrepanje. To je seveda velika ovira za izbiro in primerno ciljanje ukrepov.

Iz metodoloških pomislekov (omejitev) izhaja, da doseganja cilja Strategije razvoja Slovenije (da se bo zmanjševala revščina) ni primerno spremljati predvsem s kazalniki socialne povezanosti (tako imenovanimi Laekenskimi indikatorji), ki so dejansko različni kazalniki relativne revščine in dohodkovne neenakosti.

Kvalitativna analiza (FDV)

Neposredni rezultati raziskovalnega projekta so predvsem v induktivno identificiranih problemih starejših, ko so le-ti soočeni s pomanjkanjem ter v kvalitativnem opisu strategij shajanja z revščino starejših, upokojenih prebivalcev Slovenije. Z vidika napredka znanja in razvoja znanosti klasifikacija strategij prinaša pomembne novosti na znanstvenem področju, ki je še premalo raziskano, ter hkrati kaže na pomembnost kvalitativnega raziskovanja kompleksnih družbenih fenomenov. Končno uporabno vrednost imajo predlagani ukrepi, ki smo jih oblikovali na podlagi analiziranih strategij, s katerimi bi se dalo izboljšati položaj in kakovost življenja starejših ter povečati njihovo socialno vključenost.

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Kvantitativna analiza (IER)

Naše ugotovitve in predlogi so lahko ena od podlag za pravočasno pripravo na čas, ko bodo starejše osebe predstavljale veliko večji delež prebivalstva Slovenije kot danes. Zaradi ugotovljenih in zaenkrat nepojasnjivih neskladij med kazalniki, ki kažejo različne vidike revščine, predlagamo izvedbo dodatnih raziskav. Te bi se morale osredotočiti na ugotavljanje in merjenje vpliva dejavnikov, za katere menimo, da so verjetni vzrok za tako majhno prekrivanje oziroma korelacijo med rezultati. Predlagamo, da bi najprej raziskali naslednje možne pogloblitve razloge za neskladje:

1. morebiten prenizek prag tveganja relativne revščine, zaradi česar med revne ne zajamemo precejšnega deleža oseb iz gospodinjstev z mesečnimi dohodki, s katerimi shajajo z velimi težavami ali s težavami;
2. obseg denarnega dohodka, ki v anketi ni zabeležen oziroma je zamolčan (dohodek

iz sive ekonomije, transferji med fizičnimi osebami ipd.);

3. obseg nederavnega dohodka, ki v anketi ni zabeležen (npr. različne oblike pomoči v naravi);

4. nerealno visoka ali pa izjemno nizka pričakovanja oseb z izkazanim nizkim dohodkom;

5. morebiten vpliv različnih drugih virov nezadovoljstva in drugih težav na subjektivno oceno lastnega dohodkovnega položaja.

Možnosti za identifikacijo teh razlogov so se povečale z uvedbo ankete EU-SILC, ki je panelnega značaja in omogoča ugotavljanje dolgotrajnejšega tveganja relativne revščine (izpostavljenost tveganju relativne revščine v obdobju treh ali več zaporednih let). Ob privolitvi anketirancev bi z njimi lahko izvedli poglobljene intervjuje z namenom ugotoviti, kako se jim je ob (zelo) nizkih dohodkih v tem času uspevalo preživljati.

Kvalitativna analiza (FDV)

S kvalitativno analizo strategij starejših pri spopadanju z revščino usmerjamo pozornost k problemom starejših ter predvsem njihovi aktivnosti, torej predstavljanju starejših kot aktivnih in inovativnih članov družbe in ne le pasivnih prejemnikov pomoči. Dolgoročno rezultati tovrstnega projekta z akumulacijo znanstvenih spoznanj o vsakdanjem življenju starejših ponujajo informacije ter možna orodja za oblikovanje usmerjenih politik na tem področju, ki spodbujajo kakovost življenja starejših, medgeneracijsko solidarnost in sožitje ter družbeno blaginjo v celoti.

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- a) v domačih znanstvenih krogih;
- b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- c) pri domačih uporabnikih;
- d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

Kvantitativna analiza (IER)

Imeli sva odmevne referate na temo majhnega prekrivanja revnih oseb po različnih kazalnikih. Predvsem gre za ugotovitev, da velik odstotek relativno revnih oseb subjektivno ne zaznava, da bi zelo težko shajale s svojim dohodki. S tem se ukvarjajo raziskovalci tudi v drugih državah EU. Ideja je, da bi se oblikovalo kazalnike večvrstnega pomanjkanja, ki bi zaobjeli nizek dohodek, deprivacijo v življenjskem stilu in subjektivno zaznavo revščine.

Veliko zanimanje je pritegnila tudi razlaga vsebine kazalnikov revščine, predvsem stopnje tveganja relativne revščine, in posledično omejene uporabe teh kazalnikov za ugotavljanje dejanskega pomanjkanja. Kazalniki materialne prikrajšanosti so pritegnili pozornost vodstva Zveze društev upokojencev Slovenije.

Izražen je torej bil interes tako strokovne in znanstvene javnosti kot snovalcev politik in

splošne javnosti.

Kvalitativna analiza (FDV)

Rezultati so zanimivi za oblikovalce javnih, informiranih politik, različne organizacije in akterje s področja zagotavljanja kakovosti življenja starejših, še posebej pa so izrazili zanimanje na Zavodu za oskrbo na domu Ljubljana ter na Zvezi društev upokojencev Slovenije.

3.7. Število diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi inštitucijami.

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

---

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani: <http://www.izum.si/>

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

Stropnik, Nada, in Nataša Kump: Relativna revščina in materialna deprivacija v Evropski uniji. Vabljeni plenarno predavanje na XIV. dnevih Socialne zbornice, Portorož, 20.-21. november 2008.

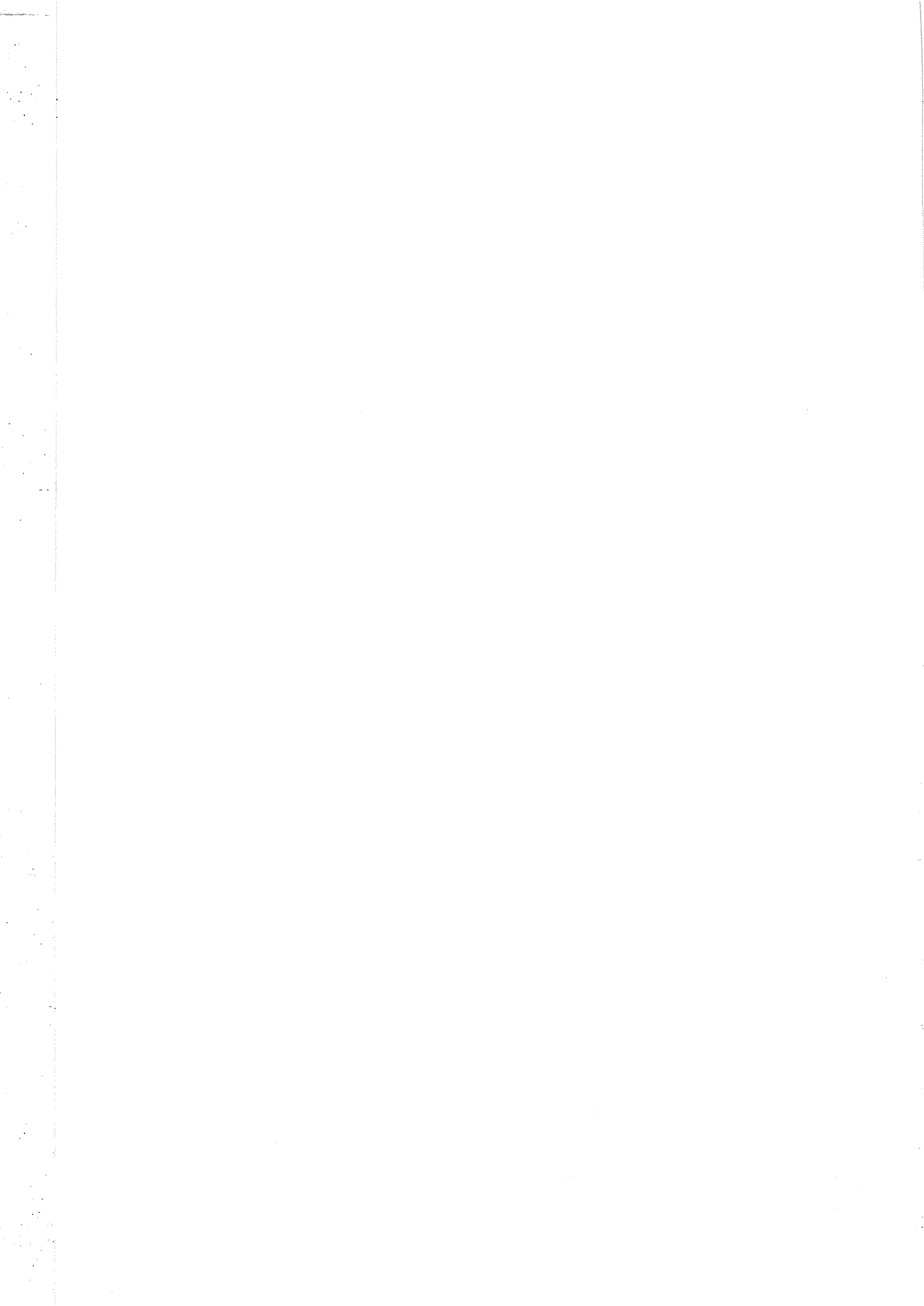
Stropnik, Nada, in Nataša Kump: Spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivni percepciji revščine in dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997–2007. Referat na posvetovanju Slovenski regionalni dnevi 2009: Razvojni izzivi Slovenije. Otočec, 24.-25. 9. 2009.

Kump, Nataša, in Nada Stropnik: Socialno-ekonomski položaj starejšega prebivalstva. V Valentina Hlebec (ur.), Starejši ljudje v družbi sprememb. Aristej, Maribor, 2009, str. 77-93.

Kump, Nataša, in Nada Stropnik: Uporaba podatkov APG in EU-SILC za raziskovalne namene. Referat na 19. statističnih dnevih, Radenci, 9.-11. november 2009. Power Point prezentacija dostopna na: http://www.stat.si/StatisticniDnevi/Docs/Kump_Stropnik-Uporaba%20podatkov%20APG%20in%20SILC_ppt.pdf.

---

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije. Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitevami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.

V5-0462

Inštitut za ekonomska raziskovanja
Institute for Economic Research

REPUBLIKA SLOVENIJA
NOSILEC JAVNEGA POGOSTA
JAVNA AGENCIJA REPUBLIKE SLOVENIJE
REPUBLIKANSTVO

17-03-2010	Šifra:
	Šifra:
	Šifra:

REVŠČINA IN MATERIALNA DEPRIVACIJA STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

Projekt v okviru
CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROGRAMA
"KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006-2013"
V LETU 2006

Vodja projekta:
dr. Nada Stropnik

Direktor IER:
dr. Boris Majcen

Raziskovalna skupina:

mag. Nataša Kump
doc. dr. Maša Filipovič Hrast
izred. prof. dr. Valentina Hlebec
asist. dr. Andreja Vezovnik
Matic Kavčič

Ljubljana, februar 2010

Raziskavo sta v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013« financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Natisnjeno in založeno na Inštitutu za ekonomska raziskovanja v Ljubljani v 50 izvodih.

Copyright © Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 2010.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.344.23-053.88(497.4)

STROPNIK, Nada

Revščina in materialna deprivacija starejšega prebivalstva :
projekt v okviru Ciljni raziskovalni program Konkurenčnost
Slovenije 2006-2013 v letu 2006 / vodja projekta Nada Stropnik. -
Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2010

ISBN 978-961-6543-73-6

250325760

Vse pravice pridržane. Nobenega dela tega gradiva se brez predhodnega privoljenja lastnikov avtorskih pravic ne sme reproducirati, shranjevati ali prepisovati v katerikoli obliki oziroma na katerikoli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače.

Povzetek

Kvantitativna raziskava se osredotoča na revščino, dohodkovno neenakost in materialno deprivacijo v letu 2005 (predvsem v Sloveniji, pa tudi v drugih državah EU), ob tem pa opisuje in poskuša pojasniti spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivni percepciji revščine in dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997-2007. Vir podatkov so Anketa o življenjskih pogojih (EU-SILC 2005) in pet Anket o porabi gospodinjstev (APG 1997-1999, APG 1999-2001, APG 2001-2003, APG 2003-2005 in APG 2005-2007). Analiza zajema osebe, stare 16 let in več, pri tem pa razlikujemo med mlajšimi osebami (starimi 16-54 let) in starejšimi osebami (starimi 55 let in več).

Majhno prekrivanje relativno in subjektivno (ne)revnih oseb kaže, da biti relativno reven še zdaleč ne pomeni biti reven tudi v absolutnem smislu. Kazalniki relativne in subjektivno zaznane revščine imajo tehtne metodološke pomanjkljivosti, ki omejujejo njihovo uporabnost pri ugotavljanju dejanskega ekonomskega položaja prebivalstva, identificiranju najbolj ogroženih (marginalnih) skupin (starejšega) prebivalstva ter opredeljevanju področij in načinov za ukrepanje. Zato predlagamo, da bi se ti kazalci dopolnili z intervjuji z osebami, ki so več let zapored izpostavljene relativni revščini ali pa menijo, da z dohodki shajajo zelo težko ali težko.

Materialno prikrajšanost smo presojali na podlagi podatkov o finančni stiski, lastništvu trajnih potrošnih dobrin, lastnostih stanovanja ter dostopnosti zdravstvenih in zobozdravstvenih storitev. Primerjali smo strukturo izdatkov za življenjske potrebščine (ter strukturo vseh potrošnih in nepotrošnih izdatkov) vseh in relativno revnih oseb, saj struktura izdatkov odraža življenjsko raven.

Z modelom binarne logistične regresije smo preverili vpliv nekaterih individualnih lastnosti starejše osebe in lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi, na to, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne. Model je presenetljivo pokazal, da je za starejše ženske v primerjavi s starejšimi moškimi (ob enakih vrednostih vseh ostalih spremenljivk) verjetnost relativne revščine manjša. Višje stopnje tveganja revščine za ženske kot za moške tako lahko pojasnimo z dejstvom, da so ženske v povprečju starejše, imajo nižjo izobrazbo ter živijo v drugačnih gospodinjstvih kot moški.

Cilj kvalitativne raziskave je bil analizirati kakšne strategije (*coping strategies*) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino, pri čemer smo pozornost usmerili na različne vidike socialne izključenosti, ki se povezujejo s samim stanjem t.i. monetarne deprivacije. V ta namen smo izvedli 30 poglobljenih intervjujev s starejšimi, ter jih analizirali. Kot ključni vidiki socialne izključenosti so se poleg materialne deprivacije pokazali še: težave z zdravjem, problemi z mobilnostjo, socialna izoliranost, nedostopnost zdravstvenih in ostalih storitev ter nerazpoložljivost trajnih potrošnih dobrin. Analiza je tudi pokazala, da starejši uporabljajo veliko število različnih strategij, s pomočjo katerih se spopadajo z revščino. Te smo razdelili na pasivne in aktivne. Pasivne strategije pomenijo predvsem omejevanje in zmanjševanje potreb (npr. omejevanje nujnih popravil, večjih nakupov, črpanje prihrankov). Aktivne strategije pa označujejo strategije kjer si posamezniki prisrbijo dodatne vire in resurse s katerimi se uspešneje spopadajo slabim socialnim in finančnim stanjem (kot so na primer iskanje dodatnih finančnih virov dohodka, samooskrba s hrano). Na podlagi analize so dana tudi nekatera priporočila za oblikovanje javnih politik.

Summary

A quantitative analysis is focused on poverty, income inequality and material deprivation in 2005 (in Slovenia, and also in other EU Member States). It also describes and tries to explain differences in the extent and depth of relative poverty, subjective perception of poverty and income inequality in Slovenia in the period 1997-2007. The data sources are the Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC 2005) and five Household Expenditure Surveys (HES 1997-1999, HES 1999-2001, HES 2001-2003, HES 2003-2005 and HES 2005-2007). We analysed the situation of persons aged 16 years and over, and compare the "younger" (aged 16-54 years) and "older" persons (aged 55 years and over).

Small overlap of persons who are poor according to relative and subjective criteria indicates that being relatively poor does not automatically mean being poor in an absolute sense. Indicators of the relative poverty and the subjectively perceived poverty have serious methodological drawbacks that limit the use of these indicators in evaluation of the economic position of the population, identification of the most threatened (marginal) groups of the (elderly) population, as well as in defining areas where, and methods how, to intervene. We consequently propose to complement these indicators by interviews with persons at risk of persistent relative poverty and those evaluating to make ends meet with (great) difficulty.

Material deprivation was evaluated on the basis of financial constraints, ownership of durables, quality of housing, and meeting the needs for medical and dental examination or treatment. Since expenditure reflects the level of living, the structure of consumption expenditure (and expenditure as a whole) of all and relatively poor persons was compared too.

Using a binary logistic regression model, we checked the influence of some individual characteristics of the elderly and that of the characteristics of households in which the elderly live on the probability that the elderly person will be relatively poor. Surprisingly, the model has shown a lower probability of relative poverty for elderly women than for elderly men (controlling for other variables). Actual higher poverty rates for women than for men can be explained by higher average age and lower attained education of women, and by the characteristic of households they live in.

The aim of the qualitative study was to analyse what were the coping strategies used by elderly people dealing with poverty. In our study we focused on different aspects of social exclusion in connection with monetary deprivation. In order to explore the phenomena of poverty and social deprivation, thirty in-depth interviews with elderly people were conducted and analysed. In addition to previously mentioned material deprivation several other key aspects of social exclusion emerged as relevant: health problems, problems with mobility, social isolation, inaccessibility of health and other services and the unavailability of durable consumer goods. The study showed that elderly people use a number of different strategies helping them in dealing with poverty. These have been divided into passive strategies, meaning the limitation and reduction of needs (such as limiting the emergency repairs, major purchases, pumping savings) and active strategies, when individuals provide themselves with additional resources to successfully face a grim reality of social and financial situation (such as search for additional sources of financial income, food self-handling). Based on the results of the analysis, some recommendations for the creation of public policies are also given.

KAZALO

I. KVANTITATIVNA ANALIZA

(Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana)

1. UVOD	1
1.1 Različni vidiki revščine	3
2. PODATKI IN METODA	5
3. RAZLIČNI VIDIKI REVŠČINE STAREJŠEGA PREBIVALSTVA V LETU 2005: KAJ IN KOLIKO SE SPREMENI V STAROSTI.....	9
3.1 Absolutni dohodkovni položaj	9
3.1.1. Dohodkovni viri	9
3.1.2. Mediana dohodka	10
3.1.3. Najnižji mesečni dohodek, s katerim bi lahko shajali	10
3.2 Dohodkovna porazdelitev in dohodkovna neenakost.....	11
3.2.1. Dohodkovna porazdelitev	11
3.2.2. Dohodkovna neenakost	12
3.3 Relativna revščina	12
3.3.1. Globina relativne revščine.....	16
3.4 Subjektivno zaznana revščina vseh oseb in relativno revnih oseb.....	17
4. MATERIALNA DEPRIVACIJA STAREJŠEGA PREBIVALSTVA	20
4.1 Finančna stiska	20
4.2 Trajne potrošne dobrine	27
4.3 Stanovanjski standard.....	30
4.4 Dostopnost zdravstvenih specialističnih storitev in zobozdravstvenih storitev	35
5. TRENDI GIBANJA REVŠČINE IN DOHODKOVNE NEENAKOSTI MED STAREJŠIM PREBIVALSTVOM V OBDOBJU 1997-2007	36
5.1 Revščina: kaj se spremeni v starosti?.....	36
5.1.1. Obseg relativne revščine	36
5.1.2. Globina relativne revščine.....	37
5.1.3. Subjektivno zaznavanje revščine	39
5.1.4 Analiza po generacijah	41
5.1.4.1 Sprememba razpoložljivega dohodka v primerjavi s povprečno plačo.....	41
5.1.4.2 Struktura dohodkovnih virov	42
5.2 SPREMEMBE DOHODKOVNE NEENAKOSTI.....	44
5.2.1. Porazdelitev po decilnih skupinah.....	44
5.2.2. Ginijev količnik.....	44
6. DEJAVNIKI TVEGANJA RELATIVNE REVŠČINE MED STAREJŠIMI OSEBAMI	46

7. RAZLIKE MED AKTIVNIM IN NEAKTIVNIM PREBIVALSTVOM, STARIM 55-65 LET	49
7.1 Socialno-ekonomska struktura aktivnih in neaktivnih.....	49
7.2 Razlike v absolutnem dohodkovnem položaju	52
7.2.1. Mediana dohodkov v primerjavi s povprečno plačo.....	52
7.2.2. Struktura dohodkovnih virov	52
7.2.3. Prejemniki denarne socialne pomoči	53
7.3 Dohodkovna neenakost.....	54
7.3.1. Porazdelitev po decilnih razredih.....	54
7.3.2. Ginijev količnik	56
7.4 Relativni dohodkovni položaj	56
7.4.1. Tveganje relativne revščine	56
7.4.2. Globina revščine	57
7.5 Subjektivno zaznana revščina	57
8. STRUKTURA IZDATKOV STAREJŠEGA PREBIVALSTVA	59
9. REVŠČINA IN MATERIALNA DEPRIVACIJA V EVROPSKI UNIJI.....	62
9.1 Relativni dohodkovni položaj starejših oseb	62
9.2 Relativna revščina	63
9.3 Subjektivna revščina	67
9.4 Primerjava najnižjega mesečnega dohodka, s katerim bi lahko shajali, in praga tveganja relativne revščine.....	69
9.5 Materialna deprivacija	70
9.5.1 Finančna stiska.....	70
9.5.2 Stanovanjske razmere	73
10. ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA	76
LITERATURA	80

II. KVALITATIVNA ANALIZA (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani)

1. UVOD	85
2. SOCIALNA IZKLJUČENOST.....	87
2.1 Opredelitev socialne izključenosti	88
2.2 Socialna izključenost in revščina	90
2.3 Področja socialnega izključevanja	92
3. METODOLOGIJA.....	94
4. RAZISKAVA.....	97
4.1 Poročilo o terenskem delu	98
5. ANALIZA	101
5.1 Kateri vidiki revščine in materialne deprivacije so najbolj pereči	101
5.2 Kakšne strategije (coping strategies) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino?	105
5.3 Definicije in opisi strategij shajanja z revščino	105
5.3.1 Strategije glede na stopnjo aktivnosti	106
Pasivne strategije	107
Aktivne strategije	113
5.4 Opredelitev in opis intervenirajočih spremenljivk pri uporabi strategij spopadanja z revščino	120
5.5 Pomembne razlike v strategijah glede na identificirane ranljive skupine	123
6. PRIPOROČILA ZA JAVNE POLITIKE.....	124
LITERATURA.....	127

I. KVANTITATIVNA ANALIZA

1. UVOD

Pričujoča raziskava se osredotoča na revščino in materialno deprivacijo oseb (predvsem starejših) v letu 2005 (predvsem v Sloveniji, pa tudi v drugih državah EU), ob tem pa opisuje in poskuša pojasniti spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivni percepciji revščine in dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997-2007. Dosedanje raziskave so praviloma obravnavale prebivalstvo Slovenije kot celoto, če pa so posebej analizirale starejše prebivalstvo, so starostno mejo postavljale višje in torej niso upoštevale dejstva, da se prebivalci Slovenije upokojujejo pred 60. letom starosti, pred 15 leti pa so se upokojevali sredi 50-ih let starosti. Nobena od dosedanjih raziskav ni bila osredotočena na revno prebivalstvo (še zlasti ne starejše) tako, da bi hkrati analizirala tudi materialno deprivacijo (nedenarno revščino) tega segmenta prebivalstva, njegovo subjektivno zaznavanje revščine in vzorce porabe.

V zadnjem desetletju sta raziskavi na temo socialno-ekonomskega položaja starejših izvedla Kumpova in Stanovnik (2004, 2005, 2006 in 2007), pred tem pa Stropnikova in Stanovnik (2002). Kumpova in Stanovnik (2006) sta izpostavila postopno slabšanje dohodkovnega položaja upokojencev v začetku tega stoletja. To še zlasti velja za tiste, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih, kjer pokojnine predstavljajo 95% vseh dohodkov. Zaidi in dr. (2006) so na podlagi analize slovenske APG 2002-2004 izpostavili Slovenijo (skupaj s Ciprom in Irsko) kot državo, kjer je stopnja tveganja revščine za osebe, stare 65 let in več, več kot enkrat višja od tiste za prebivalstvo, staro 16-64 let. Poleg tega je tveganje revščine za starejše ženske več kot enkrat višje kot za starejše moške.¹ Ob tem se moramo zavedati, da višja stopnja tveganja revščine za starejše osebe v Sloveniji ne pomeni, da so starejši v Sloveniji absolutno v slabšem položaju kot starejši v drugih državah. To le pomeni, da v drugih državah obstajajo druge skupine oseb (npr. Romi na Slovaškem, otroci na Poljskem), ki imajo nižji dohodek od starejših. Zadnja vsebinsko primerljiva analiza je bila izvedena v okviru mednarodnega raziskovalnega projekta "Adequacy of Old-Age Income Maintenance in the EU - AIM", ki je bil del 6. okvirnega programa Evropske Unije (Stropnik in Kump, 2008a in 2008b). Poudarek je bil na primerjavi dohodkovnega položaja in revščine starejših oseb v starih in novih članicah EU, s tem da so bile podrobneje analizirane nekatere nove članice (med njimi Slovenija).

Zaradi višanja pričakovane življenjske dobe (za 16 let v zadnjih 50 letih) in deleža starejšega prebivalstva postaja vprašanje ekonomskega in materialnega položaja starejšega prebivalstva vse bolj pomembno. Razmerje med starimi in mladimi je že negativno, saj je

---

¹ Slovenija je bila predmet še nekaterih tujih raziskav socio-ekonomskega položaja starejšega prebivalstva. Tako je Zaidi (2006a in 2006b) v kontekstu pokojninskih reform ocenil razvoj revščine med bodočimi generacijami starejših ljudi v EU-25 in ugotovil posebno visoko ogroženost prebivalstva, starega 75 let in več, kar je povezano z visokim deležem vdov v tej starostni skupini. Russel in Whealan (2004) sta na podlagi ankete Eurobarometer iz leta 2002 na ravni posameznih držav (vključno s Slovenijo) analizirala več vidikov revščine in deprivacije. Fahey, Whelan in Maître (2005) so svojo analizo ekonomske neenakosti in deprivacije osnovali na Evropski anketi o kvaliteti življenja. Na podlagi posebne ankete Eurobarometer iz leta 2007 je izvedena analiza revščine in izključenosti na ravni držav EU in vključno s Slovenijo (European Commission, 2007).

bilo v celotnem prebivalstvu konec leta 2005 14,2% mladih in 15,5% starih (Ilić in Žnidaršič, 2006). Leta 2030 bo približno četrtnina prebivalstva stara 65 let in več (Malačič, 2005; Sambt, 2005; Eurostat, 2006; Kraigher, 2005), leta 2050 pa približno tretjina.

Poleg staranja prebivalstva vplivajo na sedanji in prihodnji socio-ekonomski položaj starejšega prebivalstva Slovenije tudi posledice pokojninske reforme, ki zmanjšuje pravice iz pokojninskega zavarovanja in s tem povečuje možnost, da se bo vse več starejšega prebivalstva znašlo pod mejo relativne revščine. Zaradi metode valorizacije pokojnin se le-te zvišujejo relativno manj kot plače, kar na daljši rok (če aktivnega prebivalstva ne bo močnejše prizadela visoka stopnja brezposelnosti) poslabšuje relativni položaj starejšega prebivalstva.

Slovenija sodi med štiri države EU z največjim demografskim vplivom na izdatke za pokojnine (European Commission, 2006, str. 78). V obdobju 1990-2005 se je število starostnih upokojencev povečalo za 22% (Ilić in Žnidaršič 2006). Leta 2007 so upokojenci predstavljali 25,6% celotnega prebivalstva. Večinoma (64,1%) so to bili starostni upokojenci, 18,2% je bilo invalidskih ter 17,7% družinskih in vdovskih (ZPIZ, 2008). Zaradi upokojitve »baby boom« generacije in zvišanja življenjske dobe se bo v obdobju 2002-2030 število upokojencev povečalo za 21%; odstotek bo višji za ženske, ker jih bo zaradi višje stopnje aktivnosti več pridobilo pokojnino (Stanovnik in dr., 2006). Slovenija ima najnižjo starost ob upokojitvi v EU: leta 2005 je bila 59,6 let pri starostni upokojitvi in 52,4 let pri invalidski (ZPIZ, 2006).² Povprečna starost novih starostnih upokojencev se je v opazovanem obdobju zvišala od približno 56 let leta 1997 na okrog 60 let leta 2007 (ZPIZ, 2008).

Pokojninski zakon iz leta 1999 le izjemoma dovoljuje predčasno upokojevanje, uvedel pa je spodbude za daljšo delovno aktivnost. Tudi delodajalci uživajo spodbude, če zaposlijo starejše osebe. Navedeno že ima vidne pozitivne posledice. Toda rezultati Ankete o delovni sili iz leta 2006 kažejo, da se skoraj 40% oseb, ki izpolnjujejo pogoje za upokojitev, namerava upokojiti pred 60. letom. Nekaj več kot 30% jih načrtuje upokojitev med 60. in 64. letom, le nekaj več kot 20% pa po 65. letu (Svetin, 2007). Nedvomno je potencial ljudi v 50-ih in 60-ih letih nezadostno izkoriščen (Svetin, 2007). Kajzerjeva (2007, str. 2) vidi vzroke za nizko stopnjo delovne aktivnosti pri starejših v masovnem predčasnem upokojevanju v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, nadaljevanju prakse zgodnjega upokojevanja ter znatni strukturalni brezposelnosti pri starejših brezposelnih oseb. Po podatkih Eurostata je bila v Sloveniji povprečna stopnja zaposlenosti oseb, starih 50-64 let, v letih 2005 in 2006 le nekoliko nad 30% (za ženske je bila precej nižja), kar je zelo daleč od cilja EU (Employment Guidelines no. 17) in ni verjetno, da bi do leta 2010 dosegli 50% zaposlenost starejšega prebivalstva (Vertot, 2007). Po pokojninski reformi se je stopnja zaposlenosti v starostni skupini 55-64 sicer zvišala (z 19,9% leta 1996 na 33,6% leta 2006), toda še vedno je med najnižjimi v EU.

---

² Leta 1990 je bila povprečna starost pri upokojitvi 57,5 let za moške in 53,6 let za ženske.

Kljub zakonski možnosti delne upokojitve se zanjo odloča le malo ljudi: le okrog 3% oseb, starih 50-69 let, se je zaradi delne upokojitve odločilo za skrajšanje delovnega časa (Svetin, 2007). Ovire so med drugim na strani delodajalcev, saj so zanje zaposleni s krajšim delovnim časom razmeroma dragi (Kajzer, 2007, str. 3).

Vse navedeno ima posledice za dohodke starejšega prebivalstva Slovenije in jih bo (vse bolj) imelo tudi v prihodnje. Kot je zapisano v Strategiji razvoja Slovenije, "ob sorazmerno ugodnem socialnem razvoju se Slovenija srečuje z izzivi prehoda v dolgoživo družbo" (Strategija razvoja Slovenije, 2005, 16), med temi izzivi pa se navaja tudi socio-ekonomski položaj starejšega prebivalstva. To problematiko najdemo tudi med ključnimi cilji Okvira gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji (2005) (doseganje boljšega življenjskega standarda vseh prebivalcev Slovenije).

1.1 Različni vidiki revščine

V Sloveniji (in drugih državah EU) se z dodeljevanjem denarne socialne pomoči zagotavlja prebivalstvu minimalni dohodek za preživljanje. Ob drugih socialnih transferjih in oblikah pomoči, ki jih podeljujejo država, lokalne skupnosti in razne organizacije, bi to moralo zadostovati za preprečevanje **absolutne revščine**. Iz tega razloga - pa tudi zato, ker so metode za izračun absolutne meje revščine praviloma zelo podrobne in neizogibno za koga ne povsem pravilne, utemeljene ali prepričljive - ta oblika revščine že od konca 80-ih let prejšnjega stoletja ni predmet poglobljenega raziskovanja v Sloveniji. Poudarek je na **relativni** dohodkovni **revščini** in socialni izključenosti,³ tj. nezmožnosti uživati splošni napredek družbe (European Commission, 2004). Pri tem pravimo, da merimo tveganje revščine, saj dejstvo, da je dohodek pod mejo relativne revščine, ni ne potreben ne zadosten pogoj za stanje revščine (Dennis in Guio, 2004). Očitno je, da gre bolj za neenakost kot revščino v ozkem pomenu. Relativna revščina je tudi predmet mednarodnih primerjav in z leti so se izoblikovali standardni kazalniki. Kljub temu praviloma ni mogoče neposredno primerjati stopenj relativne revščine iz različnih virov. Na rezultate namreč vplivajo:

- opredelitev razpoložljivega dohodka: različni viri denarnega dohodka in dohodek v naravi (to so lastna proizvodnja in druge nedenarne oblike dohodka, npr. boniteta za uporabo službenega avtomobila),
- izbira ekvivalenčne lestvice, s katero se upošteva velikost in sestava gospodinjstva, to je obseg potreb in ekonomija obsega v gospodinjstvu (zaradi skupne porabe določenih dobrin se za doseganje določene življenjske ravni v štiričlanskem gospodinjstvu ne potrebuje štirikrat več razpoložljivega dohodka kot v enočlanskem gospodinjstvu),
- arbitrarna opredelitev praga revščine (različni odstotki povprečnega ekvivalentnega dohodka ali mediane ekvivalentnega dohodka).

³ Seznam kazalnikov socialne povezanosti je bil sprejet decembra 2001 na Evropskem svetu v Laekenu in obsega 18 kazalnikov s področja relativne revščine in dohodkovne neenakosti, trga dela (delovna aktivnost, dolgotrajna brezposelnost) in izobrazbe (zgodnja opustitev izobraževanja, nizka stopnja izobrazbe).

Po vstopu nekdanjih socialističnih držav v Evropsko unijo so primerjave stopenj tveganja relativne revščine v starih in novih državah članicah pokazale očitno neustreznost kazalnikov, vezanih na prag tveganja relativne revščine. Zaradi tega, ker je v novih državah članicah dohodkovna neenakost manjša, so v marsikateri državi ugodnejši tudi kazalniki relativne revščine kljub očitnemu nižjemu življenjskemu standardu prebivalstva. Zato v zadnjih letih pridobiva na pomenu raziskovanje nedenarne revščine (različnih vidikov **materialne deprivacije**), pa tudi multiple deprivacije, ki obsega nizek dohodek, deprivacijo v življenjskem stilu in subjektivno zaznano revščino (Russell in Whelan, 2004). Materialna deprivacija ima več dimenzij, npr. finančno nezmožnost privoščiti si določene izdatke, nerazpoložljivost trajnih potrošnih dobrin, nizek stanovanjski standard ipd. Guio (2005) je ugotovila, da so v najrevnejših državah EU-27 stopnje deprivacije precej višje od stopenj tveganja relativne revščine. V polovici novih držav članic EU si kar 30% ali več prebivalstva ne more privoščiti obroka z mesom ali ribami vsak drugi dan (če bi tako želeli). V šestih najrevnejših državah EU-25 je materialna deprivacija razširjena celo med premožnejšimi gospodinjstvi: v zgornjem dohodkovnem kvartilu si jih 17% ne more privoščiti primernega ogrevanja (Fahey, Whelan in Maître, 2005). Guio (2005) je tudi ugotovila, da so v najrevnejših državah EU-27 stopnje deprivacije precej višje od stopenj tveganja relativne revščine. Med štirimi najpomembnejšimi dejavniki tveganja se pojavljata tudi starost in bivanje v samskem gospodinjstvu.

Subjektivna revščina je odraz lastnega počutja in percepcije anketiranih oseb in ni nujno posledica objektivnih okoliščin, v katerih živijo. Anketiranci ponavadi ocenjujejo ekonomski položaj svojih gospodinjstev, na primer to, kako gospodinjstva shajajo s svojimi prihodki.

2. PODATKI IN METODA

Vir podatkov za ugotavljanje različnih vidikov revščine in materialne deprivacije prebivalstva Slovenije (v 3. in 4. poglavju) ter primerjalno analizo revščine in materialne deprivacije v Evropski Uniji (v 9. poglavju) je Anketa o življenjskih pogojih (EU-SILC 2005), ki zagotavlja podatke o širše pojmovanem materialnem in socialnem položaju prebivalstva. Ta anketa je bila v Sloveniji in drugih novih državah članicah EU (razen Malte) prvič izvedena leta 2005 (pri nas jo je izvedel Statistični urad RS). Podatki o anketirancih, njihovih dohodkih ipd. so bili povzeti iz registrskih in administrativnih podatkov in se nanašajo na leto 2004. V osnovnem vzorcu, ki je reprezentativen za prebivalstvo Slovenije, je 23.862 oseb (17.352 oseb, starih 16-54 let, in 6.510 oseb, starih 55 let in več),⁴ v vzorcu 24 držav članic EU pa skoraj 400 tisoč oseb.

Podatkovna podlaga za analizo socio-ekonomskega položaja prebivalstva so Ankete o porabi gospodinjstev (APG), ki jih izvaja Statistični urad Republike Slovenije. Od leta 1997 so ankete letne in na manjših vzorcih, nato pa se iz treh letnih vzorcev oblikuje nova datoteka (prevedena v cene iz maja srednjega leta). Prva zbirna datoteka je bila za leta 1997, 1998 in 1999 (APG 1997–1999) in vsebuje podatke za 11.693 oseb. Poleg te smo uporabili APG 1999–2001 (11.351 oseb), APG 2001–2003 (10.556 oseb), APG 2003–2005 (10.146 oseb) ter APG 2005–2007 (9.826 oseb). Ankete porabi gospodinjstev vsebujejo podatke o socialnih in demografskih značilnostih članov gospodinjstev, dohodkih in izdatkih gospodinjstev, njihovih stanovanjskih pogojih, lastništvu trajnih potrošnih dobrin itd. Zajetje obdobja od leta 1997 do leta 2007 omogoča ugotavljanje trendov in spremljanje določenih generacij (ne pa tudi istih oseb, ker Anketa o porabi gospodinjstev ni panelna). Te datoteke smo uporabili predvsem za opis sprememb v obdobju 1997-2007 in za multivariantno analizo.

V raziskavi smo zajeli osebe, starejše od 15 let, pri tem pa razlikujemo med mlajšimi osebami (starimi 16-54 let) in starejšimi osebami (starimi 55 let in več). V slednji starostni skupini je zajeta povprečna starost ob prehodu iz aktivnosti v upokožitev. Glede na to, da se osredotočamo na prebivalstvo, staro 55 let in več, smo podrobneje analizirali tudi petletne starostne skupine: 55-59 let, 60-64 let, 65-75 let ter 75 let in več. Zanimale so nas tudi razlike v dohodkih in subjektivni oceni lastnega ekonomskega položaja med aktivnimi in neaktivnimi osebami v mejni starosti, ki smo jo opredelili z razponom 55-65 let. V analizah smo večkrat ločili med moškimi in ženskami, toda pogosto je omejitev za to predstavljalo razmeroma majhno število oseb v vzorcu.

Ciljna skupina raziskave je sicer relativno revno starejše prebivalstvo, toda v veliko primerih šele primerjava z nerevnim starejšim prebivalstvom pokaže, v kolikšni meri je položaj revnih slabši od položaja ostalega starejšega prebivalstva. Zato smo v analizo vključili tudi te primerjave.

---

⁴ Utežen vzorec vsebuje 1.646.882 oseb.

Z modelom logistične regresije smo statistično dokazali, kateri dejavniki (poleg dohodka) določajo, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne. Uporabili smo model binarne logistične regresije, ki je standardna metoda za ocenjevanje modelov, pri katerih je odvisna spremenljivka kategorična in lahko zavzame le dve vrednosti. Za razliko od običajne linearne regresije uporablja binarna logistična regresija logistično kumulativno porazdelitveno funkcijo, pri kateri se ocenjene verjetnosti gibljejo med 0 in 1:

$$P_i = E(y_i = 1 | X_i) = f(Z_i) = \frac{1}{1 + e^{-z_i}}, \text{ kjer}$$

$$Z_i = \beta_0 + \sum \beta_j X_{ij}$$

V naši analizi je $Y_i=1$, kadar je starejša oseba revna, in $Y_i=0$, kadar starejša oseba ni revna. Spremenljivka $X_i=(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{im})$ je vektor pojasnjevalnih spremenljivk za osebe i , medtem ko so $b_0, b_1, \dots, b_m$ ocenjeni koeficienti.

Za model smo uporabili podatke APG vseh petih let (1997-1999, 1999-2001, 2001-2003, 2003-2005 in 2005-2007). Zajetih je 13.643 oseb, ki so stare 55 let in več (starejše osebe). V prvem koraku smo preverili, ali so individualne lastnosti starejše osebe tiste, ki vplivajo na to, da je starejša oseba revna. Zaradi majhnega števila spremenljivk, ki so na voljo (spol, starost, doseženo stopnjo izobrazbe in trenutni socialno-ekonomski status), ima tako ocenjen model logistične regresije precej nizko pojasnjevalno vrednost. Pomen individualnih lastnosti starejših oseb bi bil verjetno večji, če bi lahko vključili še katere druge spremenljivke (ki jih med podatki žal ni), kot je na primer število let zaposlitve, število let od upokojitve itd. Nato smo v drugem modelu kot pojasnjevalne spremenljivke vključili tudi lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi.

V primerjalno analizo revščine in materialne deprivacije je vključenih 24 držav članic EU. Primerjamo stare in nove države članice, ob tem pa izpostavljam primer Slovenije.

Relativno revščino (ali natančneje: tveganje relativne revščine) smo analizirali na podlagi razpoložljivega (neto) dohodka. Da bi omogočili primerjave med gospodinjstvi različne velikosti in sestave, smo dohodek gospodinjstev utežili s t.i. modificirano OECD ekvivalenčno lestvico. Prva odrasla oseba v gospodinjstvu ima utež 1, vsak drugi odrasli 0,5, vsak otrok pa 0,3. Vsoto uteži za člane nekega gospodinjstva imenujemo število ekvivalentnih odraslih oseb v tem gospodinjstvu. Dohodek gospodinjstva, deljen s številom ekvivalentnih odraslih, je ekvivalentni dohodek gospodinjstva.

Za ugotavljanje obsega, globine in trendov relativne revščine med starejšim prebivalstvom smo uporabili standardno Eurostatovo definicijo praga revščine: relativno revni so tisti, katerih dohodek ne dosega 60% mediane dohodka (to je 60% dohodka srednje osebe v porazdelitvi prebivalstva po višini dohodka). Eurostat sicer uporablja termin "tveganje relativne revščine", toda tukaj zaradi enostavnosti govorimo kar o relativni revščini.

Stopnja tveganja revščine je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim oz. neto ekvivalentnim dohodkom pod tem pragom tveganja revščine.

Globina (vzel) revščine pokaže, koliko dohodka manjka relativno revnim osebam do praga revščine. Predstavlja razliko med pragom tveganja revščine in mediano ekvivalentnega dohodka oseb pod pragom revščine, izražena pa je kot odstotek od praga revščine.

Subjektivno revščino ponazarjamo z lastno oceno anketirancev o tem, kako gospodinjstva, v katerih živijo, shajajo s svojimi mesečnimi prihodki. Odločitev glede tega, kateri odgovori pomenijo revščino, je arbitrarna. Med subjektivno revne tukaj štejemo tiste osebe, ki ocenjujejo, da gospodinjstva, v katerih živijo, s svojimi prihodki shajajo zelo težko ali težko.

O dohodkovni neenakosti sklepamo na podlagi razlik med deležem neke skupine oseb v vsoti vseh oseb in deležem dohodka te skupine oseb v vsoti vseh razpoložljivih dohodkov. Dohodkovno neenakost merimo tudi z Ginijevim količnikom, ki zavzema vrednost med nič (kar pomeni popolno enakost) in ena (popolna neenakost).

Analiza dohodkov in relativne revščine po generacijah (v podpoglavju 5.1.4) spremlja pet generacij (praviloma 5-letnih starostnih skupin) skozi pet APG. V vsaki APG so v isti generaciji seveda druge osebe, saj anketa ni panelna. Generacije so oblikovane glede na starost anketirancev v času anketiranja (v treh letih, ki jih zajema posamezna APG), kot je razvidno iz tabele 1.

Tabela 1: Opredelitev generacij (na podlagi APG 1997-1999)

	APG 1997-1999	APG 1999-2001	APG 2001-2003	APG 2003-2004	APG 2005-2007
Generacije	Starost oseb (v posamezni APG)				
G1	53-57	55-59	57-61	59-63	61-65
G2	58-62	60-64	62-66	64-68	66-70
G3	63-67	65-69	67-71	69-73	71-75
G4	68-72	70-74	72-76	74-78	76 - 80
G5	73 in več	75 in več	77 in več	79 in več	81 in več

Materialno deprivacijo vsega in relativno revnega starejšega prebivalstva Slovenije smo presojali na podlagi podatkov o finančni stiski, lastnostih stanovanja, lastništvu trajnih potrošnih dobrin, lastnostih stanovanja ter dostopnosti zdravstvenih in zobozdravstvenih storitev.

Finančno stisko kažejo:

(a) težko breme odplačevanja nakupa na obroke ali kakega drugega posojila, ki ni v zvezi s stanovanjem (npr. posojilo za avtomobil, potrošniško posojilo, nakup na čeke, posojilno kartico ipd.),

- (b) zamuda pri plačilu obroka za nakupe ali kakšno drugo odplačilo posojil zaradi finančne stiske,
- (c) težko breme celotnih stroškov, povezanih s stanovanjem (stanovanjsko posojilo, hipotekarno posojilo, najemnina, zavarovanje, stroški za elektriko, vodo ipd.),
- (d) zamude pri plačilu komunalnih storitev ali elektrike zaradi finančne stiske,
- (e) zamude pri plačilu najemnine ali obroka hipotekarnega posojila za stanovanje zaradi finančne stiske,
- (f) nezmožnost pokrivanja nepričakovanih izdatkov (v višini približno 355 evrov) iz lastnih sredstev gospodinjstva,
- (g) (c) nezmožnost privoščiti si primerno ogrevano stanovanje,
- (h) nezmožnost, privoščiti si meso ali enakovredno vegetarijansko hrano vsak drugi dan, in
- (i) nezmožnost privoščiti si enotedenske letne počitnice.⁵

Ugotovili smo razpoložljivost naslednjih trajnih potrošnih dobrin: osebnega avtomobila, pralnega stroja, barvne televizije, (mobilnega) telefona in osebnega računalnika. Pri tem ni pomembno, da je gospodinjstvo lastnik posamezne dobrine, temveč to, da jo lahko uporablja.

Stanovanjski standard kažejo:

- (a) število sob na člana gospodinjstva,
- (b) težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami, tlemi in/ali temelji, trhlimi okenskimi okvirji ali trhlimi tlemi,
- (c) (ne)zadostnost dnevne svetlobe v stanovanju,
- (d) kad ali tuš v stanovanju ter
- (e) stranišče na izpiranje v stanovanju.

Ugotavljali smo tudi pogostost situacij, ko osebe, ki so nujno potrebovale zdravniško pomoč specialista ali pomoč zobozdravnika, le-te niso poiskale. Predvsem nas je zanimal glavni vzrok za to.

---

⁵ Nekatere kazalnike materialne deprivacije lahko pogojno razumemo kot kazalnike absolutne revščine (nezmožnost privoščiti si primerno ogrevano stanovanje, ali pa nezmožnost privoščiti si meso ali enakovredno vegetarijansko hrano vsak drugi dan).

3. RAZLIČNI VIDIKI REVŠČINE STAREJŠEGA PREBIVALSTVA V LETU 2005: KAJ IN KOLIKO SE SPREMENI V STAROSTI

3.1 Absolutni dohodkovni položaj

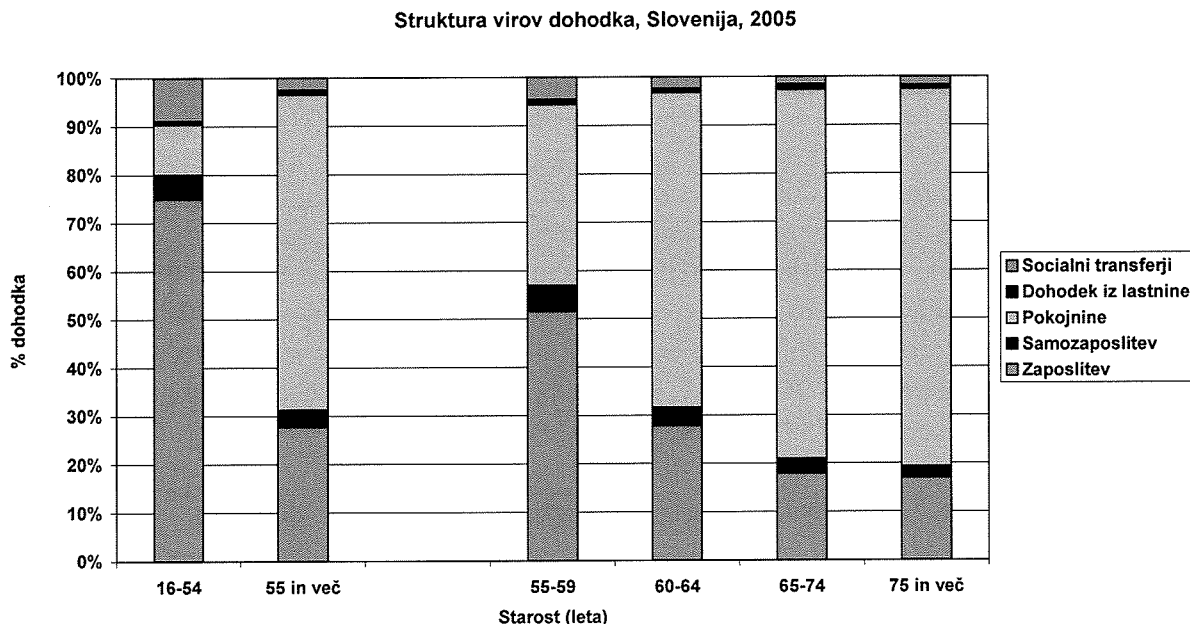
Kot uvod v analizo relativne revščine in materialne deprivacije (nedenarne revščine) na kratko predstavljamo absolutni dohodkovni položaj starejšega prebivalstva Slovenije. Najprej ugotavljamo strukturo virov dohodka.⁶ Nato analiziramo mediano dohodka posameznih skupin prebivalstva in jo primerjamo s subjektivno ocenjenim najnižjim mesečnim neto dohodkom, ki bi po (subjektivni oceni) gospodinjstvu omogočal shajanje.

3.1.1 Dohodkovni viri

Viri razpoložljivega dohodka gospodinjstev so prikazani na sliki 1. Slaba tretjina dohodka gospodinjstev, v katerih živijo starejše osebe, izvira iz (samo)zaposlitve, medtem ko gospodinjstva, v katerih živijo mlajše osebe, na ta način pridobijo 80% svojega dohodka. Ta dva vira s starostjo oseb izgubljata na pomenu, saj je vse večji delež oseb upokojen.

Dohodek iz lastnine ostaja skoraj zanemarljiv, medtem ko delež socialnih transferjev s starostjo oseb upada, saj večinoma gre za družinske transferje, ki so namenjeni pokrivanju stroškov otrok.

Slika 1

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

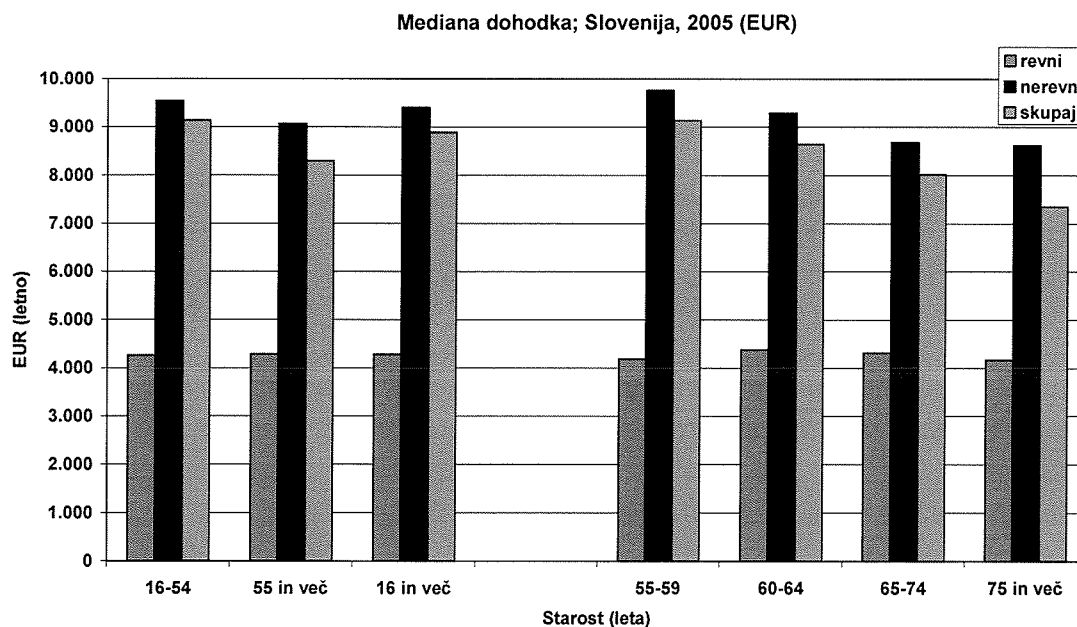
Opomba: Dejansko so podatki o dohodkih iz leta 2004.

⁶ Primerjavo strukture virov dohodka revnih in nerevnih oseb (predvsem razmerje med dohodki iz (samo)zaposlitve, pokojninami in socialnimi transferji) bomo naredili na podlagi podatkov Anket o porabi gospodinjstev.

3.1.2 Mediana dohodka

Mediana ekvivalentnega dohodka starejših oseb ni veliko nižja od mediane dohodka mlajših oseb (slika 2). Nižja je v vsaki nadaljnji starostni skupini starejšega prebivalstva. Mediana dohodka relativno revnih oseb ne dosega polovice mediane dohodka nerevnih oseb.

Slika 2

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Mediana je izračunana na podlagi ekvivalentnega letnega dohodka v letu 2004.

3.1.3 Najnižji mesečni dohodek, s katerim bi lahko shajali

Mlajše osebe so opredelile najnižji mesečni neto dohodek, s katerim bi njihovo gospodinjstvo lahko shajalo, v povprečni višini 686,0 evrov na ekvivalentnega člana, starejše pa nekoliko nižje (657,60 evrov). Pri starejših osebah je jasno izraženo upadanje tega zneska s starostjo: od 708 evrov, kolikor bi jih potrebovale osebe, stare 55-59 let, do 599 evrov za osebe, stare 75 let in več.

Zanimivo je, da sta povprečni oceni najnižjega mesečnega dohodka, s katerim bi gospodinjstvo lahko shajalo, zelo blizu pragu revščine: mlajše osebe so ga ocenile v višini 0,64 mediane dohodka, starejše pa v višini 0,62 mediane dohodka vseh oseb, starih 16 let in več. Iz tega lahko sklepamo, da je prag revščine, dogovorjen na ravni Evropske unije, za Slovenijo ustrezen.

Nerevni so najnižji mesečni neto dohodek, s katerim bi njihovo gospodinjstvo lahko shajalo, opredelili le malo višje (mlajše osebe v višini 0,66 mediane dohodka vseh oseb, starih 16 let in več, starejše osebe pa v višini 0,64 te mediane). Revne osebe pa so ga

ocenile v višini okrog 0,5 mediane dohodka vseh oseb, starih 16 let in več: mlajše osebe v višini 0,51 mediane dohodka, starejše pa v višini 0,49 mediane.

3.2 Dohodkovna porazdelitev in dohodkovna neenakost

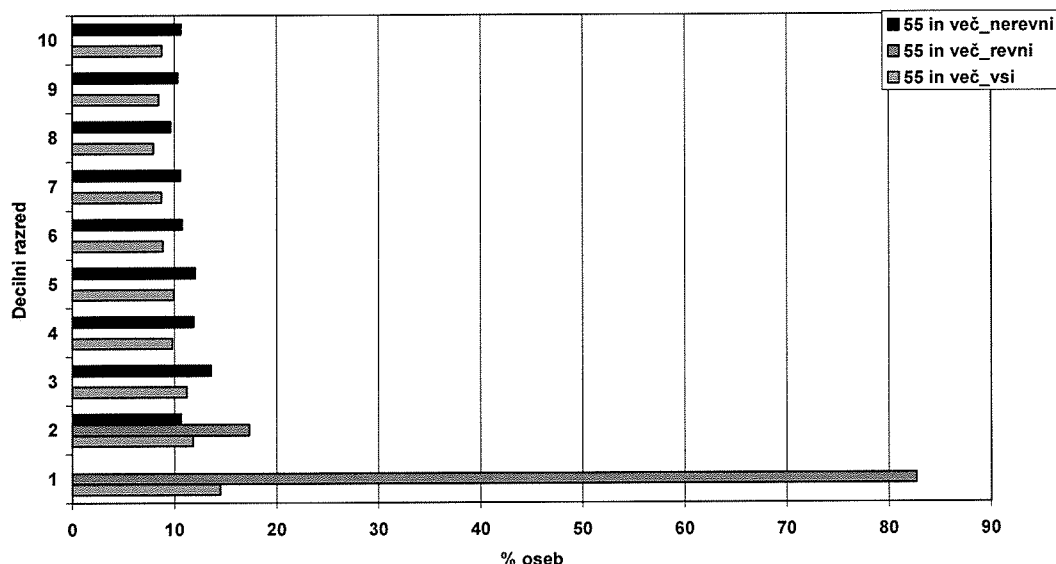
3.2.1 Dohodkovna porazdelitev

Na podlagi dohodkovne porazdelitve ugotavljamo zastopanost starejšega prebivalstva v posameznih decilnih razredih. Odkloni od povprečja (10%) – tako v smeri kot v velikosti – kažejo, ali je določeno prebivalstvo v boljšem ali slabšem dohodkovnem položaju od povprečja za vse prebivalstvo, staro 16 let in več.

Iz slike 3 vidimo, da so starejše osebe bolj kot sorazmerno zastopane v spodnjih treh decilnih razredih: v prvem decilnem razredu jih je 14,5%, v drugem 11,8%, v tretjem pa 11,2%. Revne starejše osebe so predvsem v prvem decilnem razredu (82,7%), preostale (17,3%) pa so v drugem. Nerevnih starejših oseb ni v najnižjem (prvem) decilnem razredu, kljub temu pa jih je v spodnji polovici dohodkovne porazdelitve (od 1. do 5. decilnega razreda) približno polovica (48,1%). Ugodnejši dohodkovni položaj mlajših oseb je razviden iz njihove 40,7% zastopanosti v spodnji polovici dohodkovne porazdelitve.

Slika 3

Porazdelitev po decilnih razredih; osebe, stare 55 let in več; Slovenija, 2005 (%)

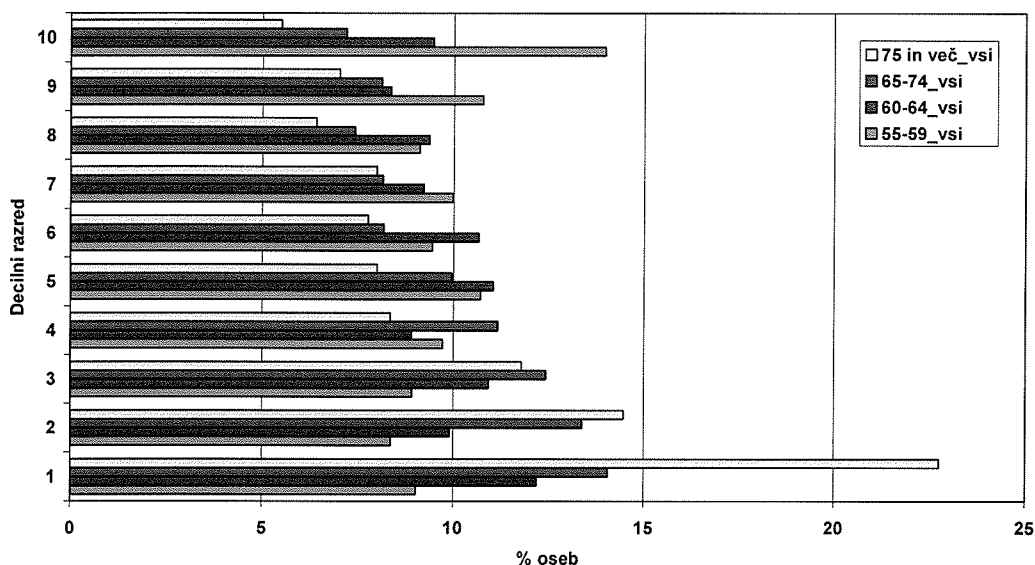
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: V vsakem decilnem razredu je 10% oseb, starih 16 let in več.

V najnižjem (prvem) decilnem razredu je manj kot desetina oseb, starih 55-59, medtem ko so ostale starostne skupine zastopane bolj kot sorazmerno (slika 4). Zato so starejše osebe nasploh bolj kot sorazmerno zastopane v najnižjem decilnem razredu. Isto velja za drugi in tretji decilni razred.

Slika 4

Porazdelitev po decilnih razredih; starostne skupine starejšega prebivalstva; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: V vsakem decilnem razredu je 10% oseb, starih 16 let in več.

S starostjo se zmanjšuje delež oseb v zgornji polovici dohodkovne porazdelitve (od 6. do 10. decilnega razreda): od 53,3% oseb, starih 55-59 let, na samo 34,6% oseb, starih 75 let in več. Razlike so še zlasti velike v zgornjih decilnih razredih.

3.2.2. Dohodkovna neenakost

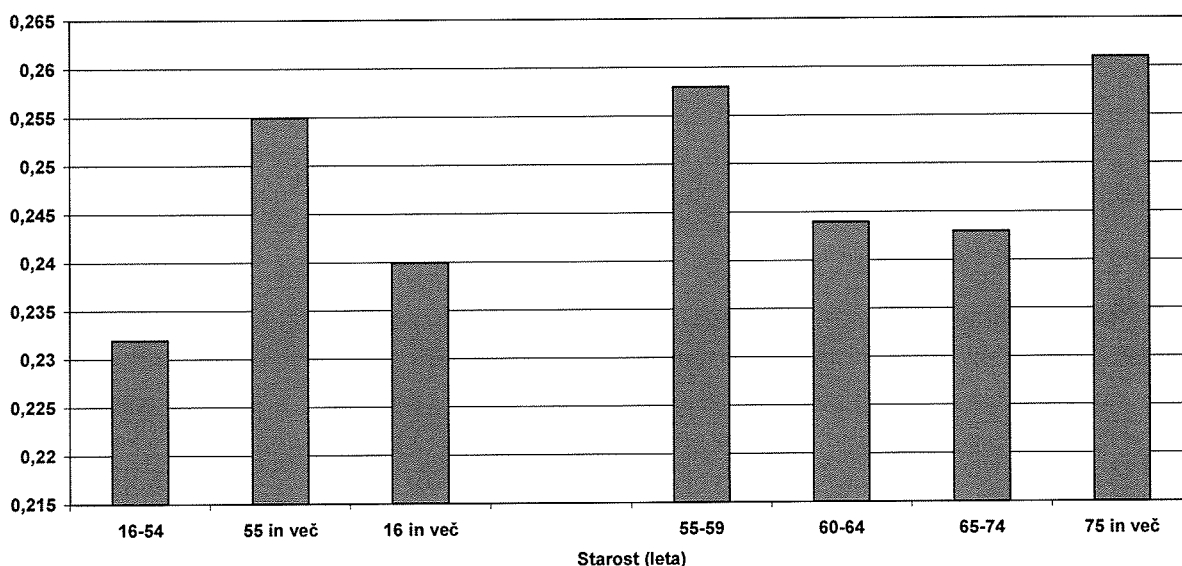
Dohodkovno neenakost merimo z Ginijevim količnikom. Iz vrednosti le-tega je razvidno, da je neenakost precej večja med starejšimi kot med mlajšimi osebami (slika 5). To je posledica razmeroma velike neenakosti dohodkov oseb v starostnih skupinah 55-59 let in 75 let in več. V prvi so zastopane tako aktivne kot upokojene (in druge neaktivne) skupine, v najstarejši skupini pa je razlika predvsem posledica tega, da ene osebe živijo v samskih gospodinjstvih, druge pa v veččlanskih gospodinjstvih, v katerih so tudi delovno aktivne osebe.

3.3 Relativna revščina

Relativna revščina je veliko bolj pogosta med starejšim prebivalstvom (17,5%) kot med mlajšim (10,3%) (slika 6). V slednji skupini tudi narašča s starostjo.

Slika 5

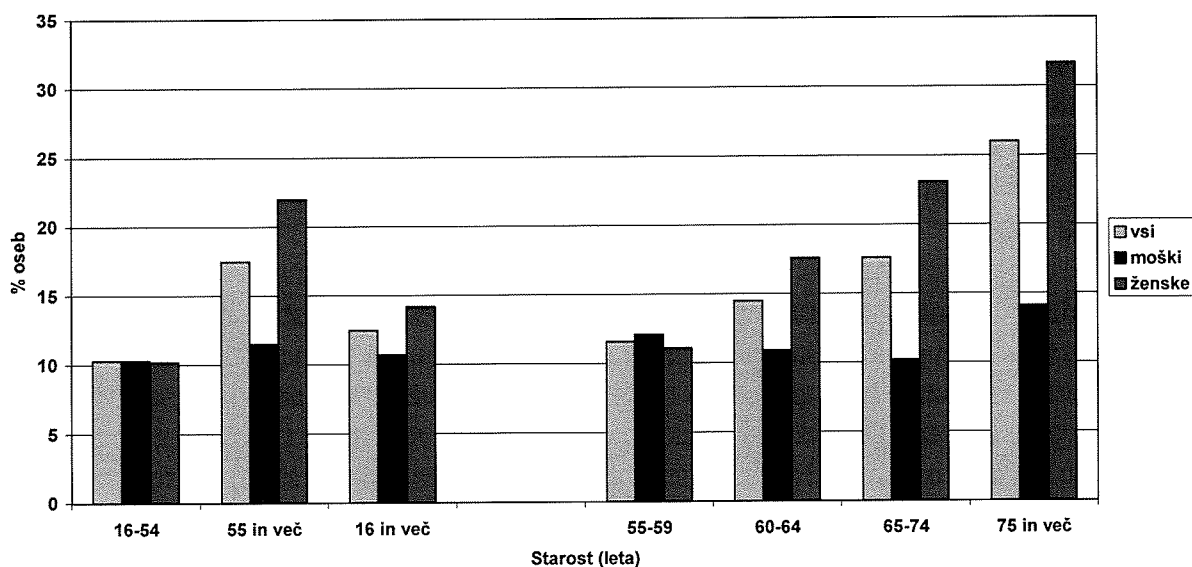
Ginijev količnik, Slovenija, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 6

Relativno revne osebe (ekvivalentni dohodek pod 60% mediane); Slovenija, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Stopnja relativne revščine je (precej) višja med starejšimi ženskami (22%) kot med starejšimi moškimi (11,5%); le v starostni skupini 55-59 let je situacija obratna.

V starosti 55-59 let je med relativno revnimi precej oseb, ki so zaposlene za poln ali krajši delovni čas. V tej starosti je 44% oseb upokojenih. Razumljivo je, da je med vsemi revnimi starejšimi osebami največ upokojenecv (upokojenih je 89% žensk in 76% moških; 10%

moških je brezposelnih). Toda tega ne smemo razumeti tako, kot da upokojenski status sam po sebi pomeni večje tveganje revščine. Osnovni vzrok za velik delež upokojencev med starejšimi relativno revnimi osebami je sama starost teh oseb, saj je tudi med nerevnimi starejšimi 86% upokojencev.

Med relativno revnimi starejšimi osebami je razmeroma malo takih, ki opravljajo gospodinjska dela (vključno nego članov gospodinjstva). Med temi ni moških, med starejšimi ženskami pa jih je takih 7%.

Na položaj starejšega prebivalstva precej vplivajo značilnosti gospodinjstev, v katerih živijo. Ena takih značilnosti je t.i. delovna intenziteta gospodinjstva, ki jo določa razmerje med dejanskimi in vsemi možnimi meseci dela oseb, starih 18-64 let. Ta kazalnik se računa le za gospodinjstva, v katerih je vsaj ena oseba stara 18-64 let.⁷ Kar 36% revnih oseb, starih med 16 in 54 let, je živelo v gospodinjstvih brez aktivnega člana. Isto je veljalo za 70% relativno revnih starejših oseb (62,6% moških in 75,6% žensk). V gospodinjstvih, kjer so s polnim delovnim časom delali vsi člani, stari 18-64 let, je živelo 6% relativno revnih starejših oseb. Relativno revne starejše osebe pa so bile v povprečju zaposlene samo 17 let. Iz vsega tega izhaja, da je neaktivnost oz. kratko obdobje aktivnosti pomemben dejavnik tveganja revščine.

Druga pomembna značilnost je tip gospodinjstva glede na število članov in njihova starost. Relativna revščina je daleč najpogostejša v enočlanskih gospodinjstvih (revnih je bilo 38% oseb, starih 16-54 let, ki so živele v takšnih gospodinjstvih; pri starejših je bil ustrezeni delež 47%). Ali, gledano iz drugega zornega kota: kar 57% relativno revnih starejših oseb je živelo v samskih gospodinjstvih. V dvočlanskem gospodinjstvu s še eno odraslo osebo jih je živelo 26%. Na sliki 7 vidimo, koliko je bila stopnja relativne revščine med starejšimi osebami višja ali pa nižja od povprečne glede na tip gospodinjstva, v katerem so te osebe živele.

Izhajajoč iz že navedenih stopenj relativne revščine (17,5% za vse starejše osebe in 22% za starejše ženske), ugotavljamo, da je bila revščina za približno 30 odstotnih točk višja med starejšimi osebami (ne glede na spol), ki so živele v samskih gospodinjstvih. Nadpovprečno tveganje revščine je tudi med starejšimi moškimi, ki živijo v gospodinjstvu s še eno odraslo osebo in dvema vzdrževanima otrokoma (za vse starejše osebe v takšnih gospodinjstvih je tveganje za skoraj 6 odstotnih točk večje od povprečnega za starejše osebe, za starejše ženske iz takšnih gospodinjstev pa je za skoraj 4 odstotne točke nižje od povprečnega).

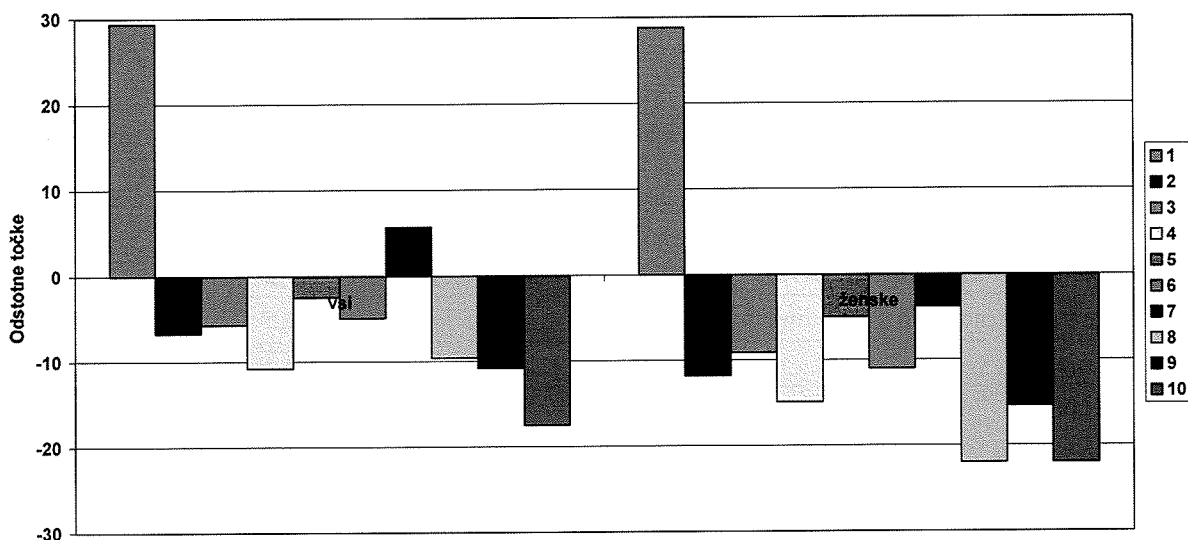
---

⁷ Kazalnik delovne intenzitete gospodinjstva ne upošteva gospodinjstev, kjer so vsi člani stari 65 let in več, takšnih pa je bilo 55,8% gospodinjstev, v katerih so živele starejše osebe.

Slika 7

Odstopanje od povprečne stopnje relativne revščine glede na tip gospodinjstva; vse osebe, stare 55 let in več, in ženske te starosti; Slovenija, 2005 (odstotne točke)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Legenda:

- 1 samsko gospodinjstvo
- 2 2 odrasla, brez vzdrževanih otrok, oba pod 65 let
- 3 2 odrasla, brez vzdrževanih otrok, vsaj eden star 65 let ali več
- 4 druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki
- 5 enostarševsko gospodinjstvo z enim ali več vzdrževanimi otroki
- 6 2 odrasla, 1 vzdrževani otrok
- 7 2 odrasla, 2 vzdrževana otroka
- 8 2 odrasla, 3 ali več vzdrževanih otrok
- 9 druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki
- 10 druga gospodinjstva

Dodatno analizo smo opravili na podatkih APG 2005-2007 (tabela 2). Predvsem nas je zanimal položaj žensk in upokojencev. Dohodkovni položaj žensk, mlajših od 60 let, se ne razlikuje bistveno od položaja moških, kar gre pripisati podobnim stopnjam aktivnosti obeh spolov. Stopnja tveganja revščine za starejše ženske (tako kot za moške) narašča s starostjo in je po 60. letu (in še zlasti po 65. letu) precej višja od tiste za moške. Starejše ženske niso zaslužile tako visokih pokojnin kot enako stari moški,⁸ poleg tega pa je med osebami, starimi 65 let in več, precej več žensk kot moških. Od žensk, starih 65 let in več, skoraj vsaka četrta živi v samskem gospodinjstvu. Vse to so vzroki za visoko stopnjo tveganja revščine med ženskami (tudi v primerjavi z moškimi). V letih 2005-2007, je bilo

⁸ Razlike v višini pokojnin moških in žensk so v glavnem posledica razlik v plačah v delovno aktivnem obdobju (Stanovnik et al., 2006). Moški so imeli (in še vedno imajo) višje bruto plače kot ženske z enako stopnjo izobrazbe, deloma zaradi gospodarskih panog, v katerih so zaposleni, deloma pa zaradi horizontalne spolne segregacije. Poleg tega so današnje upokojenke v poprečju manj izobražene od upokojencev in so tudi bile zaposlene manjše število let. Pred desetletji je bil na voljo le trimesečni porodniški dopust in, ker ni bilo veliko možnosti za varstvo majhnih otrok, so ženske po porodu začasno (za krajše ali daljše obdobje) zapuščale trg dela.

relativno revnih skoraj 26% žensk, starih 65-74 let. Še veliko slabši je bil položaj tistih žensk, ki so živele v samskih gospodinjstvih.⁹ Že v starosti 55-59 let jih je bilo relativno revnih nekaj manj kot dve petini, v starosti 65-74 let pa več kot polovica.

Tabela 2: Stopnja tveganja relativne revščine, po starostnih skupinah; leta 2005-2007

	Starost		
	55-59 let	60-64 let	65-74 let
Vse osebe	10,6	12,9	20,5
Vse ženske	9,9	15,9	25,8
Ženske v samskih gospodinjstvih	38,5	43,2	54,9
Osebe v upokojenskih gospodinjstvih	13,3	12,5	23,5
Upokojenci	10,0	6,7	13,9
Upokoženke	6,8	11,5	24,8
Upokoženke v samskih gospodinjstvih	36,2	40,4	54,5

Vir: APG 2005-2007; lastni izračun.

Opomba: Prag tveganja revščine je na ravni 60% mediane dohodkov.

Izračuni so pokazali, da je relativno revna skoraj četrtnina oseb, starih 16-54 let, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih, kar je 2,5 krat bolj pogosto kot v povprečju za vse osebe enake starosti. Iz tega lahko sklepamo, da se ljudje ne upokojujejo predčasno zato, ker bi imeli dovolj dohodkov za preživljanje, temveč večinoma zato, ker zaradi zdravstvenih težav, invalidnosti, neugodnih delovnih pogojev, izgube službe in nezmožnosti dobiti novo zaposlitev ne morejo nadaljevati z delom. Nekateri izmed njih sicer kmetujejo in si s tem zagotavljajo višjo življenjsko raven, kot je razvidna iz njihovih dohodkov.

Položaj starejših oseb, ki živijo v upokojenskih gospodinjstvih (še zlasti starih 60-64 let), pa se ne razlikuje zelo od povprečnega položaja oseb te starosti. Upokojenci in upokoženke so v določenih starostnih skupinah v boljšem dohodkovnem položaju od povprečnega (za osebe, stare 16 in več let). To bi lahko pomenilo, da biti upokojenec ne pomeni nujno imeti nizke dohodke, še zlasti če je oseba zaslužila polno pokojnino). Toda iz visoke (skoraj dvakratne) stopnje tveganja revščine v starosti 65-74 let sklepamo, da v dveh predhodnih starostnih skupinah na ekonomski položaj najbrž pozitivno vplivajo dohodki aktivne osebe (partnerice ali partnerja), ki živi z upokojeno osebo (nosilcem gospodinjstva).

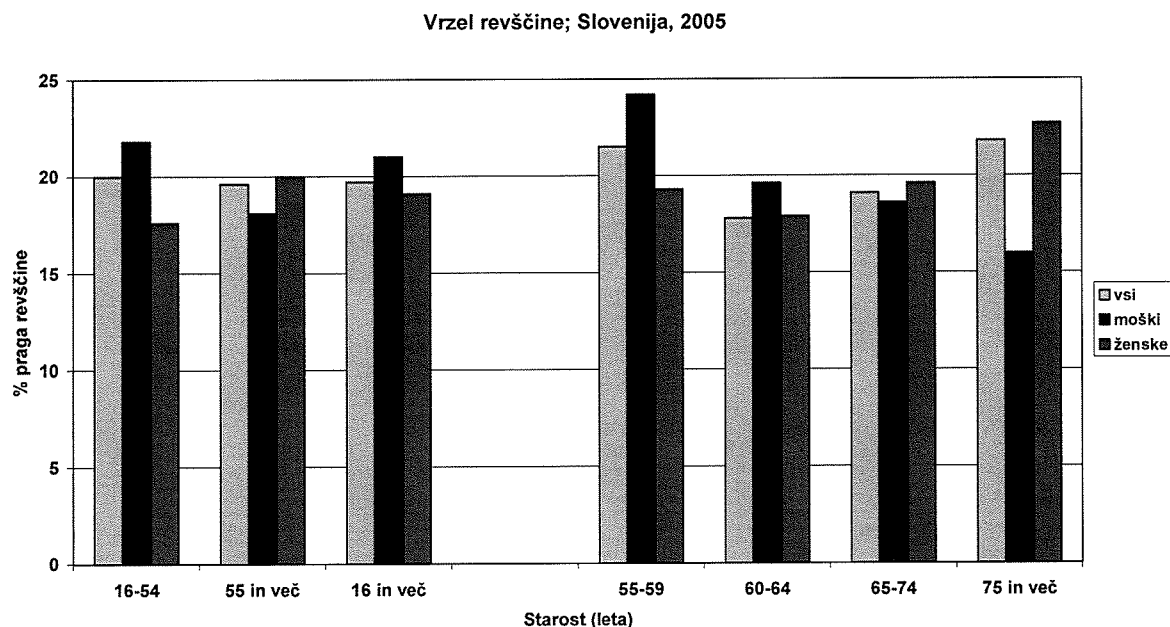
3.3.1 Globina relativne revščine

Za oceno položaja starejšega prebivalstva je pomembna tudi globina denarne revščine (vrzel revščine), t.j. koliko dohodka manjka do praga relativne revščine. Vrzel revščine je razlika med pragom tveganja revščine in mediano ekvivalentnega dohodka oseb pod pragom revščine, izraža pa se kot odstotek od praga revščine.

⁹ Vidimo, da so stopnje tveganja revščine podobne za upokoženke v samskih gospodinjstvih, saj v tej starosti večina žensk prejema nekakšno pokojnino.

Vrzel revščine je skoraj enaka za mlajše in starejše osebe (slika 8). Mediana dohodka relativno revnih oseb je približno na ravni 80% praga revščine. Položaj mlajših žensk je nekoliko boljši od položaja moških, medtem ko je revščina globlja med starejšimi ženskami kot med starejšimi moškimi (tako kot v povprečju EU-15). Slednje še zlasti velja za osebe, stare 75 let in več.

Slika 8

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

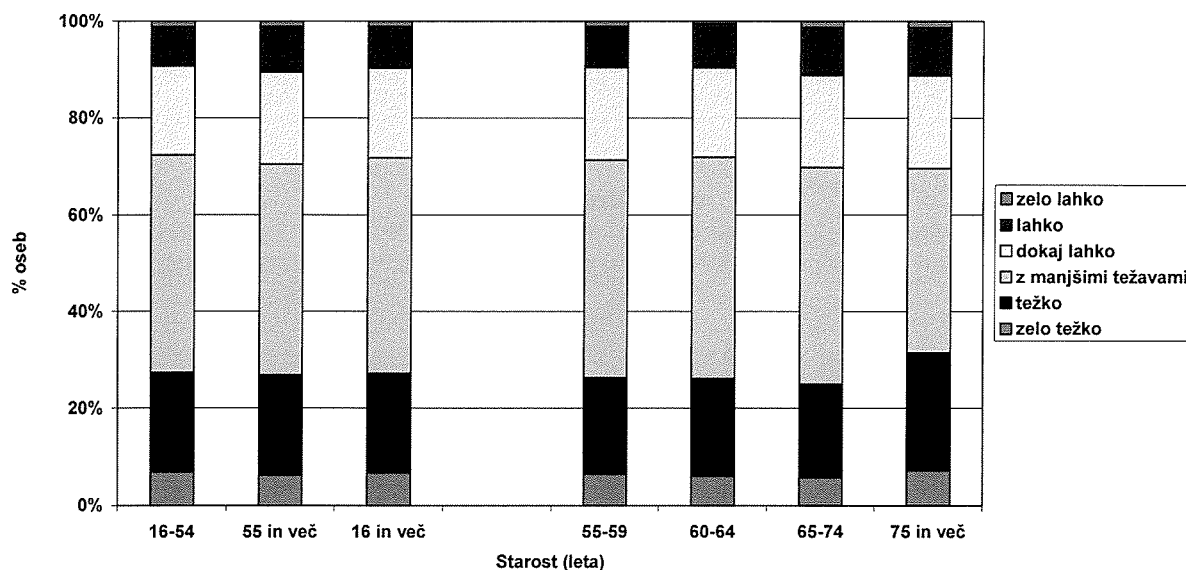
3.4 Subjektivno zaznana revščina vseh oseb in relativno revnih oseb

Subjektivno revščino tukaj presojamo na podlagi odgovorov na vprašanje, kako gospodinjstvo, v katerem oseba živi, shaja s svojimi mesečnimi prihodki. Slika 9 kaže, da 27% oseb, tako mlajših kot starejših, s svojimi prihodki shaja težko ali zelo težko. Nadaljnjih 45% oz. 43% jih shaja z manjšimi težavami.

Zanimivo je primerjati podatke o relativni (objektivni) revščini in o subjektivno zaznani revščini. Pogosto se namreč sprašujemo, ali relativno (objektivno) revne starejše osebe tudi (subjektivno) občutijo, da so revne. Zato na sliki 10 ločeno prikazujemo shajanje s svojimi prihodki za relativno revne in nerevne osebe. Iz slike je razvidno, da je samo dobra polovica relativno revnih (54% starih med 16 in 54 let in 55% starejših) ocenila, da njihova gospodinjstva s svojimi prihodki shajajo zelo težko ali težko. Približno tretjina jih je imela (oz. občutila) manjše težave, 12-13% relativno revnih pa ni imelo (občutilo) težav, za kar je lahko več vzrokov. Neupoštevani dohodkovni viri (prihodki iz neformalne ekonomije, dohodki v naravi ipd.) zvišujejo življenjsko raven in so pomemben razlog za to, da osebe, ki po svojih denarnih dohodkih objektivno sodijo med relativno revne, ne živijo vedno v izrazito slabih pogojih. Drugi možen razlog so skromne želje in pričakovanja, zaradi česar oseba, ki je relativno revna, sama ne občuti (večjih) težav ali deprivacije.

Slika 9

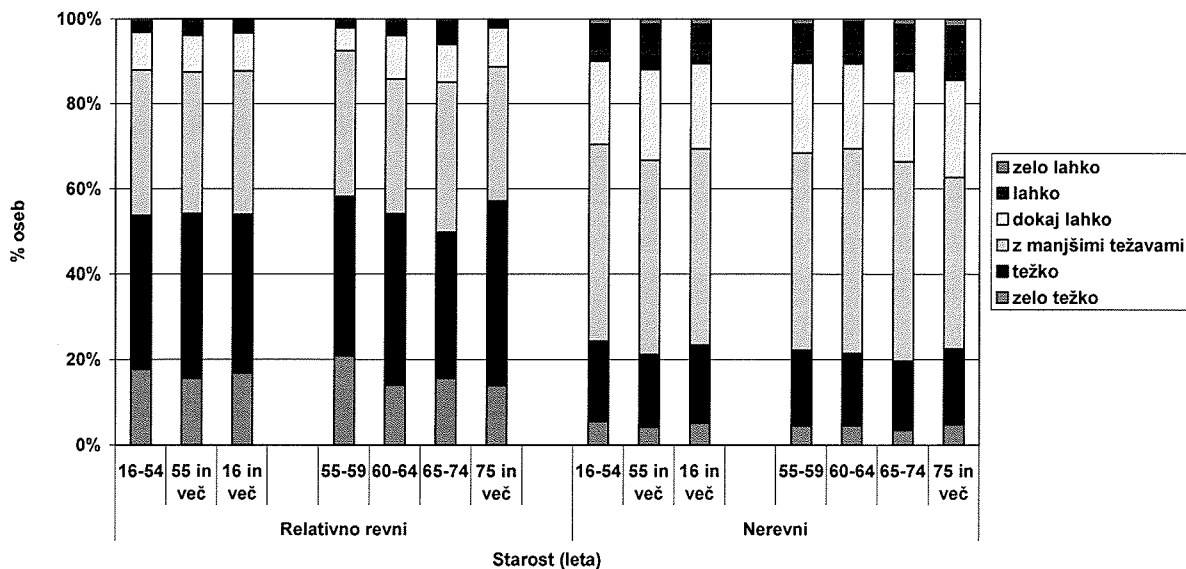
Kako (njihova) gospodinjstva shajajo s svojimi prihodki; Slovenija, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 10

Kako gospodinjstva relativno revnih in nerevnih oseb shajajo s svojimi prihodki; Slovenija, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Najpomembnejši ugotovitvi na podlagi slike 10 sta, da:

- na eni strani 12% relativno revnih, tako mlajših kot starejših oseb, s svojimi prihodki shaja zelo lahko, lahko ali pa dokaj lahko, samo z manjšimi težavami pa s svojimi prihodki shaja približno tretjina,

- medtem ko je na drugi strani med nerevnimi (po relativnem merilu) 24% mlajših oseb oz. 21% starejših oseb, ki s svojimi prihodki shajajo težko ali zelo težko.

Torej je situacija v Sloveniji sledeča:

Tabela 3: Struktura oseb glede na relativno in subjektivno revščino; Slovenija, 2005 (%)

	Shajajo (zelo) težko	Shajajo z manjšimi težavami	Shajajo lahko
	16-54 let		
Revni	5,5	3,5	1,2
Nerevni	21,8	41,4	26,5
	55 let in več		
Revni	9,5	5,8	2,2
Nerevni	17,5	37,6	27,4

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Med mlajšimi osebami je 5,5% takih, ki so relativno in subjektivno revne (modra barva v tabeli 3). Med starejšimi osebami jih je 9,5%. Takih oseb, ki niso revne ne po relativnem ne po subjektivnem merilu, je med mlajšimi osebami 26,5%, med starejšimi pa 27,4% (zelena barva v tabeli 3).

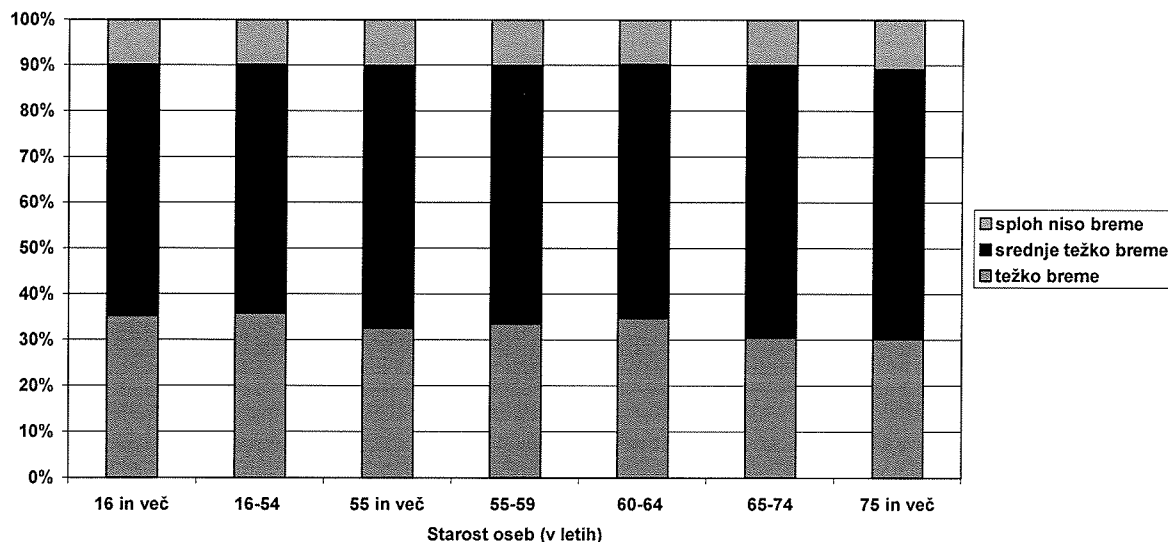
4. MATERIALNA DEPRIVACIJA STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

4.1 Finančna stiska

Finančno stisko kaže več kazalnikov, navedenih v poglavju 2. Najprej jo bomo ponazorili s težo bremena odplačevanja nakupa na obroke ali kakega drugega posojila, ki ni v zvezi s stanovanjem (npr. posojilo za avtomobil, potrošniško posojilo, nakup na čeke, posojilno kartico ipd.). Iz slike 11 je razvidno, da ni velike razlike med položajem mlajših odraslih oseb in starejših oseb v Sloveniji, pa tudi ne med starostnimi skupinami starejših oseb. Približno tretjina oseb živi v gospodinjstvih, za katere je odplačevanje nakupa na obroke ali kakega drugega posojila, ki ni v zvezi s stanovanjem, težko breme. Približno desetina jih živi v gospodinjstvih, za katere to odplačevanje sploh ni breme. Za preostale je to srednje težko breme. Ti podatki se, seveda, nanašajo le na osebe v gospodinjstvih, ki imajo obveznost odplačevanja kakšnega nakupa ali posojila.

Slika 11

Struktura oseb glede na breme odplačevanja nakupa na obroke ali kakega drugega posojila (ki ni v zvezi s stanovanjem); Slovenija, 2005 (%)

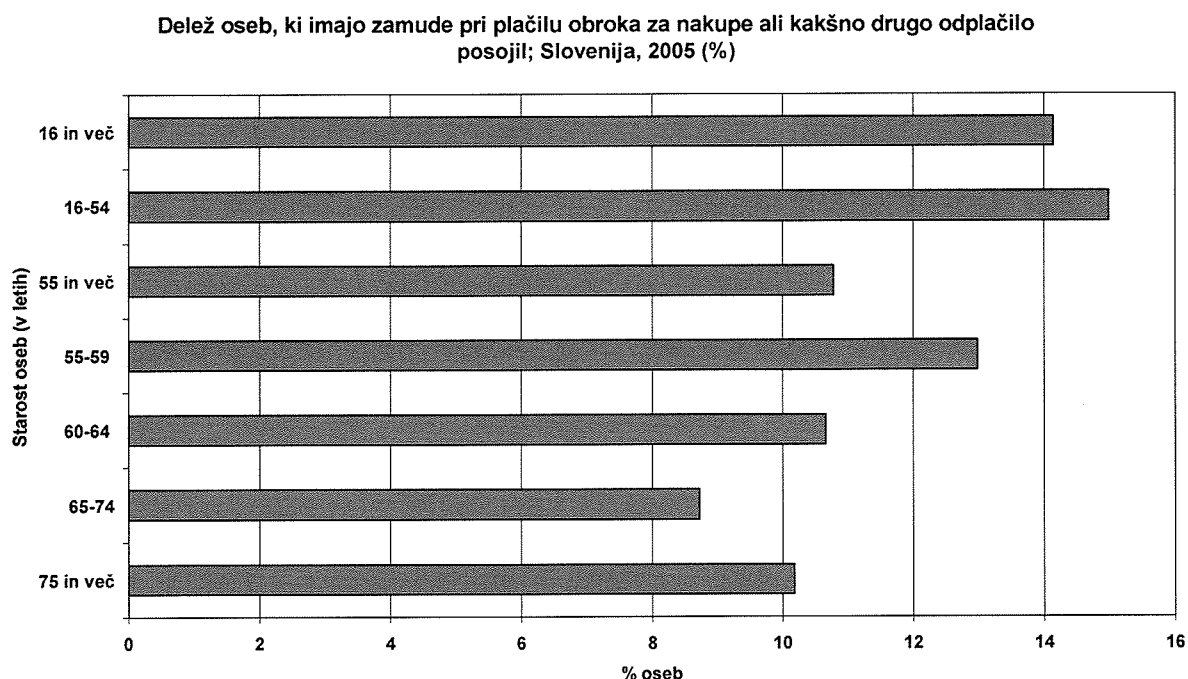
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Celoto predstavljajo osebe v gospodinjstvih, ki imajo obveznost odplačevanja kakšnega nakupa ali posojila.

V primerih, ko je nekdo od članov gospodinjstva moral odplačevati nakup na obroke ali kako drugo posojilo, ki ni bilo v zvezi s stanovanjem (npr. posojilo za avtomobil, potrošniško posojilo, nakup na čeke, posojilno kartico ipd.), je 58% relativno revnih, starih med 16 in 54 let, in 56% starejših revnih iz takšnih gospodinjstev menilo, da so bili ti stroški težko breme za njihovo gospodinjstvo. Razmeroma veliko (37% oz. 40%) relativno revnih je menilo, da so bili ti stroški srednje težko breme, za 5% oz. 4% pa sploh niso bili breme.

V zadnjih 12 mesecih je imelo 14,1% oseb, starih 16 let in več, ki so živele v gospodinjstvih z obveznostjo plačila obroka za nakupe ali kakšno drugo odplačilo posojil, zamudo pri plačilu le-teh zaradi finančne stiske (slika 12). To izkušnjo ima 15,0% mlajših odraslih oseb in 10,8% starejših oseb od vseh oseb iste starosti, ki živijo v gospodinjstvih z obveznostjo odplačevanja kakšnega nakupa ali posojila. Očitno so starejše osebe bolj disciplinarni plačniki ali pa nimajo navade najemati posojil, če niso prepričane, da jih bodo lahko redno odplačevale.

Slika 12

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opombi:

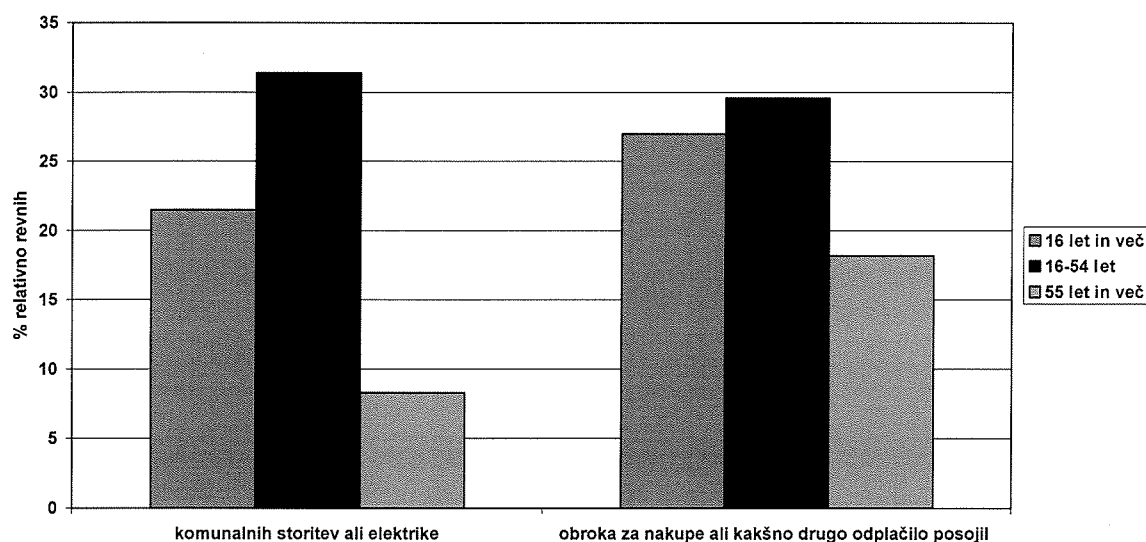
1. Celoto predstavljajo osebe v gospodinjstvih, ki imajo obveznost odplačevanja kakšnega nakupa ali posojila.
2. V starostni skupini 75 let in več je samo 28 anketirancev.

Plačilo obroka za nakupe ali kakšno drugo odplačilo posojil so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske zamudila gospodinjstva, v katerih je živel 27% revnih, starejših od 15 let (30% v podskupini mlajših in 18% v podskupini starejših revnih) (slika 13).

Breme celotnih stroškov, povezanih s stanovanjem (stanovanjsko posojilo, hipotekarno posojilo, najemnina, zavarovanje, stroški za elektriko, vodo ipd.) je enakomerno razporejeno (slika 14). Ne glede na opazovano starostno skupino je to breme težko za gospodinjstva, v katerih živi približno tretjina oseb, za približno desetino oseb pa tega bremena sploh ni (enake ugotovitve so bile glede bremena odplačevanja nakupa na obroke ali kakega drugega posojila, ki ni v zvezi s stanovanjem; glej sliko 11).

Slika 13

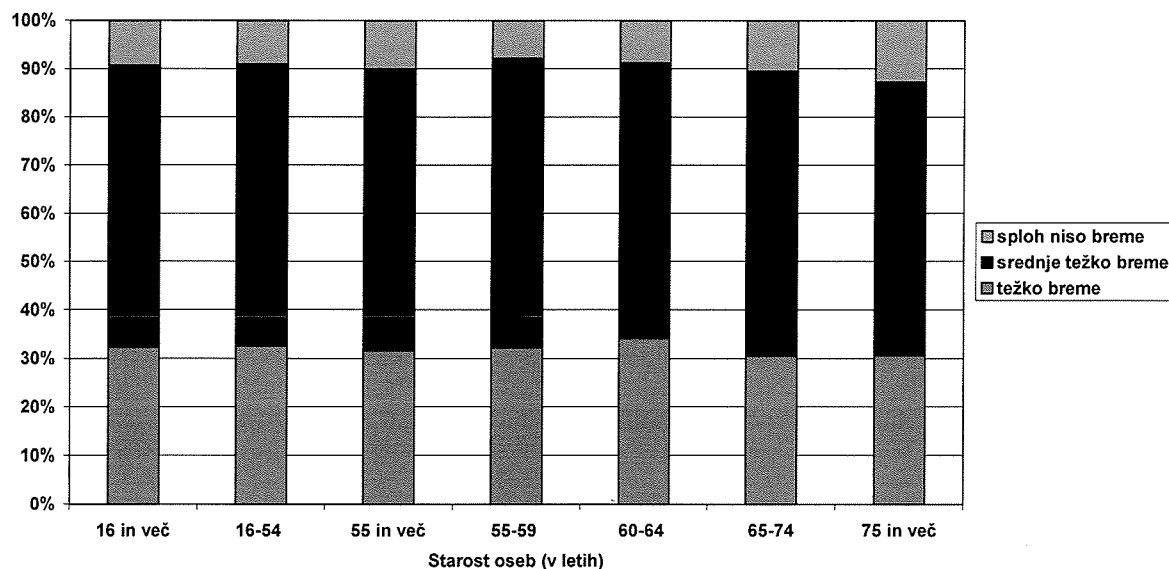
Slovenija, 2005: Delež relativno revnih, ki so živeli v gospodinjstvih, ki so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske kdaj zamudila plačilo ...

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 14

Struktura oseb glede na breme stroškov, povezanih s stanovanjem; Slovenija, 2005 (%)

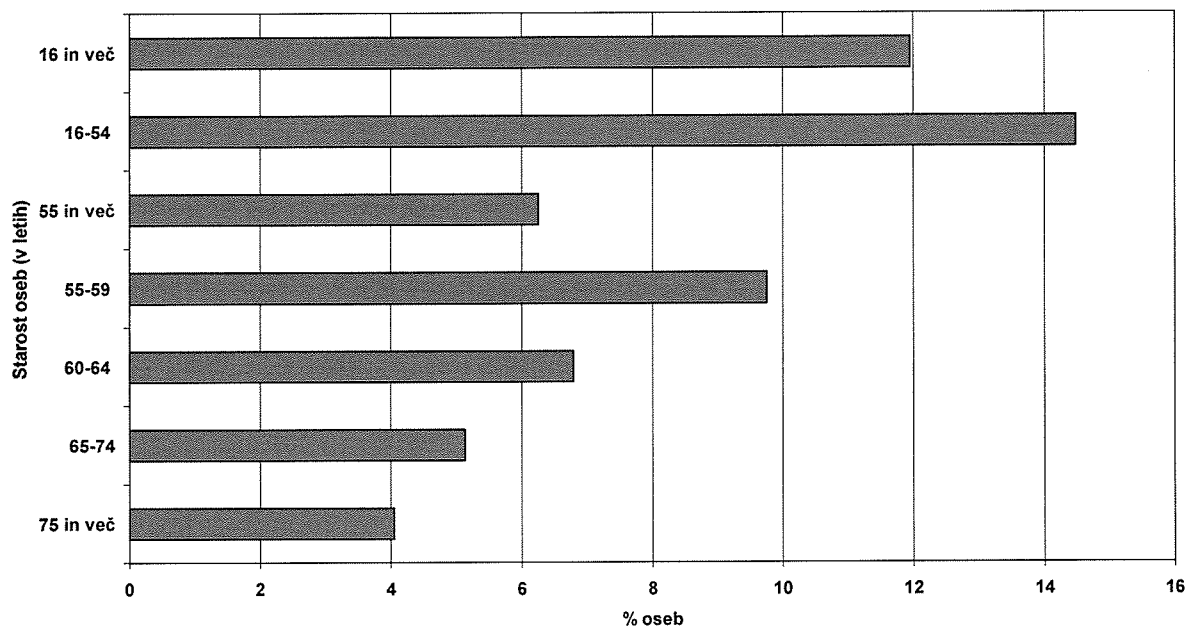
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Zamude pri plačilu komunalnih storitev ali elektrike (zaradi finančne stiske) so veliko bolj pogoste pri gospodinjstvih, v katerih živijo mlajše odrasle osebe, kot v gospodinjstvih, v katerih živijo starejše osebe (slika 13). O teh zamudah je poročalo 14,5% mlajših oseb in 6,3% starejših. Za osebe, stare 55 let in več, je značilno zmanjševanje deleža zamudnikov z višanjem starosti.

Slika 15

Delež oseb, ki imajo zamude pri plačilu komunalnih storitev ali elektrike; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Od relativno revnih oseb, starejših od 15 let, jih je 22% živel v gospodinjstvih, ki so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske kdaj zamudila plačilo komunalnih storitev ali elektrike (slika 13). To je veljalo za skoraj tretjino (31%) revnih, starih med 16 in 54 let, in samo za 8% starejših revnih. Ali so starejši bolj disciplinirani ali pa je vzrok za tolikšno razliko v dejstvu, da starejši niso obremenjeni z nujnimi izdatki v zvezi z vzdrževanjem otrok?

Na sliki 16 so prikazani deleži oseb, živečih v gospodinjstvih, ki imajo obveznost plačevanja najemnine ali obroka hipotekarnega posojila za stanovanje in so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske to plačilo zamudila. Tovrstna finančna stiska je precej pogostejša med osebami, starimi 16-54 let, kot med starejšimi.

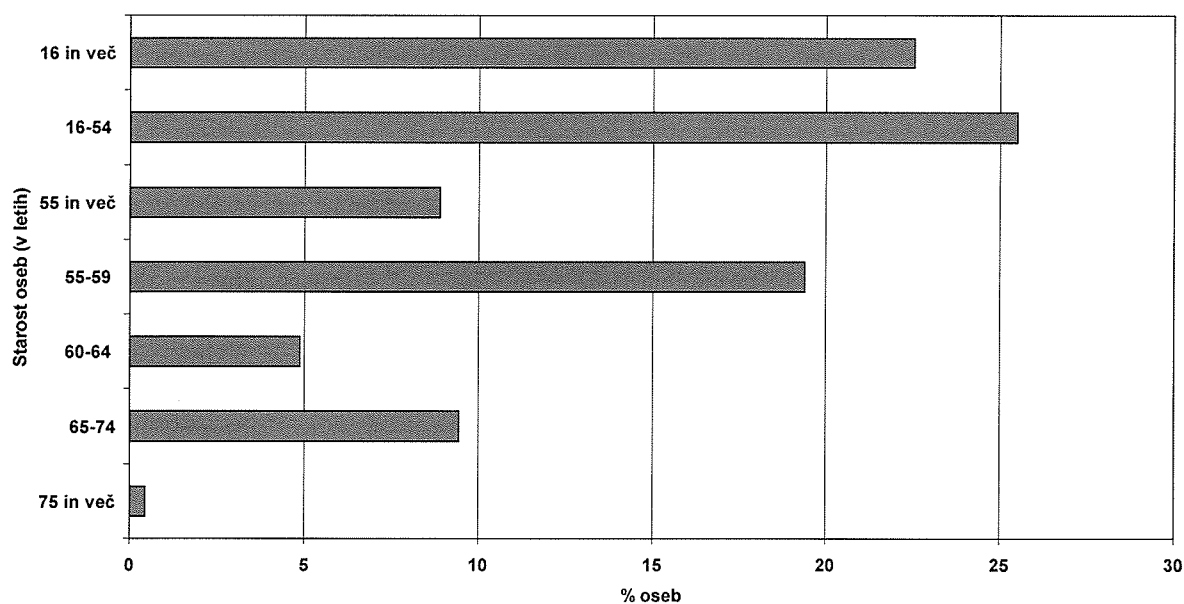
Nezmožnost gospodinjstev, da bi pokrila nepričakovane izdatke iz lastnih sredstev gospodinjstva, je v Sloveniji precej pogosta.¹⁰ V takšnih gospodinjstvih je leta 2005 v Sloveniji živel 42,8% oseb, starih 16 let in več (slika 17).¹¹ Med starejšimi osebami se položaj slabša s starostjo.

¹⁰ Višina izdatkov je določena z mesečnim zneskom praga tveganja revščine izpred dveh let (približno 355 evrov).

¹¹ Takih, ki ne morejo nepričakovanih izdatkov pokriti iz lastnih sredstev, je nesorazmerno veliko med najemniki stanovanj (Remec, 2007).

Slika 16

Delež oseb, ki so zamudile plačilo najemnine ali obroka hipotekarnega posojila; Slovenija, 2005 (%)

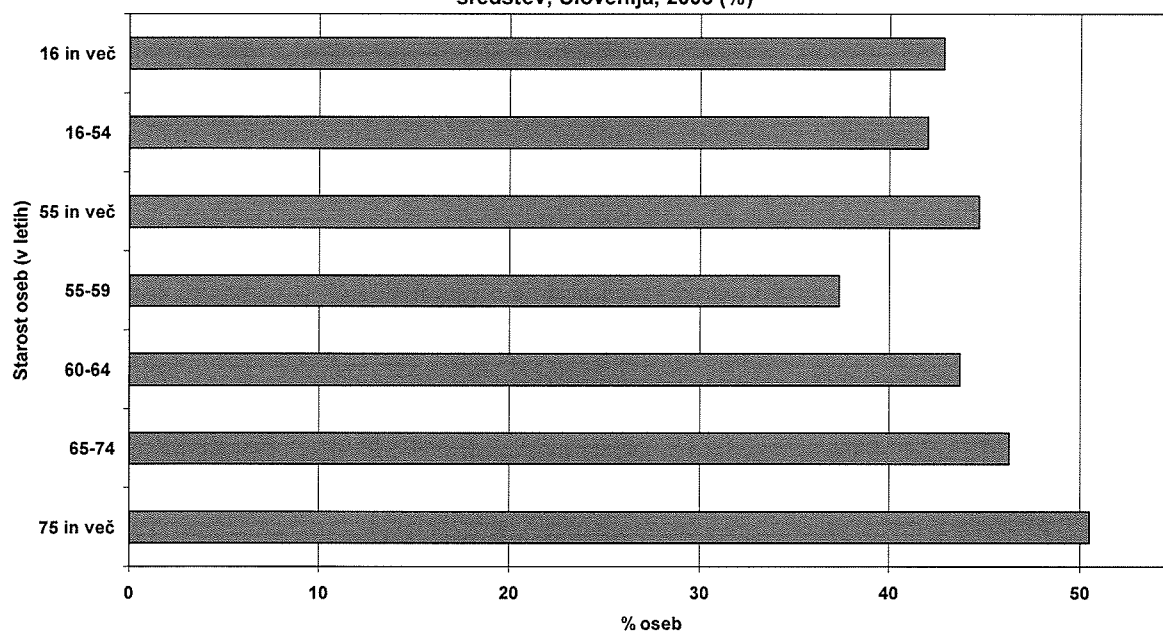

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Anketirancev, starih 55 let in več, ki so poročali o tovrstnih zamudah, je v vzorcu samo 25.

Slika 17

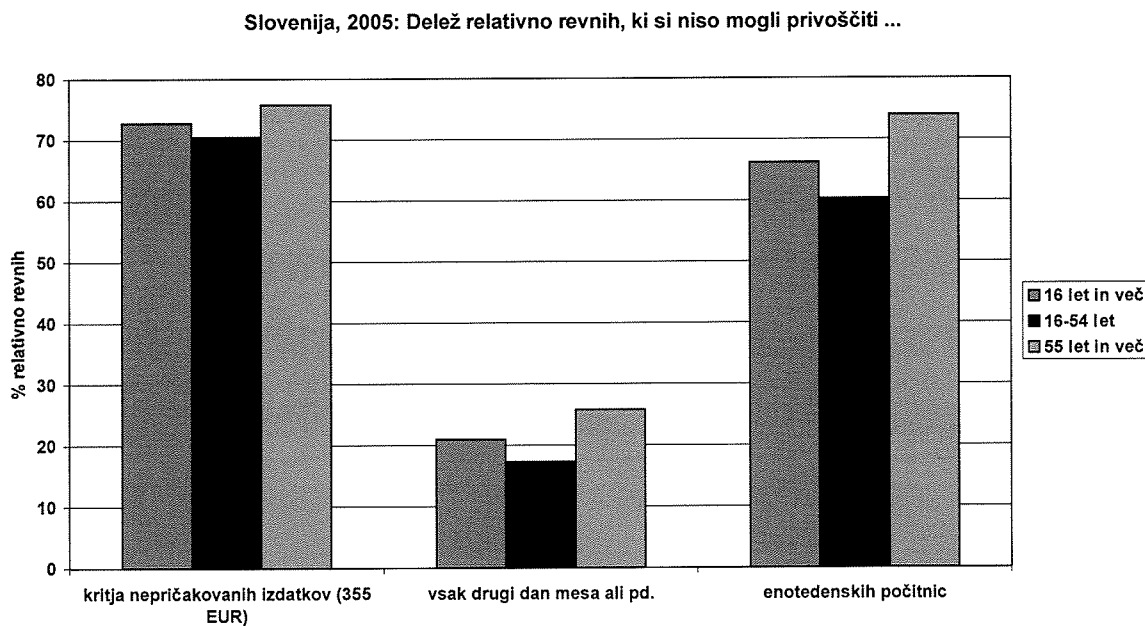
Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki ne morejo pokriti nepričakovanih izdatkov iz lastnih sredstev; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Nepričakovane izdatke v višini približno 355 evrov (85.000 SIT leta 2005) so lahko iz lastnih sredstev pokrila gospodinjstva, v katerih je živel 27% revnih, starejših od 15 let (30% mlajših in 24% starejših revnih) (slika 18).

Slika 18

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Nezadostno ogrevano stanovanje je ena od značilnosti življenja v absolutni revščini. Težava je tudi v tem, da se posledice čutijo na zdravju oseb, ki so prisiljene živeti v takšnih razmerah. Primerno ogrevanega stanovanja si ne more privoščiti okrog 3% oseb v Sloveniji (slika 19). S starostjo ta oblika materialne deprivacije narašča.

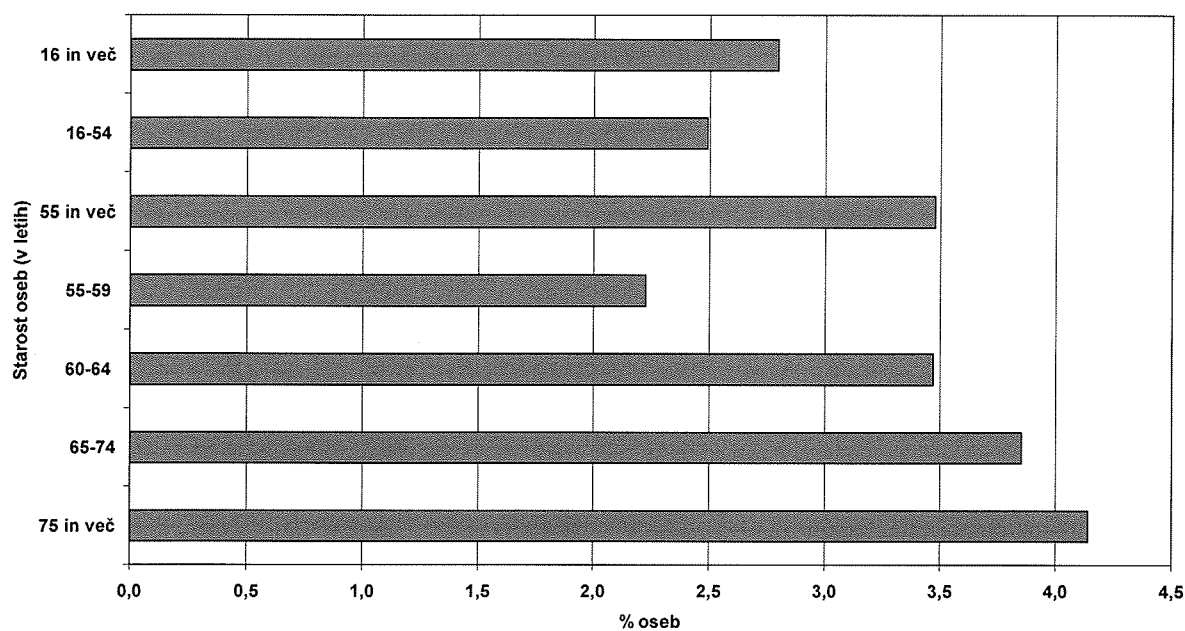
Razveseljiva je ugotovitev, da si je kar 93% relativno revnih v Sloveniji (tako mlajših kot starejših) lahko privoščilo primerno ogrevano stanovanje, saj je nezadostno ogrevano stanovanje ena od značilnosti življenja v absolutni revščini. Težava je tudi v tem, da se posledice čutijo na zdravju oseb, ki so prisiljene živeti v takšnih razmerah.

Nezmožnost, privoščiti si meso ali enakovredno vegetarijansko hrano vsaj vsak drugi dan, je pogostejša med starejšimi osebami (13,1%) kot med mlajšimi odraslimi (8,3%). Iz slike 20 je jasno razvidno, da se ta nezmožnost povečuje s starostjo in da je v starostni skupini 75 let in več prizadetih okrog 18% oseb.

Ne več kot približno petina (21%) revnih, starejših od 15 let (17% mlajših in 26% starejših revnih), je živel v gospodinjstvih, ki si niso mogla vsak drugi dan privoščiti mesa ali enakovredne vegetarijanske hrane (slika 18). To potrjuje, da v Sloveniji biti relativno reven še zdaleč ne pomeni biti reven tudi v absolutnem smislu.

Slika 19

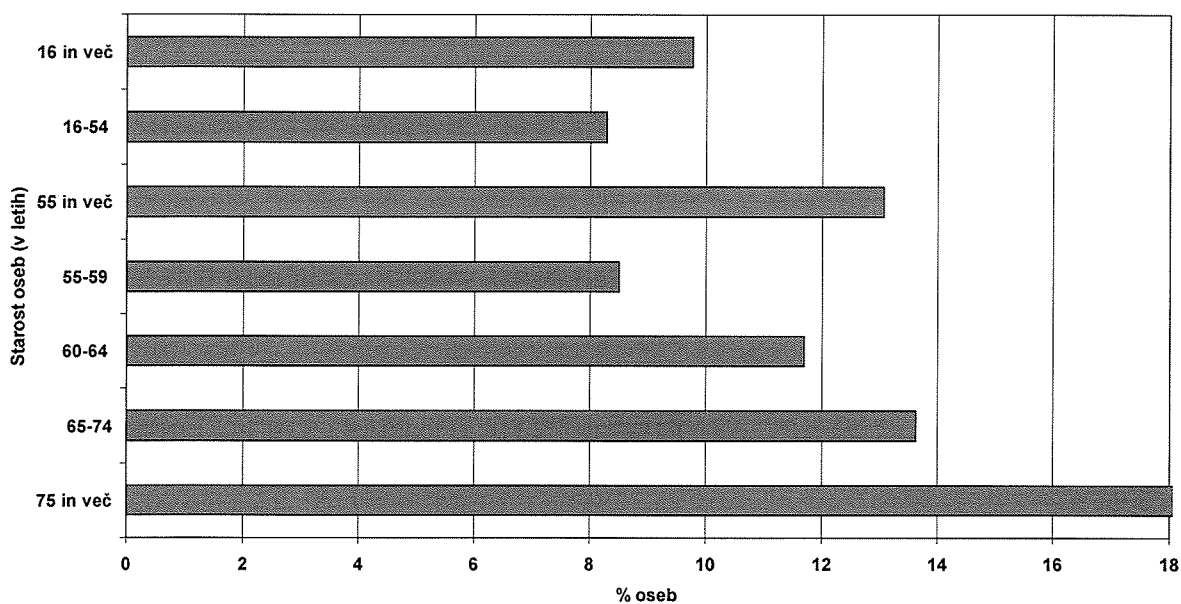
Delež oseb, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 20

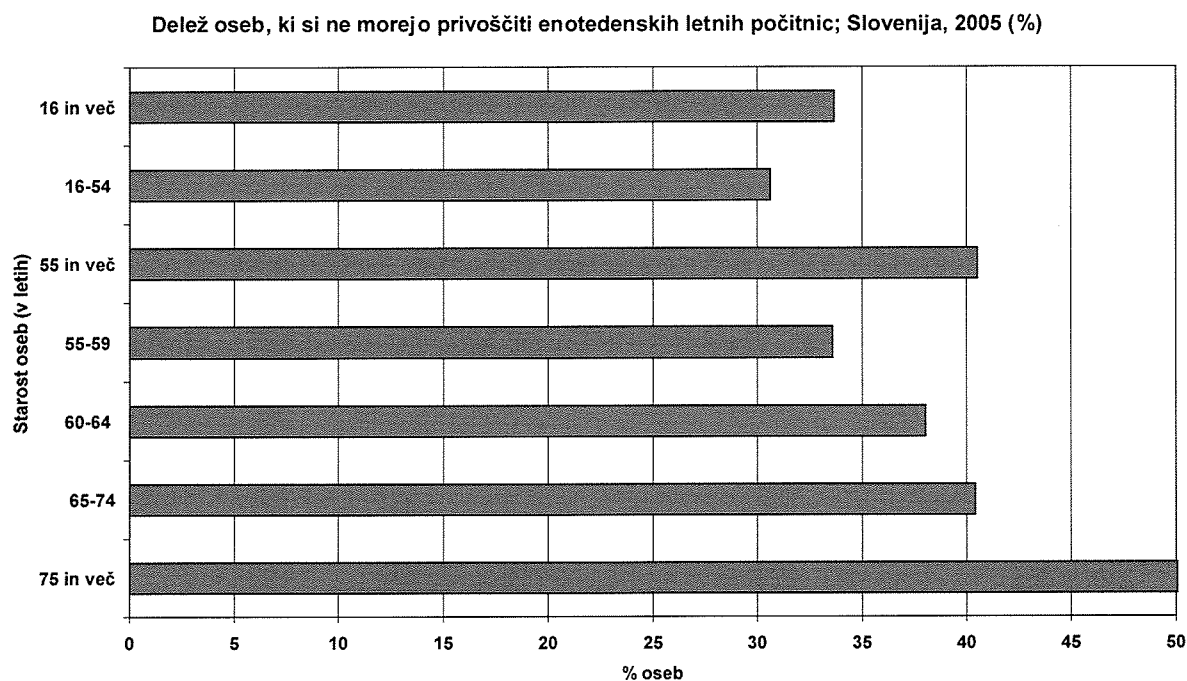
Delež oseb, ki si ne morejo privoščiti mesa ali enakovredne vegetarijanske hrane vsaj vsak drugi dan; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Enotedenskih letnih počitnic si ne more privoščiti tretjina vseh oseb, starih 16 let in več (okrog 40% oseb, starih 55 let in več, in okrog polovica tistih, starih 75 let in več) (slika 21). Najemniki stanovanj so med tistimi, ki si najpogosteje ne morejo privoščiti enotedenskih počitnic (Remec, 2007).

Slika 21

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Dve tretjini (66%) revnih, starejših od 15 let (60% mlajših in 74% starejših revnih), je živelo v gospodinjstvih, ki si niso mogla privoščiti enotedenskih počitnic (slika 18). Torej si jih je lahko privoščila kar tretjina tistih, ki jih štejemo med relativno revne. Enotedenske počitnice praviloma ne sodijo v predstavo o (absolutni) revščini, toda upoštevati je treba možnost, da ni bilo potrebno plačati za bivanje (morda tudi za hrano) med počitnicami, če je bila oseba gost sorodnikov ali prijateljev.

4.2 Trajne potrošne dobrine

Zaradi pravilnega razumevanja situacije, ki jo predstavljamo v tem podpoglavju, poudarjamo pojasnilo iz anketnega vprašalnika: ni pomembno, da je gospodinjstvo lastnik posamezne dobrine, temveč to, da jo lahko uporablja.

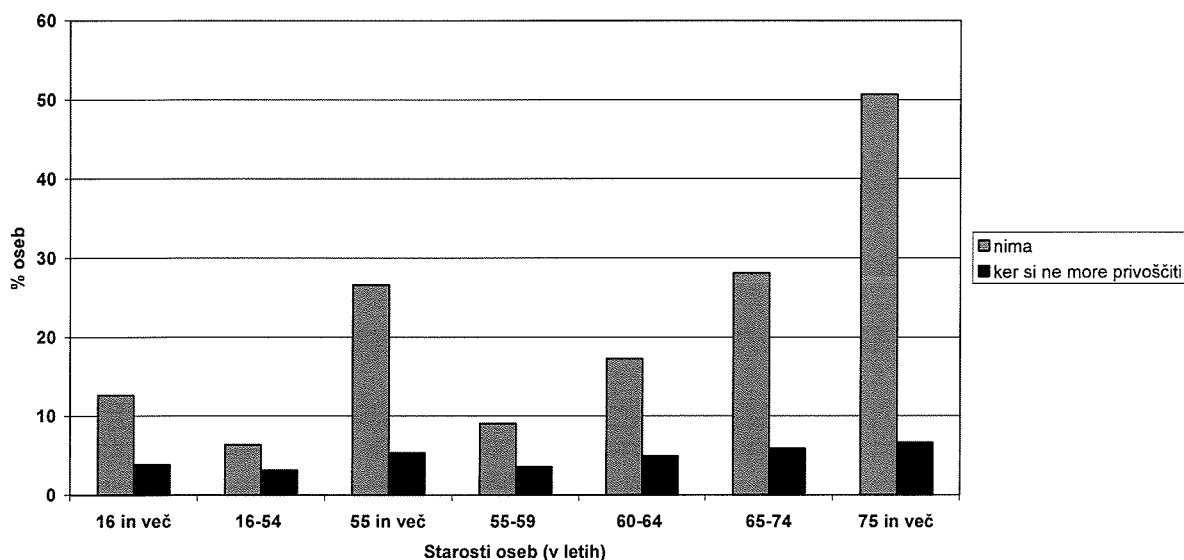
Že več let ugotavljamo, da se revni in nerevni prebivalci Slovenije skoraj ne razlikujejo glede lastništva nekaterih trajnih potrošnih dobrin.¹²

¹² Na podlagi ankete EU-SILC 2006 Remec (2008) ugotavlja, da ima vsaj 97% gospodinjstev telefon, pralni stroj in barvni televizor.

Osebnega avtomobila za zasebne namene nima na voljo 12,6% oseb, starih 16 let in več, toda samo 3,8% ga nima zato, ker si ga ne morejo privoščiti (slika 22). Pri starejših osebah je razvidno, da jih vse več nima osebnega avtomobila, toda predvsem zaradi drugih ovir (in ne finančnih) ali pa preprosto zato, ker si avtomobila ne želijo oz. ne potrebujejo. Avtomobila si ne more privoščiti okrog 5% oseb, starih 55 let in več, nima pa ga več kot četrtina oseb te starosti.

Slika 22

Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki nimajo na voljo osebnega avtomobila za zasebne namene; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Čeprav je razpoložljivost pralnega stroja tradicionalno kazalnik življenjske ravni gospodinjstva, ni nujno, da ga gospodinjstva nimajo zato, ker si ga ne bi mogla privoščiti. To, da v gospodinjstvu ni pralnega stroja, lahko pomeni, da pranje in likanje opravljajo servisi ali osebe v drugih gospodinjstvih (sorodniki ali prijatelji), kar pa praviloma ni znak nizke življenjske ravni. Pralnega stroja si ne more privoščiti le pol odstotka oseb, starih 16 let in več (slika 23).¹³

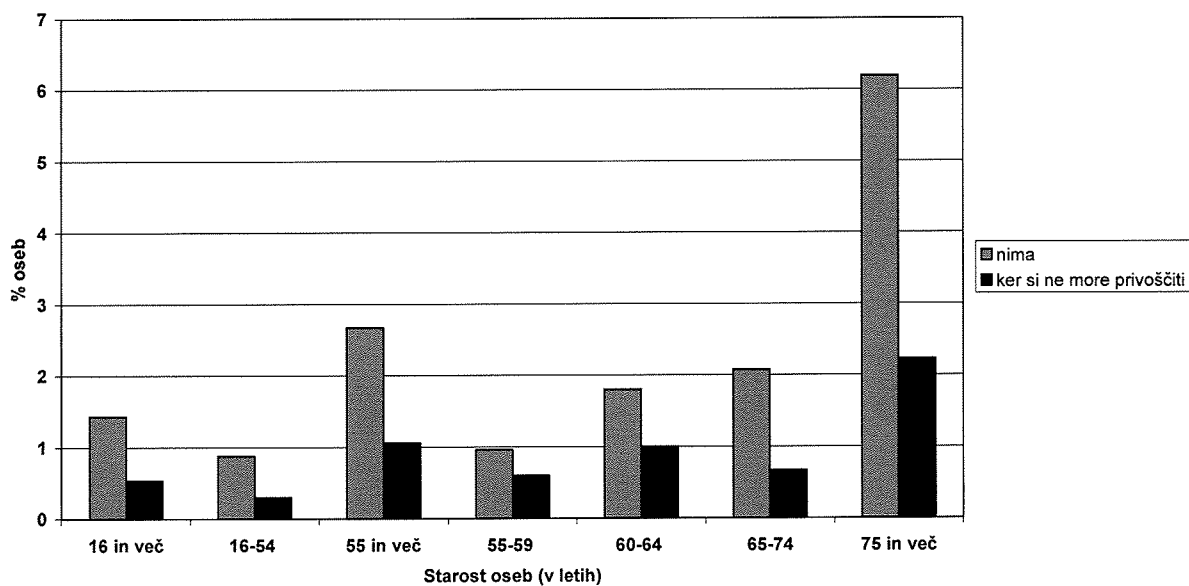
Tudi barvne televizije si ne more privoščiti le majhen delež oseb v Sloveniji, nima pa je 3,5% oseb, starih 55 let in več (slika 24).

Deleži oseb, živečih v gospodinjstvih brez (mobilnega) telefona, so nizki, razen pri osebah, starih 75 let in več (slika 25). Poudariti pa moramo, da je za starejšo osebo nerazpoložljivost telefona lahko pomembna deprivacija. Zanimivo je, da je izključni razlog za nerazpoložljivost telefona v slovenskih gospodinjstvih finančne narave.

¹³ V osnovnem vzorcu je le 31 mlajših odraslih oseb in 45 starejših oseb, ki si ne morejo privoščiti pralnega stroja.

Slika 23

Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki nimajo na voljo pralnega stroja; Slovenija, 2005 (%)

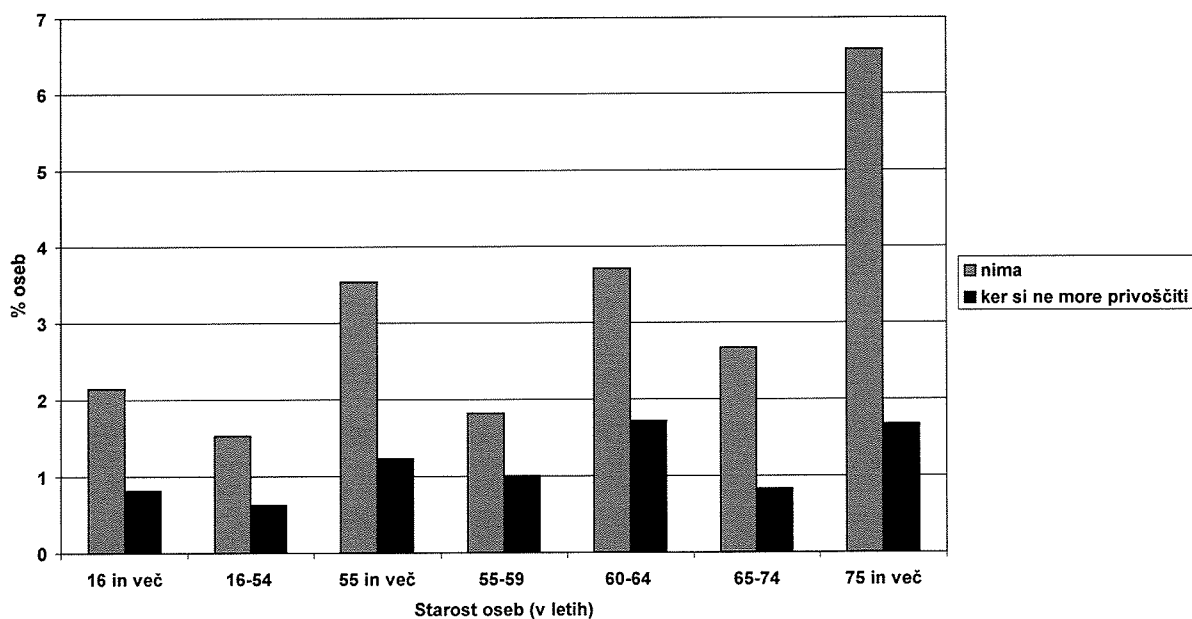

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Zaradi majhnega števila anketirancev v gospodinjstvih brez pralnega stroja so rezultati za petletne starostne skupine nezanesljivi, še zlasti za osebe, stare 55-64 let.

Slika 24

Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki nimajo na voljo barvne televizije; Slovenija, 2005 (%)

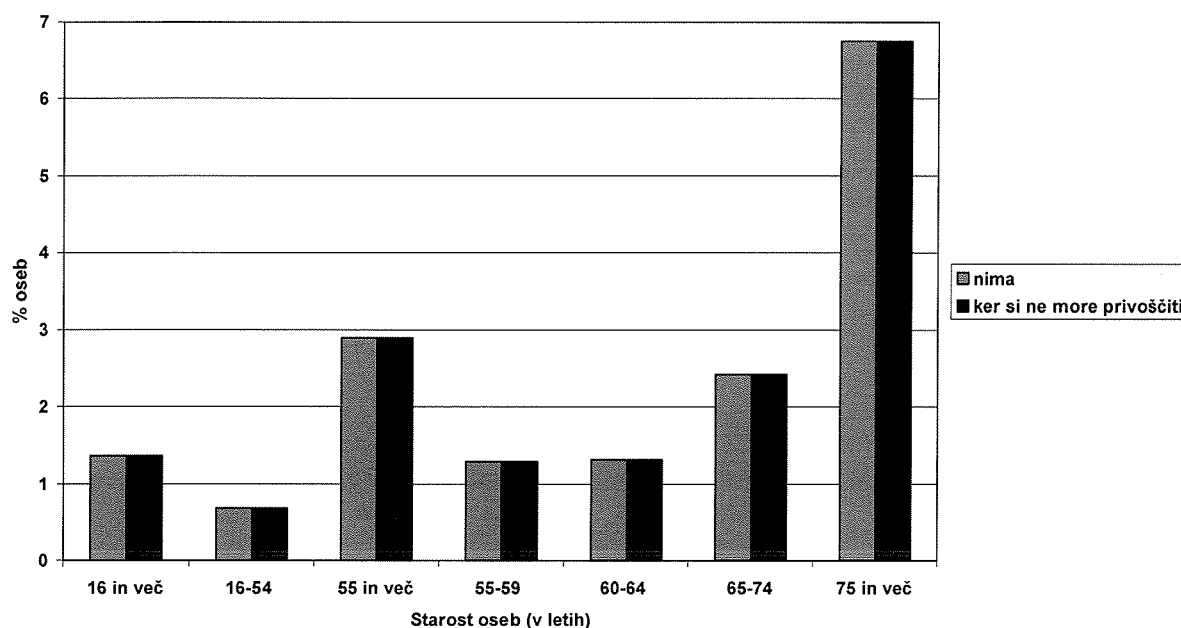

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Zaradi majhnega števila anketirancev v gospodinjstvih brez barvne televizije so rezultati za petletne starostne skupine nezanesljivi

Slika 25

Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki nimajo na voljo (mobilnega) telefona; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Zaradi majhnega števila anketirancev v gospodinjstvih brez (mobilnega) telefona so rezultati za osebe, stare 55-64 let, nezanesljivi.

Čeprav osebnega računalnika nima na voljo okrog 37% oseb, starih 16 let in več (okrog 24% mlajših odraslih in kar okrog 68% starejših oseb) (slika 26), razlog za to ni v finančni nezmožnosti privoščiti si ga. Predvidevamo, da precejšen delež mlajših oseb uporablja računalnik v službi ali izobraževalni ustanovi tudi za zasebne namene, precejšen delež starejših pa zaradi pomanjkanja ustreznega znanja nima potrebe po računalniku.

4.3 Stanovanjski standard

V stanovanju, ki je bilo last koga od članov gospodinjstva, je živelo 67% relativno revnih, starih med 16 in 54 let, in kar 83% starejših revnih. 17% oz. 6% jih je živelo v gospodinjstvih, ki so plačevala najemnino po (približno) tržnih cenah, 7% oz. 4% v gospodinjstvih, ki so plačevala subvencionirano stanarino, 9% oz. 7% pa v gospodinjstvih, ki niso plačevala za stanovanje, ki ni bilo last članov njihovega gospodinjstva.

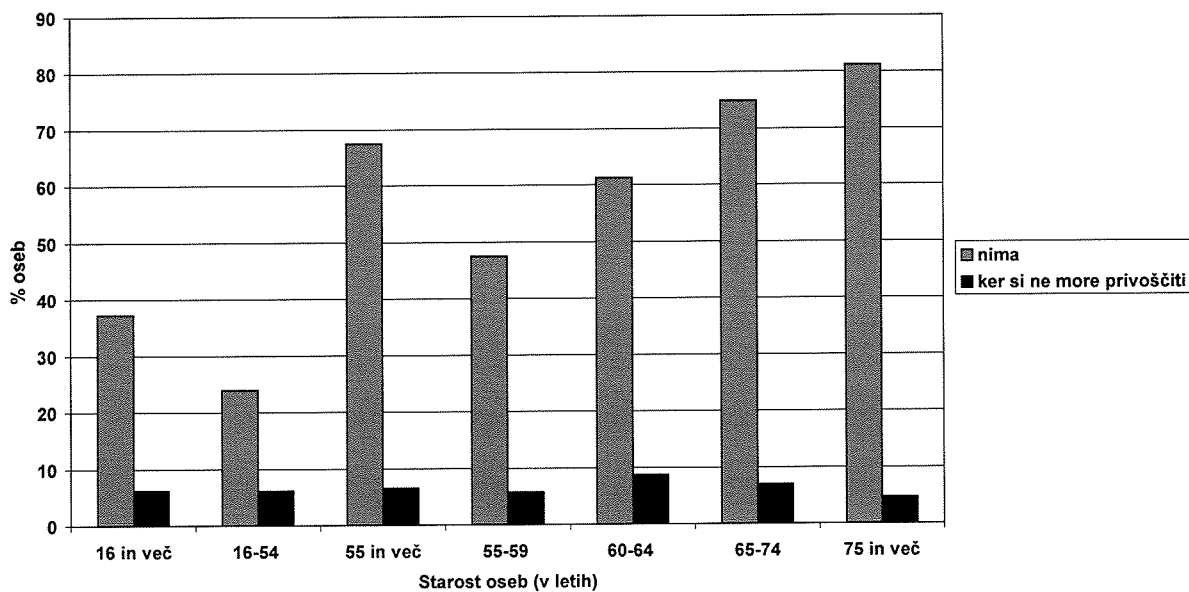
Stanovanja, v katerih živijo starejše osebe, imajo večje število sob¹⁴ na člana gospodinjstva kot stanovanja, v katerih živijo mlajše osebe (slika 27). Vzrok je v tem, da se starejše osebe (npr. po odhodu otrok iz gospodinjstva) praviloma ne preselijo v manjše stanovanje.

¹⁴ Soba je prostor, velik vsaj 4m², visok vsaj 2^m in dostopen iz drugega notranjega prostora v stanovanju.

Slika 26

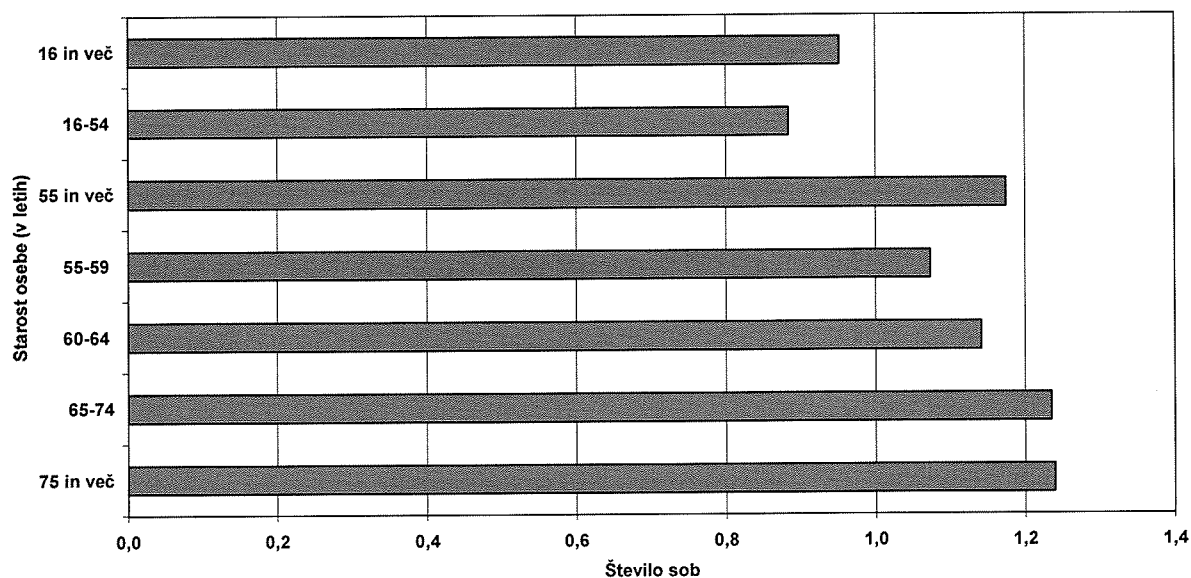
Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki nimajo na voljo osebnega računalnika; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 27

Število sob na člana gospodinjstva; Slovenija, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

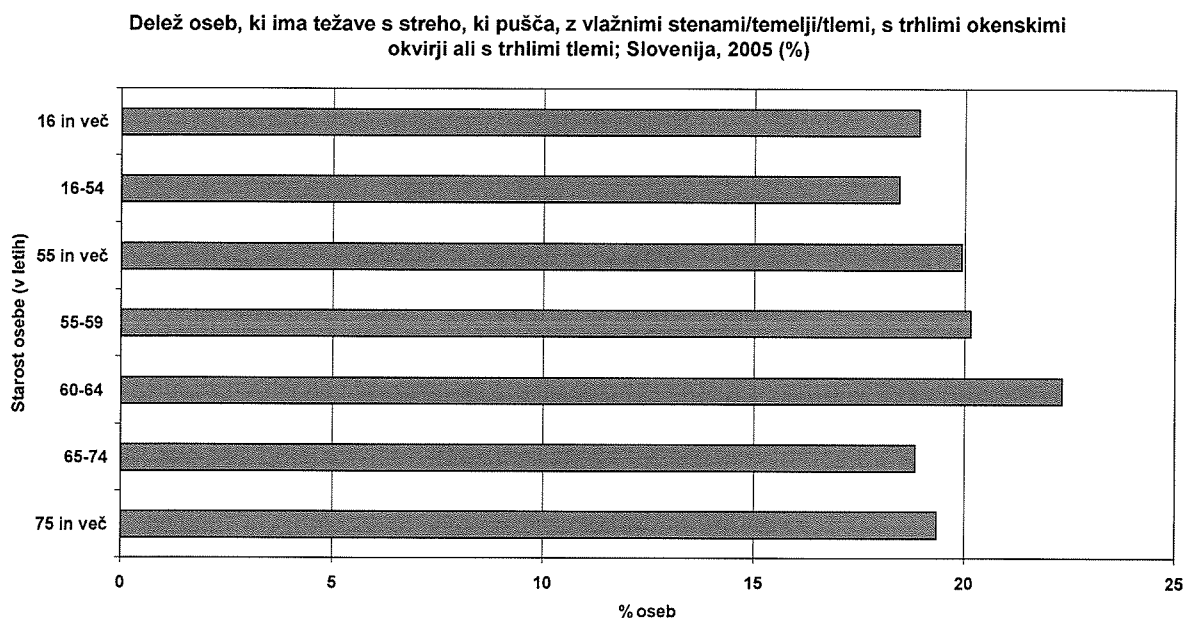
V povprečju je vsaka relativno revna oseba v Sloveniji v stanovanju imela svojo sobo¹⁵: osebe, stare 16-54 let, so v povprečju imele 0,8 sob, starejše pa v povprečju 1,3 sobe. V starejši skupini (nad 54 let) se je število sob na osebo s starostjo povečevalo, kar pomeni,

¹⁵ Soba je prostor, velik vsaj 4m², visok vsaj 2^m in dostopen iz drugega notranjega prostora v stanovanju.

da (tudi) relativno revne osebe v starejših letih ne zapuščajo stanovanja, v katerem so živele, preden so se otroci odselili, partner pa morda umrl (ali pa se tudi odselil).

Težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami/temelji/tlemi, s trhlimi okenskimi okvirji ali s trhlimi tlemi so podobno pogoste med mlajšimi odraslimi in starejšimi osebami (slika 28). Z njimi se sooča skoraj petina oseb. Te težave imajo v Sloveniji najpogosteje najemniki stanovanj, na splošno pa gospodinjstva z nizkimi dohodki (Remec, 2007).

Slika 28

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

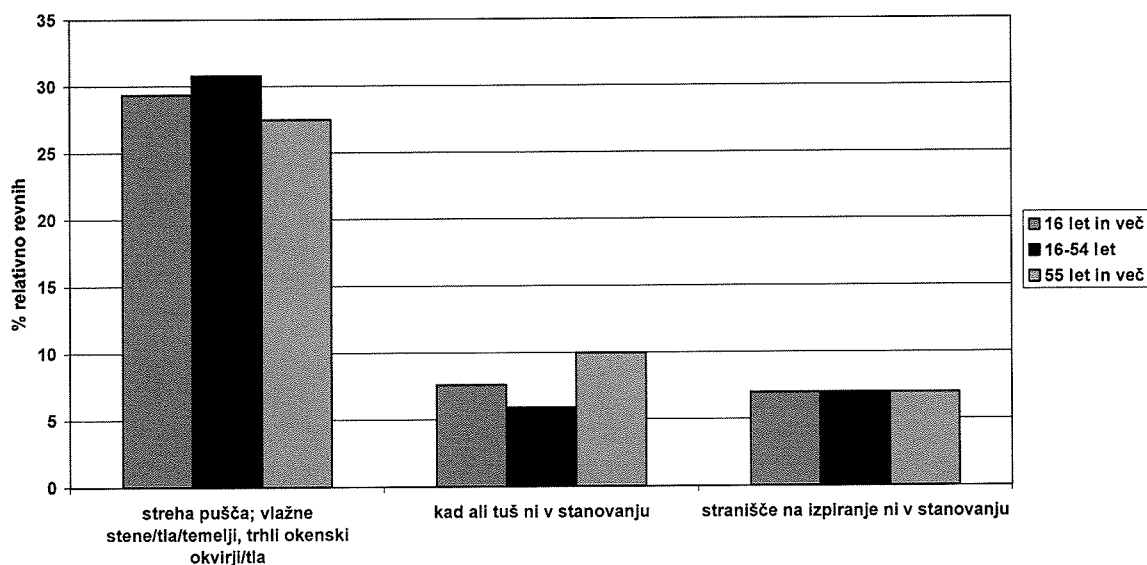
V stanovanjih, kjer so imeli težave s streho, ki je puščala, z vlažnimi stenami, tlemi in/ali temelji, trhlimi okenskimi okvirji ali trhlimi tlemi je živel 29% relativno revnih, starejših od 15 let (31% starih 16-54 let in 28% starejših) (slika 29). Iz tega je razvidno razhajanje med kazalnikom kvantitete (število sob) in kazalnikom kakovosti stanovanj (stavb), v katerih so živeli relativno revni leta 2005. Nekateri drugi kazalniki kakovosti stanovanj pa niso bili tako neugodni. Na primer, kar 92% relativno revnih, starejših od 15 let (94% starih 16-54 let in 90% starejših), je imelo v stanovanjih kad ali tuš, 93% pa jih je imelo stranišče na izpiranje.

Težave s temnim bivališčem, tj. nezadostnost dnevne svetlobe v stanovanju, je značilnost bivališč približno 7% oseb, starih 16 let in več (slika 30). Ni pomembne razlike med mlajšimi odraslimi in starejšimi osebami.

Kadi ali tuša v stanovanju v Sloveniji nima okrog 2% oseb, starih 16 let in več (slika 31). Deprivacija je razmeroma visoka le med osebami, stariimi 75 let in več. Podobna je situacija glede stranišča na izpiranje v stanovanju (slika 32). Situacija relativno revnih oseb je predstavljena na sliki 29.

Slika 29

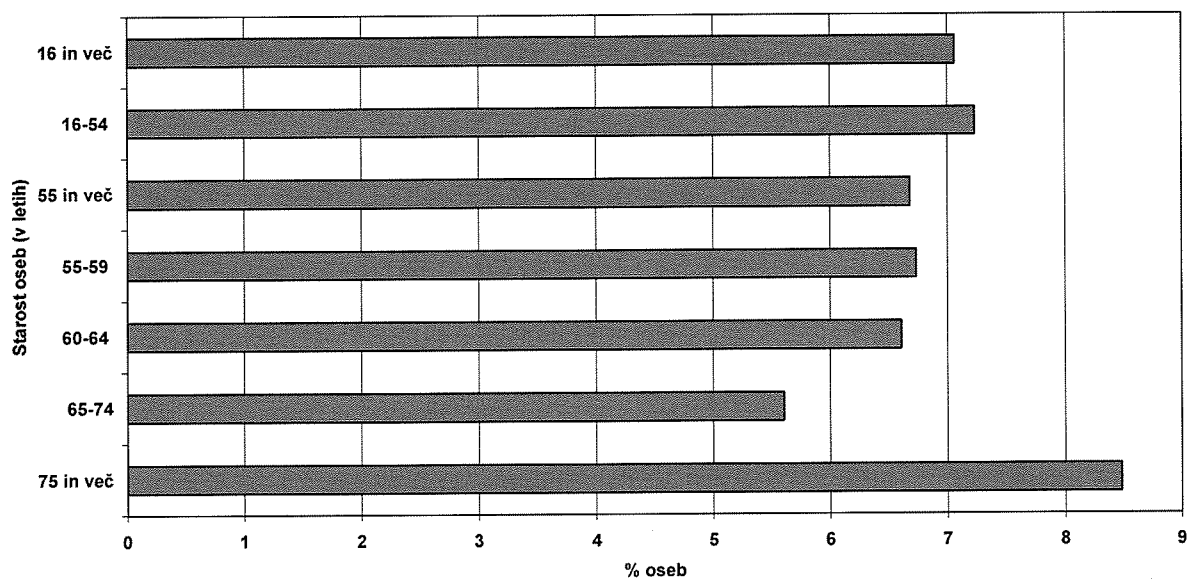
Slovenija, 2005: Delež relativno revnih z nizkim stanovanjskim standardom

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 30

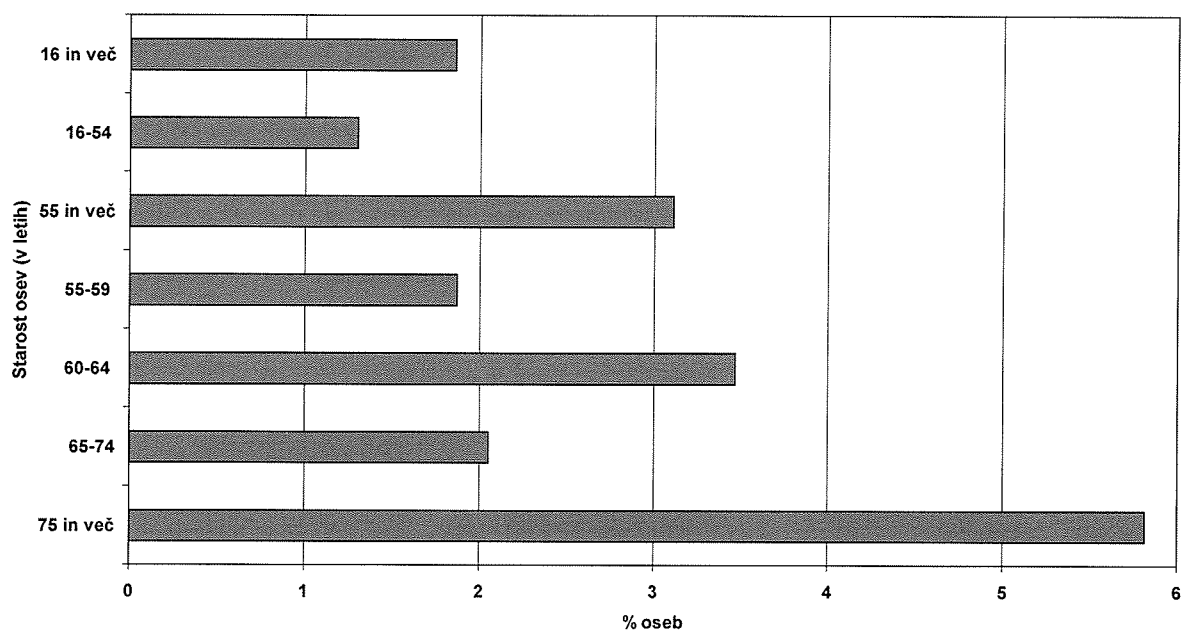
Delež oseb, ki imajo težave s temnim bivališčem; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 31

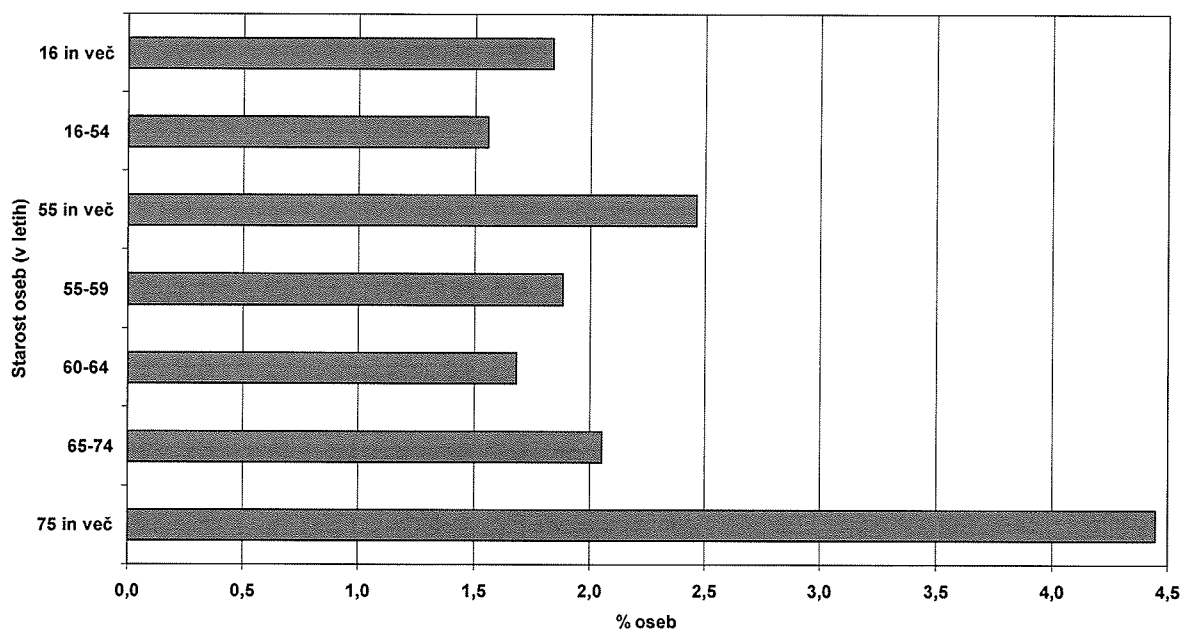
Delež oseb, ki nimajo kadi ali tuša v stanovanju; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 32

Delež oseb, ki nimajo stranišča na izpiranje v stanovanju; Slovenija, 2005 (%)

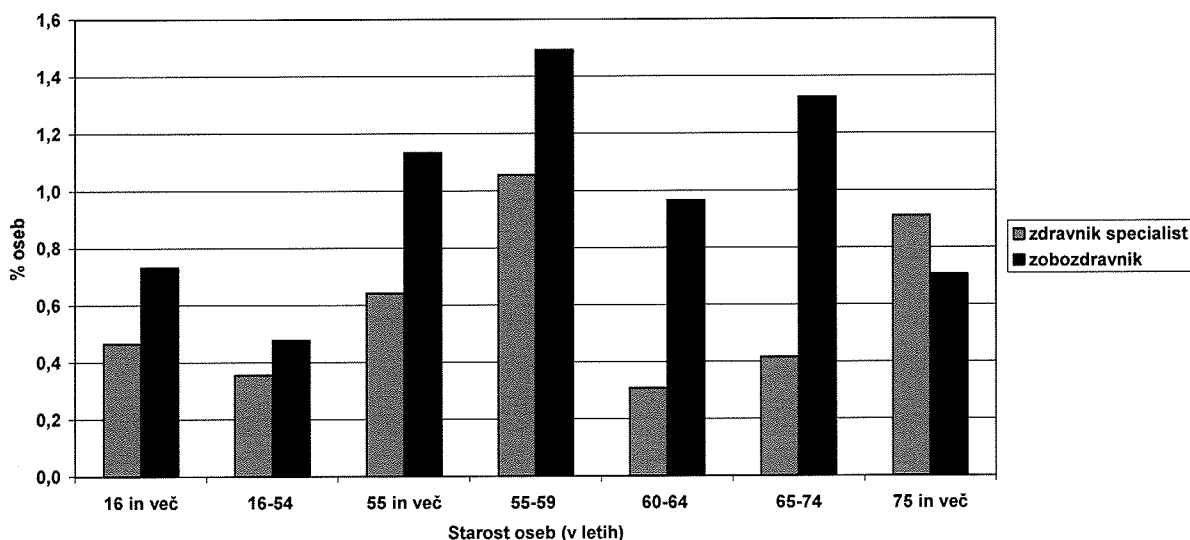
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

4.4 Dostopnost zdravstvenih specialističnih storitev in zobozdravstvenih storitev

Kot je razvidno iz opombe k sliki 33, so podatki o osebah, ki so nujno potrebovale zdravniško pomoč specialista oz. pomoč zobozdravnika, a le-te niso poiskale, omejeni na majhno število anketirancev¹⁶ in zato nezanesljivi. Jasno pa je, da so te storitve v Sloveniji skoraj splošno dostopne.

Slika 33

Delež oseb, ki so v zadnjih 12 mesecih kdaj potrebovale zdravniško pomoč specialista oz. pomoč zobozdravnika, a je niso poiskale; Slovenija, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: O tem, da niso poiskale zdravniško pomoč specialista oz. pomoč zobozdravnika, ko so jo nujno potrebovale, je poročalo le 43 oz. 55 anketirancev, starih 16 let in več. Zato so rezultati nezanesljivi (za petletne skupine povsem nezanesljivi).

Za dobro tretjino oseb, ki zdravniške pomoči specialista niso poiskale, so bili odločujoči finančni razlogi (pomoči specialista si niso mogli privoščiti).¹⁷ Za nekatere pa niso bili najbolj pomembni objektivni razlogi, temveč lastno počutje (strah) oz. lastna izbira.

¹⁶ V vzorcu je bilo skupno 43 takšnih oseb.

¹⁷ Zaradi razmeroma majhnega števila anketirancev, ki so podali takšen odgovor (17 oseb), je treba to ugotovitev jemati z veliko rezervo.

5. TRENDI GIBANJA REVŠČINE IN DOHODKOVNE NEENAKOSTI MED STAREJŠIM PREBIVALSTVOM V OBDOBJU 1997-2007

5.1 Revščina: kaj se spremeni v starosti?

5.1.1 Obseg relativne revščine

Stopnja relativne revščine v Sloveniji ni visoka. V času od 1997–1999 do 2005–2007 se je znižala s 14,1% na 12,3% (slika 34), s tem da je v obdobju 2001–2005 znašala še manj, 11,7%. V celotnem opazovanem obdobju je bila stopnja revščine nižja za osebe, mlajše od 55 let, kot za starejše. V letih 1997–1999 je razlika med tema dvema stopnjama znašala 7,0 odstotnih točk, v letih 2005–2007 pa že 9,2 odstotne točke, in to predvsem zaradi večjega zmanjšanja obsega revščine med mlajšimi osebami. V zadnjem opazovanem triletju je bilo relativno revnih 9,8% mlajših oseb in kar 19,0% starejših.

Pogostost (obseg) revščine narašča s starostjo starejših oseb. Razlika je še zlasti izrazita med starostnima skupinama 60–64 let in 65–74 let. V letih 2005–2007 je bila relativno revna več kot petina oseb, starih 65–74 let, in dobrih 30% oseb, starih 75 let in več.

V prvih dveh triletjih je bila stopnja tveganja revščine za osebe, stare 55-59 let, nižja kot za osebe, stare 16-54 let. Od obdobja 2001-2003 velja obratno, čeprav tega ne bi pričakovali, saj naj bi višja stopnja aktivnosti in posledično višji delež dohodkov iz dela ter zvišanje starosti ob upokojitvi in posledično padajoči delež pokojnin v razpoložljivem dohodku oseb, starih 55-59 let (slika 35), imeli za posledico izboljšanje njihovega ekonomskega položaja. Toda kaže, da sta na relativni položaj starostnih skupin bolj vplivala znižanje stopnje brezposelnosti in zvišanje dohodkov iz dela oseb, mlajših od 55 let.¹⁸ Poudariti je treba, da so bile izboljšanja svojega položaja deležne tako starejše kot mlajše osebe, le da je bilo to izboljšanje za starejše osebe relativno manjše.

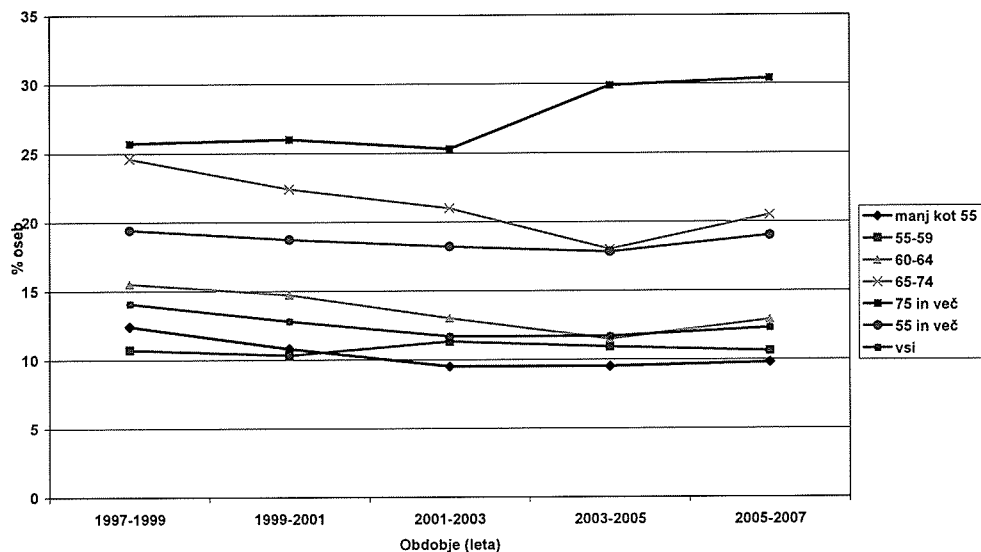
V 90-tih letih 20. stoletja se je izboljšal ekonomski položaj slovenskih upokojencev, saj so pokojnine - za razliko od plač in za razliko od pokojnin v večini drugih evropskih socialističnih držav - ostale redni vir dohodka, ki je na splošno ohranjal realno vrednost in razmerje do plač (Stropnik in Stanovnik, 2002, str. 55). V letih 1997-1999 je bilo tveganje revščine za upokojence manjše od povprečnega tveganja za celotno prebivalstvo (Stropnik in Stanovnik, 2002). Toda v letih 2003-2005 in 2005-2007 je tveganje revščine za

---

¹⁸ Dohodki iz dela oseb, starih 16-54 let, so se zvišali z 81,5% njihovega razpoložljivega dohodka v letih 1997-1999 na 83,7% v letih 2005-2007.

upokoјence (tako moške kot zlasti za ženske) presegalo povprečno tveganje.¹⁹ Izjema so upokoјenci in upokoјenke, stari 55-64 let.²⁰

Slika 34: Delež relativno revnih oseb ob pragu revščine na ravni 60% mediane razpoložljivega dohodka; glede na starost in obdobje; Slovenija

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

5.1.2 Globina relativne revščine

Za oceno položaja relativno revnih oseb je pomembno poznati tudi globino denarne revščine (vrzel revščine), t.j. koliko dohodka manjka tem osebam do praga relativne revščine. Vrzel revščine je razlika med pragom tveganja revščine in mediano ekvivalentnega dohodka oseb pod pragom revščine, izraža pa se kot odstotek od praga revščine.

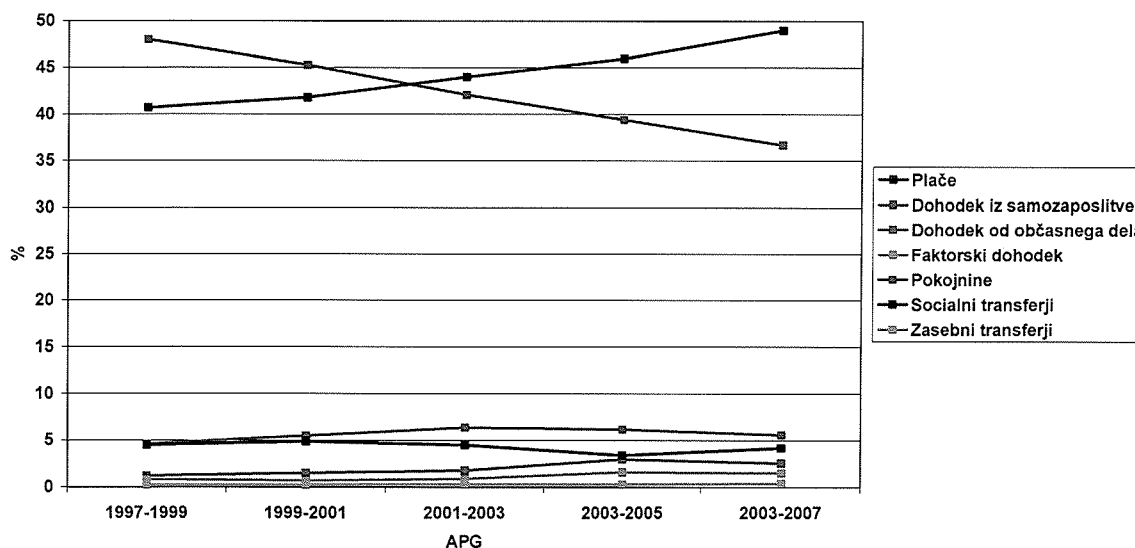
Med prvim in zadnjim triletjem se je globina relativne revščine zmanjšala; pri mlajših osebah za 4,0 odstotne točke, pri starejših pa za 2,8 odstotnih točk, čeprav je v vmesnem času nihala, še zlasti v skupini starejših oseb (slika 36). Ves čas je bila višja med mlajšimi osebami, toda tam se je bolj zmanjšala. V letih 2005–2007 je bila vrzel revščine nekoliko višja kot v predhodnem triletju in zelo podobna za mlajše in starejše osebe: 18,1% in 16,7%. To pomeni, da je bila mediana dohodka relativno revnih mlajših oseb približno na ravni 82% praga revščine, pri starejših osebah pa približno na ravni 83% praga revščine.

¹⁹ Tudi Kump in Stanovnik (2006) sta ugotovila postopno slabšanje dohodkovnega položaja upokoјencev v začetku tega tisočletja. To še zlasti velja za upokoјence v upokoјenskih gospodinjstvih, za katere se je tveganje revščine povečalo že v letih 2001-2003 (torej takoj po začetku pokojninske reforme), saj so jim pokojnine predstavljale 95% razpoložljivega dohodka.

²⁰ Pri analizi ekonomskega položaja upokoјencev se je treba zavedati dejstva, da je leta 2008 starostno pokojnino prejelo samo 64,9% upokoјencev (ZPIZ, 2009, http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2008/2.html#sec2, preglednica II.6). Kar 35% upokoјencev je prejelo invalidsko, vdovsko ali družinsko pokojnino, pri katerih je neto nadomestitvena stopnja precej nižja (ZPIZ, 2009, http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2008/3.html#sec3, preglednica III.5).

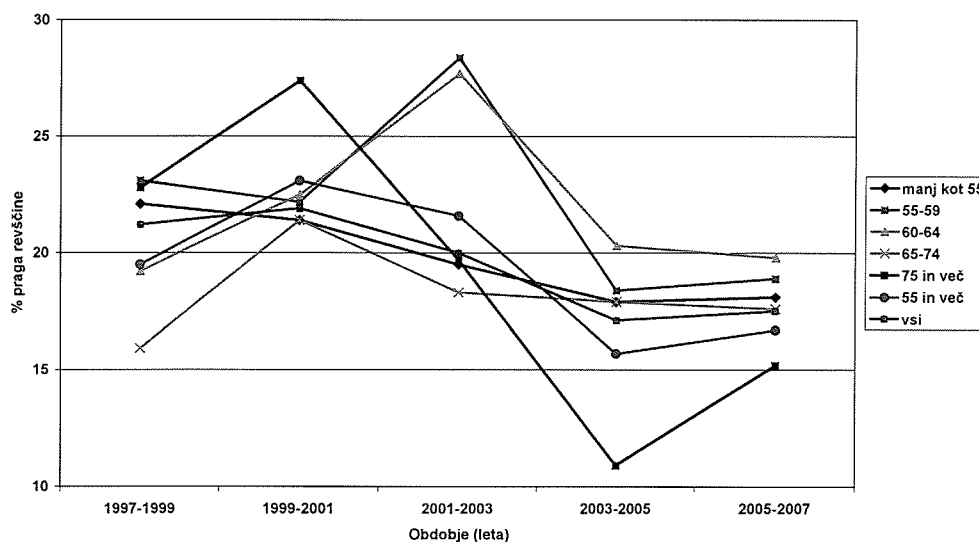
Slika 35

Deleži virov dohodka v razpoložljivem dohodku oseb, starih 55-59 let (%)

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Slika 36: Vrzeli revščine ob pragu revščine na ravni 60% mediane razpoložljivega dohodka; glede na starost in obdobje; Slovenija (% praga revščine)

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Opomba: Velika nihanja vrzeli revščine po starostnih skupinah starejših oseb so posledica razmeroma majhnega absolutnega števila relativno revnih oseb v posameznih starostnih skupinah.

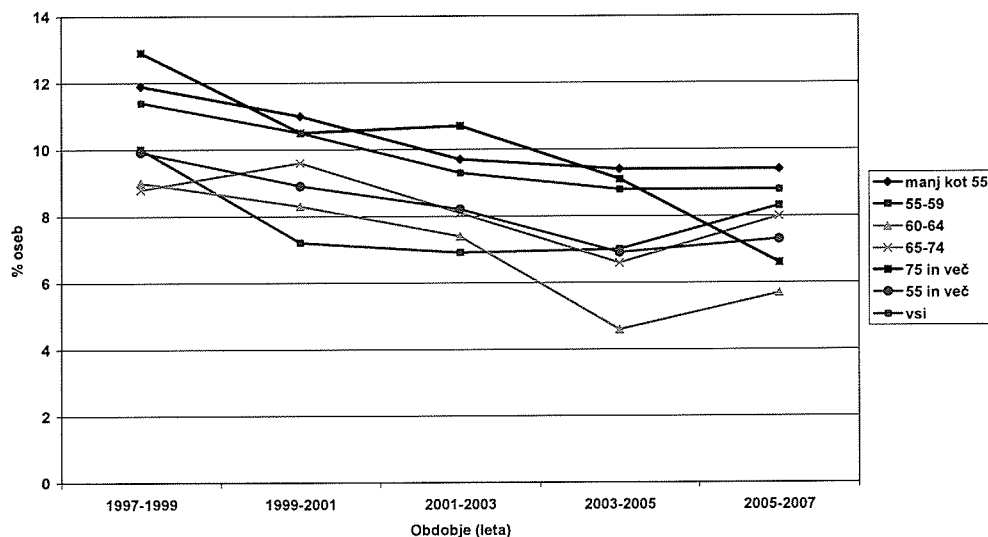

V letih 2001-2003 se je v primerjavi s predhodnim triletjem situacija močno poslabšala za relativno revne osebe, stare 55-64 let, v naslednjem triletju pa je sledilo bistveno izboljšanje.²¹

5.1.3 Subjektivno zaznavanje revščine

V tem podpoglavju pojasnujemo, kako osebe same zaznavajo svoj dohodkovni položaj. Subjektivno revščino tukaj presojava na podlagi odgovorov na vprašanje, kako gospodinjstvo, v katerem oseba živi, shaja s svojimi mesečnimi prihodki. Brez dvoma so v hudi stiski tisti, ki s svojimi prihodki shajajo z velikimi težavami (ti so prikazani na sliki 37). Na splošno ugotavljamo, da je delež oseb, ki menijo, da shajajo z velikimi težavami, približno na ravni 2/3 deleža relativno revnih. Največje razlike med stopnjami relativne in subjektivne revščine so med starejšimi osebami. Tako je npr. v letih 2005–2007 z velikimi težavami shajalo "le" 7,3% starejših oseb, medtem ko jih je 19,0% imelo dohodke pod ravnijo praga relativne revščine. Zanimivo je, da so bili - kljub višjim stopnjam relativne revščine - deleži subjektivno revnih med starejšimi osebami (tudi po posameznih starostnih skupinah, z izjemo najstarejše skupine v dveh od petih opazovanih triletij) nižji od deležev subjektivno revnih mlajših oseb v celotnem opazovanem obdobju.

Slika 37: Delež oseb, katerih gospodinjstva s svojimi mesečnimi prihodki shajajo z velikimi težavami; za starostne skupine, po obdobjih; Slovenija (%)

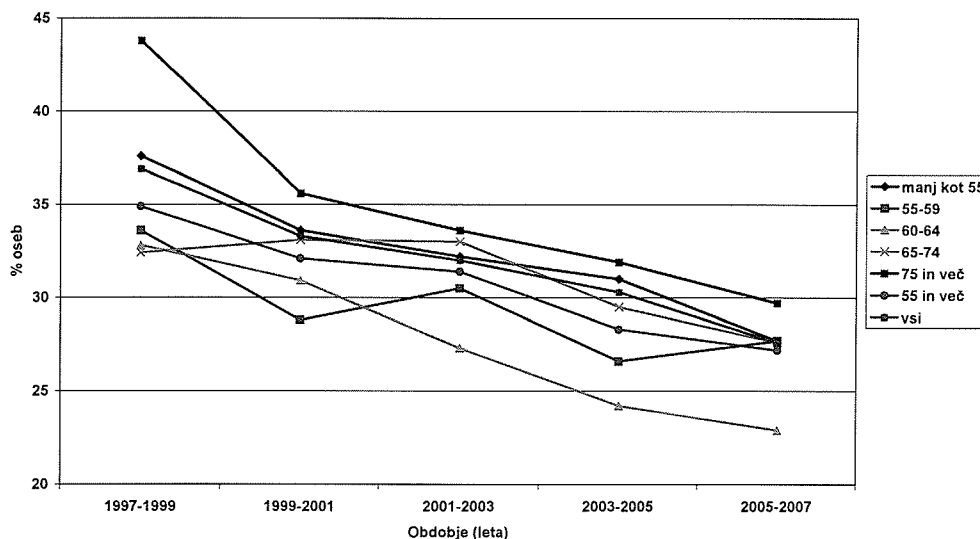
Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Subjektivno revščino lahko pojmuje tudi širše, tako da kot subjektivno revne upoštevamo tudi osebe iz gospodinjstev, ki s svojimi mesečnimi prihodki shajajo s težavami (slika 38). V tem primeru se delež subjektivno revnih več kot potroji (pri

²¹ Tako velika volatilitnost je (tudi) posledica razmeroma majhnega števila relativno revnih oseb v posameznih starostnih skupinah (npr. v letih 2005-2007 je bilo v starostni skupini 55-59 let okrog 65 oseb).

starejšem prebivalstvu je skoraj štirikrat višji).²² Ob taki opredelitvi delež subjektivno revnih v opazovanem obdobju bolj izrazito upada, saj se je delež tistih, ki s svojimi prihodki shajajo s težavami (in ne velikimi težavami), med leti 1997–1999 in 2005–2007 zmanjšal za 6,7 odstotnih točk.

Slika 38: Delež oseb, katerih gospodinjstva s svojimi mesečnimi prihodki shajajo z (velikimi) težavami; za obdobja, po starostnih skupinah; Slovenija (%)

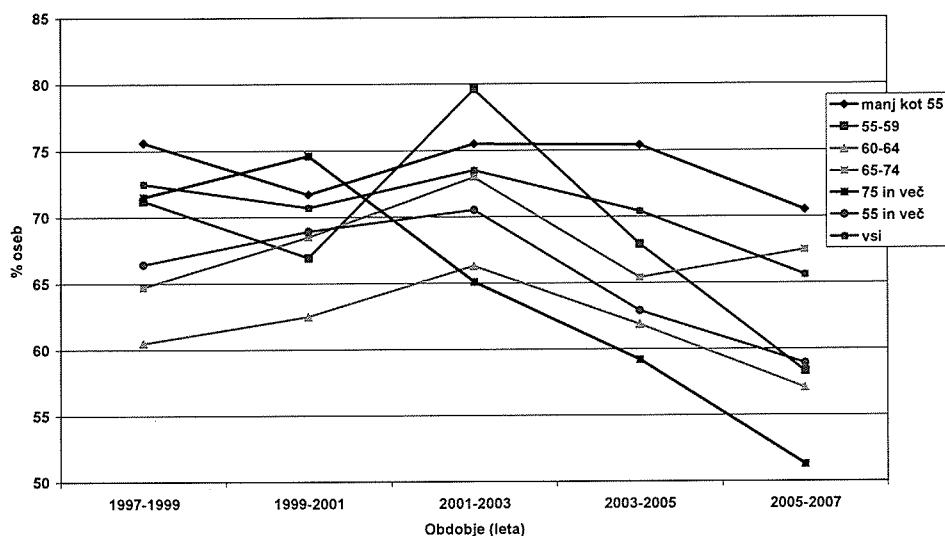
Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Pogosto se sprašujemo, kolikšen delež relativno (objektivno) revnih oseb tudi (subjektivno) občuti, da so revne. Preseneča rezultat, da je v letih 2005–2007 s svojimi prihodki z velikimi težavami shajala le tretjina relativno revnih oseb. Podobno toliko (in vse manj) jih shajalo s težavami. V zadnjih dveh opazovanih triletjih sta deleža relativno revnih mladih, ki s svojimi prihodki shajajo z velikimi težavami (okrog 43%), več kot dvakrat višja od deležev relativno revnih starih (okrog 20%). Ta medgeneracijska razlika je verjetno posledica večjih želja in nezadovoljenih (sicer ne nujno eksistencialnih) potreb mlajših oseb v primerjavi s starejšimi.

Na sliki 39 so prikazane relativno revne osebe, ki s svojimi prihodki shajajo z velikimi težavami in s težavami. Razvidno je različno gibanje deležev relativno revnih mladih in starih, ki s svojimi prihodki shajajo z (velikimi) težavami. Do preloma tisočletja sta se približevala oziroma sta si bila razmeroma blizu, potem pa sta se precej oddaljila drug od drugega. Glavni vzrok je v precejšnjem izboljšanju subjektivnega zaznavanja lastnega dohodkovnega položaja med osebami, starejšimi od 54 let.

²² Starejši, v primerjavi z mlajšimi, manj pogosto menijo, da shajajo z velikimi težavami, bolj pogosto pa, da shajajo s težavami.

Slika 39: Delež relativno revnih oseb, katerih gospodinjstva s svojimi mesečnimi prihodki shajajo z (velikimi) težavami; za obdobja, po starostnih skupinah; Slovenija (%)

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

5.1.4 Analiza po generacijah

V tem podpoglavju analiziramo, kako se spreminja socialnoekonomski položaj določenih generacij starejših oseb ter kakšne so razlike v položaju približno enako starih oseb med generacijami. Generacije so opredeljene kot petletne skupine oseb glede na starost v letih 1997-1999²³ in označene kot G1-G5 (tabela 1).

5.1.4.1 Sprememba razpoložljivega dohodka v primerjavi s povprečno plačo

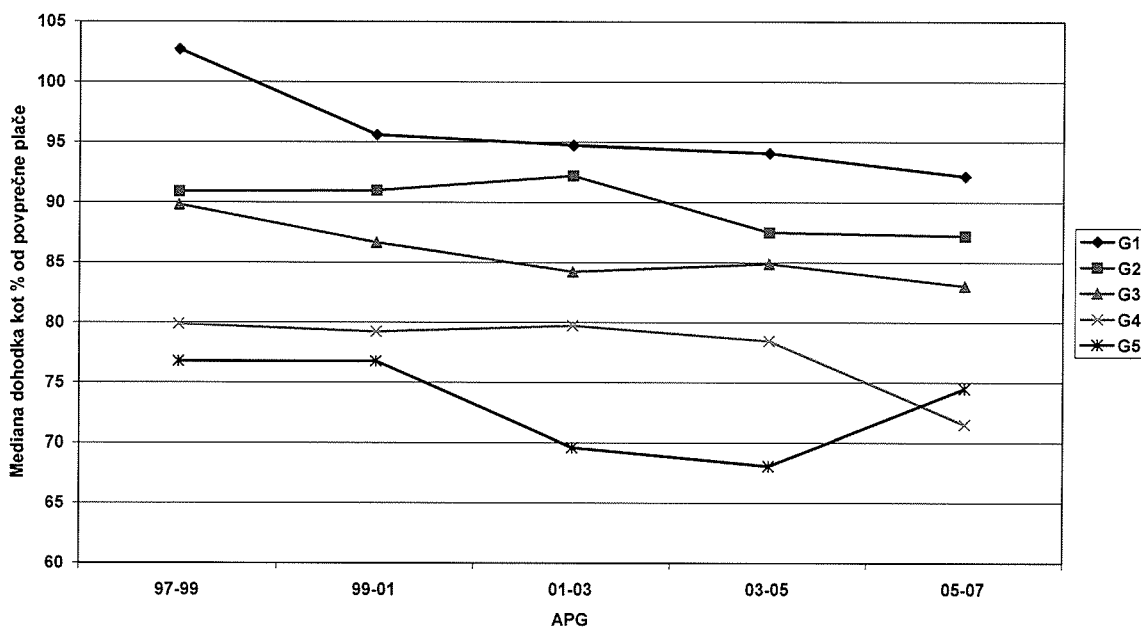
Absolutni dohodek petletnih starostnih skupin v naši analizi predstavljajo mediane dohodka. Le-te relativiziramo, da bi bile primerljive po obdobjih, in to tako, da jih izražamo v odstotku od povprečne plače v Sloveniji (v nadaljevanju uporabljamo termin "relativni razpoložljivi dohodek").

Iz slike 40 vidimo, da je bil v letih 1997-1999 relativni razpoložljivi dohodek nižji za vsako starejšo generacijo. Mediana dohodka je znašala od 103% do 77% povprečne plače. Kakor so se generacije starale, se je praviloma zniževal tudi njihov relativni razpoložljivi dohodek in je v letih 2005-2007 znašal med 92% in 71% povprečne plače. V obdobju od let 1997-1999 do let 2005-2007 se - razen ene izjeme - ni spremenil vrstni red generacij glede na njihov relativni razpoložljivi dohodek, pa tudi razpon je ostal približno enak. Ugotovitev, da se je relativni razpoložljivi dohodek najstarejše generacije (G5) v zadnjem

²³ Potrebno je ponovno poudariti, da so v posamezni generaciji v vsaki APG druge osebe, saj anketa ni panelna.

opazovanem obdobju (ko je bila stara 81 in več let) zvišal nad raven generacije G4, lahko pripišemo znanemu dejstvu, da višjo starost pogosteje dočakajo premožnejši ljudje.²⁴

Slika 40: Mediana dohodka kot % od povprečne plače; po generacijah in APG (%)

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

5.1.4.2 Struktura dohodkovnih virov

Iz slike 41 vidimo, da delež pokojnin v razpoložljivem dohodku (75%) pri osebah iz G1, starih 61-65 let, kljub za eno leto nižji starosti presega deleža pri osebah iz G2, starih 63-66 let (73%), in osebah iz G3, starih 63-67 let (71%). Osebe iz G1 so bile v letih 1998-1999, to je tik pred začetkom pokojninske reforme, stare 53-58 let in se jih je razmeroma veliko upokojilo predčasno.

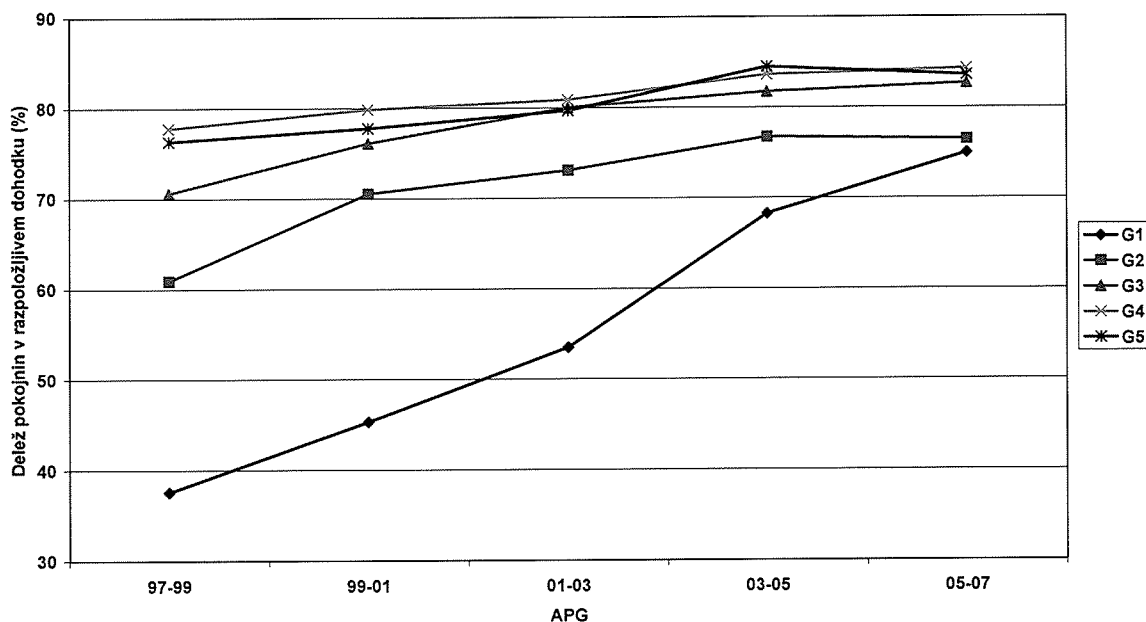
Isto je razvidno iz razmerja med deleži pokojnin in plač v razpoložljivem dohodku. V navedeni starostni skupini G3 je bil delež pokojnin 2,8-kratnik deleža plač, v G2 3,2-kratnik, v G1 pa 3,5-kratnik - čeprav je v vsaki mlajši generaciji petletna starostna skupina začne eno leto prej in bi torej normalno pričakovali nasproten rezultat.

Stopnja tveganja revščine (ob pragu na ravni 60% mediane) je v vsaki mlajši generaciji manjša (slika 42). Dohodke pod pragom revščine je imelo po 14% oseb iz G1 (starih 61-65 let) in G2 (starih 63-66 let), medtem ko je takšen dohodek imelo kar 20% oseb iz G3 (starih 63-67 let). Podobno velja za tri starejše primerljive petletne skupine, v katerih je stopnja tveganja revščine v opazovanem obdobju padla s 27% na 19%.

²⁴ To trditev podpira primerjava median razpoložljivega dohodka starejših oseb. Vzrok pa ni v morebitno majhnem številu oseb v vzorcu. V APG 2005-2007 je namreč 320 oseb, starih 76-80 let, ter 235 oseb, starih 81 let in več (to je dejansko in ne uteženo število).

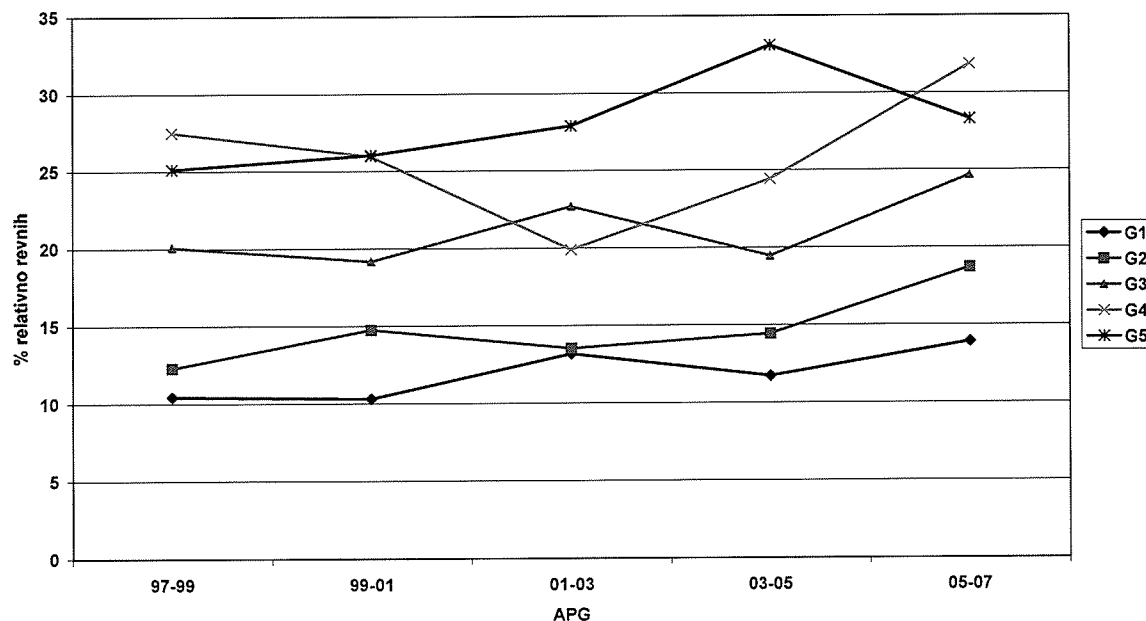
Za razliko od tega se je globina revščine (ob pragu tveganja revščine na ravni 60% mediane) v najmlajši primerljivi petletni skupini zvišala s 17% na 20%. V treh starejših primerljivih skupinah pa skoraj da ni bilo sprememb.

Slika 41: Deleži pokojnin v razpoložljivem dohodku; po generacijah in APG (%)

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Slika 42: Stopnja tveganja revščine (prag pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka); po generacijah in APG (%)

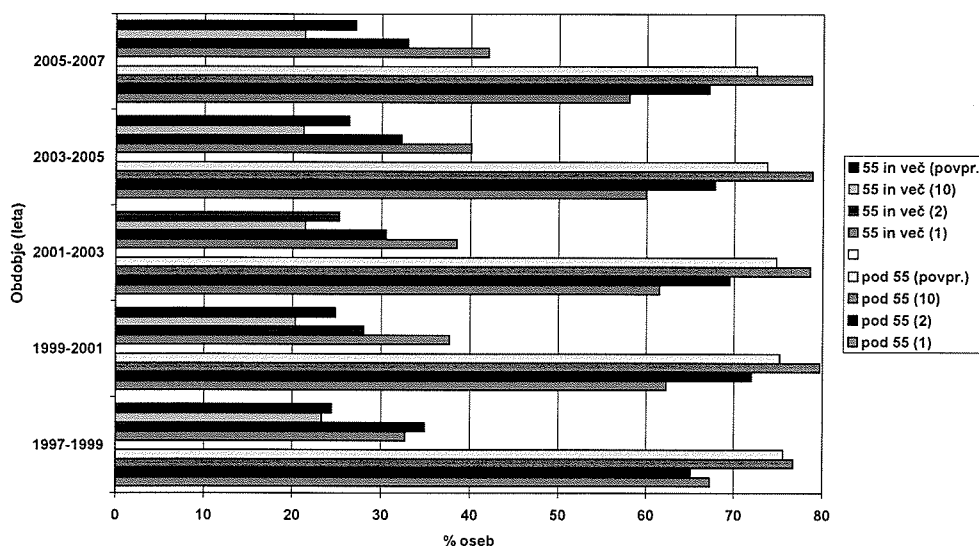
Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

5.2 Spremembe dohodkovne neenakosti

5.2.1 Porazdelitev po decilnih skupinah

Na sliki 43 vidimo - ločeno za mlajše in starejše osebe - povprečni delež med vsemi osebami ter deleže v prvem (najnižjem), drugem in desetem (najvišjem) dohodkovnem decilnem razredu. Višji delež v posameznem decilnem razredu od povprečnega deleža med vsemi osebami pomeni bolj kot sorazmerno zastopanost določene skupine oseb v tem decilnem razredu.

Slika 43: Dohodkovna porazdelitev (1., 2. in 10. decilna skupina ter povprečje); osebe pod 55 let in osebe, stare 55 let in več; Slovenija (% oseb)

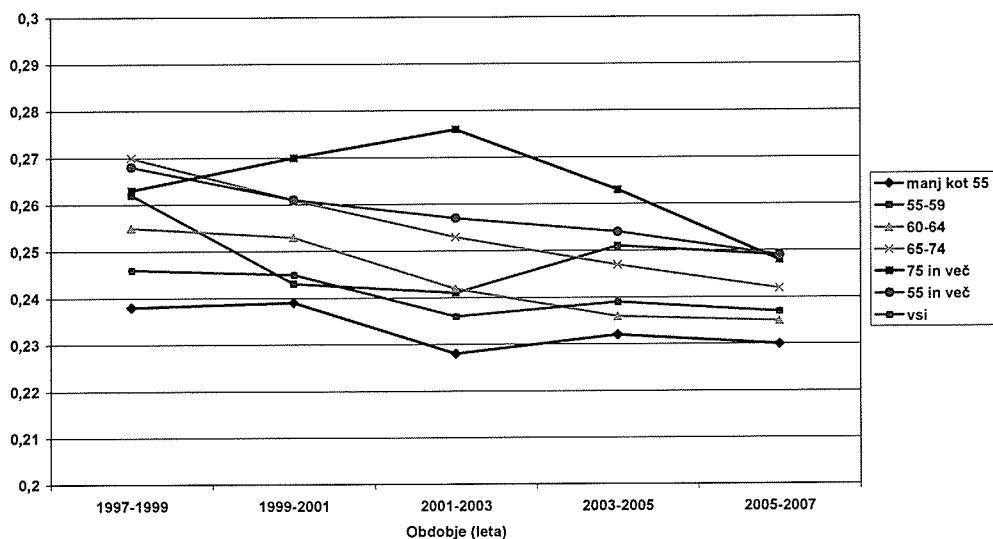
Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Vidimo, da so mlajše osebe bolj kot sorazmerno zastopane v najvišjem decilnem razredu ter da se večja razlika do povprečnega deleža mlajših oseb med vsemi osebami. Na drugi strani se zmanjšuje delež mlajših oseb v najnižjem decilnem razredu. Oboje pomeni izboljševanje dohodkovnega položaja mlajših oseb v primerjavi s starejšimi. Starejših je nadpovprečno veliko v obeh spodnjih decilnih razredih ter nesorazmerno malo (in vse manj glede na povprečni delež oseb) v zgornjem decilnem razredu.

5.2.2 Ginijev količnik

Dohodkovno neenakost merimo tudi z Ginijevim količnikom. Splošna ugotovitev je, da je dohodkovna neenakost v Sloveniji razmeroma nizka in da se še zmanjšuje. Iz vrednosti količnika je razvidno, da je bila neenakost v celotnem opazovanem obdobju precej večja med starejšimi osebami kot med mlajšimi (slika 44). V letih 2005–2007 sta količnika znašala 0,249 oziroma 0,230 (za vse osebe pa 0,237). Vrednost Ginijevega količnika za mlajše je v opazovanem obdobju nihala, za starejše pa se je le zniževala (v letih 1997–1999 je znašala kar 2,68).

Slika 44: Ginijev količnik; za starostne skupine, po obdobjih, Slovenija

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

6. DEJAVNIKI TVEGANJA RELATIVNE REVŠČINE MED STAREJŠIMI OSEBAMI

Z binarnim modelom logistične regresije smo na podlagi podatkov petih APG (1997-1999, 1999-2001, 2001-2003, 2003-2005 in 2005-2007) statistično dokazali, kateri dejavniki (poleg dohodka) določajo, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne.

V prvem koraku smo preverili, ali so individualne lastnosti starejše osebe tiste, ki vplivajo na to, da je starejša oseba revna. V podatkih smo imeli na voljo le nekaj individualnih lastnosti starejše osebe: spol, starost, doseženo stopnjo izobrazbe in trenutni socialno-ekonomski status. Tako ocenjen model logistične regresije (glej tabelo 4) ima precej nizko pojasnjevalno vrednost, saj je pseudo R^2 nizek, Hosmer-Lemeshow test pa kaže, da se model ne prilega podatkom.

Če kljub omenjenim pomanjkljivostim modela pogledamo ocenjene koeficiente logistične regresije vidimo, da spol ne vpliva statistično značilno na to, da je neka oseba, stara 55 let in več, relativno revna. Na podlagi dosedanjih analiz smo pričakovali statistično značilno večjo verjetnost za ženske, da bodo relativno revne. Prav tako nekoliko presenetljivo je, da statistično značilnega vpliva, nima niti dejstvo, da je starejša oseba aktivna ali ne. Po drugi strani pa višja starost in izobrazba pričakovano vplivata na to, da je starejša oseba relativno revna ali ne. Starost, ki je višja od 55-59 let, poveča verjetnost, da bo starejša oseba relativno revna. Starejše osebe, ki imajo nižjo izobrazbo od srednješolske, so bolj verjetno relativno revne, za bolj izobražene starejše osebe pa velja nasprotno. Pričakovano je bila preteklih letih verjetnost, da je starejša oseba revna, manjša kot v zadnjem triletju (2005-2007).

Ker nam z individualnimi lastnostmi starejših oseb ni uspelo v zadostni meri pojasniti, kaj je pri starejših ljudeh (poleg dohodka) razlog za to, da so relativno revne, smo v drugem modelu kot pojasnjevalne spremenljivke vključili tudi lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi (glej tabelo 5). Tako ocenjen model ima višji pseudo R^2 , hkrati pa Hosmer-Lemeshow test kaže, da se model prilega podatkom. Očitno so poleg individualnih lastnosti oseb pomembne tudi lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi.

Model presenetljivo kaže, da je za starejše ženske v primerjavi s starejšimi moškimi (ob enakih vrednostih vseh ostalih spremenljivk) verjetnost relativne revščine manjša. Višje stopnje tveganja revščine za ženske kot za moške tako lahko pojasnimo z dejstvom, da so ženske v povprečju starejše, imajo nižjo izobrazbo ter živijo v drugačnih gospodinjstvih kot moški. Če bi imele vse našteje spremenljivke (starost, spol in struktura gospodinjstev) enako vrednost za moške in za ženske, pa bi bila verjetnost, da je ženska revna, manjša od verjetnosti, da je reven moški.

Tabela 4: Vpliv individualnih lastnosti na to, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne (ocenjeni koeficienti logistične regresije)

Spremenljivka		Exp(B)
Spol	moški	1,00
	ženske	1,01
Starostna skupina	55-59	1,00
	60-64	1,19 **
	65-74	1,85 ***
	75+	2,22 ***
Dosežena stopnja izobrazbe	nižja od srednješolske	4,85 ***
	srednješolska	1,00
	višja od srednješolske	0,15 ***
Trenutni socialno ekonomski status	aktiven	1,08
	neaktiven	1,00
Leta APG	1997-1999	0,84 **
	1999-2001	0,84 **
	2001-2003	0,84 **
	2003-2005	0,87 *
	2005-2007	1,00
Število opazovanih enot	13.643,07	
Nagelkerke R ²	0,192	
Cox & Snell R ²	0,118	
Hosmer-Lemeshow test (signif.)	0,005	

Opomba: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

Za statistično značilne so se izkazale vse spremenljivke, ki izražajo lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi. Višje število članov gospodinjstva zmanjšuje verjetnost, da je oseba revna, prav tako višji delež upokojenih in aktivnih oseb v gospodinjstvu. Očitno je bolj kot socialno-ekonomski status posamezne osebe (ki ni statistično značilen v prejšnjem modelu) pomemben delež oseb z (rednimi) lastnimi dohodki, ki smo ga zajeli z deležem aktivnih oseb v gospodinjstvu in deležem upokojenih oseb v gospodinjstvu.

Verjetnost, da bo oseba revna, se zmanjša, če ima nosilec gospodinjstva partnerja. Po drugi strani bivanje v upokojenskem gospodinjstvu²⁵ precej poveča verjetnost, da bo starejša oseba relativno revna. Rezultat je precej pričakovan, saj je za upokojenska gospodinjstva značilno, da večino njihovih prihodkov predstavljajo pokojnine.²⁶ Ker pa se upokojenska gospodinjstva med sabo zelo razlikujejo, saj gre lahko za upokojenske pare ali pa za samska gospodinjstva, smo kot pojasnjevalno spremenljivko upoštevali še dejstvo, ali ima oseba v upokojenskem gospodinjstvu partnerja. Izkazalo se je, da dejstvo, da starejša oseba živi v upokojenskem gospodinjstvu, kjer ima nosilec (upokojenec) partnerja, zmanjšuje verjetnost revščine.

²⁵ V upokojenskem gospodinjstvu je nosilec gospodinjstva upokojenec, nihče od članov gospodinjstva pa ni delovno aktiven ali brezposeln. Lahko gre za samsko žensko ali moško upokojensko gospodinjstvo, za dvočlansko upokojensko gospodinjstvo tipa mož+žena ali pa za ostale oblike upokojenskih gospodinjstev.

²⁶ Iz podatkov ZPIZA izhaja, da samo približno 2/3 upokojencev prejema starostno pokojnino (ostali prejemajo invalidsko, vdovsko ali družinsko pokojnino), pa še med temi je precej takšnih, ki niso zaslužili polne pokojnine.

Tabela 5: Vpliv individualnih lastnosti oseb in lastnosti gospodinjstva na to, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne (ocenjeni koeficienti logistične regresije)

Spremenljivka	Vrednost spremenljivke	Exp(B)
Spol	moški	1,00
	ženske	0,75 ***
Starostna skupina	55-59	
	60-64	1,22 **
	65-74	1,90 ***
	75+	1,93 ***
Dosežena stopnja izobrazbe	nižja od srednješolske	6,17 ***
	srednješolska	1,00
	višja od srednješolske	0,14 ***
Število članov v gospodinjstvu		0,59 ***
Delež upokojenih v gospodinjstvu		0,005 ***
Delež aktivnih v gospodinjstvu		0,004 ***
Nosilec gospodinjstva ima partnerja		0,76 ***
Upokojensko gospodinjstvo		5,58 ***
Upokojensko gospodinjstvo, v katerem ima nosilec partnerja		0,31 ***
Leta APG	1997-1999	0,65 ***
	1999-2001	0,67 ***
	2001-2003	0,70 ***
	2003-2005	0,79 ***
	2005-2007	1,00
Število opazovanih enot	13.643,07	
Nagelkerke R ²	0,440	
Cox & Snell R ²	0,272	
Hosmer-Lemeshow test (signif.)	0,376	

Opomba: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

7. RAZLIKE MED AKTIVNIM IN NEAKTIVNIM PREBIVALSTVOM, STARIM 55-65 LET

Pred predstavitvijo rezultatov analize je treba opozoriti na dejstvo, da je v vzorcih APG razmeroma majhno število aktivnih žensk, starih 55-65 let. Namreč, ob ugodnih pogojih upokojitve so v času pred reformo na trgu dela načeloma ostajale ženske z zelo visokimi dohodki. To še zlasti velja za leta od 1997-1999 do 2001-2003, v katerih neuteženo število teh žensk znaša 28, 27 in 32 (uteženo pa od 23 do 27) in so zato rezultati analiz za to podskupino prebivalstva nezanesljivi.

Opozoriti je treba tudi na opredelitev aktivnih oseb. Za razliko od statistične definicije v to skupino nismo šteli brezposelnih oseb, registriranih na Zavodu za zaposlovanje.

7.1 Socialno-ekonomska struktura aktivnih in neaktivnih

V skupini aktivnih oseb, starih 55-65 let, se je v opazovanem obdobju zmanjšal delež aktivnih kmetovalcev, tako pri moških kot pri ženskah (tabela 6). Med neaktivnimi je na splošno viden trend zviševanja deleža brezposelnih, bolj izrazito pa je zmanjševanje deleža vzdrževanih oseb (to so v glavnem ženske). Posledično se zvišuje delež upokojencev, toda le zaradi zviševanja deleža upokojenih pri ženskah, saj ta delež pri moških upada (ker se je delež brezposelnih v opazovanem obdobju zvišal za 4,5 indeksnih točk, delež vzdrževanih oseb pa za 0,5 odstotne točke).

Tabela 6: Socialno-ekonomska struktura neaktivnih in aktivnih oseb, starih 55-65 let

	moški				ženske				skupaj					
	neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		skupaj	
	neaktivni	aktivni	skupaj	skupaj	neaktivni	aktivni	skupaj	skupaj	neaktivni	aktivni	skupaj	neaktivni	aktivni	skupaj
	1997-1999													
Osebe v delovnem razmerju	0,0	73,6	15,5	2,3	0,0	77,6	2,3	0,0	74,1	8,5				
Aktivni kmetovalci	0,0	12,7	2,7	0,5	0,0	15,8	0,5	0,0	13,2	1,5				
Samozaposleni	0,0	13,7	2,9	0,2	0,0	6,5	0,2	0,0	12,7	1,5				
Osebe, ki prejemajo občasne prejemke	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1				
Nezaposleni	7,4	0,0	5,8	1,2	1,2	0,0	1,2	3,8	0,0	3,4				
Upokojenci	91,2	0,0	72,0	79,4	81,8	0,0	79,4	85,8	0,0	75,9				
Vzdrževane osebe	0,5	0,0	0,4	16,1	16,6	0,0	16,1	9,9	0,0	8,7				
Drugo	0,8	0,0	0,6	0,3	0,3	0,0	0,3	0,5	0,0	0,4				
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
	1999-2001													
	neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		skupaj	
Osebe v delovnem razmerju	0,0	72,1	15,5	2,5	0,0	71,9	2,5	0,0	72,1	8,8				
Aktivni kmetovalci	0,0	12,3	2,6	0,9	0,0	25,1	0,9	0,0	14,2	1,7				
Samozaposleni	0,0	15,6	3,3	0,1	0,0	3,0	0,1	0,0	13,8	1,7				
Osebe, ki prejemajo občasne prejemke	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1				
Nezaposleni	9,7	0,0	7,6	1,2	1,2	0,0	1,2	4,9	0,0	4,3				
Upokojenci	89,3	0,0	70,1	81,6	84,5	0,0	81,6	86,6	0,0	76,1				
Vzdrževane osebe	0,6	0,0	0,5	13,7	14,2	0,0	13,7	8,3	0,0	7,3				
Drugo	0,3	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1				
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
	2001-2003													
	neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		skupaj	
Osebe v delovnem razmerju	0,0	70,8	18,5	3,2	0,0	76,0	3,2	0,0	71,5	10,7				
Aktivni kmetovalci	0,0	11,4	3,0	0,6	0,0	13,5	0,6	0,0	11,7	1,7				
Samozaposleni	0,0	17,8	4,7	0,4	0,0	10,5	0,4	0,0	16,8	2,5				
Osebe, ki prejemajo občasne prejemke	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1				
Nezaposleni	10,2	0,0	7,5	1,2	1,2	0,0	1,2	5,0	0,0	4,3				

Tabela 6: Socialno-ekonomska struktura neaktivnih in aktivnih oseb, starih 55-65 let (nadaljevanje)

	neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		neaktivni		aktivni		skupaj			
	skupaj		skupaj		skupaj		skupaj		skupaj		skupaj		skupaj			
	2001-2003				2003-2005				2005-2007							
	moški				ženske				moški				ženske			
	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	skupaj	
Upokojenci	89,1	0,0	65,8	0,0	86,3	0,0	82,7	0,0	87,5	0,0	74,4	0,0	0,0	74,4		
Vzdrževane osebe	0,2	0,0	0,1	0,0	12,4	0,0	11,9	0,0	7,2	0,0	6,1	0,0	0,0	6,1		
Drugo	0,5	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2		
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
	moški				ženske				moški				ženske			
	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	skupaj	
	2003-2005				2003-2005				2003-2005				2003-2005			
Osebe v delovnem razmerju	0,0	70,3	22,7	0,0	0,0	79,3	5,2	0,0	0,0	71,9	13,8	0,0	0,0	13,8		
Aktivni kmetovalci	0,0	10,7	3,5	0,0	0,0	13,7	0,9	0,0	0,0	11,2	2,2	0,0	0,0	2,2		
Samozaposleni	0,0	18,9	6,1	0,0	0,0	7,0	0,5	0,0	0,0	16,9	3,2	0,0	0,0	3,2		
Osebe, ki prejemajo občasne prejemke	1,0	0,0	0,6	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,5	0,0	0,4	0,0	0,0	0,4		
Nezaposleni	10,2	0,0	6,9	1,3	0,0	0,0	1,2	0,0	5,0	0,0	4,0	0,0	0,0	4,0		
Upokojenci	87,8	0,0	59,5	90,3	90,3	0,0	84,4	0,0	89,3	0,0	72,2	0,0	0,0	72,2		
Vzdrževane osebe	0,7	0,0	0,5	8,2	8,2	0,0	7,7	0,0	5,1	0,0	4,1	0,0	0,0	4,1		
Drugo	0,3	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1		
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
	moški				ženske				moški				ženske			
	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	neaktivni	aktivni	skupaj	
	2005-2007				2005-2007				2005-2007				2005-2007			
Osebe v delovnem razmerju	0,0	76,2	24,2	0,0	0,0	83,4	7,4	0,0	0,0	77,9	15,4	0,0	0,0	15,4		
Aktivni kmetovalci	0,0	8,5	2,7	0,0	0,0	9,9	0,9	0,0	0,0	8,8	1,7	0,0	0,0	1,7		
Samozaposleni	0,0	15,3	4,9	0,0	0,0	6,7	0,6	0,0	0,0	13,3	2,6	0,0	0,0	2,6		
Osebe, ki prejemajo občasne prejemke	1,3	0,0	0,9	0,3	0,3	0,0	0,3	0,0	0,7	0,0	0,6	0,0	0,0	0,6		
Nezaposleni	11,9	0,0	8,2	2,3	0,0	0,0	2,1	0,0	6,2	0,0	5,0	0,0	0,0	5,0		
Upokojenci	85,3	0,0	58,3	89,0	89,0	0,0	81,1	0,0	87,5	0,0	70,2	0,0	0,0	70,2		
Vzdrževane osebe	1,0	0,0	0,7	8,4	8,4	0,0	7,6	0,0	5,4	0,0	4,3	0,0	0,0	4,3		
Drugo	0,4	0,0	0,3	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2		
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Viri: APG 1997-1999, APG 1999-2001, APG 2001-2003, APG 2003-2005 in APG 2005-2007; lastni izračuni.

7.2 Razlike v absolutnem dohodkovnem položaju

7.2.1. Mediana dohodkov v primerjavi s povprečno plačo

V petih opazovanih obdobjih, ki segajo od leta 1997 do leta 2007, je bila mediana dohodkov aktivnih oseb, starih 55-65 let za 25-38% višja od mediane dohodkov neaktivnih. Razlike so bile najmanjše v prvih petih letih tega tisočletja. Mediana dohodkov neaktivnih je dosegala 91-92% povprečne plače, mediana dohodkov aktivnih pa 114-126% povprečne plače. Razlike med mediano dohodkov aktivnih in neaktivnih so bile nekoliko večje pri ženskah kot pri moških. Mediana dohodkov aktivnih moških, starih 55-65 let, je presegala mediano dohodka neaktivnih za 21% povprečne plače v letih 2003-2005 in za 30% povprečne plače v letih 2005-2007. Pri ženskah je v obeh obdobjih razlika znašala 37% povprečne plače.

Medtem ko so mediane dohodkov neaktivnih moških in žensk precej podobne, na prvi pogled preseneča dejstvo, da je mediana dohodka aktivnih žensk višja od tiste, izračunane za moške (npr. 1,29 : 1,22 povprečnih plač v letih 2005-2007). Domnevamo, da je to v precejšnji meri posledica naslednjih dejstev:

- dejansko primerjamo mediane dohodkov gospodinjev, v katerih živijo osebe, stare 55-65 let, in ne median dohodkov posameznikov;
- ženske z višjimi dohodki imajo največkrat tudi partnerje z nadpovprečnimi dohodki, medtem ko za moške to ne velja;
- ženske v tej starostni skupini, ki še ne izpolnjujejo pogojev za upokožitev, so se zelo verjetno dalj časa izobraževale in so zato na trg dela vstopile kasneje, višja izobrazba pa jim prinaša višje dohodke;²⁷
- izmed žensk, ki so že izpolnile zakonske pogoje za upokožitev, so načeloma ostale aktivne le tiste z zelo visokimi dohodki.

7.2.2 Struktura dohodkovnih virov

Pri aktivnih osebah, starih 55-65 let, narašča delež dohodka iz (samo)zaposlitve in občasnega dela (pri moških je v letih 2005-2007 znašal 88%, pri ženskah pa 84%). Tudi pri neaktivnih moških in ženskah je bil ta delež pomemben: 28% oz 25%.

Delež pokojnin je pri neaktivnih ženskah, starih 55-65 let, nekoliko višji kot pri enako starih neaktivnih moških, saj je za ženske bolj verjetno, da imajo upokoženega partnerja. Delež pokojnin predstavlja okrog 2/3 dohodkov neaktivnih moških, starih 55-65 let, in za okrog 5 odstotnih točk več dohodkov enako starih neaktivnih žensk. Delež pokojnin kaže padajoči trend v dohodku vseh oseb, starih 55-65 let, in to zaradi zmanjšanja deleža

²⁷ Stanovnik, Kump in Čok (2006, str. 110-111) so ugotovili, da so plače moških in žensk, starih 55-64 let, praktično enake. V tej starosti ostanejo na trgu dela le ženske z visokimi plačami, saj ugodnejši pogoji za upokožitev za ženske v primerjavi z moškimi omogočajo ženskam z nizkimi plačami prejšnji odhod s trga dela.

pokojnin v dohodkih aktivnih oseb (oz. gospodinjestev, v katerih živijo aktivne osebe, stare 55-65 let).

V tem tisočletju je razlika med deležema socialnih transferjev v dohodkih aktivnih in neaktivnih moških, starih 55-65 let, večja kot prej. V letih 2005-2007 sta ta deleža znašala 2,3% in 4,7%.

V dohodkih neaktivnih žensk predstavljajo socialni transferji manjši delež kot pri neaktivnih moških (2,5% dohoda v letih 2005-2007). Delni vzrok vidimo v tem, da se ženske upokojujejo pri nekaj let nižji starosti kot moški, torej prej začnejo prejemati pokojnino in je zato manj verjetno, da bodo prejemale socialne transferje. Poleg tega imajo neaktivne ženske (tako upokojenke kot gospodinje) pogosteje kot moški partnerja z lastnimi dohodki, zaradi česar družinski dohodek presega mejo za upravičenost do nekaterih socialnih transferjev.

7.2.3 Prejemniki denarne socialne pomoči

Od let 2001-2003 se je delež prejemnikov denarne socialne pomoči med osebami, starimi 55-65 let, povečeval (tabela 7). Status prejemnika je bil nekoliko pogostejši med moškimi kot med ženskami.

Med relativno revnimi osebami, starimi 55-65 let, je bil odstotek prejemnikov denarne socialne pomoči še zlasti visok v letih 1999-2001 (80%). Za razumevanje tega rezultata je pomembno poznavanje ureditve denarne socialne pomoči v opazovanem obdobju. Višina socialne pomoči, veljavna v letih 1997-1999, je bila rezultat politične odločitve, ne pa zasnovana na kakršnikoli košarici najbolj nujnih dobrin in storitev. Raziskave so pokazale, da je tako definiran minimalni dohodek zadostoval le za revno prehrano, skoraj nič pa ni ostajalo za pokrivanje ostalih osnovnih potreb (Stropnik in Stanovnik, 2002). Iz tega izhaja, da socialna pomoč upravičencem ni omogočala izhoda niti iz stanja absolutne revščine, še manj pa je preprečevala tveganje relativne revščine. Če bi se upoštevala primernejša meja revščine, bi morala biti višja tako raven socialne pomoči kot tudi število prejemnikov. To se je spremenilo septembra 2001 z uveljavitvijo sprememb in dopolnitev Zakona o socialnem varstvu. Višina denarne socialne pomoči od takrat ni več vezana na zajamčeno plačo, minimalni dohodek pa je določen na primernejši višji ravni.

Tabela 7: Delež prejemnikov denarne socialne pomoči; osebe, stare 55-65 let (%)

	Leta				
	1997-1999	1999-2001	2001-2003	2003-2005	2005-2007
% vseh oseb, starih 55-65 let					
moški					
neaktiven	2,5	1,8	2,8	4,7	5,0
aktiven	0,9	0,9	1,0	3,3	4,9
skupaj	2,2	1,6	2,3	4,3	4,9
ženske					
neaktivna	2,5	2,7	2,3	3,0	4,2
aktivna	1,3	4,2	2,6	1,0	2,8
skupaj	2,5	2,8	2,3	2,8	4,0
skupaj					
neaktiven	2,5	2,3	2,5	3,7	4,5
aktiven	1,0	1,4	1,2	2,9	4,4
skupaj	2,4	2,2	2,3	3,5	4,5
% relativno revnih oseb, starih 55-65 let					
moški					
neaktiven	69,9	76,9	58,7	41,9	42,8
aktiven	62,6	62,6	0,0	10,9	36,3
skupaj	69,3	75,1	52,1	34,1	40,8
ženske					
neaktivna	50,4	81,7	50,9	35,2	49,7
aktivna	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0
skupaj	51,2	82,6	48,4	34,4	46,6
skupaj					
neaktiven	58,6	80,1	54,6	38,7	46,6
aktiven	69,7	79,0	0,0	10,2	30,9
skupaj	59,1	80,0	50,2	34,2	43,5

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Opomba: Število aktivnih oseb v vzorcu je majhno.

7.3 Dohodkovna neenakost

7.3.1 Porazdelitev po decilnih razredih

Za žensko, staro 55-65 let (še zlasti za aktivno) je nekoliko bolj verjetno kot za enako starega moškega, da bo v najvišjem decilnem razredu. To je, seveda, posledica upoštevanja dohodkov gospodinjstva (tj. tudi partnerjevega dohodka). V najvišjem decilnem razredu je bilo v letih 2005-2007 30% žensk in 27% moških, starih 55-65 let (tabela 8). Isto je veljalo za 7% oziroma 6% neaktivnih žensk in moških.

Do let 2005-2007 so bile tudi neaktivne osebe, stare 55-65 let, manj kot sorazmerno zastopane v spodnjih dveh decilnih razredih. Takrat pa se je njihov relativni položaj v Sloveniji poslabšal, predvsem zaradi izboljšanja položaja prebivalstva v delovno aktivni dobi.

Tabela 8: Porazdelitev oseb, starih 55-65 let, po decilnih razredih

	Moški			Ženske			Skupaj														
	Decilni razred			Decilni razred			Decilni razred														
	1	2	10	1	2	10	1	2	10												
	1997-1999			1999-2001			2001-2003			2003-2005			2005-2007								
neaktiven	6,7	8,6	9,6	8,7	11,3	10,2	8,5	7,7	10,3	8,0	6,3	8,4	6,6	9,9	8,0	11,7	10,5	6,7	10,4	6,5	
aktiven	3,9	7,1	30,4	1,3	8,4	47,9	20,0	4,4	23,1	8,9	2,7	28,9	10,5	3,1	33,0	5,3	2,1	30,48	4,1	5,7	27,9
skupaj	6,1	8,2	14,0	8,5	11,2	11,3	8,9	7,6	10,7	8,1	6,2	9,3	6,9	9,5	9,6	11,2	9,8	8,8	9,9	9,5	10,7
neaktiven	8,2	8,7	8,0	8,5	7,7	10,3	8,5	7,7	10,3	8,0	6,3	8,4	6,6	9,9	8,0	11,7	10,5	6,7	11,3	10,4	6,5
aktiven	6,7	3,7	23,0	20,0	4,4	23,1	8,9	2,7	28,9	8,9	2,7	28,9	10,5	3,1	33,0	5,3	2,1	30,48	4,1	5,7	27,9
skupaj	7,9	7,6	11,2	8,9	7,6	10,7	8,9	7,6	10,7	8,1	6,2	9,3	6,9	9,5	9,6	11,2	9,8	8,8	9,9	9,5	10,7
neaktiven	10,7	5,6	7,8	8,0	6,3	8,4	8,0	6,3	8,4	8,0	6,3	8,4	6,6	9,9	8,0	11,7	10,5	6,7	11,3	10,4	6,5
aktiven	4,4	8,1	22,1	20,0	4,4	23,1	8,9	2,7	28,9	8,9	2,7	28,9	10,5	3,1	33,0	5,3	2,1	30,48	4,1	5,7	27,9
skupaj	9,0	6,3	11,5	8,9	7,6	10,7	8,9	7,6	10,7	8,1	6,2	9,3	6,9	9,5	9,6	11,2	9,8	8,8	9,9	9,5	10,7
neaktiven	9,5	6,0	6,8	6,6	9,9	8,0	6,6	9,9	8,0	6,6	9,9	8,0	6,6	9,9	8,0	11,7	10,5	6,7	11,3	10,4	6,5
aktiven	3,9	6,5	21,2	10,5	3,1	33,0	10,5	3,1	33,0	8,9	2,7	28,9	10,5	3,1	33,0	5,3	2,1	30,48	4,1	5,7	27,9
skupaj	7,7	6,1	11,4	8,9	7,6	10,7	8,9	7,6	10,7	8,1	6,2	9,3	6,9	9,5	9,6	11,2	9,8	8,8	9,9	9,5	10,7
neaktiven	10,8	10,3	6,1	11,7	10,5	6,7	11,7	10,5	6,7	11,7	10,5	6,7	11,7	10,5	6,7	11,7	10,5	6,7	11,3	10,4	6,5
aktiven	3,8	6,8	27,1	5,3	2,1	30,48	5,3	2,1	30,48	5,3	2,1	30,48	5,3	2,1	30,48	5,3	2,1	30,48	4,1	5,7	27,9
skupaj	8,5	9,2	12,8	11,2	9,8	8,8	11,2	9,8	8,8	11,2	9,8	8,8	11,2	9,8	8,8	11,2	9,8	8,8	9,9	9,5	10,7

Viri: APG 1997-1999, APG 1999-2001, APG 2001-2003, APG 2003-2005 in APG 2005-2007; lastni izračuni.

7.3.2 Ginijev količnik

Dohodkovna neenakost, merjena z Ginijevim količnikom, je med osebami, starimi 55-65 let (0,263 v letih 2005-2007), večja kot med osebami, starimi 16-54 let, in manjša kot med osebami, starejšimi od 65 let. Večja je med moškimi kot med ženskami (v letih 2005-2007 za 0,02 Ginijevega indeksa) ter med aktivnimi v primerjavi z neaktivnimi (za 0,04-0,05 Ginijevega indeksa). Med neaktivnimi se v opazovanem obdobju zmanjšuje, med aktivnimi pa po začetnem zmanjševanju niha.

7.4 Relativni dohodkovni položaj

7.4.1 Tveganje relativne revščine

V opazovanem obdobju se je tveganje relativne revščine med osebami, starimi 55-65 let, na splošno zmanjševalo vse do let 2005-2007 (tabela 9). V zadnjih letih je vpliv povečanja tveganja revščine med ženskami presegel vpliv zmanjševanja tega tveganja pri moških.

Stopnja tveganja revščine je za aktivne osebe, stare 55-65 let, približno na ravni 2/3 stopnje za neaktivne osebe. Pri tem je treba poudariti, da na dohodke tako aktivnih kot neaktivnih vplivajo dohodki vseh članov gospodinjstva in struktura gospodinjstva - da torej ne gre za individualne dohodke. Glede na dejstvo, da predstavljajo upokojenci 86-89% neaktivnih, lahko iz stopnje tveganja revščine (med 12-13% v večini let) sklepamo, da pokojnine ne zagotavljajo dostojnih dohodkov v starosti. To, seveda, ne pomeni, da istega ne zagotavljajo starostne pokojnine za polno delovno dobo. Iz starosti oseb (55-65 let) je jasno, da jih določen delež še ni mogel doseči polne zavarovalne dobe.

Tabela 9: Delež relativno revnih med osebami, starimi 55-65 let; po aktivnosti in spolu (%)

	1997-1999	1999-2001	2001-2003	2003-2005	2005-2007
	moški				
neaktivni	12,0	12,9	14,1	12,0	12,2
aktivni	10,4	7,9	9,0	7,9	6,9
skupaj	11,6	11,8	12,8	10,7	10,5
	ženske				
neaktivni	15,1	13,1	11,8	12,3	14,5
aktivni	3,6	20,0	11,6	11,5	7,4
skupaj	14,8	13,4	11,8	12,3	13,9
	skupaj				
neaktivni	13,8	13,0	12,8	12,2	12,5
aktivni	9,5	9,6	9,4	8,5	8,4
skupaj	13,3	12,6	12,3	11,5	12,3

Viri: APG 1997-1999, APG 1999-2001, APG 2001-2003, APG 2003-2005 in APG 2005-2007; lastni izračuni.

Opombe:

1. Prag revščine je pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka.
2. Število aktivnih oseb v vzorcu je majhno.

7.4.2 Globina revščine

Globina revščine relativno revnih oseb, starih 55-65 let, se je od let 1997-1999 do let 2001-2003 povečevala, od takrat pa se zmanjšuje (tabela 10). Isto velja za neaktivne osebe, medtem ko rezultati, dobljeni za aktivne osebe, niso zanesljivi zaradi razmeroma majhnega števila takšnih oseb v vzorcu.

Tabela 10: Globina revščine relativno revnih oseb, starih 55-65 let; po aktivnosti in spolu (% od praga revščine)

	1997-1999	1999-2001	2001-2003	2003-2005	2005-2007
moški					
neaktivni	20,8	16,3	33,0	32,3	22,5
aktivni	10,6	38,6	12,3	13,5	10,0
skupaj	19,2	21,7	30,4	30,5	22,1
ženske					
neaktivni	19,2	22,5	26,0	14,7	16,7
aktivni	0,2	44,3	46,4	20,9	43,3
skupaj	19,2	22,5	26,0	14,7	17,5
skupaj					
neaktivni	20,4	19,5	28,4	21,3	19,8
aktivni	10,6	42,9	16,2	16,3	19,0
skupaj	19,2	22,2	27,7	20,3	19,6

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Opombe:

1. Prag revščine je pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka.
2. Število aktivnih oseb v vzorcu je majhno.

7.5 Subjektivno zaznana revščina

Izhajamo iz domneve, da se revne počutijo osebe v gospodinjstvih, ki zelo težko ali težko shajajo s svojim dohodkom. Iz tabele 11 je razvidno, da je bilo v opazovanem obdobju takšnih oseb med neaktivnimi, starimi 55-65 let, 8-9%, med aktivnimi pa 5-7%.

Tudi med relativno revnimi osebami, starimi 55-65 let, večinoma ni bilo velikih razlik v subjektivnem zaznavanju lastnega ekonomskega položaja neaktivnih in aktivnih²⁸ oseb. Delež oseb, ki so ocenile, da zelo težko ali težko shajajo z dohodki, je bil 57-70% med neaktivnimi in 52-71% med aktivnimi.

Od začetka tega tisočletja se delež oseb, ki subjektivno zaznavajo svojo revščino, zmanjšuje.

²⁸ V vzorcih APG je razmeroma majhno število aktivnih oseb, starih 55-65 let, ki zelo težko ali težko shajajo z dohodkom.

Tabela 11: Delež oseb, starih 55-65 let, ki zelo težko ali težko shajajo z dohodkom (%)

	Leta				
	1997-1999	1999-2001	2001-2003	2003-2005	2005-2007
% vseh oseb, starih 55-65 let					
moški					
neaktiven	7,9	9,0	11,2	9,2	6,8
aktiven	6,0	5,5	6,3	4,2	3,4
skupaj	7,5	8,2	10,0	7,6	5,7
ženske					
neaktivna	10,0	7,8	7,3	7,1	8,3
aktivna	0,0	12,1	8,4	6,0	4,4
skupaj	9,7	7,9	7,4	7,0	7,9
skupaj					
neaktiven	9,1	8,3	9,0	7,9	7,7
aktiven	5,2	6,5	6,6	4,6	3,6
skupaj	8,7	8,1	8,6	7,3	6,9
% relativno revnih oseb, starih 55-65 let					
moški					
neaktiven	65,8	69,4	79,5	76,3	55,6
aktiven	57,9	70,3	70,6	53,8	49,6
skupaj	64,3	69,5	77,9	70,9	54,3
ženske					
neaktivna	66,6	59,2	62,4	57,3	57,2
aktivna	0,0	60,5	72,7	52,4	59,4
skupaj	66,1	59,3	62,8	57,0	57,3
skupaj					
neaktiven	66,3	63,6	70,4	65,0	56,6
aktiven	54,9	67,3	71,0	53,5	52,0
skupaj	65,4	63,9	70,5	63,4	56,1

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005
in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Opombe:

1. Število aktivnih žensk v vzorcu je majhno
2. Število aktivnih oseb, starih 55-65 let, ki zelo težko ali težko shajajo z dohodkom, je majhno.

8. STRUKTURA IZDATKOV STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

Za celovito analizo ekonomskega položaja je poleg dohodkovne pomembna tudi potrošna (izdatkovna) stran. Na vzorec porabe (strukturo izdatkov) vpliva več dejavnikov. Struktura izdatkov za življenjske potrebščine predvsem odraža (1) dohodkovni položaj gospodinjstva in (2) socio-demografske značilnosti oseb v gospodinjstvu (ker določajo njihove potrebe). Značilen primer za prvo so na primer izdatki za hotele in gostinske storitve, za drugo pa izdatki za izobraževanje.

Delež izdatkov za hrano je eden prvih kazalnikov, ki so se uporabljali za oceno dohodkovnega položaja osebe/gospodinjstva, oziroma revščine. Iz slike 45 vidimo izrazit trend upadanja deleža izdatkov za hrano v skupnih izdatkih za življenjske potrebščine v opazovanem obdobju. Pri relativno revnih starejših osebah se je ta delež zmanjšal za več kot 5 odstotnih točk, toda v obdobju 2005-2007 je še vedno bil visok (24%). Pri vseh nerevnih osebah v Sloveniji je bil v povprečju nižji za skoraj 10 odstotnih točk, pri nerevnih starejših osebah pa za več kot 6 odstotnih točk. Iz tega lahko sklepamo, da se je položaj tako relativno revnih kot nerevnih oseb v Sloveniji izboljševal.

V strukturi izdatkov za življenjske potrebščine je - gledano relativno - najbolj izrazito povečanje deleža izdatkov za komunikacije. Ti so se pri starejših osebah približno podvojili, ne glede na to, ali so relativno revni ali ne. Stalno so se povečevali tudi izdatki za stanovanje in režijske stroške (vodo, elektriko, plin in drugo gorivo), ki kažejo najvišje zvišanje v indeksnih točkah (za skoraj 6 indeksnih točk pri relativno revnih starejših osebah).

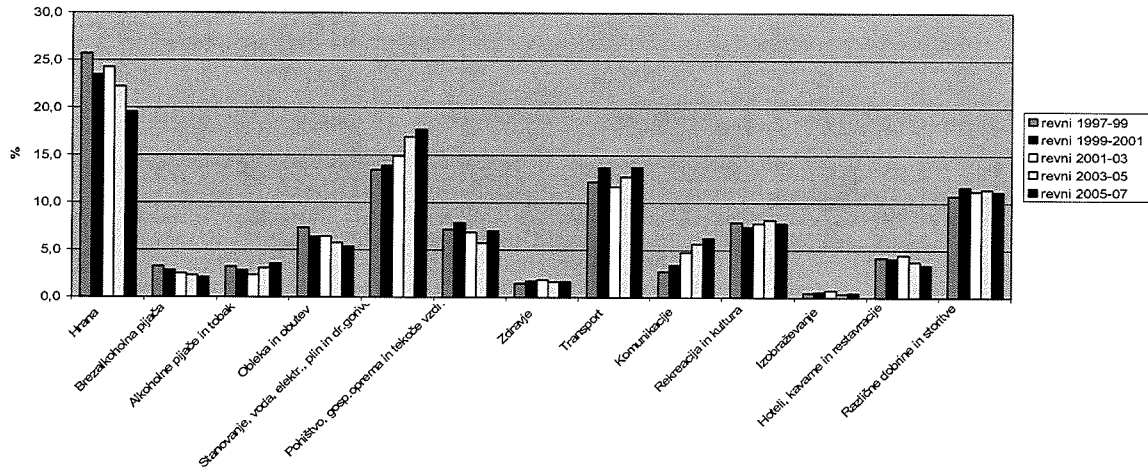
Medtem ko delež izdatkov za brezalkoholne pijače, obleko in obutev ter storitve hotelov, kavarn in restavracij upada v vseh treh opazovanih podskupinah prebivalstva, to praviloma ne drži za izdatke za alkoholne pijače in tobak. Kot pozitivno ocenjujemo to, da se delež izdatkov za rekreacijo in kulturo počasi povečuje.

Za relativno revne v starostni skupini 55 let in več - v primerjavi z nerevnimi iste starosti - velja, da njihovi izdatki za hrano, stanovanje in režijo predstavljajo bistveno večji delež vseh izdatkov za življenjske potrebščine. Po drugi strani pa je pri njih precej nižji delež izdatkov za transport. Razlike med strukturo izdatkov za življenjske potrebščine relativno revnega in nerevnega starejšega prebivalstva ter spremembe po zajetih obdobjih so razvidne tudi iz slike 46. Pri vseh teh primerjavah moramo imeti v mislih dejstvo, da gre pri izdatkih revnih oseb za deleže od absolutno bistveno nižjega skupnega zneska izdatkov.

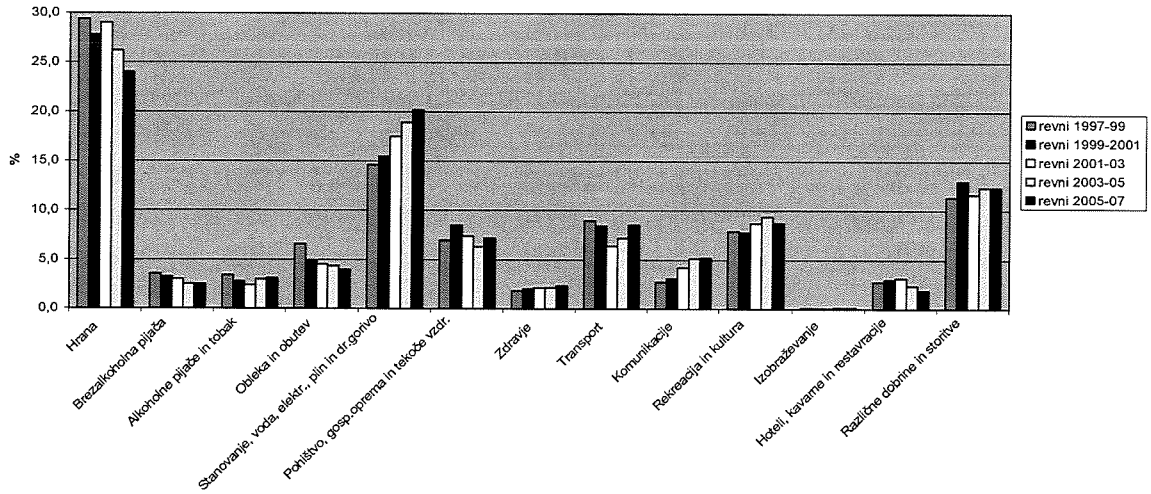
Na sliki 47 je prikazana struktura vseh potrošnih in nepotrošnih izdatkov, ki poleg izdatkov za življenjske potrebščine vključujejo tudi nepotrošne izdatke. To so nepotrošni izdatki za stanovanje/hišo (izdatki za velika dela in prenove ter nakup stanovanja/hiše ali zemljišča za hišo) in drugi nepotrošni izdatki (izdatki za življenjsko zavarovanje, prostovoljno pokojninsko in zdravstveno zavarovanje, denarne kazni, nadomestila škode, davki in

Slika 45

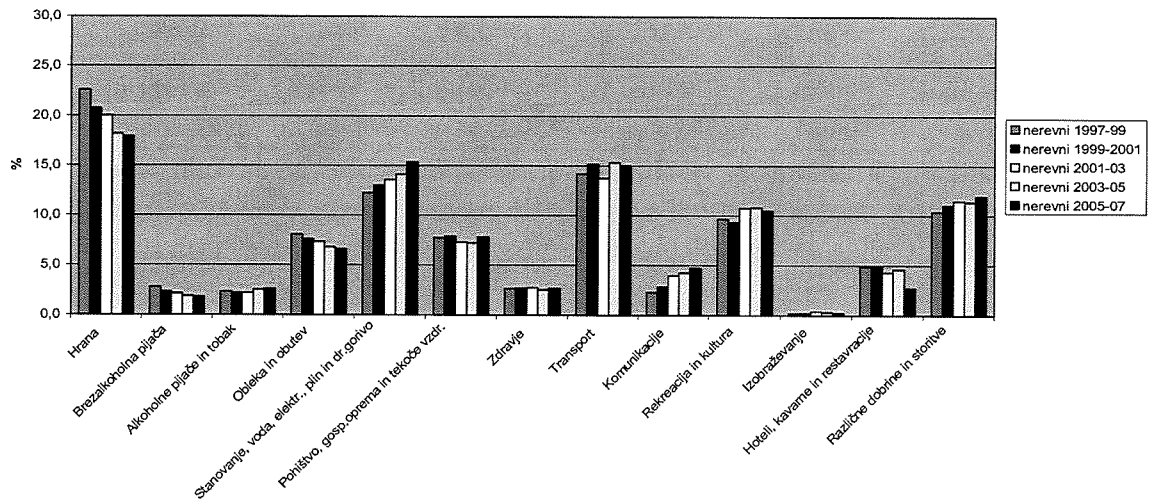
Deleži posameznih vrst izdatkov za življenjske potrebščine; relativno revne osebe, stare 16 let in več

Deleži posameznih vrst izdatkov za življenjske potrebščine; relativno revne osebe, stare 65 let in več

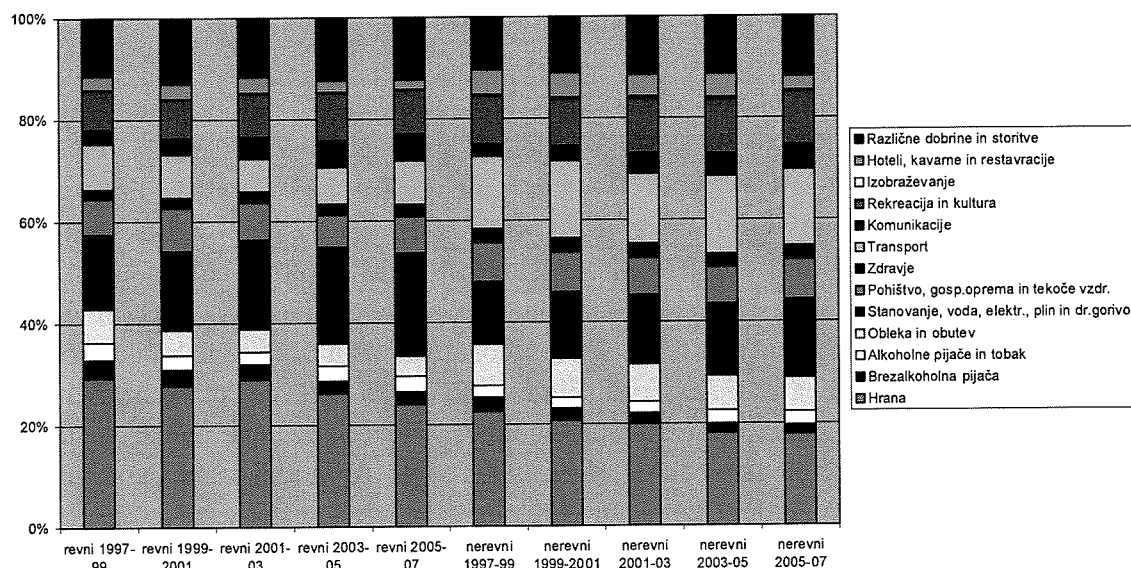
Deleži posameznih vrst izdatkov za življenjske potrebščine; relativno nrevne osebe, stare 65 let in več

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

Slika 46

Struktura izdatkov za življenjske potrebščine; osebe, stare 55 let in več

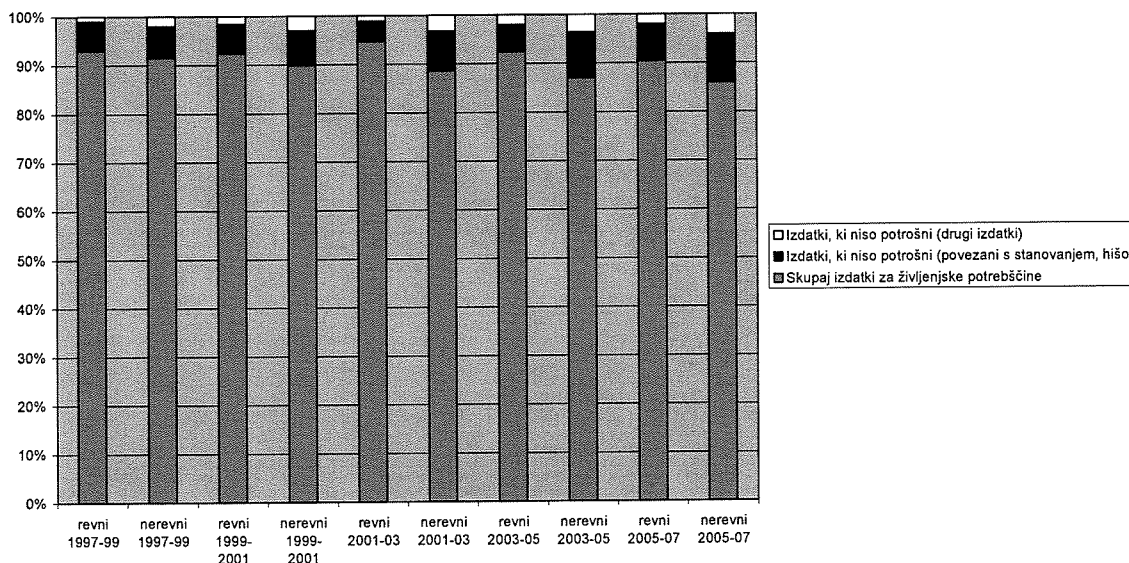

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

samoprispevki, varčevanje in dani transferji: preživnine, vzdrževalnine, denarna darila in prostovoljni prispevki). Tudi iz slike 47 lahko sklepamo o izboljšanju ekonomskega položaja starejšega prebivalstva, saj se delež nepotrošnih izdatkov povečuje, sicer bolj pri nerevnih kot pri revnih. Enako velja za vso prebivalstvo, staro 16 let in več.

Slika 47

Struktura izdatkov; osebe, stare 55 let in več

Viri: APG 1997–1999, APG 1999–2001, APG 2001–2003, APG 2003–2005 in APG 2005–2007; lastni izračuni.

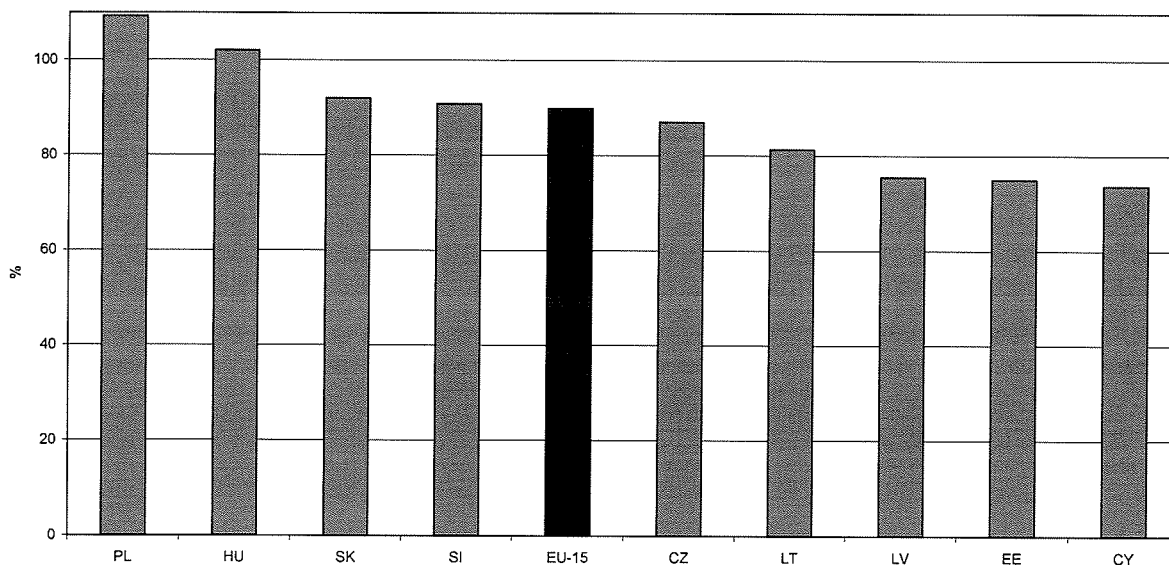
9. REVŠČINA IN MATERIALNA DEPRIVACIJA V EVROPSKI UNIJI

9.1 Relativni dohodkovni položaj starejših oseb

Mediana dohodka starejših oseb v Sloveniji znaša le 56% povprečne mediane dohodka enako starih oseb v 15 starih državah članicah EU (toda ista ugotovitev velja tudi za mlajše osebe). Slika 48 kaže razmerje med mediano dohodka starejših oseb in mediano dohodka oseb, starih 16-54 let. V povprečju EU-15 znaša mediana dohodkov starejših oseb 90% mediane dohodkov mlajših oseb (razpon je od 73% na Irskem do 101% v Luksemburgu). Relativni dohodkovni položaj starejših oseb v Sloveniji je le nekoliko boljši. Razlike med novimi državami članicami so precejšnje. Ciper je podoben Irski, v baltskih državah (predvsem v Estoniji in Latviji) pa je relativni položaj starejših oseb le nekoliko boljši. V dveh novih državah članica je razmerje median večje od 1 (1,09 na Poljskem in 1,02 na Madžarskem), toda ne zaradi morebitnega ugodnega dohodkovnega položaja starejših oseb, temveč zaradi nizke mediane dohodkov mlajših oseb. To je tudi učinek pokojninskih sistemov, ki so zavarovali življenjsko raven starejših oseb.

Slika 48

Mediana ekvivalentnega dohodka oseb, starih 55 let in več, v % od mediane ekvivalentnega dohodka oseb, starih 16-54 let, 2005

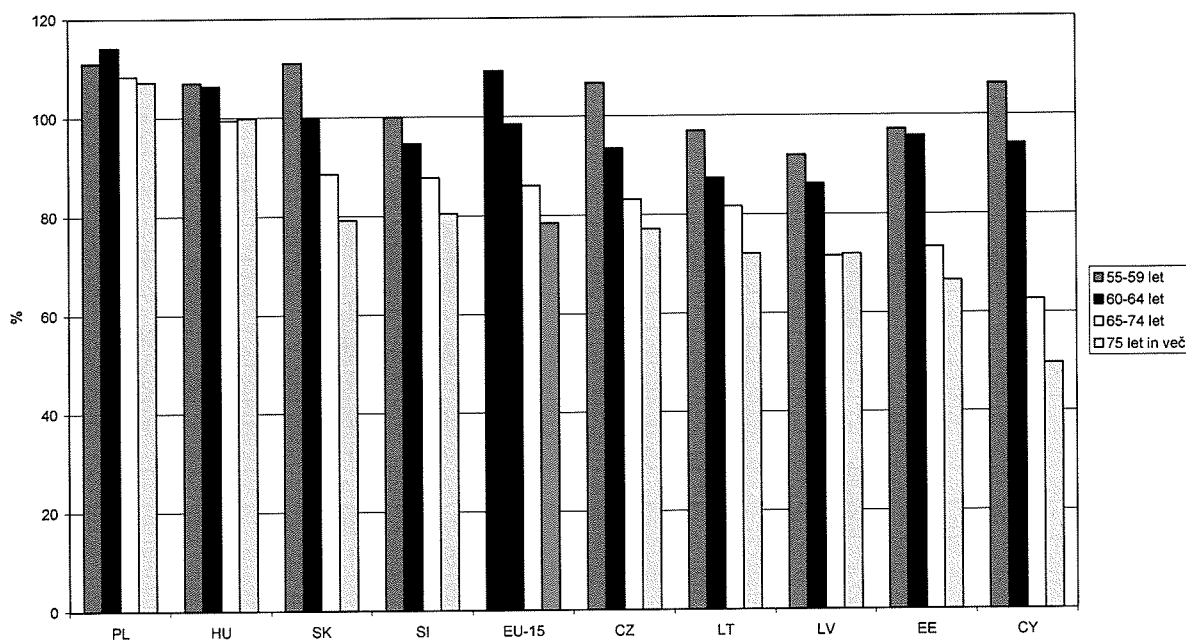
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Tako za povprečje EU-15 kot za posamezne nove države članice je značilno padanje mediane dohodkov s starostjo starejših oseb. To se vidi tudi iz razlik med relativnim položajem posameznih starostnih skupin starejših oseb glede na mlajše osebe (slika 49). Te razlike so v Sloveniji manjše kot v povprečju EU-15. Mediana dohodkov vseh starostnih skupin starejših oseb sicer je pod mediano dohodkov mlajših oseb, kar v povprečju EU-15 ne velja za starostno skupino 55-59 let.

Slika 49

Mediana ekvivalentnega dohodka starejših oseb v % od mediane ekvivalentnega dohodka oseb, starih 16-54 let; po starostnih skupinah; nove države članice EU in EU-15, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

9.2 Relativna revščina

V primerjavi z drugimi državami Evropske unije, stopnja relativne revščine v Sloveniji ni visoka (tabela 12). Stopnja tveganja relativne revščine med prebivalstvom, starih 16 let in več, je najnižja na Češkem (9,5%), najvišja pa na Irskem (20,4%). Slovenija ima sedmo najnižjo stopnjo (12,5%) in je v skupini skandinavskih in drugih srednjeevropskih držav. Če se omejimo na osebe, stare 16-54 let, pa je Slovenija z 10,3% relativno revnih na dnu lestvice, medtem ko je večina drugih novih držav članic EU na vrhu.

Nižje stopnje relativne revščine v nekaterih novih državah članicah kot v starih so v veliki meri posledica prejšnjega dolgoletnega političnega in ekonomskega sistema, za katerega je bila značilna precejšnja uravnilovka na področju plač. V starih državah članicah so poleg večjih razlik v plačah v dohodkih prebivalstva v veliko večji meri prisotni prejemki iz drugih virov (npr. kapitala), ki dodatno povečujejo dohodkovno neenakost.

Tudi tveganje relativne revščine med osebami, stari 55 let in več, je pogostejše v starih državah članicah EU kot v novih (slika 50), najvišje pa je v mediteranskih državah, na Portugalskem in Irskem ter v Veliki Britaniji. Očitno je, da pokojninski sistemi v srednjeevropskih novih državah članicah EU zagotavljajo upokojencem, v primerjavi z ostalimi skupinami prebivalstva, razmeroma visok in stabilen dohodek. Tako povprečna stopnja relativne revščine med starejšimi osebami kot relativna revščina po starostnih skupinah starejših so v Sloveniji precej podobne povprečnim stopnjam v EU-15.

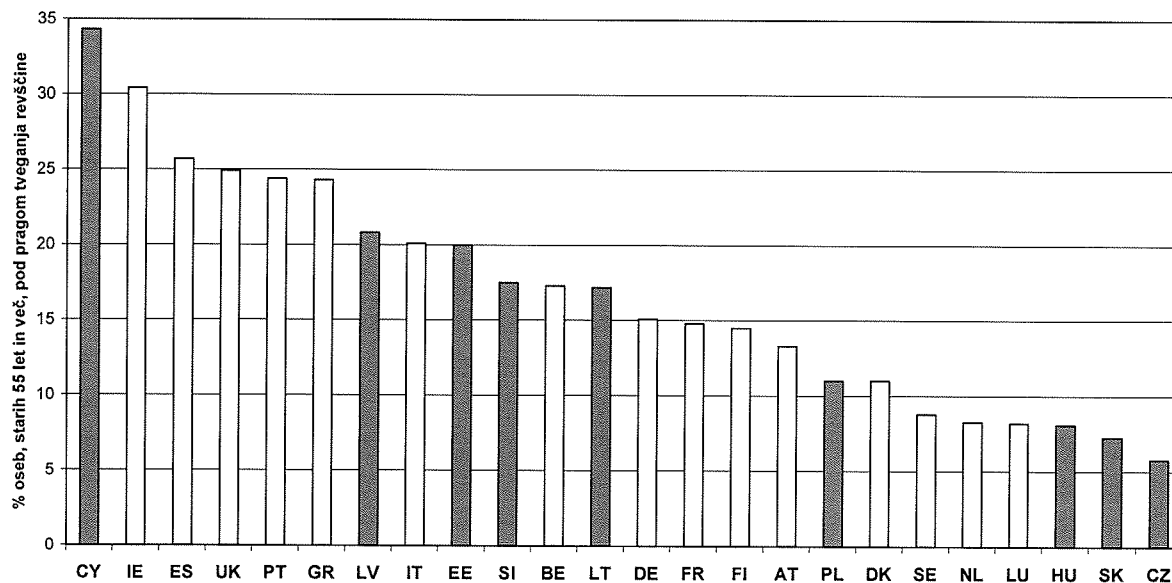
Tabela 12: Stopnje tveganja relativne revščine, države EU, 2005 (%)

	16 let in več		16-54 let		55 let in več
IE	20,4	PL	23,5	CY	34,3
PL	19,9	LT	20,3	IE	30,4
PT	19,9	LV	18,2	ES	25,7
ES	19,7	IT	18,2	UK	24,9
GR	19,6	PT	17,5	PT	24,4
LT	19,3	GR	17,0	GR	24,3
LV	19,1	ES	16,8	LV	20,8
IT	18,9	IE	16,7	IT	20,1
UK	18,5	EE	16,5	EE	20,0
EE	17,7	HU	15,1	SI	17,5
CY	17,4	UK	15,0	BE	17,3
BE	14,2	SK	14,7	LT	17,2
DE	13,6	LU	13,6	DE	15,1
FR	13,6	DK	13,0	FR	14,8
AT	12,8	FR	13,0	FI	14,5
HU	12,7	DE	12,7	AT	13,3
SK	12,6	BE	12,6	PL	11,0
SI	12,5	AT	12,6	DK	11,0
FI	12,4	NL	11,8	SE	8,8
DK	12,3	CZ	11,4	NL	8,3
LU	12,0	FI	11,2	LU	8,2
NL	10,7	SE	11,2	HU	8,1
SE	10,3	CY	10,7	SK	7,3
CZ	9,5	SI	10,3	CZ	5,8

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 50

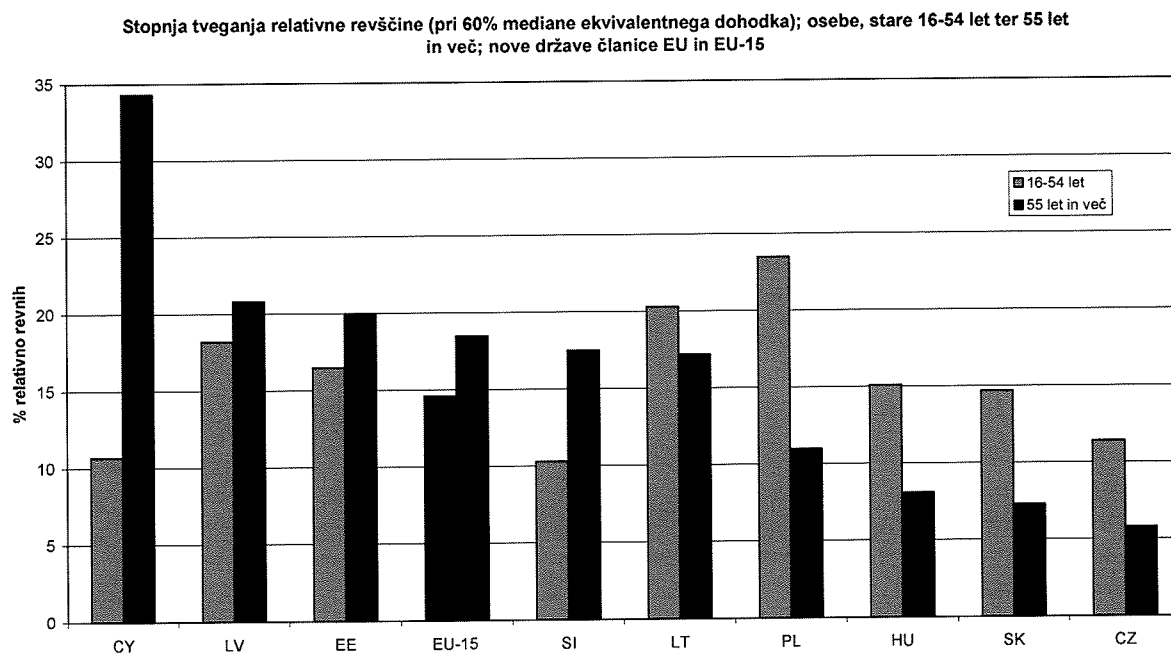
Stopnja tveganja revščine za osebe, stare 55 let in več (prag tveganja revščine pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka v posamezni državi); države članice EU, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

V petih od devetih novih držav članic je stopnja tveganja relativne revščine manjša za starejše osebe kot za mlajše (slika 51). Na Češkem, Slovaškem, Madžarskem in Poljskem je ta stopnja za starejše osebe približno enkrat višja kot za mlajše. Na drugi strani pa je na Cipru stopnja tveganja revščine za starejše osebe več kot trikrat višja kot za mlajše osebe. Tudi v Sloveniji so starejši v tem oziru na slabšem, s tem da je stopnja tveganja revščine zanje za približno 75% višja kot za mlajše osebe.

Slika 51

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

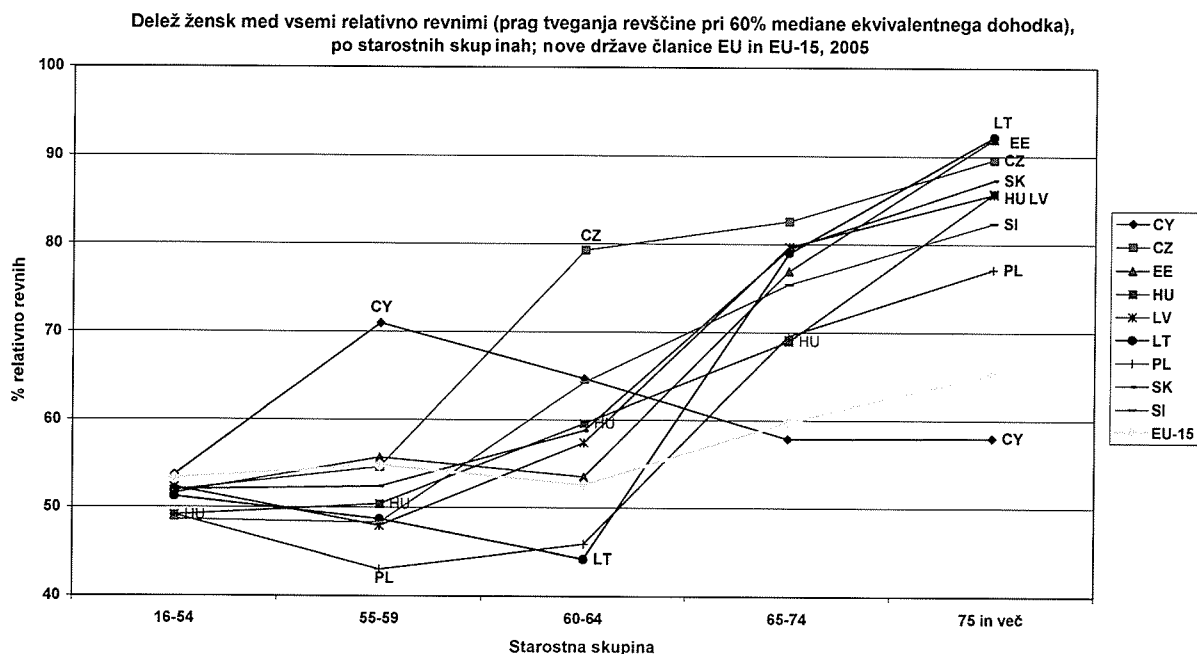
Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na stopnjo tveganja relativne revščine med prebivalstvom, starim 55 let in več.

Tveganje relativne revščine je praviloma višje med starejšimi ženskami kot med starejšimi moškimi; še zlasti to velja za tiste ženske, ki živijo v samskih gospodinjstvih. Razlike v tveganju so manjše za ženske in moške, ki živijo v dvo- in veččlanskih gospodinjstvih.

Ženske predstavljajo približno polovico relativno revnih, starih 16-54 let (slika 52). Zaradi daljše življenjske dobe žensk kot moških se delež starejših žensk med relativno revnimi s starostjo zvišuje, še zlasti v novih državah članicah EU (v starostni skupini 75 let in več delež relativno revnih žensk presega 80% v sedmih novih državah članicah).

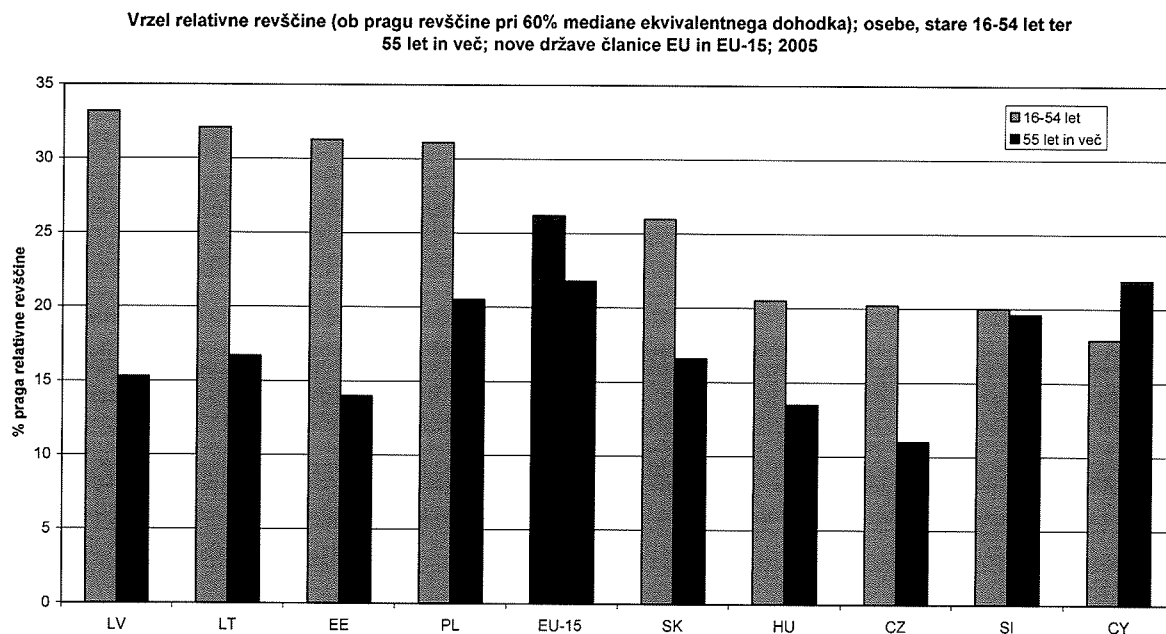
Za oceno ekonomskega položaja prebivalstva je pomembna tudi globina denarne revščine, t.j. koliko dohodka manjka relativno revnemu prebivalstvu do praga relativne revščine. Praviloma je t.i. vrzel revščine večja za mlajše kot za starejše prebivalstvo: pri revnih, starih 16-54 let, dosega celo tretjino zneska praga revščine, pri starejšem prebivalstvu pa v nobeni državi članici EU ne presega četrtnine praga revščine (slika 53). Relativno revnim v Sloveniji (v obeh starostnih podskupinah) do praga revščine manjka slaba petina dohodka.

Slika 52

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Slika 53

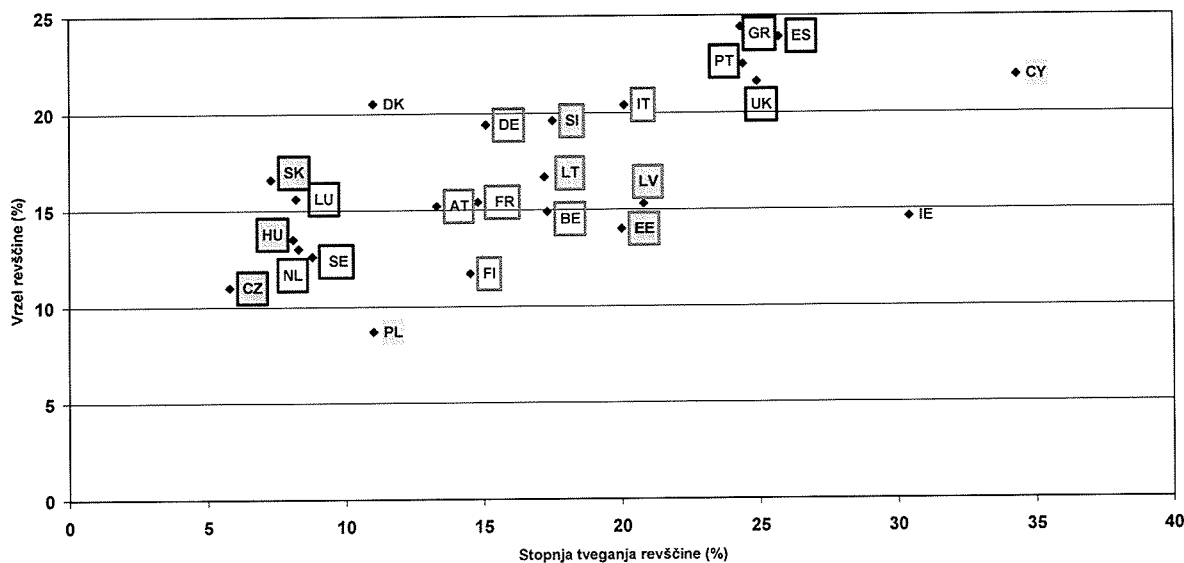

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Na sliki 54 so označene tri skupine držav: 1) tiste z razmeroma nizkim tveganjem relativne revščine med starejšim prebivalstvom in razmeroma nizko vrzeljo revščine; 2) tiste z višjim tveganjem relativne revščine in vrzelmi revščine, podobnimi tistim v prvi skupini (med te sodi Slovenija); in 3) tiste z visokim tveganjem relativne revščine in veliko vrzeljo revščine (dve sredozemski državi, Portugalska in Velika Britanija).

Slika 54

Stopnja tveganja revščine in vrzel revščine (prag tveganja revščine pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka); osebe, stare 55 let in več; države članice EU, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

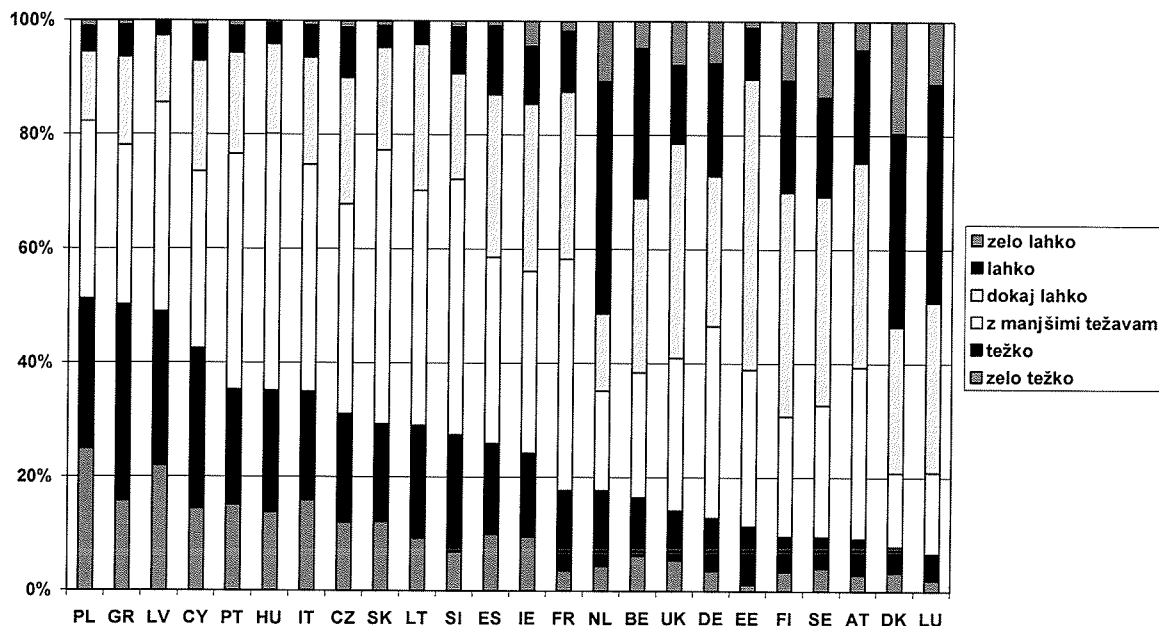
9.3 Subjektivna revščina

Iz slike 55 je razvidno, da v večini novih držav članic, v sredozemskih državah in na Portugalskem več kot četrtina oseb, starih 16-54 let, ocenjuje, da njihova gospodinjstva s svojimi prihodki shajajo zelo težko ali težko. Ti deleži so precej višji od deležev relativno revnih oseb. Iz tega lahko sklepamo, da ljudje svoj položaj občutijo kot slabšega od tistega, ki ga kažejo podatki o njihovem ekvivalentnem razpoložljivem dohodku. To je lahko posledica večjih želja, večjih potreb od standardnih (npr. zaradi zdravstvenega stanja) ali kakšnega drugega vzroka (npr. splošnega nezadovoljstva z lastnim položajem). Še večje neskladje bi bilo, če bi med subjektivno revne šteli tudi osebe, ki ocenjujejo, da njihova gospodinjstva s svojimi prihodki shajajo z manjšimi težavami, saj je delež takšnih odgovorov največkrat največji od vseh.

Zanimivo je neposredno primerjati podatke o relativni (objektivni) revščini in o subjektivno zaznani revščini. Možnih je več pristopov. Iz tabele 13 vidimo, da je med starejšimi osebami v novih državah članicah EU od 3,7% oseb (na Slovaškem) do 20,3% oseb (na Cipru), ki so in relativno revne in s svojimi dohodki shajajo z (velikimi) težavami. Na drugi strani pa je od 10,5% starejših oseb v Latviji do 48,7% v Estoniji, ki niso ne relativno revne niti imajo težave pri shajanju s svojimi dohodki (dohodki gospodinjstva).

Slika 55

Osebe, stare 16-54 let, glede na to, kako njihova gospodinjstva shajajo s svojimi prihodki; države članice EU, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotek oseb, živečih v gospodinjstvih, ki s svojimi dohodki shajajo (zelo) težko.

Tabela 13: Vse starejše osebe glede na relativno in subjektivno revščino; nove države članice EU, 2005 (%)

Država	Relativno revni in s svojimi dohodki shajajo z (velikimi) težavami	Niso Relativno revni in s svojimi dohodki shajajo brez težav
Ciper	20,3	24,3
Češka	3,6	33,6
Estonija	6,5	48,7
Madžarska	4,3	19,0
Latvija	16,4	10,5
Litva	10,1	19,8
Poljska	8,8	15,1
Slovaška	3,7	18,4
Slovenija	9,5	27,4

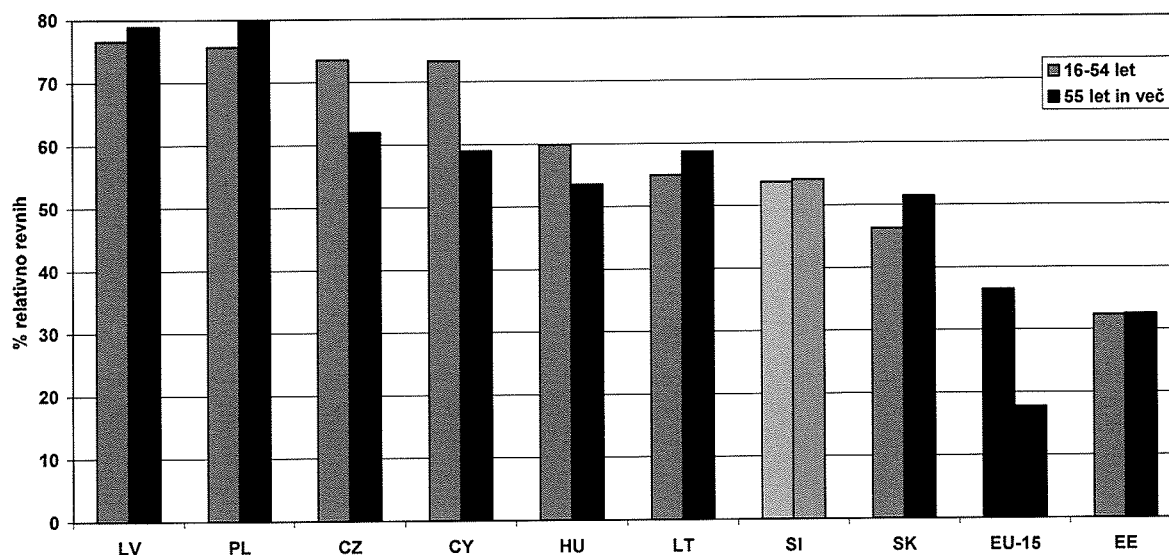
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Prag tveganja relativne revščine je na ravni 60% mediane dohodkov.

Na sliki 56 preverjamo subjektivno zaznavanje revščine tistih oseb, ki so po svojih dohodkih razvrščene pod prag tveganja revščine. Preseneča ugotovitev, da samo manj kot tretjina relativno revnih v Estoniji ocenjuje, da njihova gospodinjstva shajajo s svojimi prihodki zelo težko ali težko. Povprečje starih držav članic EU je celo nižje. Vidimo, da se relativna in subjektivna revščina precej prekrivata le v Latviji in na Poljskem. V Sloveniji le dobra polovica relativno revnih meni, da njihova gospodinjstva s svojimi dohodki shajajo zelo težko ali težko.

Slika 56

% relativno revnih (prag tveganja revščine pri 60% mediane ekvivalentnega dohodka), živečih v gospodinjstvih, ki s svojimi prihodki shajajo (zelo) težko; nove države članice EU in EU-15, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na deleže oseb, starih 16-54 let.

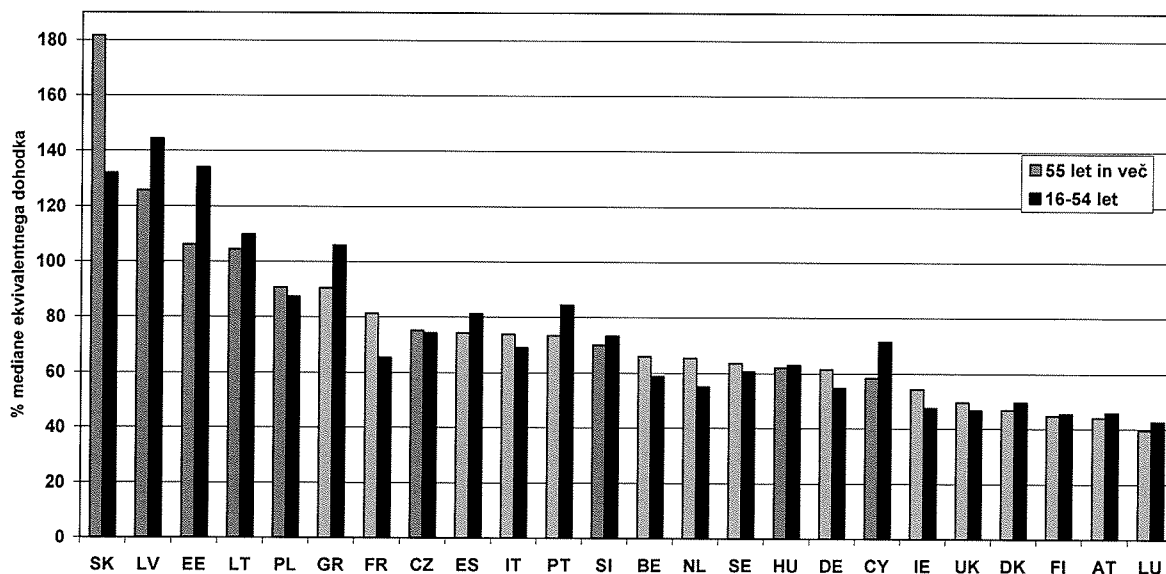
Iz tega sklepamo, da podatki o tveganju relativne revščine prikazujejo ekonomski položaj prebivalstva kot slabšega od subjektivno zaznanega. Vzrok za to neskladje je med drugim v neupoštevanih (neizkazanih) dohodkovnih virih (to so na primer prihodki iz neformalne ekonomije in dohodki v naravi), ki zvišujejo življenjsko raven. Menimo, da je to pomemben razlog za to, da osebe, ki po svojih denarnih dohodkih objektivno sodijo med relativno revne, ne živijo (vedno) v izrazito slabih ekonomskih pogojih. Drugi možen razlog so skromne želje in pričakovanja oseb z nizkimi razpoložljivimi dohodki, zaradi česar določeni delež oseb, ki so relativno revne, ne občuti (večjih) denarnih težav.

9.4 Primerjava najnižjega mesečnega dohodka, s katerim bi lahko shajali, in praga tveganja relativne revščine

Primerjava subjektivno ocenjenega najnižjega mesečnega dohodka, s katerim bi relativno revne osebe lahko shajale, in praga tveganja relativne revščine je način za primerjanje tveganja relativne revščine in subjektivne ocene lastnega dohodkovnega položaja. Povprečni ocenjeni najnižji mesečni dohodek, s katerim bi lahko shajali, je v vseh novih državah članicah (razen pri starejših osebah na Cipru) višji od praga tveganja relativne revščine, ki je opredeljen na ravni 60% mediane dohodkov (slika 57). To velja tako za mlajše kot za starejše relativno revne osebe.

Slika 57

Povprečni najnižji mesečni neto dohodek, da bi gospodinjstvo lahko shajalo, kot % mediane ekvivalentnega dohodka oseb, starih 16 let in več, v posamezni državi; relativno revne osebe, stare 16-54 let ter 55 let in več; države članice EU, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotke oseb, starih 16-54 let.

V povprečju EU-15 relativno revne starejše osebe ocenjujejo, da bi lahko shajale z dohodkom, ki le nekoliko presega prag tveganja revščine. Relativno revne starejše osebe v Sloveniji bi potrebovale dohodek v višini okrog 70% mediane, v Latviji okrog 1,3 mediane, na Slovaškem pa več kot 1,8 mediane (kar je trikratna višina praga tveganja revščine). Iz tega vidimo, da imeti dohodke nad pragom revščine ne pomeni vedno imeti zadosti dohodkov, da bi lahko shajali. Seveda je tudi možno, da zaznavanje nezadostnosti dohodkov izhaja iz splošnega nezadovoljstva z lastnim položajem in/ali (objektivno) višjih potreb nekaterih skupin oseb.

9.5 Materialna deprivacija

Večino kazalnikov materialne deprivacije predstavljamo za vse (in ne tudi ločeno za relativno revne) osebe, ker so rezultati za relativno revne nezanesljivi zaradi premajhnega števila opazovanj.

9.5.1 Finančna stiska

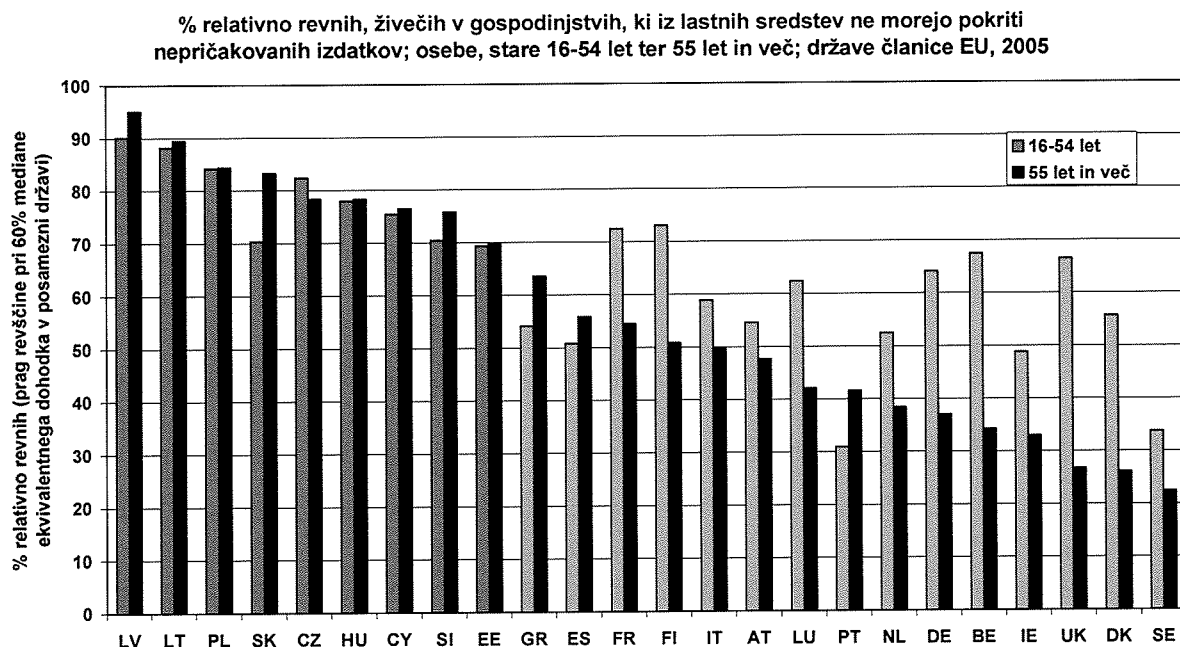
Finančno stisko kaže več kazalnikov, tukaj pa jo bomo najprej ponazorili z nezmožnostjo gospodinjstev, da bi pokrila nepričakovane izdatke.²⁹ V takšnih gospodinjstvih živi 35%-71% oseb v novih državah članicah EU in 14%-40% oseb v starih državah članicah. Zanimivo je pogledati na sliki 58, kolikšni so deleži takšnih oseb med relativno revnimi.

²⁹ Višina izdatkov je določena z mesečnim zneskom praga tveganja revščine izpred dveh let (za Slovenijo približno 355 evrov).

Prva ugotovitev je, da je relativno revnih oseb v (potencialni) finančni stiski znatno več v novih državah članicah kot v starih. To še zlasti velja za starejše osebe. Druga ugotovitev je, da je v nekaterih starih državah članicah tako opredeljena finančna stiska presenetljivo redka med tistimi, ki na podlagi svojih razpoložljivih denarnih dohodkov sodijo med relativno revne (tudi to velja predvsem za starejše osebe). V Sloveniji nepričakovanih izdatkov niso mogla iz lastnih sredstev pokriti tista gospodinjstva, v katerih je živel 73% revnih, starejših od 15 let (70% mlajših od 55 let in 76% starejših revnih).

Slika 58

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

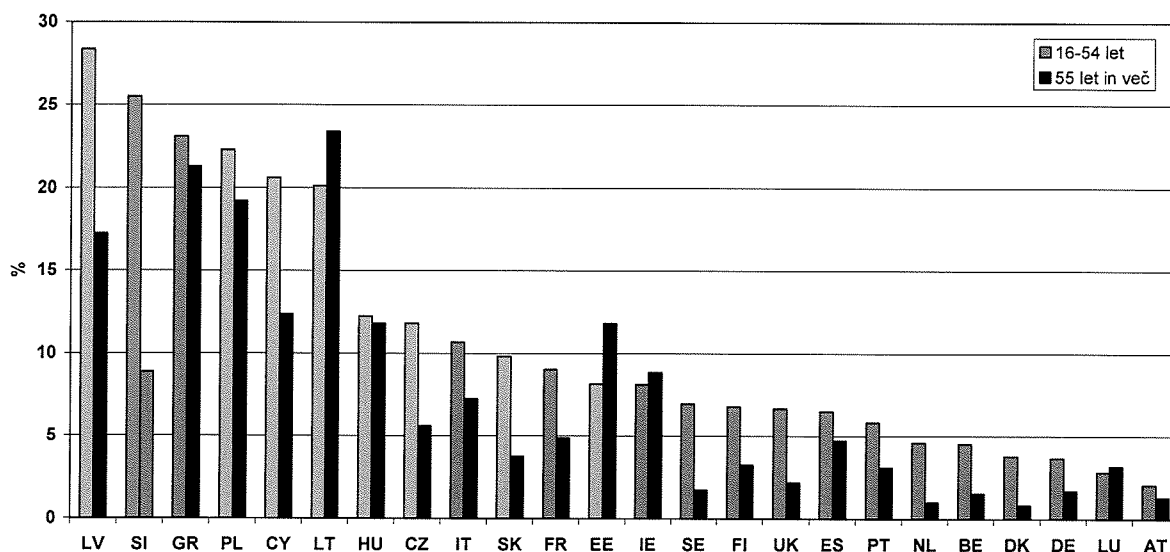
Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na deleže, ki se nanašajo na starejše osebe.

Latvija je država z največjim deležem oseb, živečih v gospodinjstvih, ki so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske zamudila plačilo najemnine ali obroka hipotekarnega posojila (slika 59). Slovenija je na drugem mestu po pogostosti te stiske med osebami, starimi 16-54 let. V večini držav, vključno Slovenijo, je tovrstna finančna stiska pogostejša med osebami, starimi 16-54 let, kot med starejšimi.

Nezadostno ogrevano stanovanje je ena od značilnosti življenja v absolutni revščini. Težava je tudi v tem, da se posledice čutijo na zdravju oseb, ki so prisiljene živeti v takšnih razmerah. Portugalska je država z najvišjim deležem oseb, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja (kar 42%). V tem oziru so močno materialno deprivirani tudi v štirih novih državah članicah EU. Na drugi strani spektra je devet držav, kjer si primerno ogrevanega stanovanja ne more privoščiti manj kot 5% oseb. Med njimi je tudi Slovenija, kjer si primerno ogrevano stanovanje lahko privošči celo 93% relativno revnih oseb.

Slika 59

Delež oseb, živečih v gospodinjstvih, ki so v zadnjih 12 mesecih zaradi finančne stiske zamudila plačilo najemnine ali obroka hipotekarnega posojila; države članice EU, 2005 (%)

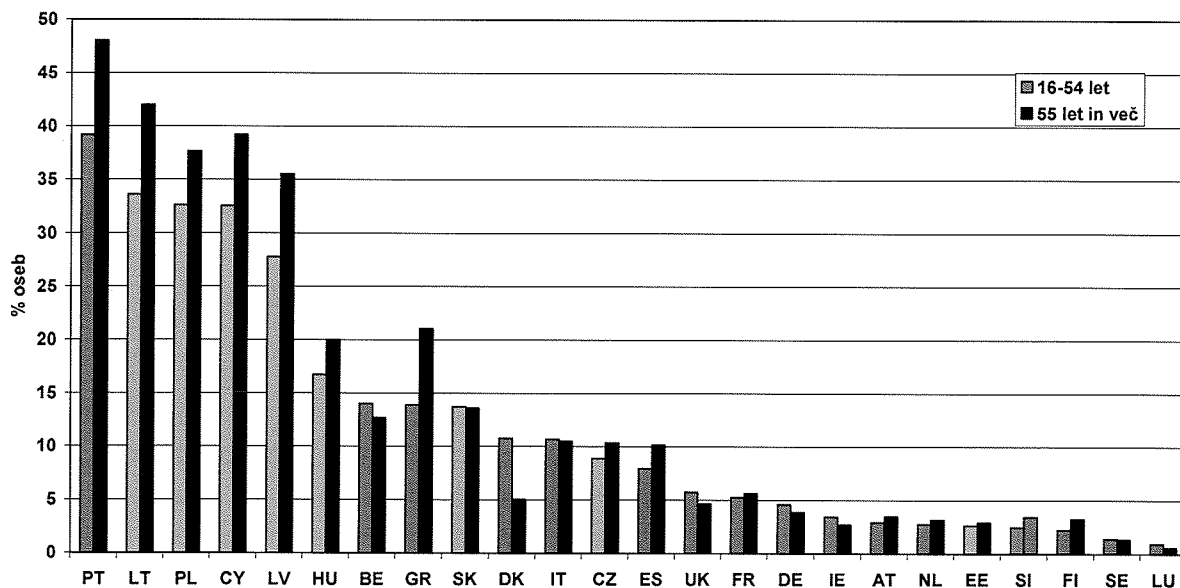
Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na deleže, ki se nanašajo na osebe, stare 16-54 let.

Razlike med mlajšimi in starejšimi osebami so razvidne iz slike 60.

Slika 60

% oseb, živečih v gospodinjstvih, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

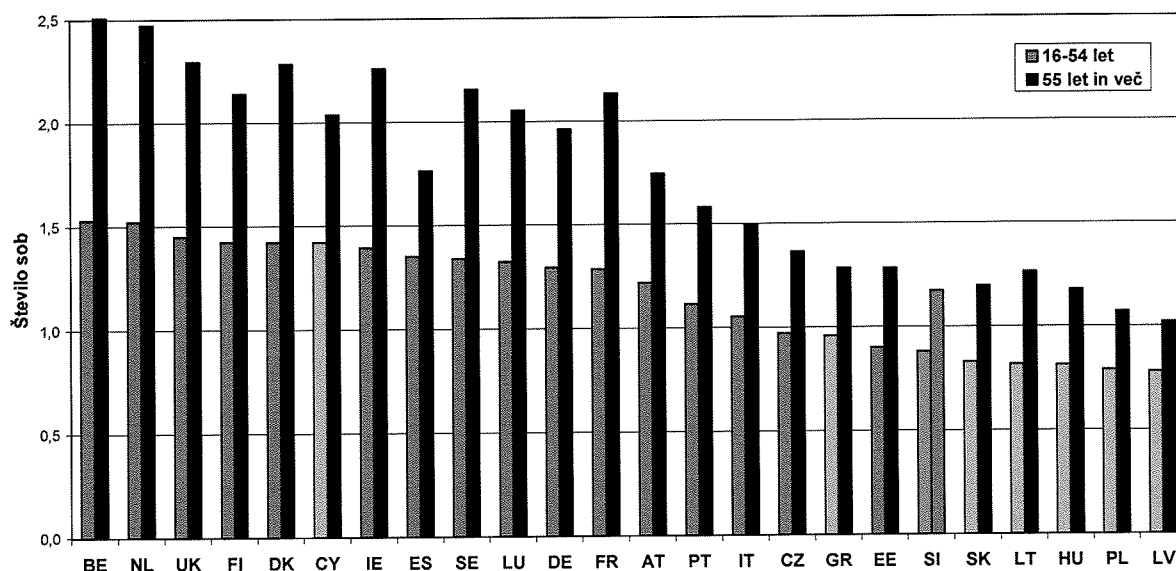
Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotek oseb, starih 16-54 let, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja.

9.5.2 Stanovanjske razmere

Iz slike 61 je razvidno, da starejše osebe v vseh državah EU v povprečju v stanovanju imele svojo sobo, kar pa ni veljalo za osebe, stare 16-54 let, v devetih novih državah članicah (vključno Slovenijo). Svojo sobo so v povprečju imele tudi relativne revne starejše osebe (razen na Poljskem).

Slika 61

Število sob na člana gospodinjstva; države članice EU, 2005

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na število sob na člana gospodinjstev, v katerih živijo osebe, stare 16-54 let.

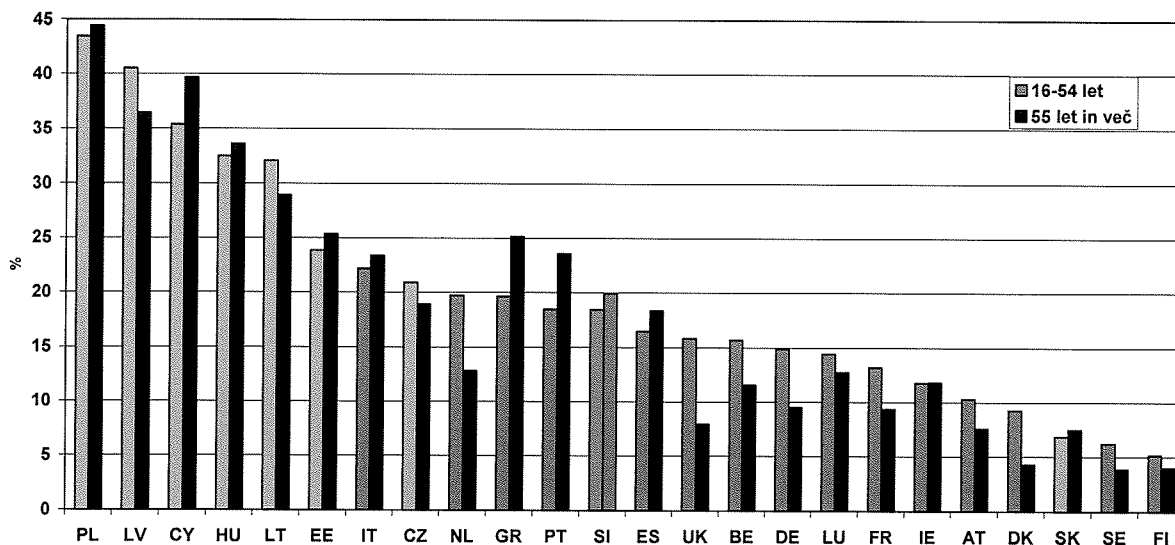
Težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami, tlemi in/ali temelji, s trhlimi okenskimi okvirji ali s trhlimi tlemi so v starih državah članicah EU razmeroma pogoste, čeprav niso zanemarljivi niti deleži tako depriviranih v starih državah članicah (slika 62).

Delež starejših (pa tudi mlajših) oseb brez kadi ali tuša v stanovanju je še zlasti visok v baltskih državah (slika 63). Situacija je še veliko slabša za relativno revne starejše osebe. Brez kadi ali tuša v stanovanju jih je v Litvi kar 63%.

Iz slike 64 vidimo, da je v baltskih državah, pa tudi na Poljskem in Madžarskem, tudi razmeroma veliko oseb, ki v stanovanju nimajo stranišča na izpiranje. Starejše osebe so bistveno bolj deprivirane od mlajših odraslih oseb. Podobna situacija je tudi glede kadi ali tuša v stanovanju. Ne kadi ali tuša ne stranišča na izpiranje v stanovanju nima okrog tretjina starejših oseb v Litvi.

Slika 62

Delež oseb, ki ima težave s streho, ki pušča, vlažnimi stenami, tlemi in/ali temelji, trhlimi okenskimi okvirji ali trhlimi tlemi

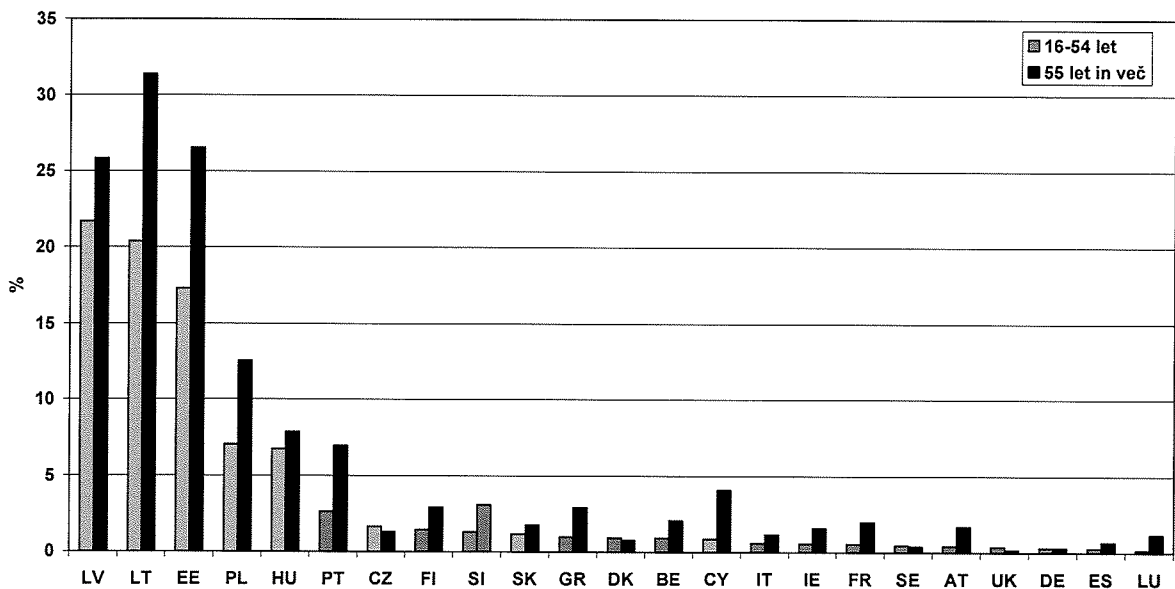

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotek depriviranih oseb, starih 16-54 let.

Slika 63

Delež oseb, ki nimajo kadi ali tuša v stanovanju; države članice EU, 2005

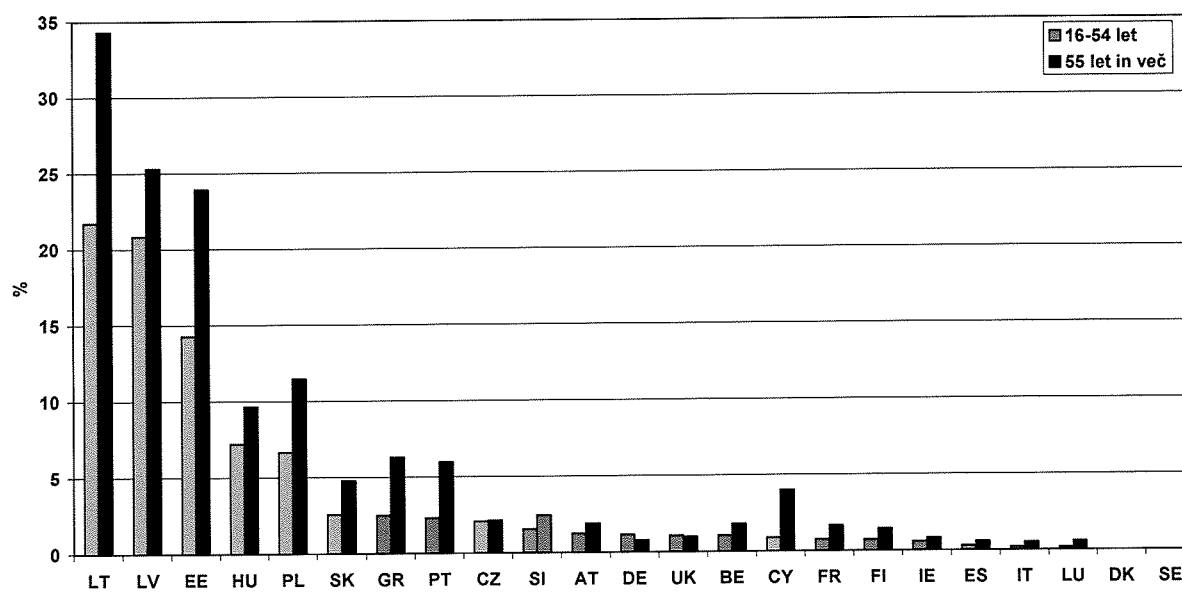

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotek depriviranih oseb, starih 16-54 let.

Slika 64

Delež oseb, ki nimajo stranišča na izpiranje v stanovanju; države članice EU, 2005 (%)

Vir: EU-SILC 2005; lastni izračuni.

Opomba: Države so razvrščene v padajočem nizu glede na odstotek depriviranih oseb, starih 16-54 let.

10. ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA

Pričujoča raziskava obravnava dohodkovni in materialni položaj starejšega prebivalstva Slovenije. V tem širšem kontekstu se predvsem osredotoča na povezavo med relativno denarno revščino na eni strani ter subjektivno zaznano revščino in materialno deprivacijo (nedenarno revščino) na drugi. Ugotovili smo, kako relativno (objektivno) revne starejše osebe same ocenjujejo oz. zaznavajo svoj ekonomski položaj, kolikšna je njihova finančna stiska, v kakšnih stanovanjskih razmerah živijo ter ali in koliko so materialno prikrajšane. Položaj starejših oseb (tudi po starostnih skupinah) smo primerjali s položajem mlajših (starih 16-54 let) ali pa vseh oseb, starih 16 let in več. Tovrstne raziskave so bile vsebinsko manj bogate pred letom 2008, od kadar so na voljo slovenski podatki ankete EU-SILC (2005 in nadaljnje) o širše pojmovanem materialnem in socialnem položaju prebivalstva.

Raziskava je v ozki zvezi z uresničevanjem četrte razvojne prioritete Strategije razvoja Slovenije in sicer na področju zmanjševanja družbene izključenosti in socialne ogroženosti ter na področju modernizacije sistemov socialne zaščite. To problematiko najdemo tudi med ključnimi cilji Okvira gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji (doseganje boljšega življenjskega standarda vseh prebivalcev Slovenije). Ključni nacionalni razvojni cilji v obdobju 2006–2013, kot so zapisani v Strategiji razvoja Slovenije (2005), med drugim zajemajo:

- trajnostno povečanje blaginje in kakovosti življenja vseh posameznic in posameznikov ter
- zmanjšanje socialnih tveganj za najbolj ranljive skupine, zmanjševanje revščine in socialne izključenosti.

Na podlagi Anket o porabi gospodinjestev smo ugotovili trende v absolutnem, relativnem in subjektivno zaznanem ekonomskem položaju (starejšega) prebivalstva v obdobju od leta 1997 do leta 2007 ter razlike v dohodkovnem položaju med aktivnimi in neaktivnimi osebami v mejnih letih (55-65 let). V letih 2005–2007 se je v primerjavi z leti 2001–2003 stopnja revščine vseh oseb v Sloveniji zvišala, bolj med starejšimi kot mlajšimi osebami, najbolj pa v starostni skupini 65–74 let. Znižala se je v starostni skupini 55–59 let, kar je v veliki meri posledica višje stopnje aktivnosti in posledično večjega deleža dohodka iz zaposlitve v strukturi virov dohodkov teh oseb (ta delež se je med leti 2003–2005 in 2005–2007 zvišal za 3 odstotne točke). V letih 2005–2007 se je revščina tudi nekoliko poglobila, kar je pomenilo spremembo smeri sprememb, ki smo jim bili priča v predhodnih dveh trilettjih. Sprememba je sicer bolj razvidna v nagibu krivulje kot v sami vrzeli revščine.

Delež oseb, starih 16 let in več, ki ocenjujejo, da njihova gospodinjstva s svojimi prihodki shajajo z velikimi težavami, je bil v letih 2003-2005 in 2005-2007 enak (8,8%). Za razliko od tega se je nadaljevalo zmanjševanje deleža tako vseh oseb kot tudi relativno revnih oseb, katerih gospodinjstva s svojimi mesečnimi prihodki shajajo s težavami. Zaradi tega sta se zmanjševala tudi deleža vseh in relativno revnih oseb, ki so shajale s težavami ali z velikimi težavami. Ta delež se je v letih 2005–2007 glede na leta 2003–2005 pri vseh osebah zmanjšal za 4,8 odstotnih točk, pri relativno revnih osebah pa za 2,7 odstotnih točk.

V letih 2005-2007 je z velikimi težavami shajala petina relativno revnih starejših oseb in več kot dvakrat tolikšen delež relativno revnih mlajših oseb.

Ugotovili smo, da podatki o tveganju relativne revščine prikazujejo ekonomski položaj prebivalstva kot slabšega od subjektivno zaznanega, če za subjektivno revne štejemo tiste osebe, ki z dohodki shajajo z velikimi težavami. Na primer, v letih 2005–2007 je z velikimi težavami shajalo 7,3% starejših oseb, medtem ko jih je 19,0% imelo dohodke pod ravnijo praga relativne revščine. Toda to, da s svojimi prihodki z velikimi težavami shaja le tretjina relativno revnih oseb, s težavami pa še dodatna tretjina, potrjuje, da biti relativno reven še zdaleč ne pomeni biti reven tudi v absolutnem smislu. Lahko domnevamo, da imajo ljudje na voljo še druge vire dohodka poleg tistih, ki so jih navedli v APG (npr. iz sive ekonomije). Upoštevati bi morali še dobrine (na primer živila), ki jih je gospodinjstvo proizvedlo za lastno porabo in si tako zvišalo življenjsko raven. Iz teh in drugih razlogov osebe, ki po svojem razpoložljivem denarnem dohodku objektivno sodijo med relativno revne, ne živijo (vedno) v izrazito slabih ekonomskih pogojih. Možen razlog za razlike med relativno in subjektivno revnimi so tudi morebitne skromne želje in pričakovanja oseb z nizkimi razpoložljivimi dohodki (še zlasti starejših oseb v primerjavi z mlajšimi osebami), zaradi česar določeni delež oseb, ki so relativno revne, ne občuti (večjih) denarnih težav. Nimamo sicer podlage za trditev, da bi imele starejše osebe manjše potrebe kot mlajše (prej gre za različnost potreb v dveh življenjskih obdobjih), toda tudi te možnosti ne moremo izključiti. Možno je tudi, da mlajše osebe skozi subjektivno zaznavanje revščine izražajo svoje splošno nezadovoljstvo z lastnim položajem.

Poleg tega je obseg relativne revščine po definiciji posledica porazdelitve dohodka in pravzaprav sam po sebi ne pove ničesar o tem, kako revni so ljudje. Ljudi opredelimo za revne, ne da bi ocenili absolutno raven njihovega razpoložljivega dohodka (v primerjavi z življenjskimi stroški). Zato je tudi netočno, neprimerno, neodgovorno in zavajajoče - npr. v politične namene - obljubljeni, da se bo v določenem številu let odpravilo revščino (ob tem pa se navajajo podatki o relativni revščini). Medtem ko na zmanjšanje ali odpravo absolutne revščine lahko neposredno vplivamo z ukrepi, se bo relativna revščina zmanjšala le z izboljšanjem relativnega dohodkovnega položaja tistih z najnižjimi dohodki (tj. z zmanjšanjem deleža tistih, katerih ekvivalentni dohodek ne dosega 60% mediane ekvivalentnega dohodka v državi).

Upoštevati je treba tudi, da prag relativne revščine narašča ali pada s spremembo splošne ravni dohodkov, saj le-ta vpliva na mediano. Če se splošna dohodkovna situacija izboljša, toda bolj premožni pridobijo več kot manj premožni, se bo prag revščine zvišal in bo stopnja relativne revščine višja, čeprav bodo tudi manj premožni živeli bolje kot prej. In obratno, če se splošna situacija poslabša, toda bolj premožni izgubijo več kot manj premožni, se bo prag revščine znižal in bo stopnja relativne revščine nižja, čeprav bodo manj premožni živeli slabše kot prej.

Iz navedenih metodoloških pomislekov izhaja, da doseganja cilja Strategije razvoja Slovenije (da se bo zmanjševala revščina) ni primerno spremljati predvsem s kazalniki

socialne povezanosti (tako imenovanimi Laekenskimi indikatorji), ki so dejansko različni kazalniki relativne revščine in dohodkovne neenakosti. Težava pa je v tem, da za merjenje revščine ni na voljo drugega primernelega sintetičnega in mednarodno primerljivega kazalnika.

Lahko sicer posredno in na splošno sklepamo, da se osebe z razpoložljivim ekvivalentnim dohodkom pod 60% mediane dohodka vseh oseb komaj preživljajo. Toda hkrati se lahko vprašamo o utemeljenosti tega praga revščine, za katerega vemo, da je dogovoren in ne empirično utemeljen kazalnik. Če bi na primer prag revščine določili na ravni 70% mediane, delež relativno revnih v letih 2005–2007 ne bi znašal 12,3% temveč 19,3%. Ob pragu revščine na ravni 50% mediane bi ta delež bil skoraj za polovico nižji: 6,3%. Kateri delež mediane dohodka vseh oseb še pomeni revščino v pravem pomenu te besede, t.j. absolutno revščino, je odvisno od življenjskih stroškov v neki državi in višine mediane dohodka, slednja pa je posledica tako višine dohodkov oseb kot porazdelitve oseb glede na dohodke. Glede praga absolutne revščine pa si nikoli ne bomo edini, ne glede na to, koliko časa bomo namenili raziskovanju in dogovarjanju.

Zaradi ugotovljenih in zaenkrat nepojasnjivih neskladij med kazalniki, ki kažejo različne vidike revščine, je v prihodnje potrebno izvesti dodatne raziskave. Te bi se morale osredotočiti na ugotavljanje in merjenje vpliva dejavnikov, za katere menimo, da so verjetni vzrok za tako majhno prekrivanje oziroma korelacijo med rezultati. Predlagamo, da bi najprej raziskali naslednje možne poglobljene razloge za neskladje:

1. morebiten prenizek prag tveganja relativne revščine, zaradi česar med revne ne zajamemo precejšnega deleža oseb iz gospodinjstev z mesečnimi dohodki, s katerimi shajajo z velimi težavami ali s težavami;
2. obseg denarnega dohodka, ki v anketi ni zabeležen oziroma je zamolčan (dohodek iz sive ekonomije, transferji med fizičnimi osebami ipd.);
3. obseg nedenarnega dohodka, ki v anketi ni zabeležen (npr. različne oblike pomoči v naravi);
4. nerealno visoka ali pa izjemno nizka pričakovanja oseb z izkazanim nizkim dohodkom;
5. morebiten vpliv različnih drugih virov nezadovoljstva in drugih težav na subjektivno oceno lastnega dohodkovnega položaja.

Možnosti za identifikacijo teh razlogov so se povečale z uvedbo ankete EU-SILC, ki je panelnega značaja in omogoča ugotavljanje dolgotrajnejšega tveganja relativne revščine (izpostavljenost tveganju relativne revščine v obdobju treh ali več zaporednih let). Ob privolitvi (relativno revnih) anketirancev bi z njimi lahko izvedli poglobljene intervjuje z namenom ugotoviti, kako se jim je ob (zelo) nizkih dohodkih v tem času uspevalo preživljati. Na drugi strani pa bi skozi intervjuje z relativno revnimi, a subjektivno nerevnimi osebami ter relativno nerevnimi, a subjektivno revnimi osebami ugotovili, kaj vse vpliva na subjektivno (ne)zaznavanje revščine.

Z multivariantnim modelom smo ugotovili vpliv nekaterih individualnih lastnosti starejše osebe in lastnosti gospodinjstva, v katerem starejša oseba živi, na to, ali bo starejša oseba relativno revna ali ne. Model je presenetljivo pokazal, da je za starejše ženske v primerjavi s starejšimi moškimi (ob enakih vrednostih vseh ostalih spremenljivk) verjetnost relativne revščine manjša. Višje stopnje tveganja revščine za ženske kot za moške torej lahko pojasnimo z dejstvom, da so ženske v povprečju starejše, imajo nižjo izobrazbo ter živijo v drugačnih gospodinjstvih kot moški.

Kot rečeno, se v raziskavi nismo ukvarjali le z revščino, ampak smo ugotovili tudi različne vidike materialne prikrajšanosti (starejšega) prebivalstva Slovenije: kolikšna je njihova finančna stiska, kakšna je razpoložljivost trajnih potrošnih dobrin, kakšne so stanovanjske razmere in s stanovanjem povezani stroški, ali so jim dostopne zdravstvene in zobozdravstvene storitve. Pokazali smo, na katerih področjih in kako pogosto so relativno revni (starejši) ljudje v Sloveniji tudi materialno prikrajšani, torej kolikšna in kakšna je povezava med revščino in materialno prikrajšanostjo.

Pri interpretaciji kazalnikov materialne prikrajšanosti moramo pomisliti na to, da morda podcenjujejo materialne zmožnosti prebivalstva. Pri nekaterih osebah namreč materialna prikrajšanost ni posledica pomanjkanja denarnih sredstev, temveč drugih vidikov socialne izključenosti (morda nimajo nikogar, ki bi jim pomagal pri izvedbi izboljšav) ali pa celo lastne izbire. Slednje še zlasti velja za nekatere starejše osebe, ki si ne želijo oziroma ne čutijo potrebe po spreminjanju načina življenja. Morebitne spremembe (npr. izboljšave v stanovanju) čutijo kot potencialno breme in se jih zato ne lotijo ali pa celo menijo, da, na primer, ni potrebno vlagati v stanovanje še tistih nekaj let, kolikor sami ocenjujejo, da bodo še živeli.

Rezultati raziskave dajejo vpogled v dohodkovni položaj in materialno prikrajšanost starejšega prebivalstva, tako vsega kot tistega, ki po veljavnem kriteriju sodi med relativno revne. Pokazali smo globino problemov in prioriteta področja nadaljnjega poglobljenega raziskovanja s ciljem povečanja socialne vključenosti tega segmenta prebivalstva. Naše ugotovitve in predlogi so lahko ena od podlag za pripravo ukrepov za izboljšanje položaja starejšega prebivalstva in pravočasno pripravo na čas, ko bodo starejše osebe predstavljale veliko večji delež prebivalstva Slovenije kot danes. Poudarili smo, da imajo sedanji kazalniki tehtne metodološke pomanjkljivosti, ki omejujejo njihovo uporabnost pri ugotavljanju dejanskega ekonomskega položaja prebivalstva, identificiranju najbolj ogroženih (marginalnih) skupin (starejšega) prebivalstva ter opredeljevanju področij in načinov za ukrepanje. To je seveda velika ovira za izbiro in primerno ciljanje ukrepov. Napačno pa bi bilo razumeti, da ni treba še naprej spremljati standardnih kazalnikov revščine in materialne prikrajšanosti (končno nas k temu zavezuje članstvo v EU) - le razumeti je treba njihov pomen in doseg ter to upoštevati pri njihovi razlagi in uporabi.

LITERATURA

Dennis, Ian, in Anne-Catherine Guio (2004). Poverty and social exclusion in the EU. *Statistics in focus*, Population and social conditions, 16/2004. Eurostat, Luksemburg

European Commission (2004). *Joint Report on Social Inclusion*. Office for Official Publications of the European Communities, Luksemburg.

European Commission (2006). The impact of ageing on public expenditure: projections for the EU25 Member States on pensions, health care, long-term care, education and unemployment transfers (2004-2050). *European Economy*, Special Report no. 1/2006. European Policy Committee and the Directorate General for Economic and Financial Affairs of the European Commission. Dostopno na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2006/eespecialreport0106_en.htm.

European Commission (2007). Poverty and Exclusion. Special Eurobarometer 279 / Wave 67.1. Dostopno na: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2007/eurobarometer_povertyandexclusion_en.pdf.

Eurostat (2006). Long-term population projections at national level. *Statistics in focus*, Population and Social Conditions, 3/2006. Dostopno na: http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Fahey, Tony, Christopher T. Whelan, in Bertrand Maître (2005). *First European Quality of Life Survey: Income inequalities and deprivation*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.

Guio, Anne-Catherine (2005). Material deprivation in the EU. Poverty and social exclusion in the EU. *Statistics in focus*, Population and social conditions, 21/2005. Eurostat, Luksemburg.

Ilić, Milena, in Tina Žnidaršič (2006). 1. oktober – mednarodni dan starejših. *Prva objava*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 29. september 2006. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=470.

Kajzer, Alenka (2007). The problem of ageing and labour market flexibility in Slovenia. Referat na 5th International Research Conference on Social Security »Social security and the labour market: A mismatch?«, Varšava, 5.-7. marca 2007.

Kraigher, Tomaž (2005). Srednjeročna in dolgoročna projekcija demografskega razvoja Slovenije in njegovih socialno-ekonomskih komponent. *Delovni zvezek*, XIV, 10. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

Kump, Nataša, in Tine Stanovnik (2004). Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji. *IB revija*, vol. XXXVIII, 1/2, str. 46-64.

Kump, Nataša, in Tine Stanovnik (2005). *Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji*. Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana.

Kump, Nataša, in Tine Stanovnik (2006). Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji. *IB revija*, vol. XL, 3, str. 4-17.

Kump, Nataša, in Tine Stanovnik (2007). *Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji*. Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana.

Malačič Janez (2005). Demografske razmere in prebivalstvena politika v Sloveniji: iz Jugoslavije v Evropsko unijo. *Naše gospodarstvo*, 5-6, str. 11-18.

Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji (2005). Vlada Republike Slovenije. Ljubljana. Dostopno na: http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/gospodarske_socialne_reforme.pdf (29. 4. 2009).

Remec, Matija (2007). Anketa o življenjskih pogojih, EU-SILC, Slovenija, 2005 - začasni podatki. *Prva objava*, 24. april 2007. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Remec, Matija (2008). Anketa o življenjskih pogojih, EU-SILC, Slovenija, 2006 - začasni podatki. *Prva objava*, 10. januar 2008. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Russel, Helen, in Christopher Whelan (2004). *Low income and deprivation in an enlarged Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Sambt, Jože (2005). Dolgoročne projekcije izdatkov za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo s pomočjo metode generacijskih računov. *IB revija*, 3, str. 85-95.

Stanovnik, Tine, Nataša Kump in Mitja Čok (2006): The gender dimensions of social security reform in Slovenia. V: Elaine Fultz (ur.), Mitja Čok, Nataša Kump, Luana Miruna Pop, Marian Preda in Tine Stanovnik, *The gender dimensions of social security reform, Volume 2, Case studies from Romania and Slovenia*. Budimpešta: International Labour Office, str. 93-172.

Strategija razvoja Slovenije, Razvojna vizija in prioritete (2005). Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana. Dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf (27. 3. 2009).

Stropnik, Nada, in Nataša Kump (2008a). 'Income and poverty among the elderly in the New Member States: a cross-comparative analysis'. V J.C. Vrooman (ur.), *Poor elderly in the EU's new member states*. CEPS/ENEPRI, Bruselj, str. 3-43. Dostopno na: http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1753 (30. 3. 2009).

Stropnik, Nada, in Nataša Kump (2008b). Slovenia. V J. C. Vrooman (ur.), *Poor elderly in the EU's New Member States*. CEPS/ENEPRI, Bruselj, str. 137-167. Dostopno na: http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1753 (30. 3. 2009).

Stropnik, Nada, in Tine Stanovnik (2002). *Boj proti revščini in socialni izključenosti – 2. knjiga*, Primer Slovenije. Mednarodna organizacija dela, Budimpešta.

Svetin, Irena (2007). Transition from work into retirement, Slovenia, 2nd quarter 2006. *Rapid Reports*, no 63, Labour market, no 27. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 24. september 2007.

Vertot, Nelka (2007). 1. oktober - mednarodni dan starejših. *Posebna objava*. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 28. september 2007. Dosegljivo na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1180.

Zaidi, Asghar (2006a). Poverty of Elderly People in EU25. Policy Brief August 2006. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Dunaj.

Zaidi, Asghar (2006b). Pension Policy in EU25 and its Possible Impact on Elderly Poverty. Policy Brief September 2006. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Dunaj.

Zaidi, Asghar, Mattia Makovec, Michael Fuchs, Barbara Lipszyc, Orsolya Lelkes, Marius Rummel, Bernd Marin, in Klaas de Vos (2006). Poverty of Elderly People in EU25. *Policy Brief* September 2006. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Dunaj.

ZPIZ (2006). *Letno poročilo 2005*. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, Ljubljana. Dostopno na: http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2006/ (9. 6. 2006).

ZPIZ (2008). *Letno poročilo 2007*. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, Ljubljana. Dostopno na: http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2007/ (4. 5. 2009).

ZPIZ (2009). *Letno poročilo 2008*. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, Ljubljana. Dostopno na: http://www.zpiz.si/src/letno_porocilo/2008/ (25. 11. 2009).

II. KVALITATIVNA ANALIZA

1. UVOD

V državah EU, in seveda tudi v Sloveniji demografski trendi kažejo intenzivno staranje prebivalstva in naraščanje deleža starejših ljudi v populaciji. Prehajamo v t.i. dolgoživo družbo, kjer so razmerja med starostnimi skupinami drugačna, kar ima posledice za celotno družbo, vzdržnost sistemov socialne varnosti, odnose med posameznimi skupinami (vprašanje medgeneracijske solidarnosti), ter kakovosti življenja posameznih skupin. Projekcije prebivalstva za Slovenijo napovedujejo intenzivno rast starejšega prebivalstva (nad 65 let), in sicer iz 16,5% v letu 2010 na 31,2 % v letu 2050 (Socialni razgledi 2006), kar pomeni porast deleža odvisnih (starejših od 65 let) iz 21,4 na 55,6 odstotkov v letu 2050 (Sporočilo Evropske komisije o demografski prihodnosti Evrope 2006).

Vprašanje kakovosti življenja v starosti postaja vedno bolj aktualno v kontekstu vedno daljše življenjske dobe in vedno večjega števila starejših, pri čemer je poudarek predvsem na samostojnem in polnem življenju starejših. Starejši so namreč zaradi svojih številnih značilnosti ena najbolj ranljivih družbenih skupin. O večji ranljivosti starejšega prebivalstva lahko govorimo predvsem zaradi njihovega slabšega finančnega položaja, kot dokazujejo različne raziskave (glej npr. Sendi et al 2002, Mandič et al 2006) in na kar specifično opozarja tudi Evropska komisija v Skupnem poročilo o socialni varnosti in socialni vključenosti (2007). Stopnja tveganja revščine v Sloveniji je za ljudi, starejše od 65 let višja kot za mlajše, še večje pa je tveganje za ženske in tiste, ki živijo sami (Strategija varstva starejših do leta 2010). Monetarni vidik revščine je v Sloveniji že dolgo časa predmet analize raziskovalcev (glej Stanovnik 1994, 1997, Stropnik 1994, 1997, 2002, 2007, Stropnik in Stanovnik 2001, 2002), in tudi uradne statistike (npr. t.i. Laekenski indikatorji), pri čemer so poudarjeni tudi posebej starejši prebivalci (npr. Stanovnik in Kump 2003).

Pri tem podatki kažejo na posebno ranljivost starejših žensk in enočlanskih gospodinjstev starejših od 65 let, pa tudi starejših najemnikov (glej SURS 2008, Eurostat 2008)

Revščina pa ni povezana le z monetarnim vidikom, tj. nizkimi dohodki, ampak je kompleksnejši pojem, ki se v sodobni sociologiji pogosto razširjeno pojmuje kot koncept socialne izključenosti. Po razlagi nekaterih avtorjev je torej termin socialna izključenost širši od termina revščina, saj naj bi obsegal ne le šibke materialne vire ampak tudi nezmožnost participacije v ekonomskem, političnem, kulturnem in socialnem življenju, po nekaterih definicijah pa tudi izključenost iz prevladujoče usmeritve družbe (Duffy 1995). Obsega odnos posameznika in njegovo vpetost v štiri glavne družbene sisteme: ekonomsko, socialno (socialna država), politično (pravni in demokratični okvir), in medosebno sfero (vpetost v socialna omrežja; družina, prijatelji, ipd.)

Cilj raziskave je ugotoviti, kateri vidiki revščine in materialne deprivacije so najbolj pereči ter kakšne strategije (*coping strategies*) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino, pri čemer želimo našo pozornost usmeriti na različne vidike socialne izključenosti, ki se

povezujejo s samim stanjem t.i. monetarne deprivacije. Ugotavljali bomo, kako se starejši s pomanjkanjem spopadajo, kdo so osebe ali institucije, ki jim pri tem pomagajo. S tem želimo pridobiti znanje o tem, na kakšen način bi bilo najbolj ogroženim skupinam starejših možno pomagati pri izboljšanju kakovosti življenja (katere individualne strategije so najbolj pogoste in kako jih podpreti z usmerjenimi politikami). Glavno raziskovalno vprašanje je tako: *Kateri vidiki revščine in so najbolj pereči ter kakšne strategije (coping strategies) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino?* Revščino pri tem umeščamo v kontekst različnih tveganj (individualna in družbena) s katerimi se soočajo starejši v sodobni družbi. Zanima nas, kako se ta tveganja med seboj povezujejo in kakšne so strategije shajanja in upravljanja starejših z njihovimi tveganji.

Dodatna raziskovalna vprašanja:

- Katera so tveganja, ki zadevajo starejše v njihovem vsakdanjem življenju in kako se med seboj povezujejo (npr. revščina, izolacija, ...)?
- Kako starejši zaznajo ta tveganja oz. ali se jih zavedajo?
- Kako se soočajo s tem – kakšne so njihove strategije?
- Kakšno oporo dobijo v svoji okolici in od koga prihaja največ opore (katere osebe, katere institucije, ...)?
- Od kod pride pomoč ob določenih stresnih dogodkih v življenju?

V nadaljevanju sledi poglavje o socialni izključenosti, konceptualnih izhodiščih, definicijah, povezavi z revščino in načinih opazovanja socialne izključenosti. Nato so podane ugotovitve našega raziskovalnega dela (metodologija, poročilo o realizaciji terenskega dela, analiza izkustvenega gradiva ter vsebinske ugotovitve).

2. SOCIALNA IZKLJUČENOST

Koncept socialne izključenosti se je v zadnjih dveh desetletjih dodobra uveljavil tako v družboslovju kot v političnem in policy jeziku. Razlag za njegovo pogosto uporabo je sicer več, pomembno pa se zdi omeniti vsaj dve.

Prva razlaga se veže na dejstvo, da spremembe, do katerih prihaja v sodobnih družbah kot posledica kombinacije različnih ekonomskih, demografskih in socialnih dejavnikov, dejansko prinašajo strukturno drugačne, nove pojave in socialne (tudi družbeno stratifikacijske) posledice, ki jih je lažje kot s starimi zajeti in opisati z 'novimi' koncepti. Dinamika in kompleksnost ekonomskih in socialnih sprememb povečuje negotovosti in tveganja v družbah ('družbe tveganja' po Beck-u 1992), kar se na nivoju posameznikov najbolj odraža v dejstvu, da postajajo tako delovne kot življenjske poti vse manj predvidljive, predvsem pa naraščajo individualna tveganja, ki izhajajo iz fleksibilizacije trgov delovne sile oziroma iz naraščajočega števila delnih in negotovih zaposlitev, ki posameznikom ne zagotavljajo več materialne in socialne varnosti. Novih oblik družbenih neenakosti po mnenju nekaterih vplivnih avtorjev (npr. Offe 1994, Touraine 1992) ni več mogoče zadovoljivo pojasniti le s pomočjo razredne strukture družbe in teorij, ki izhajajo iz vertikalnih, hierarhičnih modelov družbene strukture. V post-industrijskih družbah prihaja do prehoda iz vertikalno strukturirane družbe, ki smo jo poznali kot razredno družbo (s skupinami na vrhu socialne strukture in skupinami na dnu socialne strukture), v horizontalno strukturirano družbo, v kateri se vrhovi sploščijo in v kateri ni več toliko pomembno ali so posamezniki oz. skupine zgoraj ali spodaj, temveč ali so v centru (centralne, vključene skupine) ali na periferiji (marginalne, izključene skupine), ali sodelujejo v družbenem dogajanju ali ne. Proučevanje družbene neenakosti skozi družbeno polarizacijo na horizontalnem nivoju, med tistimi 'znotraj' in tistimi 'zunaj' oziroma tistimi 'v centru' in tistimi 'na periferiji' pa je bistvo pristopa socialne izključenosti. V tem kontekstu Abrahamson (1995) tudi razlikuje revščino (in procese siromašenja) kot skrajno obliko socialnih neenakosti v modernih industrijskih družbah, od socialne izključenosti (in procesov izključevanja) kot skrajne oblike marginalizacije in neenakosti v sodobnih post-industrijskih (post-modernih) družbah.

Drugo razlago za popularnost in pogostost uporabe pojma socialna izključenost pa gre iskati v dejstvu, da se pojmi kot je socialna izključenost in socialno vključevanje ter družbena kohezija že dve desetletji uporabljajo v političnem in policy besednjaku na nivoju Evropske Unije (EU), ki je z različnimi mehanizmi, med drugim tudi s sofinanciranjem raziskovalnih in aplikativnih projektov ter programov socialnega vključevanja, izdatno spodbudila uporabo omenjenih konceptov v družboslovju. Posledica tovrstnega 'spodbujanja' uporabe določenih konceptov oz. pojmov za opisovanje in raziskovanje različnih družbenih pojavov in učinkov, je tudi uporaba le-teh v različnih teoretskih kontekstih in tradicijah, zaradi česar ne preseneča veliko število in ohlapnost njihovih definicij. Večpomenskost pojmov ima slabe in dobre plati: po eni strani povečuje njihovo nejasnost (in težave z operacionalizacijo in kazalci), po drugi pa zagotavlja njihovo široko uporabnost.

Družboslovci so sicer uporabi pojma socialne izključenosti različno naklonjeni, saj je v literaturi pogosto mogoče zaslediti mnenje, da bi nove družbene pojave in socialne posledice lahko zadovoljivo opisovali tudi s 'starimi', uveljavljenimi koncepti, predvsem revščino, pri proučevanju katere so bili v zadnjih desetletjih razviti zelo kompleksni pristopi in razumevanja, na primer relativne deprivacije (Townsend 1979, nato pa številni avtorji) in novejši pristop deprivacije (z)možnosti (capability deprivation), ki ga je razvil nobelovec Amartyla Sen (1992, 1999). Vendar pa večina raziskovalcev tudi ugotavlja, da proučevanje socialne izključenosti dodaja konceptu revščine (ki proučuje v glavnem distribucijski vidik neenakosti) nove poudarke, predvsem relacijski vidik, ki poudarja pomembnost participacije tako v družbenem in političnem življenju kot v socialnih omrežjih, s tem pa usmerja pozornost na dejavnike družbenih neenakosti, ki so bili v sklopu tradicionalnih pristopov revščine, marginalnosti in diskriminacije zanemarjeni. Če je torej že mogoče dvomiti ali gre pri socialni izključenosti res za nov koncept, pa ni dvoma, da gre za nov kontekst in nove vidike proučevanja družbenih pojavov (ter nove poudarke socialnih politik).

2.1 Opredelitev socialne izključenosti

Kljub širokim in sorazmerno ohlapnim definicijam pojma socialne izključenosti (izključevanja) ter njegovega drugega pola – socialne vključenosti (vključevanja)³⁰, je iz del različnih avtorjev (npr. Room 1995, Atkinson 1998, Sen 2000, Mayes et al. 2001, Muffels et al. 2002) mogoče povzeti ključne lastnosti pojma in njegove opredelitve. Tako lahko povzamemo, da:

- s socialno izključenostjo razumemo izključenost oziroma slabo vključenost posameznikov ali skupin v populaciji v sisteme političnega, ekonomskega in socialnega delovanja družb, v katerih živijo. Gre za izključenost oz. izključevanje iz dostopa do in sodelovanja v institucijah in družbenih virih ter splošno razpoložljivih priložnostih in možnostih, ki so pomembni za posameznikovo materialno in socialno varnost ter zagotavljanje življenjskih virov in življenjskih pogojev. Hkrati stanje socialne izključenosti pogosto spremlja slaba vpetost posameznikov v mreže medosebnih odnosov in njihova slaba participacija v družbenem dogajanju (npr. politična, kulturna participacija).
- Socialna izključenost je relacijski pojem, saj se vključenost ali izključenost posameznikov in skupin proučuje v odnosu do ostalih v družbi (podobno velja tudi za socialne pravice, ki so relacijske narave, saj se situacije in življenjski pogoji posameznikov in skupin proučujejo v odnosu do ostalih v družbi).
- Bolj kot na samem stanju socialne izključenosti je poudarek na procesih izključevanja, skozi katere se kopičijo različne dolgotrajne prikrajšanosti in izključenosti v tako imenovani spirali tveganj, v kateri se posamezne oblike deprivacij in izključenosti sopogojujejo in vodijo k drugim, vse bolj kompleksnim.

³⁰ Različne pomene in teoretske kontekste izključenosti (in vključenosti) dobro ilustrira tipologija, ki jo je izdelala Hillary Silver (1994) in ki opisuje tri paradigme oziroma pomenske 'idealne' tipe razumevanja izključenosti – vključenosti: paradigmo solidarnosti, paradigmo specializacije in paradigmo monopola.

Socialno izključevanje je multidimenzionalen pojav, kar pomeni, da se procesi izključevanja na različnih področjih (iz različnih virov, možnosti in priložnosti) pogosto so-pogojujejo in prepletajo.

- Poudarek pri proučevanju socialne izključenosti je na iskanju in razlagi vzrokov in razlogov, ki sprožajo procese izključevanja, ter njihovih medsebojnih relacij. Sen (2000), na primer, deli socialno izključevanje na aktivno in pasivno. Pri aktivnem izključevanju gre za namerno zakonsko ali sistemsko izključevanje, ko določenim populacijskim kategorijam ali skupinam niso priznane vse pravice in možnosti, ki sicer veljajo v družbi - na primer, omejevanje statusa državljanstva beguncem ali ekonomskim migrantom, iz česar za slednje sledijo številne druge omejitve, izključevanja in deprivacije. Pri pasivnem izključevanju pa gre za izključevanja in deprivacije, do katerih pride skozi različne ekonomske in socialne procese, pri katerih sicer ni namere izključevati (npr. ekonomska gibanja, ki povzročajo brezposelnost, ipd.).
- Po mnenju Atkinson-a (1998) so trije ključni elementi, značilni za koncept socialne izključenosti, naslednji: (1) relativnost – vedno gre za izključevanje iz določene družbe, v določenem prostoru in času. O absolutni izključenosti ni mogoče govoriti (za razliko od absolutne revščine). (2) Agenti, dejavniki izključevanja – kaj oz. kateri dejavniki (dogodki, procesi, ovire v družbi) izključujejo. Izključeni posamezniki in skupine večinoma nimajo kontrole nad dejavniki (agenti) izključevanja in nad samimi situacijami izključevanja. Pogosto imajo občutek neobvladovanja situacij in nemoči vplivati na dogodke in spremembe v lastnem življenju.³¹ (3) Dinamika - socialna izključenost posameznikov ali skupin ne zadeva le njihove trenutne situacije, ampak ima praviloma tudi resne posledice (slabe izgleda) za njihovo prihodnost. Izključevanje posameznikov in skupin tako pomeni, da imajo le-ti tudi malo priložnosti za prihodnost.

---

³¹ Atkinson (1998: 14) sicer dodaja, da je mogoče poleg samega proučevanja, kakšna je situacija izključenih oseb, ugotavljati tudi, koliko so posamezniki za svojo situacijo odgovorni sami (npr. neiskanje dela ali zavračanje zaposlitve, ker posamezniki raje živijo od socialnih pomoči, pasivnost in neiskanje izhoda iz težkih življenjskih situacij). Pri ugotavljanju odgovornosti posameznikov za svojo izključenost je sicer potrebna previdnost, saj so lahko izbire samo-izključevanja posledice prejšnjih deprivacij, izključenosti, pomanjkanja informacij ali različnih prikritih okoliščin in ovir (ta vidik izključevanja sicer zelo dobro ponazarja Sen s konceptom deprivacije (z)možnosti, s katerim poudarja, da so individualne izbire in preference pogojene z dejanskimi (z)možnostmi posameznikov, ki so odvisne tako od zunanjih, objektivnih ovir, kot od subjektivnih ovir, kot so, na primer, nizka izobrazba, nepoznavanje možnosti, slabe izkušnje, slaba samo-podoba, ipd.). Kljub temu ne gre zanikati obstoja fenomena prostovoljne izključenosti. Le Grand (2003), ki je proučeval individualno prostovoljno izključenost, meni, da je le-ta lahko problematična, kadar na odločitve o izključevanju odločilno vplivajo zunanji dejavniki (neugodne razmere, v katerih se posameznik odloči za 'umik') in/ali individualni neuspeh pri sprejemanju relevantnih odločitev, pa tudi, kadar imajo odločitve o namerni samo-izključitvi dolgoročne posledice za prihodnost posameznika (posledice, ki se jih posameznik ob odločitvi za samo-izključitev ne zaveda). Z vidika družbene kohezije pa se zdi še bolj problematično, kadar do samo-izključevanja ali celo do vzpostavljanja vzporednih družbenih struktur (npr. siva in nelegalna ekonomija) pride na nivoju družbenih skupin (skupine z izrazito drugačnimi vrednotami in kulturo, npr. homogene skupine priseljencev, etnične skupine, ipd.).

Dihotomija socialna vključenost-izključenost sicer predstavlja horizontalno polarizirano sliko družbe, z večinskim delom v običajne načine življenja in v participacijo v družbi vključenih posameznikov, na eni strani, in manjšim delom posameznikov ali skupin, ki zaradi različnih razlogov ostajajo izven teh prevladujočih vzorcev življenja in sodelovanja v družbenih institucijah (ali so iz njih izrinjeni), na drugi strani. Stanje popolne socialne izključenosti (tako na nivoju izključenosti iz družbenih virov in institucij ter načinov družbene participacije, kot na nivoju izključenosti iz medosebnih mrež in odnosov) je tako ekstremno stanje, da so popolnoma socialno izključene le zelo majhne skupine ali kategorije posameznikov, kot so, na primer, brezdomci, odvisniki od drog, osebe, ki se ukvarjajo s kriminalom, prostitutke, ilegalni imigranti, in podobno. Vendar nas pri proučevanju socialne izključenosti ne zanima le ugotavljanje skrajnih vrednosti družbene dihotomije (vključeni, izključeni), ampak tudi sam proces izključevanja, ki je postopen, kontinuiran fenomen. Da bi razumeli procese in tveganja socialnega izključevanja pa se je potrebno osredotočiti na zmanjšano družbeno participacijo in na kopičenje akumuliranih ter kombiniranih deprivacij, ne le na skrajna stanja.

2.2 Socialna izključenost in revščina

Zaradi široke in ohlapne definiraniosti se pojem socialne izključenosti (izključevanja) precej prekriva z drugimi koncepti, predvsem s konceptom revščine. Pogosto je revščina razumljena bodisi kot del (materialna dimenzija) socialne izključenosti, bodisi kot eden od predpogojev socialne izključenosti (kot stanje, ki vodi v socialno izključenost). V primeru, da revščino razumemo v ožjem smislu, kot materialno pomanjkanje (v kontekstu razpoložljivih dohodkov, izdatkov ali življenjskega standarda), je socialna izključenost dejansko bistveno širši, večdimenzionalen ter bolj dinamičen koncept od revščine. Če pa revščino definiramo širše, kot relativno deprivacijo, je tudi revščina razumljena večdimenzionalno, saj so poleg materialnih poudarjeni tudi nematerialni vidiki ter posledice prikrajšanosti. Ena osnovnih in pogosto navajanih opredelitev revščine kot relativne deprivacije je že desetletja stara opredelitev Townsend-a (1979: 31), po kateri "Za posameznike, družine in skupine lahko rečemo, da živijo v revščini, kadar jim resno primanjkuje virov, ki so nujni za ohranjanje prehrabnih vzorcev, za sodelovanje v dejavnostih in ohranjanje življenjskih razmer, običajnih oz. pričakovanih v družbi, ki ji ti posamezniki (družine, skupine) pripadajo." Po tej in sorodnih definicijah je tudi revščina večdimenzionalen pojav, ki povzroča izključevanje iz sodelovanja v dejavnostih in ohranjanja življenjskih razmer, ki so običajni oziroma splošno pričakovani v družbi. Relativno deprivacijo raziskovalci revščine merijo z indikatorji različnih, ne le materialnih virov (glej Ringen 1985, 1990). Prav tako je v literaturi na temo proučevanja revščine kot relativne deprivacije pogosto tudi proučevanje njene dinamike in procesov siromašenja (glej Ferge in Miller 1987, Muffels et al. 1992). Omeniti velja še Sen-ov (1992, 1999) koncept deprivacije (z)možnosti (capability deprivation), ki usmerja pozornost na

proučevanje različnih družbenih in individualnih ovir, zaradi katerih posamezniki dejansko nimajo (z)možnosti uresničevati svojih splošno zagotovljenih (socialnih) pravic.³²

Ob tem velja omeniti, da čeprav je revščina sicer večinoma definirana širše kot zgolj materialno pomanjkanje, pa se za njeno merjenje največkrat uporabljajo kazalci izračunani na podlagi razpoložljivega dohodka, s čimer se dejansko zajame predvsem materialna dimenzija. Tudi socialne politike namenjene preprečevanju revščine večinoma naslavljajo predvsem njen materialni (dohodkovni) vidik. Dejansko (empirično-raziskovalno) je tako razumevanje revščine kot predvsem materialne deprivacije precej pogosto.

Med pomembnejšimi vidiki razlikovanja med revščino (široko opredeljeno kot relativno deprivacijo) in socialno izključenostjo velja omeniti naslednje:

- Rodgers (1995) poudarja, da je pomembna sprememba, ki jo v študije večdimenzionalne deprivacije in različnih socialnih problemov prinaša koncept socialne izključenosti, dejstvo, da so bolj eksplicitno postali predmet raziskovanja ekonomski, socialni in kulturni dejavniki, ki se skrivajo za revščino, deprivacijo in izključevanjem (torej mehanizmi izključevanja).
- Room (1995) opozarja, da gre pri revščini in socialni izključenosti za različne vidike gledanja na družbene pojave: medtem ko je pri konceptu revščine pozornost usmerjena predvsem na distribucijske vidike (neenakost razporeditve razpoložljivih virov, neenakost dostopa do virov, ipd.), gre pri socialni izključenosti bolj za relacijske vidike (pomanjkanje socialne, ekonomske, politične participacije oz. vključenosti; slab dostop do institucij preko katerih poteka integracija v družbo).

Böhnke (2001a) pa poudarja, da gre pri socialni izključenosti za proučevanje dveh vidikov prikrajšanosti, in sicer distribucijskega (ki ga sicer 'pokriva' tudi koncept revščine – npr. nizek dohodek, nizek življenjski standard, slabi stanovanjski pogoji, življenje v nerazvitih, z javnimi storitvami slabo opremljenih okoljih, ipd.) in relacijskega vidika oz. vidika participacije (ki ga koncept revščine ne 'pokriva'). Pri relacijskem oz. participacijskem

---

³² Sen (1992, 1999) izhaja iz kritike teoretičnega in empiričnega fokusiranja raziskovanja revščine na dohodek in nujne potrebščine in na konceptualnem nivoju povezuje proučevanje revščine s človekovimi pravicami. Za Sen-a so formalno zagotovljene človekove pravice (vključno s socialnimi) same po sebi prazne, saj so le redko jasno oz. konkretno operacionalizirane. Namesto tega se Sen sprašuje ali so zagotovljeni vsi potrebni pogoji, da posameznik lahko dejansko izkorišča svoje pravice oz. da jih je dejansko zmožen izkoristiti. Ti pogoji so lahko zelo široki oz. splošni, objektivni, na primer možnosti (dostopnost) izobraževanja, lahko pa so bolj specifični in subjektivni, na primer nizka funkcionalna pismenost posameznikov, nepoznavanje informacij in pravic, ipd. Tako je, na primer, pravica do dela za mnoge posameznike prazna pravica, saj je dejanska (z)možnost posameznika, da si zagotovi zaposlitev, v precejšnji meri odvisna od razmer in različnih ovir na trgu delovne sile (vključno z individualnimi ovirami, kot so, na primer, nepopolna izobrazba, nizka funkcionalna pismenost, nepoznavanje možnosti, ipd.). Šele, ko so ovire zares odstranjene, lahko rečemo, da se posameznik odloča na podlagi lastnih (osebnih) izbir in preferenc (sicer pa so izbire posameznikov določene z njihovimi (z)možnostmi). Sen meni, da bi morala vsaka družba določiti listo minimalnih (konkretnih) možnosti, ki jih zagotavlja vsakemu posamezniku (in ne le splošno opredeljenih socialnih in drugih človekovih pravic), politike pa bi se morale osredotočiti na izboljševanje (z)možnosti posameznikov in depriviranih skupin (capacity building approach). Posamezne marginalizirane skupine, na primer Romi, imajo lahko vse formalno zagotovljene pravice v družbi, vprašanje pa je, kakšne so njihove (z)možnosti, da pravice dejansko izkoristijo.

vidiku gre za participacijo tako na medosebnem nivoju (npr. izolacija, malo prijateljskih odnosov, razbite družine...), kot na družbenem nivoju (npr. nizka politična participacija, apatičnost do družbenega dogajanja, kulturna izključenost in druge oblike ne-materialne deprivacije in izključenosti). Glavna razlika med pristopoma revščine in socialne izključenosti je torej v tem, na katere vidike socialne pravičnosti se kateri pristop osredotoča. Pri proučevanju revščine je poudarjena predvsem neenakost v smislu distribucije (virov), pri proučevanju socialne izključenosti (izključevanja) pa je poudarjena nujnost formalnega socialnega (družbenega) sodelovanja in vključenosti, ki se povezuje s socialnimi pravicami posameznikov. Preprečevanje revščine pomeni zagotavljanje manj neenake (bolj 'pravične') distribucije virov, preprečevanje socialne izključenosti pa zagotavljanje socialne (in družbene) participacije (sodelovanja) in integracije. Koncept socialne izključenosti dodaja razpravam in raziskavam o revščini socialno-psihološke vidike in povezuje ekonomsko in socialno prikrajšanost z družbenim sodelovanjem posameznikov in stabilnostjo družbe.

2.3 Področja socialnega izključevanja

Dejavniki, ki se največkrat navajajo kot ključne determinante socialne izključenosti oz. procesa izključevanja, so revščina, brezposelnost in neaktivnost ter pomanjkanje priložnosti za izobraževanje - torej materialni vidik, slaba vključenost oz. ne vključenost v trg delovne sile in slaba vključenost oz. ne vključenost v izobraževalni sistem. Običajna predpostavka je, da na nivoju posameznikov predvsem brezposelnost in pomanjkanje dohodkov pogojujeta kopičenje nadaljnega pomanjkanja in deprivacij na drugih življenjskih področjih.

Empirične analize so pokazale, da se, kljub pogostosti pojavljanja prikrajšanosti in izključenosti na posameznih področjih, večdimenzionalna deprivacija in izključenost kopiči v zelo majhnih deležih populacije in da so še bolj redke kombinacije materialne (distribucijske) deprivacije z relacijsko (participatorno) izključenostjo (glej Böhnke 2001a).

Od področij socialnega izključevanja so v družboslovni literaturi (poleg izobraževanja, položaja na trgu delovne sile in denarne prikrajšanosti) posebej izpostavljena še naslednja:

- izključenost iz sistema socialne varnosti. Gre za situacije, ko posamezniki, ki so v težavni socialni situaciji in/ali v pomanjkanju, ne prejemajo socialnih pomoči – bodisi zato, ker do njih niso upravičeni (nepokritje s socialnimi prejemki), bodisi zato, ker jih ne uveljavljajo (zanje ne vložijo zahtevkov). Razlogi, zakaj posamezniki socialnih prejemkov, do katerih bi bili upravičeni, ne uveljavljajo, so lahko različni: pomanjkanje informacij (posamezniki ne vedo, do česa so upravičeni in kdaj oz. v katerih situacijah), zamudni in zapleteni postopki uveljavljanja svojih pravic (papirnati administrativni postopki), stigma, ki se veže na prejemanje socialnih pomoči. V vseh navedenih primerih, predvsem pa kadar

ljudje občutijo stigmo vezano na prejemanje socialnih pomoči, deluje izključujoče že sam sistem socialnih pomoči (sistem zagotavljanja socialne varnosti).

- Izključenost na področju potrošnje: izključevanje iz dostopa do dobrin in storitev, ki omogočajo vključenost posameznikov v običajne načine življenja, na primer dostop do trajnejših dobrin, telefona (problem komuniciranja), dostopa do interneta, rekreacijskih, kulturnih in prostočasnih aktivnosti (še posebej v primeru družin z otroci). Izključenost iz storitev, na primer: zavarovanje, bančne storitve, ipd. Pri tem se pogosto ugotavlja problem privatizacije nujenja določenih storitev in vprašanje, koliko lahko država potem še regulira dostope do teh storitev (tržne storitve; npr. cena stanovanj...). Kar se tiče dobrin, lahko ugotovimo, da se dolgoročno gledano njihove cene dvigajo tako kot se v povprečju dvigajo dohodki v družbi. S tega vidika imajo posamezniki, ki imajo nizke dohodke ali so odvisni od socialnih pomoči, vedno več težav pri zagotavljanju osnovnih življenjskih proizvodov.
- Finančna izključenost oz. izključenost iz dostopa do bančnih storitev. Gre za problematiko, na katero se šele v zadnjih letih opozarja predvsem v najbolj razvitih državah (glej Kempson, Atkinson in Pilley 2004) – saj gre za izključevanje, ki postane zares problematično šele ko (če) večina populacije ima bančni račun oz. ko (če) dejstvo, da ga posameznik nima (ne more imeti) in posledično tudi ne koristiti bančnih storitev, pomeni izključenost iz različnih drugih storitev in dobrin, za katere je imetje bančnega računa predpogoj – uporaba čekov ali kreditne (bančne) kartice za plačilo dobrin daljšega trajanja na obroke, bančna kartica za dvig gotovine, prejemanje socialnih pomoči na bančni račun, ipd. V družbah, kjer velika večina ljudi polno uporablja bančne storitve, postane poslovanje zgolj z gotovino tako težavno kot drago (ni ugodnosti, odloženega plačevanja, kreditov, ipd.). Ne glede na delež bančno (finančno) izključenih v posamezni državi, se izkaže, da so posebej izpostavljene povsod (v vseh državah) iste kategorije (skupine) v populaciji. Tako so posebej ranljivi: ljudje z nizkimi dohodki (še posebej tisti, ki niso zaposleni in živijo od državnih socialnih pomoči), posamezniki iz avtohtonih in etničnih manjšinskih skupin (staroselci in priseljenci), posamezniki z osebno zgodovino velikih dolgov (še posebej tisti, ki so imeli bančne račune, pa so jim jih banke zaprle, ker niso uspeli manjšati svojega dolga). Pomembna dejavnika sta tudi **starost in geografska lokacija** – zelo mladi in zelo stari so bolj pogosto bančno izključeni, prav tako so bolj pogosto bančno izključeni ljudje, ki živijo v ruralnih skupnostih, še posebej v slabše razvitih (podrazvitih) področjih – tu je še poseben problem zapiranje bančnih podružnic v odročnejših ruralnih predelih.

3. METODOLOGIJA

Za poglobljeno raziskovanje socialne izključenosti starejših ljudi smo se odločili za poglobljeni intervju kot metodo zbiranja podatkov. Kvalitativna analiza je potrebna za poglobljeno razumevanje situacije starejših in njihove materialne deprivacije. V ta namen so bili izvedeni poglobljeni intervjuji (30) med najbolj ogroženimi skupinami starejšega prebivalstva. Slednji so bili izbrani na podlagi kvantitativne analize, ki je identificirala najbolj ranljive skupine starejšega prebivalstva.

Na podlagi intervjujev smo ugotavljali, kateri vidiki revščine in materialne deprivacije so najbolj pereči. Osrednji del intervjujev bodo strategije spopadanja s problemi revščine, ki jih imajo najbolj izključene (marginalne) skupine starejšega prebivalstva. Ugotavljali smo, kako se s pomanjkanjem spopadajo, kdo so osebe ali institucije, ki jim pri tem pomagajo ter kakšne so bile spremembe s preходом v upokojski status.

Intervju je obsegal naslednje teme:

- opis delovnega življenja starostnika pred upokojitvijo (koliko let delovne dobe, tip dela, ...)
- opis dohodkovnega stanja v obdobju tik pred upokojitvijo (shajanje, razporeditev in viri dohodkov, dodatne dejavnosti, krediti)
- opis sedanjega dohodkovnega stanja (viri dohodka, poraba dohodka, tip porabe - za katere potrebe, kje so primankljaji - česa si ne morejo privoščiti, čemu se odrekajo (osnovne potrebščine, hrana, zdravstvene potrebe, ...),
- opis trenutne življenjske situacije (bivališče) in potencialnih virov (lastništvo nepremičnine, zemlje, ...)
- na kakšen način zaznavajo revščino (doživljanje lastnega položaja, relativno glede na pretekli položaj, glede na svoje socialno okolje)
- na kakšen način se rešujejo težave s pomanjkanjem dohodka (kmetovanje, sposojanje denarja, odrekanje,...),
- kdo so osebe/institucije, ki jim pri težavah pomagajo - družina, prijatelji, drugi viri pomoči (socialne službe, neprofitne organizacije, ...).

Ciljna populacija so starejši (običajno opredeljeni kot osebe starejše od 65 let) in socialno ranljivi (predvsem ekonomsko ranljivi, tj. revni). Okvirno so bile oblikovane tudi najbolj ranljive skupine starejših, deloma na podlagi predhodnjega poznavanja področja in obstoječe znanstvene in strokovne literature, deloma na podlagi sporočila o rezultatih kvantitativnega dela raziskovalnega projekta (s strani Inštituta za ekonomska raziskovanja-IER). Ciljne skupine kvalitativne raziskave so tako bile:

- vodove/vdovci, osebe brez otrok,
- osebe z zdravstvenimi težavami,
- osebe, ki živijo same,
- osebe, ki imajo nizko izobrazbo,

- osebe, ki živijo v gospodinjstvih, kjer ni delovno aktivnih oseb,
- osebe, ki so bile delovno aktivne le manjše število let,
- najemniki.

Opazovali smo tako urbano kot ruralno populacijo.

Za izvedbo kvalitetnih intervjujev je potrebno, da se izvajalec vselej zaveda raziskovalnih vprašanj ter tako lažje, s pomočjo načrta intervjuja, usmerja intervju, spodbuja pogovor in zastavlja relevantna podvprašanja. Pri tem je potrebno poudariti, da se metodološko intervju izvaja čim bolj sproščeno, kot pogovor, in prilagojeno ciljni populaciji (torej starejšim). To pomeni, da opomnik za intervjuje deluje kot le to – opomnik in se torej ne izvaja nujno v celoti (z vsemi podvprašanji), nite ne nujno v obstoječem vrstnem redu. Cilj vprašanj in podvprašanj je spodbujanje govorjenja intervjuvanca, želja pa je, da slednji govori čim bolj prosto, zato se vedno sledi toku njegovih misli. Cilj intervjuja je pridobiti poglobljen uvid v pomen, ki ga posamezniki pripisujejo elementom izbrane problematike. S podrobnim spraševanjem s podvprašanji je moč raziskati specifiko vsakega primera posebej (in omogočiti primerjave podobnosti in razlik).

Tako mora raziskovalec slediti naslednjim ključnim elementom:

- Vzpostaviti dober stik.
- Prilagoditi spraševanje in uporabo načrta intervjuja, ki predstavlja zgolj odprt tematski okvir, vsakokratni konkretni situaciji in osebi.
- Prilagoditi ubeseditev starostni skupini / posamezniku (teoretske koncepte vsakdanjemu govoru).
- Začeti z lažjimi, splošnimi tematikami, nato bolj osredotočeno na teme iz načrta intervjuja.
- Spraševati vrednotno nevtralnno, včasih tudi vsebinsko neaktivno za spodbujanje poročanja in pridobitev najširših življenjskih pogledov itd.
- Vedno je potrebno dobiti njihovo razmišljanje, občutenja in odgovor; zakaj tako mislijo/občutijo, kaj jim to pomeni osebno, kako si pomagajo, kdo pomaga, na kakšen način...
- Odprtost za nepredvidene teme, pomembne poudarke – poglobljen pogovor o njih...
- Sprotno zapisovanje pomislekov, problemov, predlogov za modifikacijo načrta
- Za zaključek lahkotnejše tematike (npr. pogled v prihodnost...).

Analiza intervjujev je temeljila na metodološkem pristopu imenovanem 'grounded theory' ali utemeljena teorija. Strategije shajanja s težkim finančno socialnim položajem smo torej poiskali s pomočjo pragmatične uporabe metodologije Grounded Theory. Ugotovljene strategije izhajajo iz analize zbranih kvalitativnih empiričnih podatkov (kvalitativno izkustveno gradivo) t.j. prepisov intervjujev, ki smo jih posneli na terenu z izbranimi intervjuvanci . V prvem koraku si je raziskovalna skupina med seboj razdelila nabor

intervjujev in sočasno ter neodvisno je vsak posameznik opravil postopke kodiranja izkustvenega gradiva. Pri tem je sledil temeljnim tehnikam kodiranja v GT, opravljal konstantne primerjave in si zastavljal generativna vprašanja. Vsak član/članica skupine je na osnovi prebranega gradiva (prepisov intervjujev) najprej sam določil možne strategije shajanja z revščino, ki so se pojavile v njegovem/njenem gradivu na tak način, da je izbranim delom kvalitativnega izkustvenega gradiva pripisal opisne kode, ki so označevale možne strategije shajanja z revščino. V drugem koraku smo člani skupine sezname teh kode, ki smo jih našli v empiričnih podatki, v diskusiji pregledali in primerjali med seboj. V procesu primerjanja in iskanja podobnosti in razlik smo določili koncepte, sestavljene iz podobnih skupkov kod, pridobljenih z individualnim pregledovanjem podatkovnega gradiva. V zadnjem koraku abstrahiranja smo v skupinski diskusiji določili kategorije – skupine podobnih konceptov s katerimi bomo pojasnili na kakšne načine starejši ljudje shajajo težkim finančno socialnim položajem. Opis kategorij in konceptov, ki so utemeljeni v kvalitativnem izkustvenem gradivu in jih uporabljamo v analizi ter pri interpretaciji kvalitativnega podatkovnega gradiva smo torej pridobili tako, da smo:

- pregledali vse prepise intervjujev,
- individualno izvedli postopke kodiranja in določili sezname kod,
- skupinsko v diskusiji, s primerjavami kod izbrali in opredelili seznam konceptov in
- skupinskih diskusij, opredelili končni seznam analitičnih kategorij.

4. RAZISKAVA

Fakulteta za družbene vede je po pogodbi začela z izvajanjem projekta »Revščina in materialna deprivacija starejšega prebivalstva« v okviru Ciljnega raziskovalnega programa s 1. januarjem 2009. Raziskovalna skupina Fakultete za družbene vede se je v januarju in februarju 2009 večkrat sestala s ciljem priprave opomnika za poglobljene intervjuje s katerim bi v intervjuju zajeli zgoraj navedene teme. Osrednji del intervjujev so strategije spopadanja s problemi revščine, ki jih imajo najbolj izključene (marginalne) skupine starejšega prebivalstva, kako se starejši s pomanjkanjem spopadajo, kdo so osebe ali institucije, ki jim pri tem pomagajo. Pripravljen je bil načrt -opomnik za intervju, ki obsega glavna vprašanja in podvprašanja (je priložen – glej Prilogo 1).

S ciljem poiskati osebe primerne za intervju smo kontaktirali dve organizaciji, in sicer Društvo upokojencev (sestanez z ga. Kožuh Novak) in z Zavodom za oskrbo na domu Ljubljana (direktorica zavoda ga. Nina Ličer). Z obema institucijama smo se dogovorili za sodelovanje in pomoč pri iskanju primernih oseb za intervjuje. V ta namen se je pripravil tudi dopis za posameznike, kjer jih vabimo k sodelovanju pri raziskavi (glej Prilogo 2).

Ker revščino razumemo širše (ne le njen monetarni vidik) in želimo zajeti čim bolj različne strategije spopadanja z revščino. Zato dohodka anketiranih oseb nismo natančno omejili, ampak smo intervjuvali ljudi, ki so jih strokovnjaki identificirali kot ranljive. Pri tem je pomembno, da jih večina spada v spodnjo petino upokojenske populacije, glede na dohodek. Namreč, 16,9% upokojencev, ki dobivajo starostno pokojnino, ima pokojnino do 400 €. Med 300 in 400 € je tudi interval v katerem je znesek osnove za odmero dodatnih pravic. To pomeni, da lahko tisti z nekoliko višjimi pokojninami izpadejo iz dodatnih pravic, zaradi česar so lahko potencialno v slabšem položaju kot tisti z nekoliko nižjimi pokojninami. V ta namen smo intervjuvali tudi osebe z nekoliko višjimi pokojninami, tj. do cca. 600 €. V razred 400- 600€ spada še dodatnih 35% prejemnikov starostne pokojnine.

POVPREČNA POKOJNINA Z VARSTVENIM DODATKOM, 3/2009							
povprečna pokojnina	zneski v EUR		indeksi				
	3/2009	1-3/2009	3/09 2/09	3/09 3/08	1-3/09 1-3/08	3/09 12/08	1-3/09 1-12/08
<i>povprečna bruto pokojnina</i>							
starostna	623,38	623,61	97,1	107,4	107,5	102,9	102,9
invalidska	498,39	498,46	97,1	107,4	107,5	103,0	102,9
družinska oz. vdovska	429,31	429,56	96,9	107,6	107,9	103,0	103,1
skupaj	573,10	573,20	97,1	107,8	107,8	103,0	103,1
<i>povprečna neto pokojnina</i>							
starostna	620,63	620,98	97,1	107,3	107,4	102,9	102,9
invalidska	497,71	497,81	97,1	107,4	107,5	103,0	102,9
družinska oz. vdovska	429,07	429,32	96,9	107,5	107,9	103,0	103,1
skupaj	571,13	571,33	97,1	107,7	107,8	103,0	103,1

Vir: Zpiz 2009

RAZPOREDITEV POKOJNIN				3/2009		
intervali zneskov pokojnin v EUR	vse pokojnine		starostne pokojnine		kumulativa starostne pokojnine	
	število	str. v %	število	str. v %	število	str. v %
do 100,00	26.890	5,0	18.054	5,1	18.054	5,1
100,01 - 200,00	19.273	3,6	9.301	2,7		
200,01 - 300,00	25.321	4,7	11.670	3,3		
300,01 - 400,00*	53.565	10,0	20.334	5,8		
400,01 - 500,00	125.151	23,4	67.164	19,1	108.469	31,0
500,01 - 600,00	79.565	14,9	56.937	16,2		
600,01 - 700,00	68.666	12,8	53.074	15,1		
700,01 - 800,00	47.416	8,9	38.341	10,9		
800,01 - 900,00	30.225	5,6	25.094	7,1		
900,01 - 1.000,00	18.549	3,5	15.684	4,5	189.130	53,9
1.000,01 - 1.100,00	12.283	2,3	10.334	2,9		
1.100,01 - 1.200,00	8.115	1,5	6.898	2,0		
1.200,01 - 1.300,00	5.776	1,1	4.725	1,3		
1.300,01 - 1.400,00	3.513	0,7	3.266	0,9		
1.400,01 - 1.500,00	2.420	0,5	2.269	0,6	27.492	7,8
1.500,01 - 1.600,00	2.074	0,4	1.930	0,5		
1.600,01 - 1.700,00	1.838	0,3	1.728	0,5		
1.700,01 - 1.800,00	3.254	0,6	3.119	0,9		
od 1.800,01	1.050	0,2	1.050	0,3	7.827	2,2
skupaj	535.034	100,0	350.972	100,0	350.972	100,0

Vir: Zpiz 2009

Opomba * interval v katerem je znesek osnove za odmero dodatnih pravic

4.1 Poročilo o terenskem delu

Izvedba terenskega dela raziskave je potekala v obliki poglobljenih intervjujev s starejšimi ranljivimi osebami. Za dostop do primernih oseb za intervjuvanje smo se obrnili na Zavod za oskrbo na domu in posamezna društva Zveze društev upokojencev Slovenije. V začetku smo se sestali s predstavniki obeh organizacij, predstavili raziskavo in njene cilje, prediskutirali morebitne zadržke in potencialne ovire. Nato smo, glede na značilnosti (starost, ranljivost, finančni položaj, lokacija, itd.) določili ciljne skupine posameznikov, ki smo jih želeli vključiti v raziskavo. Prvi stik z intervjuvanci so vzpostavili, ob njihovih rednih obiskih, člani oz. osebje omenjenih organizacij in jih prosili za sodelovanje. Posredovali so jim naš dopis na katerega so zapisali svoje kontaktne podatke. V najkrajšem možnem času smo jih izvajalci intervjujev kontaktirali in se dogovorili za ustrezen termin za intervju.

Lokacijsko so bili intervjuvanci razpršeni po širšem območju Slovenije, predvsem pa smo poskrbeli, da smo intervjuvali tako tiste, ki živijo v urbanih mestnih središčih, manjših podeželskih mestih kot tudi v ruralnem okolju. Intervjuji so potekali na njihovem domu, običajno v kuhinji za mizo. Zaradi začetne predstavitve s strani oseb, ki jih sami poznajo, nismo imeli težav s pristopom do intervjuvancev in njihovim zaupanjem. Na kratko smo jim predstavili našo raziskavo, pojasnili, da bodo njihovi odgovori zaupni in prosili za dovoljenje za snemanje intervjuja, s čimer ni bilo nikakršnih težav. Tudi sicer so bili intervjuvanci v veliki večini zelo odprti, radi so govorili o svojem življenju in težavah s

katerimi se srečujejo. Intervjuji so praviloma potekali individualno in v mirnem okolju. V nekaterih posameznih primerih je pri intervjuju prisostvoval kakšen družinski član (partner ali potomec) oz. negovalka. V prepisih intervjujev so te osebe posebej označene. Dolžino intervjuja je pogojevala pripravljenost in zmožnost osebe za poglobljeno odgovarjanje in obsežnost relevantnih tematik, ki so se pojavljale tekom intervjuja. Intervjuji so trajali od 1 ure do dobrih 4 ur, največ pa jih je bilo dolgih med 1,5 in 2 urama. Izvajalci smo intervjuje izvajali s pomočjo načrta poglobljenih intervjujev, hkrati pa smo se prilagajali specifičnim situacijam, zmožnostim in vsebini odgovorov vsakega posameznika. Sproti smo si zapisovali kakšne vsebinske in metodološke pomisleke, ki smo jih upoštevali v nadaljnjih intervjujih. Poleg intervjuja smo zapisali tudi nekaj naših neposrednih opazanj o osebi sami in njenem bivanjskem prostoru. Izvedli smo 34 intervjujev, 4 so bili izločeni iz nadaljnjih analiz zaradi zmanjšane zmožnosti artikuliranja vsebinsko relevantnih odgovorov sogovornikov. Drugih večjih težav nismo imeli. Nekaj lokalnih koordinatorjev iz Društev upokojencev je sicer zavrnilo sodelovanje na podlagi stereotipa, češ, da ljudje ne radi govorijo o zasebnih stvareh, kar se je kasneje izkazalo za neutemeljeno. Intervjuje smo posneli na digitalni diktafon, ter jih v obliki avdio datotek shranili na računalnik, kar je pripomoglo k lažji distribuciji in hitrejši pripravi prepisov, ki so predmet nadaljnjih analiz.

V spodnji tabeli je narejen seznam opravljenih intervjujev ter značilnosti intervjuvanih oseb, kot so:

- starost
- tip naselja
- dohodka
- lastništvo stanovanja (vs. najem)

Med intervjuvanci je bilo 5 moških in 25 žensk. Njihova starost je bila med 58 in 90 let, povprečje pa 78 let. Večina intervjuvancev je imela lastniško stanovanje, 6 pa je bilo najemnikov. Povprečni dohodek intervjuvancev je bil 502€.

Pri izvajanju intervjujev je bilo potrebno posvetiti posebno pozornost ubeseditvi vprašanj in pozornemu poslušanju včasih manj povezanih odgovorov, specifičnemu besednjaku in dialektom. Slednje je kasneje zahtevalo tudi nekaj težav oz. večji napor pri prepisovanju intervjujev. Mestoma se je bilo potrebno odzvati tudi na čustvene reakcije ob poročanju težkih življenjskih izkušenj. V splošnem smo vodili intervju tako, da smo na začetku vzpostavili dober stik, nato nadaljevali z zahtevnejšimi tematikami, končali pa s kakšnim lahkotnejšim pogovorom. Glede na nekatera povabila, da naj se še kdaj oglasimo na pogovor lahko sklepamo, da je bila izkušnja za intervjuvance pozitivna. Prav tako pa smo bili tudi izvajalci navkljub temu, da smo bili nekajkrat priča res težkim življenjskim pogojem v katerih živijo najbolj ogroženi starejši prebivalci zadovoljni s potekom izvedbe intervjujev ter presenečeni nad življenjsko voljo, odprtostjo in pripravljenostjo posameznikov za sodelovanje.

Preglednica 1: Seznam opravljenih intervjujev

Št. intervjuja	Spol	Starost	Kraj	Dohodki (v €)	Živi sam/a	Najem/lastništvo
1.	ž	77	Primestno – vaško (Pirniče)	546	da	lastnik
2.	ž	72	Primestno – vaško (Brod)	420	ne	lastnik
3.	m	78	Primestno- vaško (Pirniče)	530	/	lastnik
4.	m	74	Vaško (Ovsiše)	600	ne	lastnik
5.	ž	70	Vaško (Ovsiše)	700	ne	lastnik
6.	ž	87	Manjše mesto (Žalec)	476	da	lastnik
7.	ž	81	Vaško (Lokavec)	432	da	lastnik
8.	ž	69	Manjše mesto (Logatec)	550	da	lastnik
9.	ž	76	Vaško (Sp Škofije)	417	da	lastnik
10.	ž	90	Mestno (Jesenice)	700	da	najem
11.	ž	86	Mestno (Ljubljana)	700	da	
12.	ž	96	Mestno (Ljubljana)	400+	da	najem
13.	ž	88	Mestno (Ljubljana)	460	da	najem
14.	ž	72	Primestno- vaško (Tomačevo)	444	ne	lastnik
15.	ž	89	Mestno (Ljubljana)	370	da	lastnik
16.	ž	74	Mestno (Ljubljana)	428	ne	lastnik
17.	ž	76	Mestno (Ljubljana)	560	da	najem
18.	ž	61	Mestno (Ljubljana)	406	ne	Najem
19.	ž	76	Mestno (Ljubljana)	500	ne	lastnik
20.	ž	75	Mestno (Ljubljana)	500	da	lastnik
21.	ž	83	Podeželsko naselje (Lesce)	500	da	lastnik
22.	ž	84	Podeželsko naselje (Lesce)	413	ne	lastnik
23.	m	77	Podeželsko naselje (Ig)	680	ne	lastnik
24.	ž	69	Vaško (Iška vas)	425	ne	lastnik
25.	m	72	Podeželsko naselje (Lesce)	600	ne	lastnik
26.	ž	74	Mestno (Ljubljana)	457	ne	lastnik
27.	ž	77	Mestno (Ljubljana)	347	da	najem
28.	m	58	Vaško (Škrilje nad Igom)	700	ne	lastnik
29.	ž	89	Mestno (Ljubljana)	400	da	lastnik
30.	ž	79	Mestno (Ljubljana)	400	da	lastnik

5. ANALIZA

Z analizo intervjujev odgovarjamo na naslednja raziskovalna vprašanja:

5.1 Kateri vidiki revščine in materialne deprivacije so najbolj pereči

Iz intervjujev smo razbrali, da dejavniki onemogočanja kakovostnega življenja niso vezani zgolj na nizke dohodke, temveč gre za širše dejavnike. V ospredju se, poleg materialne deprivacije, najprej kažejo težave z zdravjem, problemi z mobilnostjo, socialna izoliranost, nedostopnost zdravstvenih in ostalih storitev ter nerazpoložljivost trajnih potrošnih dobrin. Revščino pri tem umeščamo v kontekst različnih tveganj (individualna in družbena) s katerimi se soočajo starejši in ugotovili smo, da se ti dejavniki tveganja med seboj pomembno povezujejo, kar kasneje opredeljujemo pri naštevanju intervenirajočih spremenljivk. V tem okviru smo tudi ugotavljali v kakšni meri se intervjuvanci zaznavajo kot revne, oz. kje zaznavajo vir svojih težav. Ugotovili smo, da sta primarna razloga za nižjo kakovost življenja predvsem ekonomski dejavnik in pa težave z zdravjem. Oba namreč posledično zmanjšujeta občutek samostojnosti in samozadostnosti, ki se pri intervjuvancih kažeta kot pomembni vrednoti. Te občutke gre reflektirati znotraj širšega družbenega konteksta, v katerem se na podlagi ekonomske neaktivnosti starostnike pojmuje kot družbeno disfunkcionalno populacijo, kar se odraža tudi v dejstvu, da skorajda vsi intervjuvanci poudarjajo strah pred izgubo samostojnosti in posledično odvisnost od nege ter izražajo zaskrbljenost, da bi zaradi tega utegnili obremenjevati svoje bližnje. Hkrati jih veliko poudarja, da sta jim aktivnost in zmožnost opravljanja dela izjemno pomembni.

a) Pri **ekonomskih dejavnikih** so bile najbolj izpostavljene izjemno nizke pokojnine, ki so bile posledica:

- *nizke izobrazbe* - večinoma so imeli intervjuvanci zgolj osnovno šolo ali nedokončano osnovno šolo. Zaradi pomanjkanja finančnih resursov v matični družini in/ali kmetiji, ki jo je bilo potrebno vzdrževati so bili primorani delati od 16. leta dalje in se niso imeli možnosti izšolati. Prav tako so šolanje zavirale takratne vojne razmere.

Tatjana 90: ...zakon se je razdril, ostali smo otroci pri mami, majhni smo bili eden za drugim je bilo. Zatem počasi smo z mamo, kar je bilo, da smo ji, jaz sem bila najstarejša in sem ji pomagala koker sem mogla. Šole nisem mogla več narediti koker osnovno šolo, potem je pa bilo treba doma pomagati. (10, 1)

Luka 74: Šolo sem hodil tle, v osnovno šolo Ovšise že med vojno, pred vojno, no, bolj med pa pred vojno. Pol smo dve let še, takrat je bla med vojno požgana šola, pol je blo konc za dve let. Pa pol mau čist tako v partizansko šolo. Mau so nas sicer partizanske učiteljce učile. Aaa pol po konc vojne je blo pa, smo pa začel v eno požgano šolo, smo pa začel v šolo hodit. (4, 1)

Irena 69: Ahh. Blo je to po vojni in nas je blo deset otrok. Kmetija precej velika. Samo po vojni smo bli bl zelo revni, ker so nam vse pobral. Tko da smo vsi, ta starejši, so odšli služit, jst pa brat, sva šla pa tudi na državca, k je blo podržavljeno velik stvari in smo šli na državno posestev, sva ovce pasla. Jst vsa leta osem let, brat pa mal dlj no. Pol sm se šla pa učit za šiviljo, sm se učila pr privat v škofji loki. Šolo sm delala pa na kongresnm trgu, k takrat, ... (8,1)

- *Materialne deprivacije*, ki je posledica »podedovane revščine«, kar v praksi pomeni tudi manjše razpolaganje z dediščino.

Nizkih prihodkov v času aktivne dobe - večinoma je to bila delavska plača, ki je rezultirala v nizko pokojnino.

- *Invalidske upokojitve* zaradi nezgod na delovnem mestu in kroničnih bolezni, ki nastanejo kot posledica slabih delovnih pogojev.

Tereza 74: Js sm invalidsko upokojena, k sm asmatik. In sm zarad astme sm pr 45 letih so me upokojil, zarad astme, sm bla dve let v bolniški in so me potem upokojil. So rekl, da ni več dela za mene, k sm bla na vse alergična, bla sm pa v prahu ... (16, 1)

Gospa 75: Upokojila sem se zaradi roke, ker me je roka bolela in sem blokade dobivala in je mož rekel, naj se upokojim, da bo noga, roka se sprostila, da naj kar doma ostanem. (20, 1)

Patricija 79: V Kartonažni sm bla, zato sm pa dons vsa polomljena. Veš kako smo včasih, kartonaža, to smo kartone delal, mislm take papirje za škatle, recimo za piškote al pa za zdravila. In to so bli taki stroji, k so se odpiral pa zapiral. In to sm osem ur tkole delala, s tole not, s to roko pa vn. To se delal tkole. Ni čudn, da sm dons vsa polomljena. To je blo trpljenje, to si garal, da si kej zaslužu. (30, 2)

Nenehnih *problemov z zdravjem* zaradi težaških fizičnih del, poškodb, telesnih okvar zaradi česar veliko denarja odštejejo za zdravstvene storitve in pripomočke.

- *Krajše delovne dobe* zaradi skrbi za otroke. Ženske so več let ostajale doma pri otrocih zaradi pomanjkanja institucionalnih oblik varstva.

Tereza 74: **I: Koliko imate delavne dobe ?** R: 23 let. Pa 5 let sm bla doma, k nism mela ta malga sina, kam dat k je bil,.. takrt ni blo nobenih vrtcev, ni blo nč. Sm bla 3 leta doma. (16, 3)

- *Daljši bolniški staži* zaradi katerih je tudi pokojnina manjša.

Polona 84: Ouu sm bla jst u bolniški 3.00 tok časa da so me vlekli, da sm mela dela, da sm pršla do dvejset let, pokojnine, delavne dobe ne. Ja. (22, 1)

b) Kot vidimo se ekonomski dejavniki tesno prekrivajo z **zdravstvenimi dejavniki**, saj veliko intervjuvancev priča o vplivu delovne zgodovine na njihovo aktualno zdravstveno stanje. Vzroki za zdravstvene težave so:

- *fizično naporna dela* v času delovne dobe,

slaba kakovost življenja (slaba prehrana, delo v treh izmenah, nezdravi pogoji dela – npr. industrija),

s tem povezane *bolezni* (npr. alergije itd.)

- *poškodbe* zaradi nezgod *pri delu* (izguba okončin, okvare hrbtenice itd.),

- *nezgode in poškodbe zaradi starostnih bolezni* (padci, izguba ravnotežja), po upokojitvi so pogosto pričali o zlomih okončin (predvsem pri ženskah zaradi osteoporoze)

- *tipične bolezni starostnikov* (osteoporoza, visok pritisk, ožilje, težave z vidom, kolki, okostjem na sploh, rakava obolenja in bolezni srca in ožilja)

- Posledica strategij reševanja zdravstvenih težav je *povečanje stroškov* zaradi najema pomoči – negovalke, preskrbe s hrano na domu. Zaradi bolezni se pri nekaterih povečajo stroški tudi zaradi kupovanja zdravil, predvsem pa zdravstvenih pripomočkov in zdravil, ki jih dodatno zdravstveno zavarovanje ne subvencionira.

Angelika 72: Največje sranje je pa to, glejte tele tablete, tele tablete imam od specialista od dr. Kralja, da moram skoz jest. Ker imam nogo zaprto jih moram kupovati, sem tudi sama na zavarovalnico vprašala, so rekli, če je noga zaprta vam ne pripada. So pa edino te tablete, ki mi nucajo, da se mi noga ne odpre, pa da nimam toliko krčev. Vidite vložke dobim, tri vložke na dan, na 3 mesece dobim 270, to je 3 na dan, za 90 dni. Tablete jem za vodo, ker moram tablete za odvajanje vode jest, ker sem vsa otekla, to moram, pa ker imam ožilje bolno. Da gre še bolj voda od tebe. Si moram polovico sama kupit. **I: Tablet?** **R:** Vložkov. Čist tako, vi ste moški, saj boste star ratal, se boste razumel to. Si moram sama kupiti. **I: S temi stvarmi je kr strošek?** **R:** To je najhuje je to. Saj ne poješ toliko, a veste saj ne poješ. Ni osnovna hrana toliko draga kot je to. Pa žauha za noge, pa fiziološka voda za noge, pa to za nogo, pa povoje sam kupovati za noge povijat. Veliko je zdaj tega. Sociala se je zdaj skrčila, te pravice so se zdaj skrčile. (14, 7)

Nevenka 69: **I: Se pravi na splošno imate občutek, da ste revni?** **R:** Nisem revna. Sm najavljena v takem (smeh) Nism, da bi rekla o zdej sm pa revca. Edin, ko sm bla bolna, takrat sm bla pa revna. (smeh). (24, 21)

c) Poleg zdravstvenih težav poslabšanje gmotnega položaja pri nekaterih prinese tudi **upokojitev** in težja **invalidnost** in povečane potrebe po **negi zakonskega partnerja** ter **smrt zakonskega partnerja**, ki ima poleg finančnih tudi širše socialne in emocionalne razsežnosti. V nekaterih primerih pa lahko smrt partnerja celo izboljša gmotni položaj, ko so vdove upravičene do prejemanja moževe pokojnine ali ko prejemajo dodatek za vdove. Prav tako lahko smrt težje invalidnega partnerja podobno vpliva na izboljšanje gmotnega položaja, saj se pri tem znatno zmanjšajo stroški nege.

Milena 96: Ja tkole je. Zdej mož mi je umru, tlele sm ga mela jst kot invalida. Sm ga zelo pazila, zdele je ene devet let kar je. Glih za veliko noč je umru. Ne zbolu, pa umru. Šest dni je biu u bolnc, pol umru. Matrala sm se, jst sm pa skoz revmasta bla. Kšno reumo mam. No, pa je biu kr dobr. Sej je potrpu. Na vozičku sm ga mela. Mam kabinet tamle, matrala sm se. No poj je pa kr, en dan me klicou frida, prav jst sm tko za nč. Težko je govoru že, je biu revež u bolnco. U bolnci mi je pa umru. No pol sm bla pa sama. Ja. Mejhn penzion mam za nem. K krojači niso mel, veste take pokojnine. Pa tud on je biu petin, ja petinpetdeset je šou že u pokoj. Je mou srčn infarkt, no sej nazadnje ga je kap kne. No, pol sm pa s tisto mejhno pokojnino živela zlo težko. **A prej ste mela pa svojo pokojnino?** Ne nč. On me je preživljal. Ampak sej pravm, da sm hodila sm pa ke kej. Kle k so zdej tele bloki ne, so ble kmetije. Pa so ble ženske k niso, pa sm jm šla kej pomit, al pa. **Pomagat?** Tud, tud krompir sm pobarala. Vse. Zmiri je reku mož kam pa zdej, na kmetijo sm rekla. Sm šla mal, pa sm zmiri kej dobila. Tko da, mož je pa še doma mal šivu, tko da smo se lepo pržvela. (12, 6)

d) Na gmotni položaj lahko vpliva tudi **sestava gospodinjstva**. Tisti intervjuvanci, ki so živeli z zaposlenimi sinovi in hčerami so lažje finančno preživeli, saj so si v gospodinjstvu delili stroške, medtem ko so drugi, ki so živeli z nezaposlenimi osebami bili zato še dodatno finančno obremenjeni. Pomemben dejavnik revščine so namreč prav fiksni stroški stanovanja in hrane in ravno na fiksne stroške se neposredno veže večina pasivnih in aktivnih strategij spopadanja z revščino opisanih v nadaljevanju. Podobno se vzdrževanje gospodinjstva in stroškov povezanih s stanovanjem kaže kot težava, saj nimajo zadostnih finančnih virov iz katerih bi lahko stroške krili.

Polona 84: **I Si pol pomagate?** [Sin] Ja, sej drgač ne gre. P: Drgač pa ne gre, drgač pa ne gre. **I: Kako pa si običajno med sabo pomagate en drugmu? Kako to gre? Pr kakšnih stvareh?** [Sin] A vete kako je. P: Jst zuni ne morm nč. [Sin] Gopodinjstvo ma bl ona čez. P: Skuham pa to. [Sin] Prevoz to kar se tiče po trgovinah, to mam jst to grem v glavnm vse jst nabavljam pa to. Poba pa tle pomaga zravn pr delu, tud posprav. Uzuni k mam tist mau vrta pa tist vrt poštimava skupej. Vzajemno vse skupi, tko da nben nobenga direktno določenega dela nima noben, ampak tist kar lahko vsak nardi, tist nardi. Pol lih za vrtnarjenje ni, sm jest bl ane. Za za za kakšna druga dela, za pomoč pa tko, to pa on nardi, posprav on use to tle noter, pa to. To ma pa on. Skp smo kr si usi razdelil, tok da. Ni ni težav. **I: Nimate težav, da se dopolnjujete.** P: Ja. To je pa res. Otroke mam dobre, lahko jih res morm pohvalt. Kregamo se ne. Če se pa skregamo *br br br*, dobr use. (22, 4-5)

Polona 84: **Potem te stroške si tud delite voda, elektrika al date zravn pač?** P: Jst dam ta dnar ke, pa tole mate, pol dejte skup. [Sin] Da nekej zravn, pa to ogrevanje, ogrevanje ma tamau čez, ostalo mam pa jest, ostale položnce mam pa jest. Pr hrani pa vsak kej pomaga, pa da recimo okol dvejst evrov, pa tamau neki da, pa jest u glavnem v glavnem pa jest..mal si vse nekak v v eni slogi recimo. Ne bi reku, da bi blo kakšne obveznosti, vsak se neki en del si je vsak uzal. Elektriiko to ma u glavnem da ona zravn, plin ogrevanje ma poba, ostalo mam pa jest. Pr hran pa večino jest, pomagajo pa tud zravn, tok da ni, da ni nobenga prepira, kar se tega tiče, da bi se kej kregal ane. Nekak kar dokej, dokej umirjen glede na kakšne družine k se za evro kregajo. (22, 13)

Drago 72: I: Kako pa si tole med sabo pomagata, kako bi to opisali? R: Ja veste kuga je, doma hudičevo malo pomagajo, so bolj na (*tale dov pevcen*) samo denar jim daj! Pa moraš elektriko plačevati, komunalno, to vse midva plačujeva, onadva imata pa denar, pa čep pa st, ta sin še v igralnico gre, a veste kaj je v igralnico? Ves denar zagoni! /.../ **I: Potem praktično vi pomagata tamladim?** R: Ja pa žena. **I: Kako jim to pomagata?** R: Ja finančno a ne! (25, 4)

e) Kot pomemben vidik revščine velja izpostaviti tudi **oteženo mobilnost in otežen dostop do infrastrukture**. Predvsem intervjuvanci, ki zaradi zdravstvenih razlogov ne morejo uporabljati javnega prometa ali pa do njega nimajo zadovoljivega dostopa, razvijajo različne strategije za olajšanje problema mobilnosti. Nekateri se poslužujejo taksijev, kar zanje predstavlja velik finančni strošek ali pa se morajo zanesti na prevoze, ki jim jih nudijo socialne mreže.

Angelika 72: Hčera mi opere, pa tudi k dohtarju me peljejo, tako je če je le čas, pa če si lahko vzamejo, ker jaz zelo rada velik okol zdravnikov hodim a veste, si tudi čas vzamejo. Je pa tako, da velikokrat grem z taksi. Ne moreš, glejte, jaz imam v torek, drugi teden v torek, imam ob 13h, kdo bo iz službe prišel? Povejte, kdo? Veste da ne more. Pa moram za taksi it. ... Ker desetkrat pa ti ne moreš taksi plačat. Ker to je 10 - 13€ na dan, kako boš desetkrat dal, pa položnice plačal a ne. (14, 7)

Katarina 86: In, emm,.. pol pa zard prevoza je blo nerodn. Tist, k sm mu že v naprej plačala, k mi pospravla pa to smo tko, že 40 let prjatl,.. sm rekla, bo pa še kr za drugič, k so rekl, da sm preveč dala, ne. Ampak sm vedla, če me je čaku, dvakrat, trikrat je pršou pogledat ke na ambulanto, če sm že na vrsti./.../ K najteži je, če bi js lh taksi naročila, ampk js še k cest ne pridm z berglo. Me more eden na eno stran podpirat, ker to se pa vseen bojim, ne, k sm že 86 let, se že tud mau kokr vijugam, no. (11, 1-2)

Nevenka_69: Mislm, sama si vse zrihtam, ne? Perem in vse. Potem grem tud mal na sprehod. Če v Ljubljano, ne, mam en Clio star (*smeh*) **I: Se še vozite. Krasno.** R: (*veselo*) O ja. Zdej se še vozim. Tko, da ni treba mi prosit za prevoz. **I: Se pravi ste čisto samostojno mobilni tudi? Se lahko odpeljete kamor želite. Tudi po na kupih in tako naprej.** R: Ja. Tako je. Tako, da kar sama zase skrbim. (24, 11)

Kot najbolj pereč vidik so se pokazala **akumulirana tveganja**, ki pomenijo akumulacijo različnih vidikov revščine, ki smo jih opredelili zgoraj. V teh primerih gre predvsem za prekrivanje ekonomskih dejavnikov z zdravstvenimi težavami ter z nefunkcionalnim omrežjem socialne opore posameznika. Posebej velja poudariti, da znesek pokojnine ni nujno ključni indikator revščine, saj lahko posameznik z relativno visoko pokojnino težko shaja, ker ima visoke stroške povezane z slabim zdravstvenim stanjem in revno socialno omrežje, ki mu ne zagotavlja zadostne finančne opore. Po drugi strani ugotavljamo, da lahko oseba, ki se po statističnih parametrih umešča na sam prag revščine (420 evrov), uživa zadovoljiv gmotni položaj zaradi prihodkov partnerja ali družine. V tem okviru velja poudariti, da so za ugotavljanje revščine pomembni tudi kvalitativni raziskovalni pristopi, saj nam omogočijo vpogled v kompleksno življenjsko situacijo posameznika. Tako se sam

pojmem revščine dojema kot kombinacija in akumulacija ekonomskih in prej opisanih drugih perečih vidikov revščine.

5.2 Kakšne strategije (coping strategies) uporabljajo starejši pri spopadanju z revščino?

Cilj je klasificirati načine, na katere si starejši pomagajo pri reševanju svojih težav, ki izhajajo iz prenizkih dohodkov in drugih izpostavljenih vidikov revščine. Npr., ali si pomagajo predvsem sami, ali v družini ali se obračajo na formalne oblike pomoči, kako si pomagajo – npr. s kmetovanjem, znižanjem standardov in pričakovanj. S tem želimo pridobiti znanje o tem, na kakšen način bi bilo najbolj ogroženim skupinam starejših možno pomagati pri izboljšanju kakovosti življenja, katere individualne strategije so najbolj pogoste in kako jih podpreti z usmerjenimi politikami.

V tem okviru je zanimivo tudi ugotavljati, ali starejši revni kljub svojim majhnim finančnim virom pomagajo še komu drugemu (družini, širše) – finančno ali drugače ter, ali so strategije specifične glede na posamezne ranljive skupine.

V raziskavi smo ciljno intervjuvali izmed širše populacije starejšega revnega prebivalstva nekatere skupine, ki so potencialno še dodatno ranljive – ali da se soočajo s specifičnimi oblikami ranljivosti ali pa imajo morda slabši dostop do nekaterih strategij samopomoči oz. pomoči. Z analizo poskušamo ugotoviti, ali so katere izmed teh populacij res bolj ranljive oz. ali uporabljajo zelo različne strategije, kar bi potencialno terjalo tudi bolj targetirane politike.

V nadaljevanju so opisane strategije, ki so pridobljene iz kvalitativnega izkustvenega gradiva, hkrati pa smo jih povezali in utemeljili z ustreznimi sociološkimi koncepti ter navedki iz prepisov intervjujev.

5.3 Definicije in opisi strategij shajanja z revščino

Strategije shajanja z revščino smo razdelili v več skupin glede na tri temeljne razsežnosti. Prva razsežnost se nanaša na **stopnjo aktivnosti**, druga na **smer delovanja** in tretja na **vrsto akterja**. Glede na stopnjo aktivnosti smo strategije dimenzionirali na **pasivne strategije**, ki pomenijo predvsem omejevanje in zmanjševanje potreb in **aktivne strategije**, kjer si posamezniki priskrbijo dodatne vire in resurse s katerimi se uspešneje spopadajo slabim socialnim in finančnim stanjem oz. materialno deprivacijo. Glede na vrsto akterja ločimo **individualne**, **družinske** in pa **skupnostne** strategije. Pri individualnih gre za (pasivne ali aktivne) strategije, katerih se poslužuje posameznik, da bi lažje shajal v neugodnih finančnih razmerah. Podobno velja za družinske strategije, ki so prisotne v primeru, ko posamezniki živijo v istem gospodinjstvu z drugimi člani družine in se cela družina, kot enota poslužuje aktivnih ali pasivnih, notranjih oz. zunanjih strategij. Analitično lahko opredelimo tudi skupnostne strategije, v katerih je akter bolj ali manj tesno povezana skupina npr. sosedska skupnost (neformalno omrežje) ali formalno

organizirana skupina (npr. Društvo upokojencev). V pričujoči analizi pa smo kot akterja opredelili posameznika in zato posebno pozornost posvetili strategijam, ki jih razvija posameznik bodisi v navezavi na družino kot tudi v navezavi na skupnost. Poudariti velja tudi, da je delitev na različne razsežnosti in skupine strategij shajanja v veliki meri **analitična**, saj gre v praksi večkrat za **kombinacijo več strategij hkrati**.

5.3.1 Strategije glede na stopnjo aktivnosti

Pri oblikovanju tipologije pasivnih in aktivnih strategij smo se naslanjali na tipologijo, ki jo je izdelal Blaž Mesec (1999: 257-313). Ta v klasifikaciji strategij preživetja v obdobju krize pred razpadom Jugoslavije ugotovi, da so se ljudje najprej odpovedali velikim stvarjem (potovanjem, kupovanju luksuznih dobrin ipd.), nato so začeli krčiti drobne vsakdanje priboljške, nato kulturne in prostočasne potrebe, nato hrano in čisto na koncu potrebe otrok.

Kontekst naše raziskave je nekoliko drugačen, saj gre v našem primeru za materialno deprivirano upokojensko populacijo in pri tem za tiste, ki še posebej spadajo v socialno ranljive skupine – vodove/vdovci, osebe brez otrok, osebe z zdravstvenimi težavami, osebe, ki živijo same, osebe, ki imajo nizko izobrazbo, osebe, ki živijo v gospodinjstvih, kjer ni delovno aktivnih oseb, osebe, ki so bile delovno aktivne le manjše število let in najemniki stanovanj. Za razliko od Meščeve populacije gre v tem primeru za upokojensko populacijo, ki je tudi generacijsko specifična, saj je vezana na določene zgodovinske in širše strukturne dejavnike. Gre namreč za populacijo, ki je odraščala v socialnih razmerah časa med in po drugi svetovni vojni. Predvsem gre za intervjuvance/ke z nedokončano osnovnošolsko, dokončano osnovnošolsko, včasih poklicno izobrazbo. Večinoma so intervjuvanke ženske, ki so pripadale delavskemu sloju in so delale v industrijskih obratih. Možnosti za šolanje intervjuvanci/ke ponavadi niso imeli, ker so bili primorani k čimprejšnjemu iskanju zaslužka. Posledično so ostali neizobraženi, v času aktivne dobe so imeli nizke dohodke in imajo zato danes nizke pokojnine. Še posebej je to izrazito pri ženskah, ki so pogosto pripovedovale o krajših delovnih dobah, saj so bile zaradi pomanjkanja institucionalnih oblik otroškega varstva, primorane ostati doma in vzgajati otroke. Posledica delovne zgodovine intervjuvancev so tudi številne zdravstvene posledice, delne invalidnosti ipd., ki dodatno onemogočajo aktivnejše spopadanje z revščino in znatno znižujejo kakovost življenja na sploh. Specifično za intervjuvano populacijo je torej, da je vse življenje živela bolj ali manj v pomanjkanju oz. odsotnosti vseh t.i. 'luksuznih dobrin'. Kot sami navajajo so vajeni živeti skromno, z minimalnimi potrebami z odrekami in varčevanjem. Iz intervjujev je razvidno, da upokojenci gojijo predvsem varčevalni etos in skromno življenje, živijo iz dneva v dan, o prihodnosti ne razmišljajo veliko, prisotna pa je visoka stopnja resignacije oz. sprijaznenosti z aktualnim finančnim in zdravstvenim stanjem.

Pasivne strategije

Kot že omenjeno gre pri pasivnih strategijah večinoma za različne oblike omejevanja raznih potreb. Spodaj navedene strategije smo razvrstili glede na pomembnost za kakovost. Najpogostejše oblike pasivnih strategij so:

- omejevanje vitalnih potreb,
- omejevanje pri 'priboljških',
- omejevanje nujnih popravil,
- omejevanje večjih vlaganj in nakupov,
- omejevanje pristočasnih aktivnosti - potovanj, izletov, počitnic, zdravilišč, konjičkov in kulturne potrošnje,
- črpanje preteklih prihrankov,
- prejemanje pomoči s strani organizacij in društev (npr. Rdečega križa ali Karitasa) in
- omejevanje pri nakupu oblačil.

a) Omejevanje vitalnih potreb

Pri omejevanju vitalnih potreb lahko v prvi vrsti seveda govorimo na ravni prehrane. Intervjuvanci se ponavadi prehranjujejo zelo enolično pri čemer pa so prepričani, da je 'asketska' prehrana pravzaprav zdrava. Poleg tega, da hrano povezujejo z finančnim stanjem jo povezujejo tudi z zdravstvenim stanjem, češ da si priboljškov tako ali tako ne smejo privoščiti, ker škodijo ali poslabšujejo njihovo zdravstveno stanje. Naslednja kategorija omejevanja vitalnih potreb je vezana na omejevanje pri nakupu zdravil in zdravstvenih pripomočkov. Ponavadi kupijo cenejša in slabše kakovostna zdravila in pripomočke (zobna protetika, očala za vid, plenice za inkontinenco). Nato je tu omejevanje pri osebni higieni kjer je omejevanje vidno predvsem tam kjer se za osebno nego poslužujejo najete pomoči, ki terja finančne obremenitve. Negovalka, ki pomaga pri osebni higieni pride le enkrat tedensko. Pod omejevanje vitalnih potreb štejemo tudi stanovanjske razmere, saj se je v nekaterih primerih pokazalo, da intervjuvanci segrevajo zgolj en prostor v stanovanju, medtem ko ostali ostajajo hladni. V kolikor štejemo kot vitalno potrebo tudi mobilnost, ki je nujna pri obisku zdravnika, je na tem mestu potrebno izpostaviti tudi omejevanje pri stroških prevoza oz. lastništvu prevoznega sredstva. Posedovanje avtomobila je skorajda odsotno oz. v veliki meri vezano na spol. V intervjujih sta lastnika avtomobila dva mlajša upokojena moška, ki ga tudi redno uporabljata. Pogosto pa je avtomobil družinski vir in v zameno za prevoze intervjuvanci prispevajo družini za gorivo ali popravila.

Omejevanje pri hrani:

Tatjana 90: ...takole šparam, samo lačna pa nisem bila, pa mi je prav vseeno kaj jem. Včasih imam pa dober apetit, takrat bi pa več pojedla. Ja ampak ne gre. **I: Kaj nimate doma toliko?** R: Ne, ni doma, moram potem kupiti, ampak predrago pride. **I: Aha morate tudi malo na to gledati pri hrani?** R: Moram jaz pri hrani, ker se pri hrani da prišparati! Zato pa pravim, da so trgovine krasne, ko gledaš, reklama že pa vsega mogočega dobiš, pa vse probajo, pa eno, pa drugo, pa kaj nuca ko je vsak dan držji. Jaz pa samo to vzamem, to vzamem pa kašen to jogurt pa take stvari, to si privoščim

pa skuto, to kar je zdravo in tudi sem pri polenti in krompirju in zelju gor zrasla bom pa še zdaj. (10, 10)

Monika 61: Midva preživiva z mesca v mesec to kar imava. Druzga izhoda nimava. Ni, v tej recesiji. Pa tud osnovno kupujeva. Solato, mlek, krompir si u jesen nabavm. Meso tud zrihtam. Kje zvoham, k ga mejčken več uzamm, da ga mam pol u skrinji. Za neki časa, tako. Morš kar dat sprot, kruh, mlek. Sej pravm kakšna solata, zdele je regrat. Je sestrična zdej regrat dala. (18,23)

Nada 76: **Al pa recimo v trgovini zlo gledate na cene kok kej stane, al gledate tist kar mate radi, kar ste navajeni?** Ne, jst gledam nejdel, najbolj, gledam em tistle. Datume. **Datumi so najbolj pomembni.** Za mene so. Včer jst sm dobila slučajno u domu. Šest jogurtov. Mi, mi ženske dajo. Dajo, ker... **Tik pred potekom verjetn?** Ja in zdele pa študiram. Al bi al ne bi. **A bi si upala, al si ne bi.** Ja. Zdele sm dala, dala sm v hladilnik. Da, se ohladi. Pol bom pa, vedno, vedno pogledam. Pa, pa pogledam tud na pokrovček, je natisnjen. (smeh) **44.37** glede tistga sm pa jaz natančna. **Pravilno. Ampak vidm, da ste skromni tko pr nakupovanju.** Ja. Ja. **Gledate vse na to, da ne kupite velik, pa da ne porabte velik denarja.** Ne ne, kje pa. **Sej ga ni ne.** Ne. Ga ni. (17, 17)

Omejevanje pri zdravilih in zdravstvenih pripomočkih:

Nada 76: **Pa se morte kdaj zarad tega, k vam zmanjka denarja čemu tko odrečt? Kaki stvari, recimo kšnemu dodatnemu pripomočku al pa hrani al pa zdravilom?** Ja, hrani se morm že odpovedat. To se že moram. Pa kašnem, pa kašnem emm dragem zdravilam. Tud se morm odpovedat. Ampak tist, tist pa u glavnem, no sej u glavnem recepte dobim. (17, 25)

Tatjana 90: **R:** Jaz sem hobi prej imela križanke pa branje, (u mater, zdej ga mam pa že dolg kle, sm pozabiva nanga - na nekaj je pozabila) to je pa lupa ki je pa tazadni izdelk kar so jih naredili, ker ne vidim. **I: Aha, to je pa res neka posebna naprava...** Ja, je. Čakajte bom pokazala. **I: Aha vidim kar digitalna, to se pa res fino vidi?** **R:** Ja to velike črke so, jaz drugače ne vidim prebrati nobene reči, berem jaz strašno rada in tudi tlele, tale je pa pravzaprav tako, eno uro bereš pol ga moraš pa spet filat, k so baterije. To stane 680 evrov. **I: To je pa kr strošek, kako ste pa to financirala?** **R:** Nisem si ga. Nisem si ga upala privoščiti, prestara sem, in tudi vsakem povem zdaj, ne bom kupila, ker jaz sem prestara, nima smisla, jaz sem od danes do jutri, saj ne vem kaj bo jutri pa mrbit boste vi šli, mrbit me pa že ne bo... kaj pa več ... če ena kap pride pa je narejeno, no. No, vzemiva tako, jaz si zdaj, nič si ne privoščim kaj takega. (10, 13-14). [V nadaljevanju pove, da je pripomoček dobila zastonj v uporabo od donatorjev op.a.]

Omejevanje pri ogrevanju:

Katja 83: Tako, da si jst drva,.. A ne, to je treba velik dnarja dat, da js spomlad drva kupim. To je treba dost dnarja... No, sej šparam. Sm šparava pa nism dost zaukriva. Hčerka me je zdej zmerjava k je sm pršva je rekva maš mejhn šporget. Zdej morm pa takole dejat. (21, 8)

b) Omejevanje pri 'priboljških'

V zvezi s to kategorijo gre v prvi vrsti opozoriti, da je percepcija intervjuvancev, kaj pravzaprav so 'priboljški' v veliki meri vezana na njihove finančne zmožnosti in splošni potrošniški nazor, predvsem v smislu, da so priboljški vse tisto kar ni nujno potrebno za preživetje. Gre v prvi vrsti za prehrabene priboljške. To so artikli, ki niso osnovna živila (osnovni mlečni izdelki, sezonska zelenjava in sadje, kruh, meso). Priboljšek so naprimer namazi, salame, nesezonsko sadje in zelenjava, tudi tropsko sadje, sladkarije, žemlje itd. V drugi vrsti pa gre za 'priboljške' v obliki storitev, npr. frizer, pedikura, taksi, mobilni telefon itd.

Mateja 77: **Kaj si pa prvoščiš pri hrani? Zelo gledaš na cene?** V glavnem morš skos gledat na ceno, lih najdražiga, tiste ta fine salame, pa tiste ta fine sire, pa pečenice, pa tak...to bl odpade. (1, 11)

Tatjana 90: **I: Kako pa potem finančno shajate? Zakaj največ porabite?** R: Zakaj največ porabite, privoščim si samo to, kakšen bonbon, kakšen piškot, ali pa kerkrat grem tamle mimo pekarnice, pa mi zadiši kakšen, sadna reč, tista reč štrukelj za spremembno. (10, 9)

Patricija 79: Ja, enkrat na mesec si pa privoščim, kaj drugega, kaj sladkega ob nedeljah, če ob nedeljah nimam nekaj sladkega potem zame ni nedelja. Čeprav ne smem, ampak če en krof pojem to ni tako veliko. No saj zaenkrat pravi zdravnica, da sem kr ... da kar držim sladkorno, da ne raste! (30, 5) / .... / **I: Kako pa merkate, kako to zgleda?**R: Ja nikamor ne grem, pa nič ne zapravljam, kar rabim hrano, to je vse kar je. Ne hodim nič ve, da bi šla kam na kavico, grem kadar grem v dom, si tam kavico privoščim in tudi smetano si privoščim, čeprav je ne smem. »Aha prav, dons si bo pa [priimek] spet privoščila.« Me poznajo v domu, imam v domu eno gospo, k smo včasih skupaj na izlete hodili, pa jo hodim obiskovat kadar jo pač morm. (30, 15)

Nada 76: **Pa mate zaenkrat občutek, da lahko pokrijete vse stroške, k jih mate al vam zmanjka denarja na koncu mesca?** Mi dostikrat zmanjka. Ja zdele bi nujno mogla jt k frizerju, se strižt. Zdele sm pedikuro, pedikuro plačala štirindvejet evrov. (17, 24)

Špela 89: Prej z tolarji je kar šlo, je kar šlo, zdaj pa polovico gre za kosilo. **I: 200€ samo za kosilo, imate za vsak dan naročenega?** R: Vsak dan. Saj sem rekla, če ne bom več mogla, da bi vsaki drugi dan, saj ne bo šlo. Potem so pa še drugi stroški, pa je še tale elektrika, obratovalni stroški, pa mobilni - telefonček. Enkrat sem kr 70€ dobila. Zdaj se ga pa kr izogibam, edino če je nujno. Simobil bi morala dpovedati in pa Delo. Pet jih je ki jih moram plačevat. **I: 5 – položnic?** R: Ja. Si mobil bi moral it pa Delo proč, edino obratovalne stroške, pa elektriko, pa kosilo. **I: Pa vam uspe na mesec kaj prišparat?** R: Ja saj ne grem nič nikamor. Ostane mi 20, 40 evrov ostane. No sej zdej je bila socialna služba pred vam, pa sem ji dala 20, da mi prinese tudi kruh pa mleki in takele stvari. Drugače pa joj kok je zdaj hudo! (29, 3-4).

c) Omejevanje nujnih popravil

Predvsem gre za popravila stanovanja, ki so nujna. Npr. popokan strop zaradi poplave v zgornjem stanovanju, obnove oz. menjava oken, plesen v bivalnih prostorih, dotrajanost infrastrukture ipd.

Mateja 77: Ja, kopalnico bi rada novo. Kopalnica je zdej stara preko 44 let, tko k sin. In so notr še svičene cevi, odtočne, in to bo slej k prej prežrl. Pa bana, k lug notr teče...jst je ne morm več lepo pomit. Je taka rjava, vsak tedn jo pomivam, pa mam občutk, da če b kdo not pršu bi reku baba lena vsaj pomij jo, ampak je ne morm, k je tista ta bela glazura že šla preč. To bi mogla prenovt, sam tok pa nimam dnarja. (1, 7-8)

Patricija 79: **I: Kaj pa za kakšne te večje pripomočke, ali v stanovanju da bi se kaj prenovilo?** R: Ja to tudi šparam, sem rekla, da če bom še dolgo taka, da bom lahko hodila, pa to, bo treba vse prebelit, že ni bilo beljeno ziher 10 let. Bo treba, pa bojim se, šparam, kaj če mi televizor gre, je že tako star, brez televizorja pa skoraj ne morem biti, ali pa hladilnik, pa pralni stroj, to imam že vse staro, se bojim se bo začelo kvarit. (30, 16)

d) Omejevanje večjih vlaganj in nakupov

V to kategorijo sodijo predvsem kupovanje dobrin, ki zahtevajo enkratne večje finančne izdatke. Gre za dobrine, ki sicer niso nujno potrebne za preživetje a jih intervjuvanci zaznavajo kot pomembne (avtomobil je recimo pomemben dejavnik, ki zagotavlja

mobilitnost). Lahko gre za prenovno kopalnice, nova okna, obnovo hiše ali stanovanja, nakup novega televizijskega sprejemnika, nakup avtomobila in goriva itd. Kot je razvidno iz primerov so razlogi za omejevanje pri vlaganju v stanovanje ali pri nakupih v prvi vrsti finančni. Kljub temu, da si intervjuvanke želijo investirati si tega ne morejo privoščiti.

Irena 69: **I: In kaj potem bi predvsem avto rada zamenjala al bi še kej družga?** R: Za čist novga. Nč druhga. To tak starga ne, pol bi zamenjala za novga, če bi mela dnar. (smeh) To bi rada. Pa zdej dolg plačam to. Edin te stvari pol pa nerabm nč več. (8, 18)

Mateja 77: no tkole, zdele se še s svojim prežvim, ampak ne da se pa nč pršparat...da bi kakšne delnice kupu (smeh), al pa na banko nesu. (1, 10)

Luka 74: To sva zdej, to pa, enkrat bo pa tut kopalnico bo enkrat treba, tam bo pa tut velik strošek.
I: Kako si boste pa pol pomagal, ta strošek... že zdej kej šparate za to? R: Ne vem, ne vem, bomo vidl kako bo, bomo vidl nč ne morem rečt, človk kakšen evro prišpara, drugač pa ne morš. (4, 6)

e) Omejevanje prostočasnih aktivnosti: potovanj, izletov, počitnic, zdravilišč, konjičkov in kulturne potrošnje

V to kategorijo sodijo predvsem trije sklopi aktivnosti. Prvič, izleti potovanja, počitnice in zdravilišča; drugič, razni konjički (branje, šivanje) in nazadnje še kulturna potrošnja javno dostopnih programov (npr. gledališče, koncerti, kino, plesi, radio, televizija). Omejevanje na področju prostočasnih aktivnosti se pri intervjuvancih kaže kot omejevanje pri nakupu časopisov, odpoved naročnine časopisa oz. televizije ter radia, neudeležba na kulturnih dogodkih, omejevanje druženja zunaj doma. Omejevanje teh aktivnosti pa ni vezano zgolj na finančne razloge, pomembno vlogo igrajo tudi nekatere druge intervenirajoče spremenljivke, kot so: zdravstveno stanje in obnemoglost, otežena mobilnost in pomanjkanje vrstniških socialnih mrež, pa tudi prepričanje, da je 'kafetkanje' in obiskovanje nespodobno. Ko gre za prostočasne aktivnosti večinoma najprej omejijo tiste aktivnosti, ki potekajo zunaj doma in tiste aktivnosti, ki zahtevajo večji finančni vložek. To so npr. izleti, počitnice, potovanja, nato pa še kulturna potrošnja. Posledično se večinoma ukvarjajo s hobiji, ki jih lahko izvajajo doma in za katere posamezniki gojijo najmočnejši interes (branje knjig, prebiranje časopisov, gledanje televizije, šivanje, ročna dela).

Izvajanje konjičkov v okviru finančnih, zdravstvenih in mobilnostnih zmožnosti:

Monika 61: **I: Kaj pa vas drgač veseli? A vas kej veseli? Mate kšne hobije, a kej radi delate?**R: Zdele trenutno nimam nobenga hobija, pa nč. Pa nč, zato k po kosil grem počivat. Očala gor, pa novice berm. **I: Razumem. R:** On pa televizijo pržge, pa mau televizijo gleda. Pa mal zadrema. Pol pa spet naprej kej gleda. (18, 20)

Polona 84: **Kaj pa vas tkole še kej veseli, mate kšne hobije?** Nč. Nč edin televizjo, dnevniko pogledam. Drgač pa nč. Sej n morm nkamr jt. N morm. Še klele od, še klele po stanovanju n morm brz bergle jet ne. (22, 5)

Odrekanje konjičkom in kulturni potrošnji v navezavi na finančne, zdravstvene in mobilnostne zmožnosti:

Mateja 77: Ja! Zlo rada mam govejo musko, rada mam te ansamble, pa plešm rada. U gledališe pa bi rada šla, kej tazga k je za smejat! Finančno je res problem, sam bi še zmogla nekaj. Je pa tko, da k si sam ne morš povsod, zvečer sam hodt, sej ni fletno. Podnev pa sej ni nič. (1, 12)

Helena 72: Recimo tudi, veliko je takih lepih kulturnih stvari pa koncertov al pa predstav al pa oper, kjer so vstopnice tud po 30 al pa 40 eurou in če gremo to vsi trije je to recimo 120 euro! Mislm tud pri kulturnih stvareh bi se človek večkrat rad kam podal, ampak dejansko je to ratal predrago...vsake toliko časa si kej prvoščiš, drgač pa ne, ne!? Ne gre...Včasih smo kupoval neizmerno enih knjig, zdej hodm samo še u knjižnico...Včasih smo mel vse mogoče hobije, k pa jih dons ni več, ker si jih ne mormo prvošč. (12-13)

Odrekanje potovanjem, izletom, dopustom zaradi finančnih, zdravstvenih in mobilnostnih razlogov:

Nevenka 69: **I: Ali imate občutek, da vam sedaj za kakšne takšne potrebne stvari zmanjka denarja? Ali pa za kaj kar si zelo želite?**R: Ja želje so velike (smeh) Če ne gre, ne gre, a ne. **I: Kaj bi si pa recimo želeli?** R: Želela bi si na kakšno potovanje. K nism še nikol kje bla. (24, 20)

Zala 76: Ja. Prej men je bla figa, oo, tam reku gremo na izlet z avionom, to si že bil na avionu. Zdej me pa ne vleče res ne. Pa tudi, veste kako so leta, člouk je bil bolj zdrav, hvala bogu zdravje je, ampak,.. tko, telo tud opušča bi reko,.. oprostite, morš tkr povsod lulat it kamr je, ne zdržiš več tolko in imaš neki upor pole zard drugih. Ne? Boš šla ti al te sram in če tišči in če ti uide, kaj pa potem? Ne gre. In to vse tkole mal poštudiraš, ne gre več kar je blo. Leta vse prnesejo, veste. To je tisto. **I: Kaj recimo z leti opažate, kaj se je spremenil?** R: Jah,.. lejte, prenašaste zdaj recimo,.. js, hvala bogu, še mehur je dober. Še zdržim, če grem kam na potovanje, kadr postoji avtobus, kadr grejo vsi, grem tudi js, ne? Ne prisiljujem ali pa koker čujem tam majo tiste vložke, k jim dajejo pa tako. To še zdaj ni. Lahko greš, vidiš vse boge s palcami in tako. Tudi se ne mora vsaka opret pa to. Js sicer ne bi šla, če bi mela palico. Bi mela en odpor, da nism sigurna eno,.. brez palce, drugo pa, zakaj bi nekomu delala na vlogo, da me nekdo mora gledat pa, če bi lahko padla pa, da majo z mano skrb. To se nekako ne bi dovolila. (9, 22)

Tatjana 90: **I: Kaj pa kakšne zdravstvene storitve, toplice?** R: Ja tudi v toplice sem že tudi bila, ampak da pa bi rekla, da moram imeti denar da bom šla poleti na morje na dopust, to pa ne, se mi pa zdi škoda, to pa ne. Le verjemite, jaz bom v enem tednu ali pa 10 dneh tisto zapravila kar bom celo leto šparala, škoda se mi zdi. Zaradi tega ker sem stara, pa vem, da ne bom mogla več našparat, da bom imela, da me bodo vsaj pokopal. (10, 30)

Tisti, ki si vseeno lahko občasno privoščijo potovanja, izlete, zdravilišča ali počitnice jim to ponavadi omogočijo bodisi socialne mreže s finančno pomočjo, ali pa so še dovolj aktivni, da lahko kaj privarčujejo s storitvami v zameno za plačilo.

Romana 75: **I: OK. Pa greva zdaj malo naprej, pa bi vas vprašala... greva zdaj malo na denar. Bi vas vprašala, kako ste na splošno zadovoljni s pokojnino?** R: Ja, zdajle sem vsaj dobila, da imam okrog, imam 500, da sem kar – mislim, saj je pa veliko stroškov bilo, ko nanesejo, ampak meni veliko hčerka pomaga, tako da si lahko še kaj zraven privoščim. Malo šparam pa grem na morje, grem v toplice in tako mi je v eno veselje. (20, 8)

Le redki so tisti, ki vse leto uspejo namensko varčevati za potovanja.

Zala 76: **I: Za te hobije najbrž tud, za potovanja al kako, če greste kam ..?** R: Ja sj to pa. Grem zdaj v Lurd maja. To je za vsak mesec 100 stran. **I: Aha, to greste kako,.. s kakšnim upokojskim spremstvom al..?**R: Ne, tukaj gre, cerku gre. **I: Aha!**R: Cerku gre. **I: Na izlet?** R:

Ja. 300 evrov za en teden. **I: Mhm.R:** Če bi od novga leta,.. 50 evrov daš lahko proč. To pa lahko. (9,21)

f) Črpanje preteklih prihrankov

Ta kategorija se sicer pojavlja redkeje, saj intervjuvanci prihrankov večinoma sploh nimajo, v nekaterih primerih pa še vedno odplačujejo stanovanjski kredit. Nekaj takih primerov pa vendarle obstaja. Gre predvsem za tiste, ki imajo finančno boljše stoječega partnerja in tiste, ki so v preteklosti dobro zaslužili ali pa so bili opravičeni do večjih odškodnin.

Helena 72: ...v glavnem nam vsak mesec zmanjka in potem štukam z denarjem, ki ga imamo našparanga...ta kupček je pa vedno majši in me je groza kaj bo, k ga ne bo več...kar bo zlo kmal. (2, 5-6). ...tko, da bi blo treba vsak mesc na stran dajat za te stvari, k več da pridejo vsako leto, pa ne mormo, ampak še štukamo iz tistih skromnih prihrankov, k so u banki, k jih pa kmal nov več...misl...res ne vem kako bomo pol...(2, 7).

Zala 76: **R:** Pole neki dajo, neki dajo drugi in tako se poriva naprej. Ma, če ne...Aparat sm morala plačat tristo za ušesa, očala sm morala plačat.. amm.. dvesto.. stekla so pa bla za okvir. Ampak jih ne rabim, samo za brat pole, ki sm bla oprerena, ki so leče, ne. In amm, .. zobje sm dala šesto evrov. **I: Se prav, se kar naberejo ti stroški?R:** Če nimaš tega v rezervi, da daš, si pa brez vsega. **I: Se prav, ste pa prej šparala? R:** Ja. Jest sm bolana, js ne morem,.. bi reko, čakati iz mesca v mesec. To nikoli ni blo pr meni. Če morem, bom kupila, bom nardila, če ne pa nč. A ne? A ni tako? (pavza) To je pa huda reč, da samo iz mesca v mesec čakaš, da bo plača. Če ne pride? Kaj pa pol? Kaj pa bo pol šlo naprej? (pavza) Ne, ne, nism js za tisto vse kupit kar je. (9, 5-6)

g) Prejemanje pomoči s strani Rdečega Križa ali Karitasa

Nekateri izmed intervjuvancev se poslužujejo pomoči Rdečega križa, predvsem paketov s hrano, vendar kot je razvidno iz njihovih odgovorov te oblike pomoči ne zadostujejo potrebam. Osnovna živila dobijo le nekajkrat letno. Večina izmed intervjuvancev pa tovrstne oblike pomoči iz različnih razlogov zavrača.

Milena 96: Ampak tale rdeč križ je bil hudo dobr zame. Tud sm paket dubila, tud zdej sm položnco m je plačala elektriko. (12, 17)

Nada 76: **I: Sej to sm pol tud hotla mal uprašat. A ste dobival pomoč od rdečga križa tud. R:** Ja ja tud. **I: Kaj ste pa dobival od rdečga križa? R:** Od rdečga križa sm dobivala pa olje, pa precej sladkorja. No pa, pa kašne tistele marmelado, pa kašn, kašn ribice, ribe..pa pa takle, kašno moko. **I: In kok krat so vam pa dal to? Je to enkrat na leto, enkrat na mesec? R:** Ne, ne. Vsak drug mesec. **I: Vsak drug mesec je od rdečga križa tole pršlo? So vam prinesli na dom? R:** Ja, ja prnesli gor. **I: Zdej bojo pa to ukinl. Pa so vam kej povedal zakaj? R:** Ja, da je preveč. Da je preveč ljudi. **I: K potrebujejo? R:** Ja. Da je kolk. Čaki, da je kolk stopetdeset pravjo, stopetdeset rabi emm.. dobijo pa zelo zelo malo al pa nič. **I: Razumem, razumem. To verjetn stopetdeset tisoč ljudi ne? R:** Ja. (17, 18)

Marijana 74: **I: Kaj pa za hrano, saj Karitas recimo, kakšne ... R:** ... če grem dobim, na Rdeči Križ paket jaz zmeraj dobim, tudi zdaj sem dobila pri komisiji zraven, predsednica ta ki ga je sklicala, je rekla, Marija mora dobiti, ona sploh ne more verjet da imam tako nizko pokojnino, ona samo sprašuje pravi »jaz imam 1000, kako Marija vi živite?«, pa se smejim, pa kaj čem, živeti moram! (26, 14)

Tereza 74: **I: Pa bi se recimo vi,.. na splošno mislim,.. A pa poznate še ostale institucije na katere se lahko obrnete za pomoč poleg oskrbe na domu? Recimo Karitas pa Rdeči križ pa**

take stvari? R: Ne, nč. Kaj ti bo Rdeč križ, kaj pa bo? I: **Recimo a veste ko oddajajo kakšno pomoč ali pa recimo pripeljejo nekaj hrane pa kakšno solato..** R: Tist nej tistim, k pa res nimajo. Za une, k zares nč nimajo. Js mam vse veste kolkr tolk. Js mam vsaj kolkr tolk, k je še mož doma. Zakaj pa bi js unim požrla? K res nimajo. Cunj mam pa tok, vam povem,.. če vam odprem omaro, sj boste rekli, da sm neumna,.. mam 14 jaken tam notr. Jaken, bund. (16, 30)

Tereza 74: I: **No, sedaj pa še zadnje vprašanje. Kaj pa vi menite o vašem finančnem položaju. Ali se vi počutite revni ali ne?** R: Glih revna ne, srednje. Srednjega sloja. (16, 39)

h) Omejevanje pri nakupu oblačil

Nakup oblačil je pri intervjuvancih pravzaprav odsotna kategorija. Stroškov z oblačili nimajo, saj obleke dobijo od znancev in sorodnikov ali pa jo že več let kopičijo in nekateri celo menijo, da imajo oblačil preveč. Večinoma se nakup oblek niti ne kaže kot želja in zato tudi ni eksplicitno kategorija pri kateri bi se intervjuvanci omejevali.

Milena 96: I: **Pa bi si radi še kej družga tko prvoščil? Kaj bi kej kupil?** R: Oh, oh nč. Za oblečt mam dost. Ja ne rabm nč. Sm mela že od prej, mam tok tud za oblčt. (12, 17)

Tatjana 90: Takole da bi rekla, da bi si kakšno reč odveč privoščim si ne, za oblečt mi ni treba ker imam dosti, pa jaz nisem, jaz sem starejša jaz moram biti tako oblečena koker stari ljudje, ne pa tako kot pa zdej današnje. Ali pa marsikatero vidim, bo obleko kupila, bo šla na šiht z njo, tattetji dan jo da dol in ima že drugo. Zdaj so se ljudje tudi malo razvadli. Res so se. (10, 12)

Aktivne strategije

Za razliko od omejevanja potreb pri pasivnih strategijah pa gre pri aktivnih strategijah za aktivno delovanje in izkoriščanje virov, ki pripomorejo k zmanjševanju socialne in finančne deprivacije starostnikov. Iz intervjujih je mogoče sklepati, da se aktivnih strategij poslužujejo bolj mlajši upokojenci oz. o njih pripovedujejo kot o strategijah, ki so jih uporabljali v zgodnejšem upokojitvenem obdobju (npr. opravljanje storitev za plačilo, tako formalno kot neformalno), ko pa kasneje nastopijo starostne težave in zdravstvene težave (intervenirajoče spremenljivke) jim ostajajo le še strategije omejevanja potreb, saj le-te ne vključujejo aktivacijo neformalnega socialnega omrežja. Ker ne želijo imeti občutka, da obremenjujejo mlajše generacije, a si hkrati ne morejo privoščiti plačljive pomoči (finančno stanje je tudi intervinirajoča spremenljivka), kot pglavitne strategije stopijo v ospredje ravno strategije omejevanja potreb, npr. omejevanje pri hrani, zdravilih, nakupih oblek itd. Najpogostejše oblike aktivnih strategij so:

- **iskanje dodatnih finančnih virov dohodka in dobrin,**
- **samooskrba s hrano,**
- **gospodarjenje s hrano,**
- **gospodarjenje z viri,**
- **vzdrževanje socialnega omrežja in stikov,**
- **plačevanje storitev in uslug,**
- **delitev stroškov med družinskimi člani in**
- **delitev dela med družinskimi člani.**

a) Iskanje dodatnih finančnih virov dohodka in dobrin

V to kategorijo sodijo predvsem storitve, ki jih intervjuvanci opravljajo v zameno za finančno plačilo ali dobrino. Predvsem je strategija značilna za tiste intervjuvance, ki jim (je) zdravje dopušča(lo) delovno aktivnost, zato je ta strategija izrazitejša pri mlajših upokojencih, zdravje pa pomembna intervenirajoča spremenljivka. Pri ženskah je šlo večinoma za storitve tipa šivanje, pospravljanje, varstvo otrok, likanje, kuhanje, pri moških pa za pleskanje, mizarjenje, popravila.

Storitve za plačilo ali dobrino pa niso vezane zgolj na finančne aspekte, temveč so tudi v funkciji vzdrževanja širših socialnih omrežij, predvsem sosedskih, skupnostnih in vrstniških. O tem priča dejstvo, da je večina storitev opravljenih znotraj širših socialnih mrež, prek poznanstev, za znance. Sekundarnost finančnega aspekta pa se kaže tudi v tem, da storitve opravljajo za simbolične zneske.

Prav zato ima opravljanje storitev za anketirance tudi pomembno psihološko dimenzijo, saj jim delo predstavlja pomembno vrednoto. Nudi jim občutek družbene koristnosti in vitalnosti s čimer se zoperstavljajo pogostemu občutku, da so družbi in družini v breme in da v skupnostnem sistemu nimajo več funkcionalne vloge.

Irena 69: R: Aha. Bi rabla še to mal ja. [šivanje na črno op.a.] Ker majhen se pa le pozna. Pa mi včas kakršn kej prnese če je (41:06), kakšna solata al, mislm mal kakšne hrane, pa se mi tud pozna, mi ni treba kupt. **I: Si pač izmenjate** R: Ja. **I: Take dobrine?** R: Ja, tako ja. Da mi da, v zameno. Jst kej nardim on pa kej prnesejo. **I: Ja fino.** R: Pa se to poravna. (8, 20)

Mateja 77: Tmlle dol mam enga gospoda, k je čist... no mal je zaostal, nobene stvari ne more, žena mu je umrla pol mu je še svakinja umrla, tko, da mu skuham pa oprem ga. Skupam mu ne vsak dan, trikat na tedn, mu skuham, drgač mu pa gor iz menze prpelejo, k ne maram met kr naprej obveznost. **A pa za to dobiš kej denarja?** Ja, 5 eurov mi da za kosil, pa prašk mi prnese za prat. Tok mu pomagam iz stiske, mu pravm dej si eno dobot, pa kr menca, pa ne bi. (1, 6)

Zala 76: **I: Pa vi pomagate po svojih močeh ta mladim?** **R:** Ma, recimo, poglejte,.. jim skuham kosilo, pridejo domov, je tudi ta urnik je grozn. Kdaj nej kaj nardi zdaj, zjutri gre za osmo, pol pa hodi, točno hodi v Sežano, ta sin, ki je elektronik, hodi večkrat v Ljubljano, un zdaj hodi v Izolo.. Veste promet, ki je, te zastoji, .. do šterih dela, ob petih prihaja domov. Sm doma, zakaj mu nebi skuhala. **I: Al to je vsak dan al..?** **R:** Vsaki dan. Kadar pač kej vmes pride, če kam greš, k zdravniku ali kaj, ne. Dobro mi kupijo se reče, neki tud men tisto ostane, ne. Mi kupijo bonbolo ali mi plačajo luč ali karkoli. Ni pa tud je fajn, da pridejo na gotovo. Če ne,.. kam nej gre potem? Nima kosila, nima večerje. Da pride domov, da bo še kahal. **I: Ja, ja, ja.** **R:** Recimo, .. dam sušit jim perilo, poberem, .. Kar morem, tisto še nardim. Je tud za mene lepše, kot za sam sebe. Če ne, kam gre s tem pole. Pol emm,.. ta mlajš gre s ta malo v šolo.. je pr meni pole.. Konča šolo ob dvanajstih, **(18:43)** plačajo varstvo do štere, delajo do šterih in pou. Pol takrat ni več nobenga otroka, pol mora met čistilka. Če jih je pa več, pa morajo plačat plus petdeset na mesec za varstvo. No, pol jo grem iskat, je pa pr meni, dok pridejo domov. (9, 5)

Igor 78: **In do lanskega leta ste delu...? In po lojtrah letu...ja!Kaj ste pa delu?** Ja malarijo...k sm belu! Lohk še zmerej...brez skrbi...gor na lojtro...**Pa to zato, da ste se s tem lahko preživeli?** Ja no, jah tku, da še mau zraven dobim, ne?! (se zasmeje) Pa tud zarad vesela...no sej mam še zdej vesele, sam me tok križ buli, da ne morm več...kumi ustanm zdej...tok me hrbet buli...(3, 4)

Polona 84: **I: zdele še kako drugač tkole kšn dinar kej zaslužl, na kšn drug način še?** **R:** Ne edin to sej pravm, če sm šla, kšn kmet pomagat, da je dau mau hrane, ne da sm tist dobila notr. Mi ni blo treba tok kupt ne. Drugač pa tle na vrh, tle gor sm si pa pomagala, ker sm mela tele dva otroka, vnuka pa vnučko. Emm, da sm še potlej tamle **15. 29** delala še mau, zdej k sm že upokojena bla. Pa na tle gor, banko sm pospravlala. Še potlej.. **I: Aha za pospravljat?** **R:** Ja pospravljala ja. Drgač pa pol druga nč več. Nism mogla tud več zarad hrbtenice, me je tok dajala, de. No samo tok si rečem hvala bogu. Tele poslovodkinje so ble dobre za mene, so mele zmiri kej, da nism jst dvigovala, da so vse pomočnice, k je bla trgovina ne. Je bla pomočnice no, trgovke pomagale so dvignle. Pol pa tisto počistla, je bla zlo dobra emm poslovodkinja. Tako da je res bla pozorna na mene. (22 ,5-6)

Marijana 74: **I: Pa še kaj delata, tisto kar ste rekla, da kdaj kaj operete ali pa komu kaj zašijete?** **R:** No tole pa zdaj še malenkosti? **I: Pa se da s tem kaj notri prinesiti?** **Sin:** Ona to naredi iz dobre volje. **R:** Malo računam, recimo če zadrgo menjam to je 2€, to je za kilo kruha. Za dobro voljo. Tle en gostilničar me pokliče, Marija a bi srajco mi zlikala, »prinesi pa ti bom!«, če mi 4 prinese 4€, 3 – 3€, 2 – 2€, toliko da dobim za elektriko, ker ne znam računati. (26, 7)

b) Samooskrba s hrano

Samooskrba s hrano se je pri intervjuvancih pokazala kot pomembna kategorija, saj sadje in zelenjava, ki jih pridelajo na vrtu pomembno rešuje gmotni položaj intervjuvancev, tako v urbanem kot tudi v ruralnem okolju. Poleg finančnega vidika pa je vrtnarjenje tudi pomembna oblika aktivnega preživljanja prostega časa in vzdrževanje občutka samostojnosti in samozadostnosti. V kategorijo samooskrbe s hrano spada tudi priprava jedi iz osnovnih surovin, npr. peka kruha.

Bojana 70: Drgač bi rekla, k takole poslušam včasih kako eni težko živijo, si mislim o jezusmarija, če pomislite mestnega človeka, vsak korenček, vsak peteršilček morš vse na tržnco jt iskat, vem kako je tam drago. Pa tisti k pravjo, k živijo v bloku, pa tist stanovanje še ni njihov, ja kako oni se sploh preživljajo, jst si tega ne znam predstavljat. Tle mammo le vrt, si ozimnico nardimo, ...**I: ... si s tem malo pomagata ...R:** .... mi mammo vse noter v takih kantah, ves korenje, ves petršilj, to midva skoz ven jemljemo, kot bi jst na vrt hodila. Pa smo meli svoje jabolka, k drgač jih kupiva, pa mož sam, mož gre ma tiste preše pa gre, gledava da je čim bolj vse naravno. To je velik, kako pa ljudje v mestu živijo, jst si ne znam to predstavljat, tam v bloku. (5, 18)

Nevenka 69: **I: Se pravi, skozi malo šparate?** **R:** Ja, recimo tlele kupm,.. tlele k zakoljejo kšnga bika mal mesa, ne. Pa dam v skrinjo. Potem piščance mammo doma. Potem sem tud zajčke imela. Zdej jih pa ni. So mi pocrkal. Okužil so se. Pa kakšen košček mesa za v juhco, malo zelenjave tud. Pa taka stvar. (24, 18)

Marijana 74: **I: Ali s tem vrtičkom uspete kaj pridelati, da bi vam se vsaj poznalo?** **R:** Vsaj solate mi ni treba kupiti pa fižola. **Sin:** Lani smo imeli stročji fižol, še zdaj je v skrinji. (26, 7)

c) Gospodarjenje s hrano

Poleg pridelave hrane na lastnem vrtu so med intervjuvanci pogosti tudi drugi načini gospodarjenja s hrano. Kot smo videli v zgornjem primeru (glej int. Marjana 74, 26, 7; Nevenka 69, 24, 18) upokojenci pridelajo hrano in delajo ozimnice ter hrano shranjujejo tako, da delajo zaloge večjih količin. Hrano tudi predelajo, zato da je trajnejša. Hrano vedno pripravljajo sami ali v družini in jo uživajo doma. Ponavadi skuhamo večjo količino in potem nekaj dni pogrevajo isto jed. Pri tem kupujejo cenejša živila tako da se poslužujejo raznih akcijskih cen. Predvsem gre za premišljene nakupe cenejših izdelkov, ki so tik pred iztekom roka trajanja, kupovanje starega kruha ob koncu dneva, kupovanje

obtolčenega sadja, kupovanje hrane v raznih trgovskih akcijah in ob otvoritvah trgovin. Na splošno je prisotno mnenje, da se pri hrani lahko največ prihrani in, kot smo pokazali pri pasivnih strategijah je posledično ravno tu največ odrekanja.

Tatjana 90: **I: Pa si sama potem vse skuhate?** **R: Ja** pa tudi tako si naredim, veste je težko za enega kuhati, zaradi tega ker se zmeraj preveč skuha. Za preč metat pa jaz nisem, nekateri mečejo preč kak drobiž, tale kontejner je greha vreden. Jaz pa tega ne, pa skuham recimo, prosim da prinese 1kg kislega zelja, pa tistega vsega skuham, potem ko kuham nekaj ga pustim posebi, nekaj pa ga spravim v take škatlice spravim pa zmrznit, pa imam zelje, ješprenj, repo, zelo solato, tisto sproti delam, krompir kupim v jesen, da ga tudi skuham kadar je pa tako naprej. Ali pa kakšno rižoto, kdaj mi prinese tudi kakšno meso za ob nedeljah, da malo skuham, jaz sem navajena vsega in čisto lahko živim s tem.,(10, 9) / .../Pa sadje, sadja pa pojem več, jabolka, marelice, ta je taka da gleda, kadar je znižana cena mi celo vrečo nanosi. Potem ja pa plin, plin pride na tri mesece je ena flaša za kupiti, pa po tri tele cele po šest flaš Donata vzamem, da imam približno za en mesec, takole šparam...(10, 9)

Zala 76: **I: V Trstu nakupujete vsakdanje potrebščine? Hrano..R:** Kokr hočete. Kaj pa je zdj k ni? Dve minute pa smo čez. **I: Mhm, mhm. R:** Zdj so odprli v torek. Kar dalje pr nas je še taka otvoritev, ona pogostitev, en krožnjiček dajo oni, .. iz salam ali s sirom, to je vse. Emm.. (razmišlja) v četrtek.. dans je tork.. ja, v četrtek je bla ena otvoritev ene trgovine. Celi ta hrib, ..ne vem če ste šou v Trst., Je šteri tisoč trgovin odprto, ne. (kašlja) .. Pa imajo štiri tisoč pod zemljo parkirišče avtomobilov. Je tri nadstropna, je reku, da je največja v Evropi zdj ta, a ne, k je čez šteri tisoč trgovin .. si morste mislit. Lahko rabiš tri dni za vse vidt, ne sam en dan. **I: (smeh) R:** Oni dan, kar so, so po dvajset spuščali noter, so ble po dvajset evrov bela tehnika. **I: Ja. R:** Bela tehnika. Sej je blo zanj, ko je bla otovoritev. Šenkanu vse kar ste hoto. Pet komadov za obleč, jest, pit in (22:29) za deset.. (pomisli).. kaj je reku čak, 2000 evrov (22:33) si lahko kupu. In to je blo uni dan vse zastojn. Kdaj se je to zgodilo pri nas,..ali se bo? Kaj bi še prnesu kdaj kašna trgovina otovritev? Ne da bi dali kej. In skozi k trobijo.. Merkator, pol pa Tuš .. (vzdih .. Je poceni. Ma kako poceni?! Je Hofer, je tisti Lidol, nemška, ne, trgovina v Koprju. Tam nej grejo pogledat. Po 20 centov razlika. Od jogurtov do.. Vse skozi lažejo, skozi trobijo skozi tiste reklame, da je tam poceni. Sami sebe za norca majo, a onedve trgovine so polne, pr njih je prazno. (9, 6)

Marijana 74: **Sin:** Je treba it od štarcune do štarcune pogledat. **I: Ja kdo imaš pa čas, pa rabiš bencin, pa se moraš vozit okrog. Sin:** Tle grem v Hofer, potem grem v Mercator pogledat pa vidim kaj je ceneje. **R:** Ja potem pa kupiva. Jaz zvečer grem po sadje k Mercatorju, k je prebrano in banane in vse sadje dobim za 2€ za cel teden. **I: Kako dobite to sadje pri Mercatorju? R:** Mercator ima obtolčeno sadje in je za 50% ceneje. **I: A to zvečer predno zaprejo?R:** 2h predno zaprejo, **Sin:** Ponavadi je skoz, naprimer jabolko je obtolčeno in oni ko prebirajo, je 50% ceneje. **I: Kej pa je potem to sadje?Sin:** Pri vagah. Zapakirano je v vrečkah tokle je in moraš tokle vzeti. Kruh ima pa tudi Mercator, zvečer če ga ne prodajo, je ceneje. **R:** Ja ja, jaz skoz zdaj kupujem že ene 3 leta, **Sin:** To kar pečejo pri tavelikih, 1h predno zaprejo je 50% ceneje. **R:** Jaz hodim take stvari kupovat. Pri Hoferju nabavimo solato, daš 50 – 60 centov in imava oba za cel teden. Nikoli nisem razkošno živela, ko so že otroci bili, ko je bilo še skladišče sadje zelenjava tukaj, pa so šli noter iskat banane, pa so domov prinesli, sem rekla, kaj ste kupili to, pa so rekli nismo zastojn smo dobili, jaz pa nisem mogla kupit. (26, 7-8)

d) Gospodarjenje z viri

Pri gospodarjenju z viri gre v prvi vrsti za maksimalno izrabo resursov in premišljeno upravljanje z vsemi ostalimi viri in dobrinami, ki ne sodijo v pravkar obdelano kategorijo hrane. Sem sodi načrtno varčevanje denarja za kurjavo, pogreb, za nujna popravila, darila, nepredvidene stroške, včasih tudi za izlet ali priboljšek. Varčevanja brez določenega namena pri intervjuvancih ni zaslediti. Strategija gospodarjenja je tudi plačevanje položnic

tam kjer ni provizije in natančen monitoring oz. nadzorovanje stroškov in prihodkov.

Mateja 77: Vsak mesec si dam 125 eurov na stran da mam pol za nafto. Pa za kakšna tekoča popravila, če kakšna pipa kje puša, zdele bo treba verjetn gorilc zamenat, tok ropota, da se že gor sliš...no tkole, zdele se še s svojim preživim, ampak ne da se pa nč pršparat...da bi kakšne delnice kupu (smeh), al pa na banko nesu. (1, 10)

Zala 76: **I: ..al sama vse položnice..?** **R:** Ne, to plača sin. To plačuje sin vse, moje in njegovo. **I: A to gre v banko ali po računalniku al..?** **R:** Emm,.. ne, on nosi direktno, da ni treba plačat položnic. Na vodovod in na Elektro. **I: Aja, gre kar tja?** **R:** Ja. Gre tja plačat. Svoje in moje. (9, 19)

Bojana 70: Treba je zadnja leta veliko bolj gledat, ker so se nove stvari zelo podražile, a ne plina zelo veliko porabimo, ker imamo centralno na plin, varčujeva vsak mesec, imava razpredelnico damo za plin posebej, damo za zavarovanje posebej, damo za varčevanje take nepredvidene, če kej pride. To dajeva od zmeraj na mesec od pokojnine obračun vsak imava svoj denar, mož založi, jaz založim pol mava pa obračun vsakega. Ko dobiva pokojnino, on jo gre iskat pol pa obračunava. Pol pa vse tiste rubrike imava tako dol napisane, vse pošlihtamo pa not v razpredelnico vpiševa da sva dala pa kuverte pospraviva kot da tistega denarja ni. Je pa treba zadnje dve leti kako bi rekla, se nam je pa standard, srednji sloj počasi izginja. Na žalost. (5, 18)

e) Vzdrževanje socialnega omrežja, stikov

V tem primeru je strategija pravzaprav vzdrževanje in aktiviranje predvsem neformalnega socialnega omrežja, ki intervjuvancem predstavlja vir iz katerega črpajo resurse za spopadanje z materialno in socialno deprivacijo. Gre za investiranje v odnos z njihovimi otroci, vnuki, sorodniki, sosedi in prijatelji pri čemer pa je investicija lahko zelo različna. Nekateri odnos vzdržujejo s pomočjo daril (najpogosteje dajejo denar vnukom ali finančno pomagajo brezposelnemu otroku) spet drugi odnos vzdržujejo v obliki nematerialnih uslug (pazenje vnukov, kuhanje za družino). Posledica tovrstnega vlaganja je funkcionalna medgeneracijska solidarnost. Intervjuvanka je včasih pazila vnuke, otroci pa kasneje poskrbijo zanj. Lahko pa gre tudi za primere kjer ni očitne neposredne menjave storitev, ko mlajša sosedka pomaga pospraviti, ko sosed poskrbi za manjša popravila, ko negovalke nudijo tudi storitve, ki ne sodijo med njihve delovne obveznosti - npr. gre v trgovino. Za razliko od prve kategorije gre tu bolj za storitve oz. usluge vezane na skrb, kakor za materialne in nematerialne dobrine. Glede črpanja socialnih omrežij lahko ločimo tiste, ki socialnega omrežja nimajo, tiste, ki ga ne morejo izkoriščati (ker nimajo stikov zaradi konfliktov ali nevdzdrževanja kontaktov) in tiste, ki ga nočejo uporabljati (nočejo obremenjevati sorodnikov, prijateljev, sosedov).

Tatjana 90: **R:** Tamle iz unega stopnišča. Včasih sem jaz njegove otroke pazila, ko so bili majhni, zdaj mi pa oni pomagajo a ne. Tako da še gre. **I: A ko ste se upokojila ste še drugim pomagala, otroke merkala?** **R:** Ja skoz, tam sosedovi dve, pa nikdar me ne pozabijo. Pa un v prvemu stopnišču tistem ki pride mi tudi plin pripelje. (10, 21)

Milena 96: Pol pa prou, pol pa mal, mal to. Pol pa pride tale negovalka. Dej če kej rabm me prnese, kne iz trgovine. **I: Aha, gre u trgovino?** **R:** Ja. Vse me prnese, vse. pol me mal posprav, mal to. (12, 8)

Tereza 74: **I: A veste kaj vas bom še vprašala.. ravno to denarno. A denarno mu tudi kaj pomagate? Se pravi, mu kaj še vedno dajete?** **R:** Seveda. Za rojstni dan sm mu dala. **I: Ampak ne svojemu sinu ampak vnučkom?** **R:** To pa v glavnem. To da zmeri vnuk kej dobi, to pa ja. **I: Pa sinu tudi dajete?** **R:** Tud. **I: Pa kako, saj že sami skoraj nič nimate?** **R:** Mam. Se najde. Za rojstni

dan sm mu dala 200 evrov pa 24 kremšnit. **I: U, to je pa veliko kremšnit.** R: (smeh) **I: A pa vam uspe recimo za kaj šparat?** R: Mal našparam mam. **I: Pa vam tako recimo čez mesec, če kaj na stran dajete recimo za kakšne stvari?** R: Na knjižc pustim. Ja js tok vzamem kokr js ga rabim. **I: Se prav lahko vedno vsak mesec nekaj malega notri pustite?** R: Ja, ja. Da se nabere. (16, 31-2)

Alojz 58: **I: Razumem čist. Kaj pa tko recimo, a ste si najdu recimo, uspete še kej delat, tko da bi recimo, da bi še kšn tak dodatni zaslužek kje dobil?** No čisto...dodatni **I:Tud črn, katerkol, tud anonimno.** Torej dodatn zaslužek je zdej takole ne. Mi klele na vasi si pomagamo med seboj. Jst neki rabm, mi pride pomagat, vrnem to uslugo in si pomagamo. Ni vse v denarju. In mi tlele naturalno to .. ne. (28, 3-4). /.../ Pa kej pomagat, tlele recimo pa en tak hecn problem je, je še neki kmetov ne. In dopoudne ne, zdej k so krave v glavnem v hlevih je pri teličku ne, so kr velike sitnosti in je zlo težko dobt ljudi ane. Prav, pejte pomagat. E to, sej obvladamo, smo na kmeth pa si pomagamo. Pridjo prost, nimaš kej ane. Do nedavnega smo še en drugmu tudi jamo kopal ne, pa britof ne. To je tud ena znamenitost vasi ane. Pa ljudje, sosedje kk si tu pomagajo. In k si enkrat v temu krogu ja, so stvari k jih ne morš rečt ne. **I: Ne.** Tako je. In more tk bt pa je, pa smo nekak zadovoljni. (28, 15)

Simona 87: **I: Kdo pa pride na obisk?** R: Zmeri kake prijateljce, pa sin pride na južno, pa punce, pa eh, zmeri mam dost.**I: Pa jim skuhate kosilo?**R: Pa zmeri, pa še drugim dam za jest. Jst nisem taka, kerem dam, sej nič ne manjka. Včas večkrat skuham, če že ker pride pa ene tri štir, mam zmeri dost za jest. Dones nisem pa nič kuhala, danes je post ne? (smeh) Za nas ni, k smo starejši. (6, 3)

Nevenka 69: **I: Pa vam tud kdaj sosedje pomagajo, če kaj rabite recimo?**R: Zdej ni treba.**I: Kaj pa, če bi bilo kdaj treba recimo?**R: Takrat pa k smo mel.. res dobre sosede. Pri kravah k smo kej.. Tud ponoč smo jih lahko poklical. Mi pa njim, a ne. Roka roko umije. (24, 14)

f) Plačevanje storitev in uslug

Plačevanje storitev je značilno predvsem za dve skupini intervjuvancev. Najprej so to tisti upokojenci, ki storitev iz različnih razlogov nočejo ali ne morejo črpati iz svojega socialnega omrežja opore in se poslužujejo formalnih ponudnikov storitev. To so bodisi tisti, ki so odvisni od pomoči drugih, ker ne zmorejo poskrbeti zase bodisi tisti, ki so zaradi slabih oz. oddaljenih medosebnih odnosov, predvsem v družini, primorani poiskati pomoč drugje. V tem primeru je to lahko plačevanje negovalke in dostava kosila na dom. V drugo skupino pa spadajo upokojenci, ki storitve in usluge črpajo iz neformalnega socialnega omrežja, v zameno za usluge in storitve pa odštejejo določene zneske (plačajo nekaj evrov za bencin, ker jim je nekdo nekaj prinesel).

Patricija 79: Tudi skuhat ne morem, če ne morem skuhat pokličem v dom pa mi prinesejo, plačam, pride malo dražje kot če sam skuhaš, ampak če ne morem, ne morem. Sem taka malo stresena, potem pa kaj stresem, pa kaj prevnem, pa prevre, a veste so tle leta. (30, 5)

Igor 78: Jah...kuko... vsak drug dan hodm sm jest (pokaže na gospo Matejo, ki mi je predhodno razložila, da mu vsak drugi dan skuha kosilo in on ji za 1 kosilo plača 5 eur), vsak drug dan iz Medvod vozjo...sam sm se odloču, dam udpuvedu...(3, 4)

Monika 61: **I: Kaj pa gospod, kako ste pa vi? A se lahko sami rihtate?** Ne. R: Oblečt ga morš k ne more roke dvignt. **I: Leva roka?** R: Noga tud. Prej sm ga hodila, k je bi u soči frizirat ke. Zdej se pa je. Zato smo tud to nego na domu naročl, jst nekako prejela. K ne morm več iz banje ga dvigvat vn ne. Em pa tud kopat. **I: Vsaj enkrat na tedn recimo, al pa dvakrat na tedn recimo nekdo? A pa morte to plačvat? Ne dobite to brezplačno?**R: Ne ne sploh. Kaj pa. Položnco pošljejo. (18, 7)

g) Delitev stroškov med družinskimi člani

Tudi ta kategorija je izrazito vezana na gospodinjstvo in družino zato zadeva predvsem upokojeince, ki ne živijo sami, temveč z družino. Vezana pa je tudi na kakovost medosebnih odnosov v družini.

Angelika 72: **R:** O vsi smo tukaj skupaj! **I: Se pravi vsi v tej hiši?** **R:** Ja vsi v tej! Ampak do polnoči hodimo noter, od polnoči naprej pa ven! (smeh) sem žleht a ne. Tako bom povedala. Jaz imam zdravnika, to se pravi, dam 150 za položnice, ampak tok, ampak z temu, jaz to plačam, ne plačam pa kurjave, pa nič vzdrževanje hiše na plačam jaz. To imajo pa tamladi. Imamo tako, pa še tukaj kadar je poračun mi potem dajo. Mesečno tekoče vzdrževanje. **I: Aha, imate razdeljeno, vi imate elektriko pa tako?** **R:** Kar plačam, mi poba da 50€, drugo pa jaz plačam. Ampak potem me ne skrbi čisto nič, to vedo, da bom rjula, če ne bom na gorkem! (14, 6)

Tadeja 76: **I: Pa vam kdaj zmanjka denarja čez mesec za kakšne stvari? Da vam prav zmanjka denarja, da ne bi mogli skozi pridt. Se kdaj zgodi?** **R:** Jah to,.. to,.. ne vem. Ne vem. Ker ona „**I: Ker ona razpolaga z denarjem?** **R:** Ja. Ker ona razpolaga z denarjem. In tud vam ne vem povedat, ker sm že 100x rekla prosim napiš mi,.. z velikim mi napiš kok so moji računi pa to. 3 leta pa mi še dons ni napisala, da bi jst vedla. No vidte, k bi vam mogla povedat pa vam ne morm povedt, ker ne vem. (19, 24-25)

Drago 72: **I: Kako pa o teh odnosih razmišljate, o otrocih pa to, medsebojna pomoč?** **R:** To pa bolj šepa, to pa bolj šepa. **I: Bi si želeli da bi bilo drugače?** **R:** Ja zdaj hoče sin, da bi centralno jim naštimal pa nevem kuga, ja sem rekel, sam financiraj! A to pa ne. **I: Na vajine stroške.** **R:** Veste koliko, sestra je plačevala 800 000 samo k je na plin šla, razne tiste reči, prej je centralno imela. Jaz imam pa tle na butare, peč zakurimo, uni tamladi imajo pa gor električen radiator oljen, račun pa nam pride. **I: Se pravi vse račune vidva plačujeta, komunalne, elektrika, voda?** **R:** Ja vse, vse pride, a ne midva sva dva, uni so pa štirje. To bi tudi moral razdeliti, pa ne moreš, pa sem na socialno šel, kaj bom jaz s sinom uredil, to moraš sam imeti, ne moreš ti izkoriščati starše. Sin ima pa tudi bi rekel tale igralništvo tam vse zagoni po domače povedano! (25, 12)

h) Delitev dela med družinskimi člani

Starejši, ki živijo skupaj z drugimi družinskimi člani v istem gospodinjstvu, v isti stavbi ali v neposredni bližini (sosednji hiši) si pogosto pomagajo (podobno kot pri delitvi stroškov v gospodinjstvu) pri gospodinjskih opravilih tako, da si ta vsakdanja opravila med seboj razdelijo. Kdo bo opravil kakšno delo določajo sposobnosti, mobilnost in čas, ki ga ima posameznik. Starejši običajno pomagajo s kuhanjem kosila za celo družino, nudijo pomoč pri gospodinjskih opravilih, pazijo majhne otroke ali pa jim nudijo spremstvo v vrtec/šolo. Pogosto tudi pomagajo pri pranju perila in po potrebi zašijejo kakšen kos obleke. Na drugi strani njihovi odrasli otroci (srednja generacija), ki jim zaradi službenih obveznosti primanjkuje časa za gospodinjenje, so pa mobilni, skrbijo za nabavo, prinos živil, fizično zahtevnejša gospodinjska opravila, itd. V primeru, da so prisotni tudi odrasli vnuki, le-ti občasno pomagajo pri določenih težjih opravilih ali pa nudijo starejšim prevoz.

Polona 84: **I Si pol pomagate?** [Sin] Ja, sej drgač ne gre. **P: Drgač pa ne gre, drgač pa ne gre. I: Kako pa si običajno med sabo pomagate en drugmu? Kako to gre? Pr kakšnih stvarih?** [Sin] A vete kako je. **P: Jst zuni ne morm nč.** [Sin] Gopodinjstvo ma bl ona čez. **P: Skuham pa to.** [Sin] Prevoz to kar se tiče po trgovinah, to mam jst to grem v glavnm vse jst nabavljam pa to. Poba pa tle pomaga zravn pr delu, tud posprav. Uzuni k mam tist mau vrta pa tist vrt poštimava skupej. Vzajemno vse skupi, tko da nben nobenga direktno določenega dela nima noben, ampak tist kar lahko vsak nardi, tist nardi. Pol lih za vrtnarjenje ni, sm jest bl ane. Za za za kakšna druga dela, za

pomoč pa tko, to pa on nardi, posprav on use to tle noter, pa to. To ma pa on. Skp smo kr si usi razdelil, tok da. Ni ni težav. **I: Nimate težav, da se dopolnjujete.** P: Ja. To je pa res. Otroke mam dobre, lahko jih res morm pohvalt. Kregamo se ne. Če se pa skregamo *br br br*, dobr use. (22, 4-5)

Zala 76: **I: Pa vi pomagata po svojih močeh ta mladim?** R: Ma, recimo, pogledajte,.. jim skuham kosilo, pridejo domov, je tudi ta urnik je grozn. Kdaj nej kaj nardi zdaj, zjutri gre za osmo, pol pa hodi, točno hodi v Sežano, ta sin, ki je elektronik, hodi večkrat v Ljubljano, un zdaj hodi v Izolo.. Veste promet, ki je, te zastoji, ... do šterih dela, ob petih prihaja domov. Sm doma, zakaj mu nebi skuhal. **I: Al to je vsak dan al..?** R: Vsaki dan. Kadar pač kej vmes pride, če kam greš, k zdravniku ali kaj, ne. Dobro mi kupijo se reče, neki tud men tisto ostane, ne. Mi kupijo bonbolo ali mi plačajo luč ali karkoli. Ni pa tud je fajn, da pridejo na gotovo. Če ne,.. kam nej gre potem? Nima kosila, nima večerje. Da pride domov, da bo še kuhal. **I: Ja, ja, ja.** R: Recimo, ... dam sušit jim perilo, poberem, ... Kar morem, tisto še nardim. Je tud za mene lepše, kot za sam sebe. Če ne, kam gre s tem pole. Pol emm, ... ta mlajš gre s ta malo v šolo... je pr meni pole... Konča šolo ob dvanajstih, ali plačajo varstvo do štere, delajo do šterih in pou. Pol takrat ni več nobenga otroka, pol mora met čistilka. Če jih je pa več, pa morajo plačat plus petdeset na mesec za varstvo. No, pol jo grem iskat, je pa pr meni, dok pridejo domov. (9, 5)

Luka 74: **I: Aha po tem vsi po mal pomagte vnukoma?** R: Ja to morš ker mu pa boš. **I: Kako pa to zgleda recimo konkretno v kakšni obliki pomagata? Prideta na kosilo?** R: Ja občasno **I: A tud finančno kej?** R: Nč tako občasno, včasih prideta zjutraj za zajtrk kle [Matej] dol na kakšn čajček pa kej zraven pa kašen kosilil [Mihaela] ima kosil ... no čist tko, ne vem kako bi reku ... je pa tako, dol je kurjava ... no v glavnem no v glavnem je pa na grb najina. (4, 6) /.../ Če je pa kej tazga fizičnega imam pa že dva vnuka ... [Mihaela] in imata s temu k s kupaj živita, mata pa avto pa za kakšen prevoz poprosva. No, da bi odrekla sploh ne, ampak lih takrat ne, k se človk zmisl, ni razlike no sej to ni važn, mau morš pa potrpet če je pa kakšen zdravstvo, kakšno tako reč, dohtr to je pa druga. **Bojana 70:** ...tu mi je [Mihaela] velik pomagala, pol če je kej treba na računalnik grejo vse pogledat, pa na internet, pa [Mihaela] se zanima za vsako stvar, pa če je kje kakšna reč prinese [Mihaela] vse pregleda, pol se pa pogovarjava. To je zame velik, to mi velik pomaga. [Matej] pa tud take stvari, [Matej] prav zmerm mama maš kej za pomagat, ali pa včasih že kadar pa jst rabim pa prav; »mama zdele pa glih ne morem«, drugače pa ti nesem, pa mi gre obest gor, pa pravim [Matej] zdej mam pa jaz za obest, ker obema še jaz operem, pa mi pomaga dol obest, je reku: »mama ti sam povej, ti bom jaz nesu gor, nč ni treba.« Zelo sta pozorna, ampak jaz imam vsak dan prekratek dan. (5, 10)

5.4 Opredelitev in opis intervenirajočih spremenljivk pri uporabi strategij spopadanja z revščino

Na dejstvo, ali se bo intervjuvanec posluževal preživetvenih strategij in kakšen bodo te preživetvene strategije (aktivne, pasivne, individualne, družinske) najbolj vplivajo sledeče intervenirajoče spremenljivke. Naštevamo najpomembnejše in na podlagi prej narejene analize navajamo na katere vidike najbolj vplivajo.

a) Zdravstveno stanje (fizična mobilnost, bolezni, potrebe po zdravlilih, pripomočkih, oskrbi, pomoči...),

= vpliva na: mobilnost, kulturno potrošnjo, prosti čas, izlete in dopuste,

= vpliva na sposobnost izvajati aktivne strategije, predvsem prvo izmed strategij - „Iskanje dodatnih finančnih virov dohodka in dobrin“

= povečuje pasivne oblike strategij, predvsem plačevanje nege in oskrbe

- = povečuje stroške (plačevanje nege, zdravil, kosilo na dom)
- = povečuje odvisnost od socialnih omrežij podpore (neformalnih in formalnih)
- = povečuje občutek nemoči in družbene nefunkcionalnosti

b) Kraj in tip bivališča – razlike se kažejo predvsem glede na to ali intervjuvanci prebivajo v samostojni hiši ali v stanovanjskem bloku. Tisti, ki bivajo v hiši, imajo običajno možnost samooskrbe – vrt, njiva, tisti, ki bivajo v bloku pa običajno te možnosti nimajo ali so te možnosti povezane s stroški - najem zemlje, prevoz do vrtička. Če gre za kmečko okolje je oskrba s hrano lažja in bolj dostopna, v mestih pa hrano (pridelke) kupujejo. Velik pomen ima vrt, četudi gre le za nekaj kvadratnih metrov, ki ga obdelujejo sami ali pa družina. To jim pomeni veliko finančno olajšanje, saj potem ne kupujejo sadja in zelenjave. Kar pridelajo spravijo tudi za ozimnico. Če izhajajo iz kmečkega okolja velikokrat pomagajo pobirati pridelke in v zameno dobijo pridelane dobrine, ali cenejše meso itd.

Razlike se kažejo tudi glede na tip bivalnega okolja. Največja razlika je med urbanim in ruralnim okoljem. V ruralnem okolju se kažejo močnejše socialne mreže podpore vezane na sosese in skupnost, možnost za samooskrbo je večja, v urbanem okolju pa je dostopnejša storitvena infrastruktura. Kraj in tip bivališča torej:

- = vpliva na možnost samooskrbe s hrano
- = vpliva na tip socialnega omrežja (kmečko vs. urbano) – „na kmetih si vsi pomagamo“
- = vpliva na dostopnost infrastrukture in tip kulturne potrošnje (gledališče, gasilske veselice)
- = vpliva na mobilnost (v mestu je boljši dostop do javnega prevoza)

Splošna ugotovitev je, da so intervjuvanci večinoma zelo navezani na kraj bivanja in so odklonilno naravnani do spremembe prebivališča. Pomembna jim je predvsem dostopnost storitev in servisov, bližina trgovine, banke, pošte, Cerkve.

c) Tip in sestava socialnega omrežja

- = vpliva na aktivne in pasivne strategije povezane s socialnim omrežjem

Delitev strategij glede na akterja in usmerjenost njegovih strategij se neposredno navezuje na vrsto omrežja socialne opore, ki ga ima posameznik oziroma, ali se pri shajanju s težkim finančnim in socialnim položajem obrača na še koga drugega razen nase, npr. na partnerja, otroke, sosede, prijatelje ali formalne vire pomoči. Omrežje socialne opore³³ (Hlebec in drugi 2009) so za starejšo osebo ljudje, ki so zanjo kakorkoli pomembni ali imajo s starejšo osebo kakršnokoli izmenjavo storitev. Opredeljeni so kot vir socialne opore. To so lahko npr. ožja ali širša družina, prijatelji ali sosedje, če govorimo o **neformalnem omrežju**. Če govorimo o **formalnem omrežju**, pa s tem mislimo bodisi na posameznike ali predstavnike organizacij iz javnega (državnega), volontersko neprofitnega

³³ Socialna omrežja je mogoče glede na bližino in funkcije razporediti (Hlebec in Kogovšek 2006, 69) na emocionalno-intimno omrežje, omrežje socialne opore, informacijsko-instrumentalno omrežje in globalno omrežje.

ali profitnega sektorja, ki s starejšo osebo niso v osebnem odnosu. Socialno omrežje torej lahko delimo na neformalno in formalno.

Ko govorimo o omrežju socialne opore, upoštevamo naslednje značilnosti omrežja (Hlebec in drugi 2009):

1. velikost osebnega omrežja – na koliko ljudi se starejša oseba lahko obrne za pomoč, če sploh na koga;
2. sestava omrežja –
  - a. kdo so ljudje v omrežju socialne opore – je to partner, otroci, morda tudi prijatelji in sosedje? (Tu je možna delitev tudi neformalno/formalno)
  - b. kje živijo člani omrežja – v istem gospodinjstvu ali neposredni bližini?
  - c. kako pogosti so stiki, so redni?
  - d. je odnos dober, izpolnjujoč, so zadovoljni?
  - e. je izmenjava storitev (čustev) uravnotežena ali vzajemna?
3. struktura lokalnega omrežja - kako močno in na kakšne načine so člani omrežja socialne opore med seboj povezani;

d) Sestava gospodinjstva (ali živijo sami ali še s kom)

= vpliva na delitev stroškov

= vpliva na oskrbo in pomoč ter s tem povezano zmanjševanje stroškov, ki bi nastali ob najemu formalnih oblik pomoči

e) Finančni resursi

= Večina intervjuvancev nima ustreznih rednih dohodkov oz. finančnih rezerv. Denar porabijo za vsakdanje življenjske stroške, nekaj jih še vedno odplačujejo kredite za stanovanje. Tisti, ki uspejo prihraniti nekaj denarja ga hranijo za najnujnejše nepredvidene stroške in darila. Zelo so skeptični do najemanja kreditov in posojil, saj se zavedajo, da jih ne morejo vrniti, v večini primerov pa kredita sploh ne morejo najeti. V primeru finančne krize se za posojila raje obrnejo na neformalne socialne mreže.

f) Informiranost o formalnih oblikah pomoči

= Večina intervjuvancev sicer pozna oblike pomoči po katerih (negovalka, kosilo na dom, odhod v DSO, Karitas, Rdeči križ) a se jih le deloma poslužujejo in večinoma v primerih, ko ni možnosti, da bi podpora črpali iz socialnih mrež. Do formalnih oblik pomoči so skeptični, saj zanje predstavljajo strošek ali pa so razlogi bolj osebni (ne čutijo se dovolj revne, obnemogle, sramujejo se). Glede formalnih oblik pomoči največ informacij dobijo od vrstnikov (tudi od društev upokojencev) in od negovalk. V zvezi s tem bi bila dobrodošla aktivnejša strategija osveščanja starostnikov in „destigmatizacija“ oz. približevanje obstoječih oblik pomoči.

g) delovna zgodovina

= vpliva na zdravje

= vpliva na višino pokojnine

= vpliva na življenjski nazor – skromnost, odrekanje

5.5 Pomembne razlike v strategijah glede na identificirane ranljive skupine

Na podlagi statističnih podatkov IER, na osnovi teoretičnih predpostavk in na osnovi analize intervjujev smo identificirali sledeče socialno ranljive skupine:

- vdove/vdovci,
- osebe brez otrok,
- osebe z zdravstvenimi težavami,
- osebe, ki živijo same,
- osebe, ki imajo nizko izobrazbo,
- osebe, ki živijo v gospodinjstvih kjer ni delovno aktivnih oseb,
- osebe, ki so bile delovno aktivne le manjše število let in
- najemniki stanovanj.

Na podlagi kvalitativne analize intervjujev smo ugotovili, da zgoraj navedenih skupin medsebojno ni možno analitično razmejiti, ker posamezniki pripadajo več skupinam hkrati. Zato je na podlagi intervjujev nesmiselno ugotavljati razlike v strategijah glede na zgoraj navedene skupine. Na podlagi induktivnega pristopa analize intervjujev sklepamo na naslednje razlike med skupinami glede na uporabo različnih strategij. Ljudje, ki živijo na podeželju več uporabljajo aktivne strategije vezane na možnosti samooskrbe in samopridelave hrane in opravljanje kmečkih opravil v zamenjavo za hrano. Hkrati ima ta skupina manjšo dostopnost do infrastrukture (omejena mobilnost) in socialnih ter zdravstvenih servisov, manj se tudi obračajo na institucionalno pomoč. Na drugi strani prebivalci mest uporabljajo različne institucionalne storitve in zdravstvene servise.

Na podlagi ugotovitev ločimo skupine, ki živijo z družino in tiste, ki živijo povsem sami. Posamezniki, ki živijo z družino poleg individualnih uporabljajo predvsem družinske strategije. Po eni strani gre za aktivne strategije, kot so delitev stroškov in dela pri različnih opravilih. Po drugi strani pa lahko gre tudi za pasivno strategijo črpanja skupnih prihrankov. Posamezniki, ki živijo v družini se manj obračajo na institucionalne oblike pomoči, saj se najprej obrnejo po pomoč k družinskim članom. V družini si izmenjujejo finančno, emocionalno, instrumentalno oporo in druženje. Tisti, ki živijo sami družinski vir opore nadomestijo s skupnostjo, sosedi in institucionalnimi oblikami pomoči ter drugimi servisnimi storitvami. Pri tistih, ki živijo sami so nekoliko bolj v ospredju pasivne strategije v obliki omejevanja potreb in zmanjšanja pričakovanj. Velikokrat so primorani plačevati storitve in usluge.

Razlike v strategijah smo zaznali tudi pri posameznikih, ki so zdravi in za delo sposobni oz. pri bolnih in za delo nesposobnih. Zdravi in delovno aktivni uporabljajo več aktivnih strategij, predvsem iskanje dodatnih virov dohodka in dobrin, samooskrbo, lastno pridelavo in pripravo hrane. Več je tudi premišljenega gospodarjenja z viri, predvsem v smislu iskanja cenejših izdelkov, in vzdrževanja socialnega omrežja in stikov prek izmenjave uslug. Pri posameznikih, ki so bolni in za delo nesposobni je več pasivnih strategij (zmanjšanje pričakovanj in potreb ter omejevanje in odrekanje) in posluževanja institucionalnih oblik pomoči (npr. dostava hrane, negovalka).

6. PRIPOROČILA ZA JAVNE POLITIKE

Na podlagi zbranih podatkov smo oblikovali nekaj splošnih priporočil za oblikovanje javnih politik.

Menimo, da je v prvi vrsti potrebno oblikovati politike in ukrepe, ki bodo vodili k večji **participaciji revnih starostnikov v programih in dejavnostih** (od izobraževanja do organiziranja prostočasnih aktivnosti in specializiranih storitev), ki jih izvršujejo vladne in nevladne institucije in so namenjene ciljni populaciji starostnikov. Na podlagi intervjujev smo namreč ugotovili, da so revni starostniki socialno izključenosti, saj zaradi finančnih in zdravstvenih dejavnikov ne morejo enakovredno družbeno participirati.

V povezavi s tem menimo, da bi bilo potrebno še **okrepiti aktivnosti v skupnosti**, kot so medgeneracijski centri in razvoj različnih drugih omrežij, saj so se ravno neformalna omrežja pokazala kot ena izmed pomembnih strategij spopadanja z revščino (izmenjava uslug ter pomoči), in hkrati pomembno prispeva k zmanjševanju širše socialne izključenosti starejših in poveča njihovo družbeno participacijo.

Povečevanje participacije starostnikov bi lahko dosegli tudi s **ciljno naravnanim in prilagojenim informiranjem starostnikov** o njim namenjenih dejavnostih in storitvah. Svetujemo, da se klasične oblike informiranja (bilteni, medijska sporočila) dopolnijo z bolj aktivno obliko informiranja (prek osebne stika), saj smo iz intervjujev razbrali, da so informacije starostnikom marsikdaj nejasne in je potrebna dodatna obrazložitev in pomoč pri razumevanju vsebin. Dobrodošlo bi bilo tudi dodatno informiranje starejših o različnih že obstoječih oblikah pomoči, pri čemer bi moral biti pomemben poudarek dan **javni kampaniji rušenja stereotipnih predstav** komu so te pomoči namenjene in rušenju negativnih predsodkov o prejemanju teh pomoči. Iz intervjujev je namreč razvidno, da starejši kljub temu, da bi potrebovali pomoč, in celo vedo kje in kako jo dobiti, slednje ne zahtevajo zaradi negativnih stereotipov.

Prilagoditev že obstoječih storitev. Predvsem vlogo negovalke in patronažne sestre si starostniki predstavljajo veliko širše od dejanskih storitev, ki jih te službe ponujajo. Poleg nege na domu si pogosto želijo, da bi jim kdo kaj prinesel iz trgovine ali bi jih spremljal na sprehod in jim pomagal pridobiti in razumeti informacije povezane z pridobivanjem dodatnih sredstev. V tem smislu predlagamo večjo fleksibilizacijo formalnih skrbstvenih služb.

Iz intervjujev se je pokazalo, da se socialno ogroženi starostniki običajno najprej obračajo po pomoč k družinskim članom in sorodstvu, nato k sosedom in šele nazadnje k formalnim oblikam opore. Kljub temu, da starostniki najbolj zaupajo družini pa se kot ovira celovite opore starostnikom kaže predvsem časovna omejenost družine (delo, skrb za svoje potomce). Sodeč po pripovedovanju starejših, ki si želijo pomoč od svojih družinskih članov, je glavna ovira pri tem nefleksibilen delovni čas družinskih članov. To se posebej kaže pri prevozih na zdravniške preglede, kjer starostniki pogosto potrebujejo emocionalno

oporo in fizično spremstvo. V zvezi s tem bi lahko potrebni ukrepi šli v smeri **fleksibilizacije delovnega časa** oseb, ki skrbijo za starostnika ali pravice do **oblik bolniškega staža ob skrbi za ostarele** člane družine. Možnost, ki jo poudarjajo tudi eksperti pa je profesionalno **spremstvo t.j. uvedba »zagovornika« / spremljevalca starejših**, ki bi starostnika spremljal. Ob odpustitvi težje obolelih starostnikov iz bolnišnic se kaže kot nujna uvedba negovalnih bolnišnic, ki lahko zagotovijo ustrezno skrb in nego, ki jo starostnik potrebuje ob okrevanju.

Tudi splošneje se zdravstvene storitve za starejše kažejo kot problem. Potrebno bi bilo **zdravstvene storitve čimbolj prilagoditi starostnikom**, npr. v smeri fleksibilnejših urnikov ambulant, krajših čakalnih dob, posebnih prevozov, informiranja in seznanjanja s pravicami in postopki, individualnim svetovanjem pri sprejemanju zdravstvenih odločitev itd.

Naslednji problem s katerimi se starostniki najpogosteje srečujejo je problem mobilnosti in neprilagojenosti javnih prevozov. Ukrep, ki bi močno olajšal te probleme bi moral biti finančno sprejemljiv, predvsem v smislu subvencionirane **storitve specializiranega prevoza**. Uvedba prilagojenega, individualiziranega, subvencioniranega javnega prevoza bi morala biti dostopna starostnikom, ki ne morejo uporabljati javnega ali zasebnega prevoza.

Primeri dodatnih programov, ki se kažejo kot pomembni bi bili potrebni predvsem v smeri pomoči in informiranja o načinu in možnostih učinkovite **nege partnerja**. V nekaterih primerih smo namreč zasledili, da starostniki sami skrbijo za obnemoglega partnerja, kar znatno vpliva na njihovo gmotno in zdravstveno stanje ter kvaliteto življenja. Zaradi pomanjkanja ustreznih resursov, informacij in znanj je domača nega in oskrba obnemoglega partnerja dejavnik tveganja.

Podobno bi bili koristni prilagojeni programi ter programi za informacije o **gospodinjenju in gospodarjenju doma**. Iz intervjujev smo razbrali, da je težava s katero se srečujejo npr. vdovci, neznanje pri opravljanju gospodinjstkih opravil, vdove pa z neznanjem pri tehničnih opravilih. S tem se povečujejo njihovi izdatki, saj morajo določene storitve poiskati na trgu. V tem oziru bi bila koristna izobraževanja, ki bi omogočila pridobitev določenih veščin s katerimi bi se povečala neodvisnost samih doma živečih starejših, zmanjšali pa bi se njihovi stroški.

Razmisliti bi bilo tudi potrebno o **nudenju posebnih finančnih virov** (npr. ugodnih posojil) starejšim za večja popravila doma ali npr. nakup nujnih gospodinskih aparatov. Do običajnih posojil pri bankah namreč starejši s težavo pridejo (ovire so tako informiranost, starost, kot tudi mobilnost.) Te investicije se zato kažejo kot izredno težko dosegljive za starejše, hkrati pa so nujne za vzdrževanje primerne standarda in kakovosti bivanja starejših.

Pomembna se nam zdi tudi ugotovitev, da bi percepcija bolj gotove, varne, relativno kakovostne prihodnosti prinesla dodatne pozitivne učinke na kakovost življenja starejših. Starostniki namreč izrazito neradi razmišljajo o prihodnosti in so hkrati resignirani s

sedanjostjo. Kot se pogosto izrazijo »živijo iz dneva v dan«. To po eni strani pomeni, da prihodnost predstavlja čas, ki zanje pomeni velik stres, po drugi strani pa je z vidika upravljanja s tveganji v prihodnosti zanje to nefunkcionalno. Z vidika makro ukrepov bi bilo treba življenjsko situacijo **z različnimi socialnimi ukrepi** toliko izboljšati, da prihodnost ne bi predstavljala več tako tvegane situacije in bi o njej preišljeno in strateško odločali ter izbirali različne ukrepe s katerimi bi si lahko izboljšali kvaliteto življenja. Tvrstno izboljšanje bi tako lahko prineslo **podvojen učinek** pri končni kvaliteti življenja.

LITERATURA

- Abrahamson, P. (1995): "Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles". Družboslovne razprave, Volume XI, številka 19-20, str. 119-136.
- Andersen, G.J.; Clasen, J., Oorschot, W. and Halvorsen, K., uredniki (2002): Europe's New State of Welfare. Unemployment, employment policies and citizenship. Bristol, The Policy Press.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., Nolan, B. (2002): Social Indicators. The EU and Social Inclusion. Oxford, Oxford University Press.
- Atkinson, A. B. (1998): "Social Exclusion, Poverty and Unemployment". V: Atkinson, A.B. in Hill, J., ur.: Exclusion, Employment and Opportunity. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, CASE paper 4, str. 1-20.
- Beck, U. (1992): Risk Society. London, Sage Publications.
- Beck, W., Van der Maesen, L., Walker, A., uredniki (1997): The Social Quality of Europe. Hague, London, Boston, Kluwer Law International.
- Beck, W., Van der Maesen, L., Thomese, F., Walker, A., uredniki (2001): Social Quality: A Vision for Europe. Hague, London, Boston, Kluwer Law International.
- Böhnke, P. (2001a): Nothing Left to Lose? Poverty and Social Exclusion in Comparison; Empirical Evidence on Germany. Berlin, Social Science Research Center Berlin (WZB), FS III 01-402; dostopno na: <http://skylia.wz-berlin.de/pdf/2001/iii01-402.pdf> 10.8.2005.
- Böhnke, P. (2001b): Reporting on Social Exclusion: Standard of Living and Social Participation in Hungary, Spain and Germany. Berlin, Social Science Research Center Berlin (WZB), FS III 01-407; dostopno na: <http://skylia.wz-berlin.de/pdf/2001/iii01-407.pdf> 10.8.2005.
- Böhnke, P. (2004): Perceptions of social integration and exclusion in an enlarged Europe. Quality of life in Europe. Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dostopno na: <http://www.eurofound.ie/publications/files/et03106en.pdf>
- Byrne, D. (1999): Social exclusion. Buckingham, Philadelphia, Open University Press.
- Claasen, J.; Van Oorschot, W. (2001): Changing Principles and Designs in European Social Security. Dostopno na: <http://www.sefos.uib.no/eiss> 14.03.2004.
- Commins, P. ur. (1993): Combating Exclusion in Ireland 1990-1994. A Midway Report. Brussels: European Commission.
- ENIQ (2004): A Frame of Reference for the Final Joint Report – Indicators of Social Quality.
- EC (European Commission) (2005): Report on social inclusion 2005. An analysis of the National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) submitted by the 10 new Member States. Directorate General for Employment and Social Affairs, Unit E.2.
- EC (2007): Skupno poročilo o socialni varnosti in socialni vključenosti.
- EC (2004): Report of the High Level Group on the future of social policy in an enlarged European Union. European Commission, Employment and Social Affairs.

- Ferge, Z., Miller, S.M., urednika (1987): *Dynamics of Deprivation*. Brookfield, Gower.
- Hantrais, L. (1995): *Social Policy in the European Union*. London, Macmillan Press LTD.
- Hlebec, V. (2003): *Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji*. Družbosl. razpr. (Tisk. izd.). letn. 19, št. 43, str. 171-182.
- Hlebec, V. (2004): *Socialna opora starostnikov v perspektivi spolov*. Teor. praksa, letn. 41, št. 5/6, str. 992-1007.
- Hlebec, V., Kogovšek, T. (2006): *Merjenje socialnih omrežij*, (Knjižna zbirka Scripta). Ljubljana: Študentska založba.
- Hlebec, V., Kogovšek, T., Domajnko, B., Pahor, M. (2009): *Kako misliti, opazovati in razumeti omrežja starejših ljudi v Sloveniji*. V: HLEBEC, Valentina (ur.). *Starejši ljudje v družbi sprememb*, (Dialogi, letn. 10). Maribor: Aristej, str. 153-168.
- Kempson, Elaine, Atkinson, Adele and Pilley Odile (2004): *Policy level response to financial exclusion in developed economies: lessons for developing countries*. University of Bristol, The personal Finance Research Centre, Bristol. Dostopno na: http://www.european-microfinance.org/uploadlibre/Financial%20exclusion_Kempson_2004.pdf 5.5.2009
- Levitas, R. (1996): "The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony". *Critical Social Policy*, Vol 16, N. 46. London, Sage, str. 5-20
- Le Grand, J. (2003): *Individual Choice and Social Exclusion*. Case paper 75. London, London School of Economics. Dostopno na: <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/casepaper75.pdf> 3.7.2005
- Marshall, T. H.; Bottomore, Tom (1992): *Citizenship and Social Class*. London, Pluto Press.
- Mayes, D.G., Berghman, J., Salais, R. uredniki (2001): *Social Exclusion and European Policy*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar, zbirka Globalisation and Welfare.
- Moisio, P. (2002): "The nature of Social Exclusion – Spiral of Precariousness or Statistical Category". V: Muffels, R.J.A., Tsakoglou, P., Mayes, D.G., uredniki: *Social Exclusion in European Welfare States*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar, str. 170-183.
- Muffels, R.J.A., Tsakoglou, P., Mayes, D.G., uredniki (2002): *Social Exclusion in European Welfare States*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar.
- Muffels, R.J.A.; Berghman, J.; Dirven, Henk-Jan (1992): "A Multi-Method Approach to Monitor the Evolution of Poverty". *Journal of European Social Policy*, Vol 2, N. 3, str. 193-213.
- Offe, C. (1994): *Moderne »Barbarei«: Der Naturzustand im Kleinformat?* *Journal für Sozialforschung* 34 (3): str. 229-247.
- Ringgen, S. (1990): "Direct and Indirect Measures of Poverty". *Journal of Social Policy* 17/3, str. 351-365.
- Ringgen, S. (1985): "Toward a Third Stage in the Measurement of Poverty". *Acta Sociologica*, vol.28, no. 2, strani 99-113.

Rodgers, G. (1995): "What is Special About a 'Social Exclusion' Approach?". V: Rodgers, Gore, Figueiredo, ur.: Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses. Geneva, ILO, str. 43-55.

Rodgers, G.; Gore, C.; Figueiredo, J. B., uredniki (1995): Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses. Geneva, ILO, International Institute for Labour Studies.

Room, G. et al. (1990): New Poverty in the European Community. London, Macmillan.

Room, G. et al. (1992): Observatory on national policies to combat social exclusion. Second annual report. Commission EC, Luxembourg.

Room, G. (1995): »Poverty and Social Exclusion: the new European agenda for policy and research". V: Room, G.,ur., Beyond the Treshold; The measurement and analysis of social exclusion. Bristol, UK, The Policy Press, str. 1-9.

Sen, A. (2000): Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny. Social Development Papers No. 1, Manila, Asian Development Bank, Office of Environment and Social Development. Dostopno na:

http://www.adb.org/Documents/Books/Social_Exclusion/Social_Exclusion.pdf.
15.7.2005

Sen, A. (1999): Commodities and Capabilities. Oxford, Oxford University Press.

Sen, A. (1992): Inequality Re-examined. Oxford, Clarendon Press.

Sen, A. (1976): "Poverty: an ordinal approach to measurement". *Econometrica*, Vol. 44, No.2, str. 219-231.

Silver, H. (1994): "Social exclusion and social solidarity: Three paradigms". *International Labour Review*, Vol. 133, 1994/5-6, str. 531-578.

Touraine, A. (1992): "Inegalités de la société industrielle, exclusion du marché". V: Affichard in de Foucauld (ur.): *Justice sociale et inegalités*. Paris: Editions Esprit, str. 163-176.

Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth, Penguin.

Tsakoglou, P. in Papadopoulos, F. (2002): »Identifying Population Groups at High Risk of Social Exclusion: Evidence from the ECHP«. V: Muffels, R.J.A., Tsakoglou, P., Mayes, D.G., uredniki: *Social Exclusion in European Welfare States*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar, str. 135-169.

Van Berkel, R., Moller, I.H., urednika (2002): *Active Social Policies in the EU. Inclusion through participation?* Bristol, The Policy Press.

Van Steenberg, B. (ur.) (1994): *The Condition of Citizenship*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.

Xiberras, M. (1993): *Théories de l'exclusion sociale*. Paris, Méridiens Klincksieck.

Priloga 1

Načrt poglobljenih intervjujev

NAGOVOR:

Pozdravljeni...Gre za intervju o tem, kako živijo starejši ljudje. Zanima nas s čim ste zadovoljni, kaj vam povzroča težave in kako jih rešujete. Kaj bi si želeli, da bi bilo drugače, boljše, česa vam primanjkuje oz. kaj pogrešate.

1. Opis življenja

Prosim, opišite vaše življenje pred upokojitvijo?

Koliko let ste bili zaposleni in kje?

Kdaj ste se upokojili? Kaj se je spremenilo ob upokojitvi (doma, družina, za vas osebno – zdravje, ...)?

V čem (na katerem področju) se je bistveno spremenila kakovost vašega življenja po upokojitvi (bodi pozoren npr finančno stanje, na prosti čas, hobiji, itd)?

Katere (če sploh katere) prilagoditev vsakdanjem življenju ste naredili po upokojitvi v starosti – v smislu bivanjskih, prostočasovnih, delovnih, zdravstvenih, finančnih, socialnih-druženje s prijatelji?

Kako pa sedaj živite?

Ali živite sami? Ali imate družino - koga in kje živijo (koliko je otrok, bratov, sester, partner, nečaki, vnuki, ipd.)?

Kje živite (velikost kraja, občina), v hiši ali stanovanju (opišite velikost stanovanja)? Ste lastnik stanovanja?

Prosim povejte kaj o tem, kako bivate, ste zadovoljni s stanovanjem? (Ali so kakšni problemi npr. z vlago, arhitekturne ovire npr. blok nima dvigala ipd.)

Vam v stanovanju kaj primanjkuje? (npr. stanovanje potrebuje prenovo, preurejanje) Kako si pomagate, kdo vam na kakšen način pomaga, kaj vam to pomeni?

Prosim, opišite mi svoj tipičen dan?

Ali vse zmorete sami? Kdo vam pomaga pri vsakdanjih opravilih? (Ali vedno isti ljudje)?

Kakšno je vaše zdravje? Ali potrebujete kakšno pomoč? Ali imate morda posebno dieto, jemljete kakšna zdravila? Imate zaradi tega kakšne posledice, težave,... ?

Ali vas doma kdo obiskuje, sosed, sorodnik? Kaj pa kdo drug, npr. patronažna sestra, kdo iz Karitasa, kdo iz društva upokojencev ali kakšnega drugega društva (gasilsko društvo, kmečka društva), duhovnik, ...? Kako vam pomagajo?

Kaj vas veseli?

Kako preživljate prosti čas, s čim se ukvarjate (vrtičkarstvo, druženje, učenje, izleti...) Vas pri tem kaj ovira, (kaj, kako, zakaj), kako si pomagate, kaj si želite...?

2. Identifikacija različnih tveganj strategij in virov opore starejših

Prosim govorite o tem, kaj vam v zadnjem času v življenju predstavlja največje probleme, težave, vas ovira, povzroča skrbi, omejuje, morda ogroža ...?

Kaj je to? Kaj to pomeni za vas osebno?

Kako zmorete premagati omenjene težave, omejitve, probleme.

Kako si pomagata? Kdo vam pomaga, na kakšen način?

Prosim povejte kaj vas je najbolj omejevalo, je šlo narobe, ste se bali da se vam bo zgodilo danes / v tem tednu / letos.

(Namen, da se usmeri razmišljanje na realne situacije.)

Katere prilagoditve ste uporabili glede na omenjena probleme. Kaj to pomeni za vas osebno Kdo pomagal, na kakšen način?

Spomnite se na zadnjo stisko, kako ste jo rešili?

Kaj, kako, kdo vam je pomagal, katere težave ste pri tem imeli (povsem konkretno). Ali ste se pri tem obrnili na kakšno zunanjo pomoč (ciljamo na formalno pomoč, institucije – socialno varstvene storitve).

Morda lahko poveste na katere naslove (institucije, servisi) se lahko obrnete, kdo bi sploh lahko pomagal starejšim v takšnih situacijah?

Kako pa morda sami pomagata drugim?

Kaj prispevata sami? Komu (npr. družini, sorodnikom, sosedom), na kakšen način (npr. skuhata kaj, spečeta, pazita otroke, dajeta denar vnukom, ...), kaj vam to pomeni osebno?

4. Materialna varnost

Kako ste zadovoljni s svojo pokojnino?

Kako se je z upokojitvijo spremenilo vaše finančno stanje - sedaj morda težje ali lažje shajate? Kaj vse se je spremenilo z upokojitvijo?

Ali mi lahko prosim opišete, za kaj vse porabite svoje dohodke?

Kakšne stroške imate in kako shajate z njimi? Na primer za kaj vse ste porabili denar v prejšnjem mesecu – stanovanje, hrana - kaj ste jedli, kaj drugega, ali ste kam šli ...?

Kako razporedite svoje dohodke za različne potrebe (dom, pomoč, ...)?

Ali imate dovolj dohodkov, za vse kar potrebujete in želite?

Kaj si želite, da bi lahko kupili?

Ali lahko kaj varčujete (če dajete kaj denarja na stran - za kaj je namenjen)?

Za katere stvari vam morda trenutno zmanjka?

Ali se morate čemu odreči, ker za to nimate denarja (npr. hrana, zdravstveni pripomočki, zdravila, ...)? Kako pogosto pride do tega (da si nečesa ne morete privoščiti) - enkrat na mesec, večkrat? Koliko bi še rabili?

Kaj naredite, če vam zmanjka denarja za nujne stvari?

Na koga se obrnete, pri kom prosite za pomoč - sorodniki, prijatelji, sosedje, organizacije)? Opišite prosim čim bolj podrobno nekaj primerov? Ali ste si morda pri kom sposodili denar (trenutno ali pa pred nekaj časa)? Pri kom?

Ali imate morda kakšen kredit (ali pa ste ga imeli pred časom)? Za kaj ste ga potrebovali?

Ali imate poleg pokojnine še kakšen drug vir dohodka?

Npr., katastrski dohodek, dodatna renta, denarna socialna pomoč, varstveni dodatek?

Ali si pomagata kako drugače (npr. imate svoj vrtiček in pridelujete kakšno hrano)?

Ali imate morda še vedno v lasti kakšno nepremičnino (stanovanje, kmetijo, ...) ali kaj zemlje? Kaj boste s tem storili (prodali, zapustili otrokom, ...)

Kaj menite o svojem finančnem položaju - se počutite revni?

Kaj bi rekli glede na svoje preteklo stanje (npr. pred upokojitvijo)? Kaj pa glede na druge ljudi okoli sebe?

Koliko pa je približno višina vašega dohodka?5. Poznavanje oblik pomoči starejšim**Kaj bi storili, če bi potrebovali pomoč pri vsakdanjih opravilih, na koga bi se obrnili, kakšno pomoč bi poiskali, kaj bi spremenili v svojem življenju?**

Na primer, če bi huje zboleli, kaj bi storili? Kdo bi vam pomagal?

Ali bi razmišljali tudi o kakšnih možnostih pomoči na domu? Ali bi se zanje odločili in če ne, zakaj ne? (problem stroškov, dostopnost v okolju, težave z organiziranjem, ...)?

S kom se pogovarjate o prihodnosti, različnih možnostih pomoči (otroci, strokovne službe)? Kako pomemben je tu denar (stroški teh storitev)?

6. Na koncu preverite, če imate vse potrebne sociodemografske in druge podatke:

- starost
- spol
- izobrazbo
- zakonski stan
- število otrok
- tip okolja (urbano, ruralno)

Priloga 2

Dopis – vabilo k sodelovanju pri raziskavi

Ljubljana, 24. 2. 2009

Spoštovani!

Raziskovalci na Fakulteti za družbene vede v sodelovanju z Inštitutom za ekonomska raziskovanja izvajamo raziskavo o starejših ljudeh in težavah v njihovem življenju (raziskavo financirata MDDSZ in ARRS).

Želimo ugotoviti, kako starejši živijo, s kakšnimi težavami se srečujejo v svojem vsakdanjem življenju ter na kakšne načine te težave premagujejo. Cilj raziskave je ugotoviti, kako bi lahko starejšim ljudem, še posebej tistim, ki imajo največ težav in težko shajajo, še dodatno pomagali pri različnih težavah v njihovem vsakdanjem življenju.

V ta namen bomo izvedli intervjuje s starejšimi osebami. Zelo bi bili veseli in hvaležni, če bi pristali na pogovor z nami. Vsi podatki, ki bodo pridobljeni, bodo uporabljeni izključno v raziskovalne namene in anonimnost in zasebnost udeležencev raziskave bo zagotovljena!

V primeru, da bi se bili pripravljene pogovarjati z nami, prosim napišite naslov in/ali telefon, na katerega vas lahko kontaktiramo na spodnjo črto:

Naslov

Telefon

V naslednjih dneh vas bo obiskal/poklical eden izmed članov naše raziskovalne skupine in se dogovoril za termin, ki bi vam ustrezal.

V imenu celotne raziskovalne skupine se vam iskreno zahvaljujem za vašo pripravljenost za sodelovanje!

Dr. Maša Filipovič Hrast

Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva ploščad 5
1000 Ljubljana
Tel. 01 5805 205
e-mail: masa.filipovic@fdv.uni-lj.si

